

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

NOGAY MASALLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Murat IŞIK
078204105

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Ankara

2010

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

NOGAY MASALLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Murat IŞIK
078204105

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Ankara

2010

ONAY

Murat Işık tarafından hazırlanan "Nogay Masalları" başlıklı bu çalışmaya, 14.09.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

Prof. Dr. İsa ÖZKAN

[İmza]

Prof. Dr. Pekiye Aytepe

[İmza]

Doç. Dr. F. Gülsay Mirzazoglu Sivaci

ÖNSÖZ

Saha incelemesinin zorluğu hemen hepimizin malumudur. Özellikle araştırmacının materyal toplama ve değerlendirme safhasında, çalıştığı sahanın dil ve kültür özelliklerine, en ince ayrıntısına kadar, hâkim olması konusu çok önemlidir. Bu hâkimiyet sağlanamadığında, çalışmaların temelsiz ve yetersiz eksik olacağını söylemek sanıyorum yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan, biz Nogay Türkleri konusunda bulabildiğimiz bütün kaynakları okuyup değerlendirmeye çalıştık. Biz, Nogaylarla görüşmeye çalıştık, ancak Dağıstan ve diğer Kafkas özerk bölgelerdeki sahada bulunamadığımız için, ulaşabildiğimiz metinlerden hareketle tez çalışması yaptık.

Ülkemizde Türk dünyasının tam anlamı ile incelenmeye başlamasının tarihi çok eski değildir. Daha 1990'lı yılların başında elle tutulur çalışmalara imza atılmaya ve diğer Türk boylarındaki kardeşlerimizle yakın ilişkiler kurmaya başlanmıştır. Ata topraklarına yönelme işi bir süreç olarak devam etmiş, Batıda Azerbaycan sahasından başlayarak, doğuda Türkistan, kuzeyde de İdil-Ural sahasına kadar, süreç bir zincirin halkaları gibi artmıştır. Her geçen yıl kendi eksiklerini tamamlayan bu kültür zincirinde bugün dahi birçok eksik vardır. Gerek birçok sahada çalışmaların yürütülmesinin zorluğu, gerekse de bazı sahaların ihmal edilmesi bunu temel sebebi olabilir.

Ülkemizde, üzerinde henüz detaylı bir çalışmanın yapılmadığı, çalışmaların birkaç bitirme tezi ve nadir de olsa bir iki doktora tezi ile sınırlı kaldığı sahalardan biri Nogay Türkleri sahasıdır. Yapılan çalışmaların çoğunu da ya Rus menşeli ya da Nogay Türkü kökenli araştırmacılar yapmıştır. Bugün sayıca azalmış olan ve dağınık yaşayan bu Türk boyu, pek çok bakımdan çalışmalar yapılması gerektiğinden hareketle, üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biridir. Biz de bu vesileyle ve Nogay sahası hakkında bilgi ve tecrübesi olan kıymetli hocalarımızın yönlendirmesiyle, Nogay Türklerinin masallarını incelemeyi düşündük.

Bu çalışmayla, Türk dünyasının masal konusunda zengin hazinelerinden biri olan Nogay masallarını tanıma ve inceleme fırsatı elde etmiş olacağız. Burada hemen söylemek gerekir ki çalışmalarımız ancak temin edebildiğimiz materyaller üzerinden yürütülmüştür. Yani Nogay sahasında bulunarak araştırma ve inceleme imkânımız şu an mümkün olmadığı için bazı eksiklerimiz olabilir.

Çalışmamız boyunca karşılaştığımız başka bir sorun da Nogay Türkçesi-Türkiye Türkçesi sözlüğünün bulunmamasıdır. Bu eksikimizi Lehçeler sözlüğü ve “Nogaysko-Russkiy Slovar” ile gidermeye çalışmış olsak da bu alanda ayrıca bir sözlük ihtiyacının gerekliliğini vurgulamak icap etmektedir.

Biz elimizden geldiğince çok kaynaktan yararlanarak, çalışmamızı zenginleştirmeye çalıştık. Çalışmamız esnasında birçok yerli ve yabancı kaynaktan yararlanmamızın yanında bizden gerek engin bilgisini ve eşsiz deneyimlerini esirgemeyen gerekse her konuda rehberimiz olan kıymetli hocam Prof.Dr. İsa ÖZKAN başta olmak üzere bilgilerinden yararlandığım ve önerdiği kaynakları kullanarak çalışmalarında büyük yol kat ettiğim Sayın Doç. Dr. İbrahim DİLEK hocama ve adını burada sayamayacağım Türk masal çalışmalarına katkısı olan çok değerli araştırmacılara teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın ülkemizde son yıllarda büyük gelişme gösteren masal çalışmaları içinde küçük de olsa bir yere sahip olmasını ümit ediyoruz. Biz araştırmacıların, milletimize karşı bir sorumluluk olarak algıladığımız bu çalışmalar ilerleyen yıllarda daha kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde ortaya konacaktır.

Murat IŞIK-Haziran 2010-İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vii
NOGAY TÜRKÇESİ TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	viii
GİRİŞ	1
GENEL OLARAK MASALLAR	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I. NOGAYLAR ve NOGAY MASALLARI

A. NOGAYLAR	12
B. NOGAY MASALLARI	12

II. NOGAY MASALLARININ ANADOLU'DAKİ VERSİYONLARI

İKİNCİ BÖLÜM

NOGAY MASALLARININ TASNİFİ VE TAHLİLİ	33
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NOGAY MASALLARINDAKİ ORTAK UNSURLAR	84
---	----

I.KAHRAMANLAR

A.İNSANLAR	85
1.Yöneticiler	86
2.Gündelik Hayatta Karşılaşılan Tipler	89
3.Aile Fertleri	94
4.Meslekle İlgili Tipler	100
5.Diğer Tipler.....	102

B. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR.....

1. Azdaa (Ejderha)	103
2. Yelmavız (Cadı)	104
3. Karagus.....	105

C. HAYVANLAR

.....	106
-------	-----

1. Olağanüstü Hayvanlar:	107
2. Sıradan Hayvanlar	109
II. TEMLER	113
A. Kahramanlık	114
B. İyilik	116
C. Kötülük	117
D. Hile	118
E. Aç Gözlülük	119
F. İntikam	120
G. Ölüm	120
H. Kıskançlık	121
III. ÇEVRE	122
A. Mekânlar	122
B. Eşyalar	129
NOGAY MASALLARINDAKİ ORTAK MOTİFLER	132
A. SAYILAR	132
B. NESNELER	137
C. İSLAMİ MOTİFLER	140
D. KARAGUS'UN YARDIMI MOTİFİ	141
E. RENKLER	142
F. DİĞER	142
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
NOGAY MASALLARINDA GEÇEN FORMELLER	143
A. BAŞLANGIÇ FORMELLERİ	143
B. ZAMAN BİLDİREN FORMELLER	148
C. OLAY AKIŞLARINI BİLDİREN FORMELLER	149
D. MESAFE BİLDİREN FORMELLER	150
E. TEKRAR BİLDİREN FORMELLER	151
F. BİTİŞ FORMELLERİ	152

a. Çıplak Bitiş Formelleri	152
b. Mutlu Sonla Biten Masalların Bitiş Formelleri.....	154
c. Mutsuz Bir Sonla Bitirilen Masalların Bitiş Formelleri	155

DEĞERLENDİRME	156
----------------------------	------------

KAYNAKÇA	159
-----------------------	------------

BEŞİNCİ BÖLÜM

METİNLER

1. Şal-Kiyiz Akında / Şal-Kiyiz Hakkında.....	166
2. Yiyrenşi Şeşen Sırları	171
3. Yiyrenşi Şeşen.....	180
4. Balşı-Şegertki / Falcı-Çekirge	189
5. Ne Zat Tetli / Ne Şey Tatlı.....	194
6. Aldar / Hileci.....	197
7. Aksak Ayak Küneli Tuvıl	199
8. Yılkışdın Kanlısı/ Yılkıcının Kanlısı	202
9. Nogay men Türkpen / Nogay İle Türkmen	209
10. Akmak Kart / Ahmak İhtiyar	217
11. Öksüz Yas / Öksüz Genç.....	224
12. Üş Yigit / Üç Yiğit.....	230
13. Akıllı Yigit / Akıllı Yiğit	244
14. Karak Kadı / Hırsız Kadı	246
15. Kırk Ötirik / Kırk Yalan.....	248
16. Alapran Batır.....	258
17. Kiygiz Kitap / Keçe Kitap.....	266
18. Köl Buga / Göl Canavarı	270
19. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır/ Altın Ayaklı Argımak ve Kencebay Batır	279

20. Yav Bermes / Yav Vermez.....	301
21. Kamır Batır.....	308
22. Kul em Han Kızı / Köle İle Han Kızı	325
23. Kul em Han Kızı / Köle İle Han Kızı(2).....	329
24. Okugan Yigit / Okuyan Yiğit.....	335
25. Nar Kamıs / Nar Kamış.....	339
26. Süleyman Patşa / Süleyman Padişah.....	342
27. Azdaa Bezgen Hatın / Ejderhanın Bezdiği Kadın.....	346
28. Namart em Yumart / Namert ile Cömert.....	349
29. Ankıldak pan Dünkildek / Ankıldak ile Dünkildek	354
30. Üş Agalı-İnili /Üç Ağabey-Kardeş.....	361
31. Mecnun em Leyladın Habarı / Mecnun ile Leyla'nın Haberi.....	366
32. Batır Gede em Bir Han / Kahraman Çocuk ve Bir Han	371
33. Ak Köbek	376
34. Küsep Batır	382
35. Köbek Batır em Köten Batır / Köbek Batır ve Köten Batır	384
36. Muhambet Batır / Muhammet Batır	392
37. Altın Koraz / Altın Horoz.....	394
38. İsmayıl-Dav Ertegisi / İsmail ve Dev Masalı	410
39. Mecnun em Leyladın Habarı / Mecnun ve Leyla'nın Haberi.....	428
40. Eriz em Hanber/ Arzu ile Kanber	439
41. Şearhan em Şear Soltan / Şearhan ve Şear Sultan.....	452
42. Tülki em Bödene / Tilki ve Bildırcın.....	470
43. Börüdin Korluğu / Kurdun Çilesi	476
44. Eyle Kimge Berilgen / Hile Kime verildi.....	478
45. Tülki em Bödene / Tilki ve Bildırcın.....	480
ÖZET	484
ABSTRACT	485

KISALTMALAR

AAT	: Ahmet Caferoğlu, Anadolu Ağızlarından Toplamalar, Ankara, 1995
Age	: Adı geçen eser
AKD	: Selahattin Olcay-Ahmet Bican Elcilasun-Ensar Aslan, Arpaçay Köylerinden Derlemeler, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1998
Bkz	: Bakınız.
ÇDM	: M. Öcal Oğuz-Emine Aydoğan, 2003-2004 Yıllarında Çorum'dan Derlenen Masallar, Ankara, 2004
ERM	: Ruhi Kara, Erzincan Masalları, Atatürk Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1996
GDHM	: Hulusi Yetkin, Gaziantep'te Derlenen Halk Masalları, Işık Matbaası, 1962
GM	: Saim Sakaoğlu, Gümüşhane Masalları, Ankara, 1973
M	: Muhsine Helimoğlu Yavuz, Masallar, Ankara, 1994
MEİ	: Muhsine Helimoğlu Yavuz, Masalların Eğitimsel İşlevleri, Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002
MKHE	: Mehmet Tuğrul, Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı: menkabe, hikaye, masal, fıkra, İstanbul, 1969
OAAD	: Ahmet Caferoğlu, Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Ankara, 1995
TM	: Naki Tezel, Türk Masalları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2009
YMM	: Mehmet Yardımcı, Yaşayan Malatya Masalları, Malatya, 1996
YMT	: Esmâ Şimşek, Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Fırat Üniversitesi, Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, Elazığ, 1990
vb	: ve benzeri.

NOGAY TÜRKHESİ TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

А	а
Аь	аь
Б	б
В	в
Г	г
Д	д
Е	е
Ё	ё
Ж	ж
З	з
И	и
Й	й
К	к
Л	л
М	м
Н	н
-	нъ
О	о
Оь	оь
П	п
Р	р
С	с
Т	т
У	у
Уь	уь
Ф	ф
Х	х
Ц	ц
Ч	ч
Ш	ш
Щ	щ
Ъ	ъ
Ы	ы
Ь	ь
Э	э
Ю	ю
Я	я

А	а
Ä	ä
В	б
V	v
G	g
D	d
E	e (ye)
Y _o	y _o
C	c
Z	z
İ	i
Y	y
K	k
L	l
M	m
N	n
-	ŋ
O	o
Ö	ö
P	p
R	r
S	s
T	t
U	u
Ü	ü
F	f
H	h
T _s	ts
Ç	ç
Ş	ş
Şç	şç
(Sertleştirici işaret)	
I	ı
(Yumuşatıcı işaret)	
E	e
Yu	yu
Ya	ya

GİRİŞ

GENEL OLARAK MASALLAR

1.Masal ve Masal Üzerine Yapılan Çalışmalar

Masallar üzerine bugüne kadar sayısız araştırmalar yapan bilim adamlarının, çalışmalarının ayrıntılarını bir kenara bırakırsak, üzerinde hemfikir oldukları yegâne nokta masalların bir kültürün temel taşıyıcılarından biri olduğu, onların sadece sözlü kültür vasıtası ile nesiller arası yolculuk yapmadıkları, bu yolculuk sırasında hem eğitsel işlevi ile ideal ve ahlaklı insan prototipini ortaya koyduğunu, aynı zamanda bünyesinde geçtiği coğrafyanın dilini, dinini, örf ve adetlerini, sevdikleri ve sevmediklerini, korktukları ve korkmadıklarını, yiğitliklerini, acizliklerini yansıttığıdır. Öncelikle masal kelimesinin ne anlama geldiğini tam anlamı ile kavramak için bazı önemli bilim adamlarının görüşlerine ve sözlüklerdeki tanımlara başvuracağız.

Muallim Nâci'nin Lügâtinde, “Dasitân, kıss-i meşhûre (masal) bundan muharreftir.”, Şemseddin Sâmi'nin Kâmus-ı Türkî adlı sözlüğünde “Adâb ve ahlâk ve nasihîye müteallik küçük hikâye.”, Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmânî'sinde “Mesel, hâlâ hikâye, dasitân, menkabe manasında fıkra ve kaziyyeden gayri.”, Mehmed Salâhî'nin Kâmûs-ı Osmanî'sinde “Dastân, kıssa; (masal) bundan muharreftir.”, Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Lügat adlı sözlüğünde “Terbiye ve ahlâka yararlı olan, faydalı olan hikâye.”, Mustafa Şükrü'nün, Kitâb-ı Müntehebât-ı Lügât-i Osmanî adlı çalışmasında “Ahlak ve adata müteallik olan kıssa ve hikâye, rüya ki uykuda görünür manasındadır.”

Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğünde, “Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar, cadı, cin, dev, peri, vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi tür.” Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü'nde “Olağanüstü kişi ve olaylarla geliştirilen öykü.” Halk Bilimi Terimleri Sözlüğü'nde “İnsanoğlunun evren, dünya, yaşam, doğa, toplum ve kendisiyle

ilgili tarihsel oluşum, düşün istek ve izlenimlerinin az ya da çok değişikliğe uğrayarak, ağızdan ağza geçme yoluyla çağımıza ulaşan geleneksel anlatı örnekleri.”

Masallar için Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun tanımı ise şöyledir: *“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.”*¹

Doç. Dr. İbrahim Dilek, “Altay Masalları” adlı çalışmasında masal için şöyle bir tanım geliştirmiştir: *“Masal, insanın gerçekte gerçeküstünü harmanlayıp, olmasını hayal ettiği dünyada, geçmişte belirsiz bir zamanda, sıradan insanların çoğu kez gerçeküstü güçlerle donanıp olağan veya olağanüstü varlık ve olaylarla mücadelesinin anlatıldığı hikâyelerdir. Bu hikâyelerde bazen hayvanların da insanlar gibi davrandığı; düşünüp konuşabildiği hatta mahkeme kurup birbirlerini yargılayabildiği görülür.”*²

Türkiye’de “*masal*” sözcüğü ile tanımlanan bu edebi tür, Türk şivelerinde çeşitli isimler almıştır. Azerbaycan Türkçesinde “*nağıl*”, Altay Türkçesinde “*çörçök*”, Başkurt Türkçesinde “*ekiyet*”, Hakas Türkçesinde “*nımah*”, Kazak Türkçesinde “*şabur-şabıs*”, Kırgız Türkçesinde “*at çabu, cöö comak*”, Nogay Türkçesinde “*erteg*”, Özbek Türkçesinde “*ertek*”, Tatar Türkçesinde “*ekiyat/akiyat*”, Türkmen Türkçesinde “*ertek*”, Tuva Türkçesinde “*tool*” kelimeleri ile yarışılır.

Türk masalları, sözlü kültür vasıtası ile adeta birer “*kültür kumbarası*” gibi asırlar öncesinden günümüze gelmiştir ve bizlerin vasıtası ile geleceğe taşınacaktır. Tabi masaların dilden dile aktarılması, yazıya geçirilmemesi sebebi ile bazılarının unutulmasına, bazılarının ise anlatıldığı coğrafyanın

¹ Saim Sakaoğlu, Gümüşhane Masalları: Metin toplama ve Tahlil, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:298. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 60. Araştırma Serisi No: 50, Erzurum, 1973, s.1-5.

² İbrahim Dilek, Altay Masalları, Alp yayınevi, Ankara, 2007, s.17-18

özellikleriyle harmanlanmasına yol açmıştır. Nitekim masalların, konun aynı olmasına rağmen, farkı coğrafyalarda değişik figür ve olay örgüsüne sahip olmasının en önemli sebebi budur. Hatta aynı bölge de bile söz konusu masallar arasında bir takım değişimler göze çarpmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Türk masallarının temel kaynağı sözlü gelenektir. Halkın hafızasında tazelenen eserler, tarihin karanlık sayfalarında yok olmaktan kurtulmuştur. Bunun yanında bilmemiz gereken bir şey vardır ki uzun ve detaylı araştırmalara rağmen, Türk masallarını içeren bir yazma esere henüz rastlanılmamıştır. Bu sebeple masalları sözlü gelenekten elde etmekten başka çare kalmaz. Tabi bir de yabancı bilim adamlarının Türk masalları üzerine yaptıkları çalışmalar vardır. Bu çalışmalar, masal konusunun aydınlanması adına çok önemlidir. Yabancı bilim adamlarının konuya ilgi göstermesi sayesinde elimize birçok masal geçmiştir.

M. Diogen, Türk coğrafyasında derleme çalışmaları yapan en eski araştırmacı olarak bilinir. “Novveaux Turc et Arabes” (1871) adlı eserde üç Türk masalına yer verilmiştir.³ Türk dili ve edebiyatına katkıları sayılamayacak kadar çok olan Rus Türkolog Wilhelm Radloff⁴, Türk coğrafyalarında on yılı aşkın yaptığı derlemeleri içeren “Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme” adlı eserde, 8.ciltte Osmanlı Türklerinin halk edebiyatı mahsullerini içine almaktadır ve Ignacz Knos’un yardımı ile 1899 yılında tamamlanmıştır.

Yayınladığı önemli masal kitapları ile I. Knos da bu alanda önemli hizmetlerde bulunmuştur.

1. Oszman-török Nepköltesi Gyüjtemeni I 1887, II 1889, Budapeşte (98 masal yer alır.)

³ Saim Sakaoğlu, Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Akçağ, Ankara, 2002, s.37-39

⁴ Ahmet Temir, Türk Tarihinde Wilhelm Radloff Devri: Hayatı-İlmi Kişiliği-Eserleri, TDK Yayınları:552, Ankara, 1991

2. Türkische Volksmärchen aus Istanbul, Leiden, 1905 (51 masal yer almaktadır.)
3. Türkische Volksmärchen aus Adakale, Leipzig, 1907.

Daha sonra da bu çalışmalar hızlanarak devam etmiştir. Allan Ramsey ve F. Macullagh, 1914'te "Tales from Turkey" adıyla bir çalışma yayımlar. Sebastian Beck, 1912'de "Türk Masalları" adıyla bir çalışma yayımlar. Ziya Gökalp ise 1922 yılında, Diyarbakır'da çıkardığı Küçük Mecmua'da halk masallarına yer verir. Ayrıca, sonradan basılan "Altın Işık"(İstanbul 1923) adlı kitapta bu masallar da yer alır.

Masal çalışmalarının öncüleri sayılabilecek bu isimlerin dışında, Pertev Naili Boratav, Naki Tezel, Suat Salih Asral, Eflatun Cem Güney, Tahir Alangu, gibi isimler Türk masalları ile ilgili birçok çalışmaya imza atmıştır. Hâlihazırda birçok dergide masallara dair çalışmalar yapılmaktadır. Yine doktora derecesinde akademik çalışmalar ve öğrenci tezleri de Türk masallarının gelişimi ve değerlendirmesi noktasında önemlidir.

Halk arasında masalların en önemli işlevinin uzun gecelerde vakit geçirmek ve eğlenmek olduğu bilinmektedir. Her ne kadar amaç bu gibi görünse de aynı zamanda bu masallar eğitici ve öğretici işlevlere sahiptir. Muhsine Helimoğlu Yavuz'un "Masallar ve Eğitsel İşlevleri" adlı kitabında, konu detaylı olarak incelenmiştir.⁵

Bütün dünyadaki masalların olay örgülerinin birbirine yakın olması ve temler ile ana fikirlerin aynı olması, ideale ulaşma ve didaktik amaç kaygısından olsa gerek. Dünyadaki masalların temlerinin "*iyilik, kötülük, güzellik, çirkinlik, hasetlik, cimrilik, hırsızlık, adalet ve adaletsizlik, fakirlik ve zenginlik, hükmetme ve ezilme*" olması da bu savı güçlendirmektedir.

⁵ Muhsine H. Yavuz, Masallar ve Eğitsel İşlevleri, Ürün yayınları, Ankara, 1999.

Masallarda iyiliğin mükâfatlandırıldığı, kötülüğün cezalandırıldığı konular, masalı okuyan kişinin iyinin tarafında olmasını tavsiye etmesi, didaktik yaklaşımın form kazanmasındandır. Genel-geçer doğruların ve davranışların ele alındığı masallar, çoğunlukla iyi insanın isteyeceği şekilde sonlandırılarak, iyiliğin ve iyilerin her zaman kazanacağı ana fikrini okuyanın veya dinleyenin bilinçaltına yerleştirilir.

2. Masalların Kaynakları

Günümüze kadar farkı kültürlerde ortaya konulmuş olan bütün masallarda, figürler ve coğrafyalar hariç, benzerlikler olması dolayısı ile bilim adamlarının masallarının kaynaklarını sorgulamasına sebep olmuştur. Konuyla ilgili uzun yıllar çok ciddi tartışmalar yaşanmıştır.

Masalların kaynakları ile ilgili ilk ciddi görüş W. Grimm'e aittir. "Çocuk ve Ev Masalları" adlı kitabının ikinci baskısı için hazırladığı önsözde masalların kaynakları ile ilgili fikirleri yer alır.⁶ Grimm kardeşler masalların kaynakları ile ilgili iki önemli görüş ortaya atmışlardır.⁷

1.*Hint-Avrupa Teorisi*: Hint-Avrupa dil dairesine giren milletlerin masalları, bilinmeyen bir zamanda Hint-Avrupa dillerinin mirasıdır.

2. *Parçalanmış Mitler Teorisi*: Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktığı mitlerin izah edilmesi ile anlaşılabilir.

⁶ W. Grimm, *Kinder und Hausmärchen*, Reklam, Leipzig, 1856.

⁷ Umay Günay, *Elağz Masalları*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1975.

Daha sonra, başka bilim adamlarının da katkıları ile üç teori öne sürülmüştür. Ayrıca, Türkiye’de yapılan çalışmalarda da bu teorilerin kabul gördüğü anlaşılr.

1. *Mitolojik Görüş*: en önemli temsilcisi Max Müller, Angelo de Gubert Natis, Sir George Cox’dur. Bu görüşün savunucuları, masalların Hint-Avrupa dillerine mensup milletlerin masallarında ortaklıklarının fazlalığını öne sürerek, masalların Hint-Avrupa medeniyetlerinin mirası olduğunu söylerler.

2. *Hindoloji Görüşü*: Masalların kaynağı olarak Hindistan’ı gösteren bu ekolün en önemli temsilcisi Theodor Benfey’dir. Ayrıca, masalların Batı’ya nasıl taşındığı konusunda da üç yolla taşınmış olabileceği teorisi ile cevap verir.

- a. Masalların bir kısmı 10.yüzyıldan önce sözlü gelenekle Batı’ya gelmiştir.
- b. Masalların bir kısmı 10.yüzyıldan sonra, İslami tesir ile Bizans, İtalya, İspanya yoluyla Avrupa’ya taşınmıştır.
- c. Budist malzeme Çin ve Tibet vasıtası ile Moğollara aktarılmış, oradan da Avrupa’ya taşınmıştır.

3. *Antropolojik Görüş*: Bu görüşün en önemli temsilcisi Edward Taylor ve Andrew Lang’dır. Lang, masalların kaynağının Hindistan olduğu fikrini reddederek, masalların daha önceki dönemlerde, ilkel yaşamın hâkim olduğu dönemlerde ortaya çıktığını ileri sürer. Ayrıca masalların farklı bölgelerde birbirine benzer olarak, müstakil bir şekilde ortaya çıktığını iddia eder. O, kültürel öğelerin benzerliğinden dolayı aynı masalların ortaya çıktığını savunur.

3. Masalların Tasnifi ve Tahlil Metotları

Tarihi Coğrafi Fin Yöntemi: Bu yöntem Finlandiya, Danimarka, İzlanda, Norveç ve İsveç gibi İskandinav ülkelerindeki halk bilimi çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yöntemi ilk ortaya atan ve Tarihi-Coğrafi Fin okulunun kurucusu Julius Krohn olmuştur. Fakat çalışmalara başladıktan bir süre sonra hayatını kaybeden Julius Krohn'un çalışmalarını oğlu Kaarle Krohn sürdürmüştür.

Bir halk edebiyatı ürününün epizotlarına ve motiflerine ayırarak inceleme, dünyadaki başka benzerleri ile karşılaştırma, varyantları coğrafi ve kronolojik sıraya koyma, sonuç olarak orijinal olanını belirleme yöntemin temel amacıdır. Bu yöntemin daha sonra gelişmesini sağlayan isimler Alex Olric, Aantti Aarne ve Stith Thompson'dır.

Propp Yöntemi: Vladimir Propp, Rus bir halk bilimcidir. Propp, Aarne'nin masallarda kişiler ve muhtevaya göre yaptığı tasnifi yeterli bulmamış ve bunların zamanla değişebileceğini, kalıcı olan unsurların eylemler olduğunu savunarak, masallardaki basit ve değişken unsurları ortaya koymuştur.

Psikoanalitik Yöntem: Bu yöntem, Sigmund Freud'un ortaya attığı bir takım görüşler temel alınarak, masal metni ya da masal metninin bir kısmı psikolojik açıdan değerlendirilerek, psikolojik bir analiz yapılır. Kuramın öncülerinin Freud, Wundt, Jung gibi psikologlar olması, yöntemi dikkat çekici hale getirmiştir. Bu psikologlar, halk bilimi kaynaklarını hayal, rüya, meteforlar ve cinsel dürtüleri dikkate alarak açıklarlar. Fakat bu yöntem edep ve ahlaki tabuları hiçe sayması sebebi ile çok fazla kabul görmemiştir.

Antropoloji Yöntemi: Bu metnin esas amacı, metnin içinde yaşayan canlı ortamı incelemektir. Antropolojik yöntem anlatıcıyı, geleneksel öğeleri, dinleyici gibi unsurları dikkate alır.

4. Masalların Tasnifi

Masalların tasnifleri ile ilgili ilk çalışmayı J.G. Von Hahn yapar. Griechische und Albane Sische Märchen⁸ adlı eserinde Hahn böyle bir tasnife girişmiştir. Daha sonra Aarne tarafından ortaya konulan bir tasnif S.Thompson tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca Hahn'ın tasnifi, bir bilim adamının yapabileceğinden çok daha basit bir yapıdadır.

Masal tasnifini çok geniş bir ölçüde ele almayı düşünen Kaarle Krohn, iyi bir tasnif yapmak için Aarne, Oscar Hackman, Axel Olric, Jhannes Bolte, C.W. Von Sydow gibi isimlerin fikirleri ve tavsiyeleri ile bugün ortaya konulan masal tasnifini yapmıştır. Bu tasnifte sadece Kuzey Avrupa masalları yer almaktadır. Söz konusu katalog 540 tipi içine almakla birlikte, genişleyeceği düşüncesi ile 1999 masallık bir katalog hazırlanmıştır.

Aarne masalları üç kısma ayırmaktadır:

1. Hayvan Masalları (1-299)
2. Asıl Masallar (300-1999)
3. Fıkra (1200-1999)

Bu çalışma Stith Thompson'un katkıları ile genişletilmiş ve The Type Of The Folktale adıyla 1964 yılında yayımlanmıştır. Eserdeki masallar iki ana başlığa ayrılmıştır.

I. Hayvan Masalları

Vahşi Hayvanlar	1-99
Vahşi ve Evcil Hayvanlar	100-149
Vahşi Hayvanlar ve İnsanlar	150-199

⁸ Saim Sakaoğlu, Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Akçağ, Ankara, 2002, s.52

Evcil Hayvanlar	200-219
Kuşlar	200-249
Balıklar	250-274
Diğer hayvanlar ve objeler	275-299

II. Asıl Halk Masalları

Sihir Masalları	300-749
Dini Masallar	750-849
Romantik masallar	850-999
Aptal ve Dev Masalları	1000-1199

III. Şakalar ve Anekdötler 1200-1999

IV. Formüller ile Başlayan Masallar 2000-2399

Pertev Naili Boratav ve Wolfram Eberhard tarafından 1953'te Wiesbaden'de yayımlanan "Typen Türkischer Volksmärchen"⁹ adlı eserde, masallar 23 başlık altında incelenir.

1. Hayvan Masalları
2. Hayvan ve İnsan Masalları
3. Hayvan veya Bir Ruh İnsana Yardım eder
4. Tabiatüstü Bir Ruh veya Hayvanla Evlenme
5. İyi Ruh veya Evliyalarla Yaşama
6. Kaderin Hâkimiyeti
7. Rüya
8. Kötü Ruhlarla Yaşama

⁹ Wolfram Eberhard-Pertev Naili Boratav, Typen Türkischer Volksmärchen, Wiesbaden, 1953.

9. Sihirbazlar
10. Bir Kız Sevgili Bulur
11. Bir Erkek Sevgili Bulur
12. Fakir Kız Zenginle Evlenir
13. Kıskançlık ve İftira
14. Hor Görülen Koca Kahramandır
15. Zina ve Baştan Çıkarma
16. Acayip İcatlar ve Olaylar
17. Acayip Davalar
18. Realist Masallar
19. Acayip Tesadüfler
20. Komik Hikâyeler
21. Aptal, Tembel Erkek ve Kadınlar
22. Hırsız ve Dedektif
23. Akıllı, Hilekâr veya Cimri Erkek ve Kadınlar

W.S. Walker ve Ahmet E. Uysal tarafından İngilizce olarak hazırlanan “Tales Alive in Turkey¹⁰” adlı çalışmada Türk masalları yedi başlık altında incelenir.

1. Tabiatüstü Masallar
2. Şaşırtıcı ve Hüner Dolu Sonuçlara Sahip Masallar
3. Mizahi Masallar
4. Ahlaki Masallar

¹⁰ Warren S. Walker-Ahmet E. Uysal, Tales Alive in Turkey, Cambridge, 1966.

5. Köroğlu
6. Dini Küçük D   r   Masallar
7. Fıkralar

Eberhard-Boratav ve Walker-Uysal ikilisinin yaptıkları çalışmaların yabancı dilde olması, bu çalışmaların daha çok dikkat çekmesini ve yabancı ülkelerde kütüphane kataloglarına girmesini sağlamıştır. Bunun dışında Walker-Uysal ikilisinin tasnifinde “Köroğlu”nın olması çok dikkat çekicidir.

Yukarıda, ilim dünyasında değer gören ve dikkat çekici bazı masal tasniflerine yer verdik. Bu tasniflerden de anlaşıldığı üzere, muhteva ön planda tutulmaktadır. Fakat bugün yapılan birçok çalışmada, sadece muhteva değil, şekilde göz önünde bulundurulmaktadır.

BİRİCİ BÖLÜM

I. NOGAYLAR ve NOGAY MASALLARI

A. NOGAYLAR

Nogayların, Türklerin Kıpçak koluna mensup olduğu düşünülmektedir.¹¹ Günümüzde Kuzey Kafkasya’da yaşayan ve nüfusça az olan Türk halklarından biridir.¹² Nogaylar, tarihi süreç içerisinde Don ve Kuban ırmakları arasında Astrahan ve Kırım’da yaşamışlardır. Bugün oldukça dağınık bir coğrafyada, özerk halde, yaşamlarını sürdürmektedir. Rusya Federasyonu’na bağlı Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti, Stavropol ve Dağıstan, Kırım, Romanya, Türkiye’de yaşamaktadırlar. Tarihi süreçte oldukça büyük ve güçlü devletler kurmalarına rağmen günümüzde sayıca çok azdırlar.

“*Nogay*” adı, büyük ihtimalle, tarihi bir şahsiyet olan, 1270-1299 tarihleri arasında Altınorda devletinde büyük nüfuz kazanmış olan, Goçi’nin torunlarından Emir Nogay’ın adından gelmektedir.¹³

13.yüzyıldan itibaren Altınorda devleti içinde etnik kimliği oluşmaya başlayan Nogaylar, 15.yüzyılda bu devletin dağılması ile Altınorda Devleti’nin batısında kurulan ve döneme damgasını vuran Nogay Devleti kurulur (1426-1558). Tarihi dönemlerde Nogay Ulusu, Nogay Ordası, Nogay gibi isimlerle anılmışlardır. Ayrıca 16.yüzyıl itibari ile Nogaylar ve Nogay Ordası yerine

¹¹ N. A. BASKAKOV (Red.) (1963), Nogaysko- Russkiy Slovar (Nogaysa- Orissa Sözlük), Moskva.

¹² İsa Özkan, Bengü İzler, Pegama yayıncılık, Ankara, 2007, s.61

¹³ Birsal Karakoç, Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen’e Armağan, “Kuzey Kafkasya Türk Halklarından Nogaylar: Dil, Edebiyat ve Kültürleri Üzerine Notlar”, Ankara, s.345

“Mangıtlar” ve “Mangıt Yurdu” ifadeleri tercih edilir olmuştur. 16.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Nogaylar üç ayrı parçaya bölünürler.¹⁴

Bu yüzyılın başlarına kadar göçebe hayat tarzını benimseyen Nogay Türkleri, bunu günlük hayatlarına da yansıtmışlardır. Geçmişte çok zengin sözlü gelenekleri olan Nogaylar, mensur eserlere değer vermedikleri gibi bu eserleri “*kara söz*” olarak adlandırırılar.¹⁵ Sadece nazımla yazılan eserlere değer vermişlerdir.

Kuzey Kafkas Nogayları

Bugün Kuzey Kafkasya’da, Rusya Federasyonu sınırları içinde bulunan Dağıstan, Karaçay-Çerkes, Çeçen Özerk Cumhuriyeti ile Stavropol bölgesindeki rayonlarda¹⁶ yaşamaktadırlar. Bu bölgelerin dışında Türkiye, Kırım, Romanya, Dobruca’da yaşamaktadırlar. Nüfus olarak çok az olan bu ulus, Rusya Federasyonu içinde şu şekilde dağılmaktadır: Dağıstan Cumhuriyeti içinde Terek-Kuma nehirleri arasında, kendi adları ile anılan bölgede; Karaçay-Çerkes Özerk Cumhuriyeti içinde Kuban ve Zelençuk nehirleri havzasında; Çeçen Özer Cumhuriyeti’nde, Şelkov reyonunda Nogay köyleri bulunmaktadır; Stavropol bölgesinde, Neftekum ve Steprov reyolarına bağlı köylerde, Çerkessk ile Stavropol şehirleri arasında yer alan Koçubeev

¹⁴ M. K. Özengir, “Çağdaş Türk Dünyasında: Nogaylar”, Milli Eğitim ve Kültür 7(31), 1985, s.64-80

¹⁵ Dilek Ergönenç, Türk Dünyası El Kitabı (4.cilt), “Nogay Türklerinin Edebiyatı”, Ankara, 1998

¹⁶ Bir nevî idari bölge

reyonuna bağı Karamurzin köyünde yaşamaktadırlar. Saydığımız tüm bu bölgelerde 77.000 civarında Nogay Türkü'nün yaşadığı tahmin edilmektedir.¹⁷

Türkiye’de Bulunan Nogaylar

Bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Nogay Türkleri, buraya 19.yüzyılın ortalarından itibaren göç etmişlerdir. Çoğunluğu Ankara-Polatlı ve Şereflikoçhisar olmak üzere, Konya-Kulu'nun bazı köylerinde, Osmaniye’de, Adana, Çorum, Bursa, Kütahya, Gaziantep, Isparta-Senirkent’te yaşadıkları bilinmektedir.

Ayrıca Konya-Kulu ilçesindeki Nogay Türkleri, II. Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan işgücü açığı sebebi ile İsviçre’ye yoğun bir göç dalgası başlatmışlardır. Daha sonraki yıllarda Almanya, Hollanda ve diğer Avrupa Ülkelerine göçler devam etmiştir.

Nogay Türkleri, tarihi süreç içinde birçok alfabe kullanmıştır. Arap alfabesini 15.yüzyıl itibari ile kullanmaya başlamışlardır. Stavropol bölgesinde bulunan bir arşivde 19.yüzyıla ait, Nogay Türkçesi ile yazılmış, Arap harfli 7000’den fazla varak yer alır.¹⁸ Nogay Türkleri’nin yazılı edebiyatı 20.yüzyılın başlarında gelişmeye başlar. 15.yüzyıl itibari ile kullanılmaya başlanan Arap alfabesinin yerini, 1928’de Latin alfabesi almıştır. 1938 yılından sonra ise, yaşadıkları bölgenin etkisi ile Kiril Alfabesine geçerler. Günümüzde manzum eserler, mensur eserlerden sayıca oldukça fazladır; bunun sebebi, yukarıda da

¹⁷ Birsal Karakoç, Studies on Turkish and Turkic Languages, “The finite copula bol- in Noghay and its functional equivalents in Turkish” In: A. Göksel & C. Kerslake (eds.), Wiesbaden, 2000.

¹⁸ Dilek Ergöner, Türk Dünyası El Kitabı (4.cilt), “Nogay Türklerinin Edebiyatı”, Ankara, 1998

söylediğimiz gibi, Nogayların, mensur parçaları değersiz görmeleri ve onları “kara söz” olarak nitelendirmelerindendir. Roman ve hikâye türü eserlerin fazlalığı bunun en önemli kanıtlarından birisidir. Bu eserler Rusça ve diğer Türk lehçelerine çevrilmiştir. Aslında Nogay Türkleri, bir yazı diline sahip olmalarına rağmen, çok az eser vermişlerdir. Bu sebeple birçok ilim adamı Nogay yazı dilinin tehlikede olduğunu düşünmektedir.

Bugün Nogay Türkleri üç ağza sahiptir.

- a. Dağıstan’da Kara Nogay Ağzı
- b. Karaçay-Çerkes’te Ak Nogay Ağzı
- c. Stavropol Bölgesi’nde Asıl Nogay Ağzı

“Nogay Türkçesi ilk olarak Kara-Nogay ağzına, daha sonra ise Ak-Nogay ağzına dayandırılmıştır. Kalmıkova, Asılnoğay ve Kara-Nogay ağzı arasında ciddi bir fark görmediği için Nogay Türkçesi’nin Kara-Nogay ve Ak-Nogay olmak üzere iki ağzının olduğunu savunmaktadır.”¹⁹ Ayrıca, Kıpçak grubuna mensup Nogay Türkçesi, yazı dilleri içerisinde Kazak, Tatar ve Karakalpak Türkçesi’ne yakındır.

B. NOGAY MASALLARI

Nogay Türkleri masal için “*ertegi*” kelimesini kullanırlar. Bu kelime, Türkmenler’de masal için kullanılan “*erteki*” ve Özbekler’de masala karşılık kullanılan “*ertek*” kelimesi ile aynı olmalıdır. Nogay masalları üzerine çok fazla çalışma yapılmamıştır. Bu sahada çalışma yapanların çoğu Nogay

¹⁹ Mustafa Yıldız, “Nogay Türkçesi’nin söz varlığındaki Divan-ı Lügati’t Türk kaynaklı Oğuzca Kelimeler”, Konya Selçuk Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü.

topraklarında yaşamış bilim adamlarıdır. Özellikle Türkiye’ de Nogay masalları üzerine kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

Nogay masallarını derleyen isimler arasında Abdulhamid Canibekov dikkati çekmektedir. Nogay sahasında birçok ilke imza atan Canibekov’un yaptığı en büyük hizmetlerden birisi Nogay Türklerine ait sözlü edebi ürünleri derlemesidir. Nogay folklorunu derleme işine 1905’te Astrahan Nogayları arasında başlamıştır. Açıkulak, Dağıstan ve Kuban Nogayları arasında dolaşarak, Nogay halkına ait atasözü, masal, bilmece, hikâye, deyimler, yırlar derlemiştir. Derlediği bu malzemeleri “*Söz Kaznası*” adıyla 4 ciltlik bir eserde toplamıştır. Bu eserin bir diğer özelliği de el yazması olmasıdır. Dört ciltten müteşekkil eserin son iki cildinde atasözleri, deyimler ve masallara yer verilmiştir.

Canibekov’un yayınladı Nogay masalları arasında “*Altın Ayaklı Argımak pan Kencebay Batır*”, “*Kamır Batır*”, “*Okugan Yigit*”, “*Namart men Yumart*”, “*Tay mınan Böri*”, “*Karak Kadı*”, “*Yarenşi Şeşen*”, “*Begim Agay*” gibi masallar vardır. Bu eserlerin bir kısmı Sovyet ihtilalinden sonra bastırılmıştır. Daha sonra atasözü, bilmece, fıkra, masal gibi folklor malzemeleri 1994’te V. Yerofeyev tarafından “*Söz Kaznası Ya de Nogay Folklori*” adıyla bastırılmıştır.

Bir diğer önemli isim Yelena Bulatukova, 1994’te “*Altınşaş*” adıyla yayımladığı hikâye ve masal kitabında, Nogay masallarına yer vermiştir. Nogay masalları üzerine birçok çalışması bulunan Sofya Kalmıkova, 1955’te “*Yırlar, Ertegiler, Aytuvlar*”; 1967’de “*Nogay Ertegileri*” derleme kitapları yayımlamıştır. Bu çalışmaların dışında, Polonya Krakow Üniversitesinden Piedel’in 1999’da Stavropol Nogayları’nın masallarını inceleyerek yüksek lisans tezi yapmıştır.

Türkiye’de ise Nogay masallarına dair kapsamlı bir çalışma henüz yapılmamıştır. “Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi” isimli çalışmada, Nogay başlığı altında 21 adet masalın transkripsiyonlu ve Türkiye Türkçesi’ne

aktarımlı metinleri verilmiştir. Fakat yapısal bir çalışma yapılmamıştır. Bunların yanında en önemli eksiklerden birisi de Nogay Türkçesi-Türkiye Türkçesi sözlüğünün olmamasıdır. En yakın zamanda kapsamlı bir çalışmasının, çok faydalı olacağını düşünüyoruz.

Nogay masalları, bütün diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi, iyiliği-kötülüğü, güzelliği-çirkinliği, doğruluğu yanlışlığı, adaletsizlik ve hakkı, erdemi, sevgiyi, hırsı, kıskançlığı, açgözlülüğü, fitneyi konu edinir. Masallar uzun ya da kısa olsun mutlaka bir önermeyi içerir. Söz konusu masalların başlıca önermeleri “erdemli yaşamak, haksızlığa karşı dik durmak, kimseyi hor görmemek, adil olmak, dünya malının geçici olduğu bilinci”dir. Didaktik bir kaygı ile oluşan Nogay masalları, insanlığa, özellikle muhatabına pratikte olması muhtemel karşılaştırmalar ve analizlerle ders verir. Gençlik ile bilgeliğin temsilcisi yaşlılık arasında ilişki kuran masallar, bir bakıma usta ile aceminin temsilcisidir.

Nogay masallarında, hacimce en kısa olanlar pratik bilgi verir ve insanlara doğruyu en kısa şekilde anlatır. Ortaya konulan olay hemen sonlandırılır. Bunlar bir nevi öğretici fıkralardır, kıssadan hisse amacı vardır. Daha uzun olan masallarda, özellikle kahramanlık masalları, olaylar detaylandırılarak anlatılır ve zincirleme bir ilişki ile sonlandırılır. Çoğu zaman zengin-fakir, güçlü-güçsüz temi eşliğinde gelişen masallar, okuyan/dinleyenin arzuladığı gibi mutlu sonla biter.

Ele aldığımız Nogay masallarında bir tarih belirtilmezken, belirli bir coğrafyadan da bahsedilmez. Sadece Nogay denilir. Bazen de birkaç ırmak ismi verilerek okuyan/dinleyenin zihninde bir sahne yaratılır. Coğrafi tanımlamalar dağlar, ormanlar, ovalar, denizler yardımı ile yapılır. Halkın günlük yaşantısında son derece önemli bir yere sahip olan coğrafi mekânların, masallara yansması son derece normaldir.

Nogay masallarının dikkat çeken bir yönü de mitolojik izler taşımasıdır. Bilhassa “Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır” ve “Kamı Batır” adlı masallarda mitleri ve olağanüstü olay örgüsünün karşımıza çıkması bununla alakalı olabilir. Söz konusu mitsel öğelerin mitolojik dönemden, destan-efsane ve masal dönemine geçişte taşındığı muhtemeldir.

İncelememizde yer alan Nogay masallarının tip kategorisini “hayvanlar, sıradan insanlar, kahramanlar, düşmanlar, hanlar, olağanüstü varlıklar” olarak sınıflandırılabiliriz.

Bu kategorinin hayvan başlığı altındaki en çok dikkat çeken hayvan “tilki”dir ve kurnazlığın temsilcisidir. Diğer hayvanlar ise bildircin, kurt, ayı, baykuş, at, tay, tavşan, koyun, kaz, kuğu, keçi, yılan, fare ve olağanüstü bir kuş olan Karakuş’tur. Hayvanları da kendi arasında dört gruba ayırmak mümkündür:

1. Evcil hayvanlar: At, tay, koyun, keçi, 2. Yabani hayvanlar: Kurt, ayı, baykuş, yılan, fare 3. Av hayvanları: Kuğu, kaz, tavşan, bildircin 4. Olağanüstü hayvanlar: Karakuş, Azdaa(Ejderha)

Masallarda yer alan hayvanların birçoğu “isteme, bekleme, arzu etme, temenni etme, üzülme, sevinme, dertlenme, muhakeme etme, mülahaza etme, yardım etme ve vefa” duygularına sahiptir. Hayvan masallarının çoğunlukla “hayvan-hayvan” ilişkisine dayalı olmakla birlikte “hayvan-insan” ilişkisinde de olabilir. Özellikle hayvan-insan ilişkili masallarda, hayvanlar duyan-düşünen-hisseden özellikte olmaları sebebi ile insanların dertlerine çare olabilir ya da insanlardan intikam alabilir.

Nogay masallarında “kahraman” tipi, dünyaya gelişleri itibari ile olağanüstülükler gösterir. Kahraman olarak belirtilen kişi, bunlar çoğunlukla erkek çocuklardır, dünyaya gelir gelmez Oğuz Kağan Destanı’nda olduğu gibi hemen konuşmaya başlar ve olgun insan davranışları sergilerler. Çok kısa sürede silah kuşanıp ava çıkarlar ve birçok kahramanlık gösterirler (bkz. “Yav

Bermes” adlı masal). Kahramanların en önemli ve ortak özelliği çok güçlü, cesaretli, dürüst olmalarıdır. Bu güçlü yaratılış onları halkın gözünde kahraman yaptığı gibi istediklerini elde etmelerine de vesile olur. Buradan şunu anlıyoruz ki sözü geçen masallar, destanların zayıflamış ve masallaşmış şekli olarak değerlendirilebilir.

Nogay masallarında kahramanların aileleri çok fakir ya da çok zengin olabilir. Nogay masallarında yer alan kahramanlar belirli bir isme sahiptir. İsmail, Kencebay, Yavırintak, Kamır, Kün Tegmez, Muhembet gibi. Kahramanların isimleri çoğunlukla bir özellikleri sonucunda belirlenmiştir. Örneğin “Kamır Batır” adlı masalın kahramanı hamur teknesinde doğduğu için “kamır” yani “hamur” ismini almıştır.

Kahramanların her zaman bir yardımcısı vardır. Bu, bazen bir hayvan, bazen de bir ihtiyar ya da handır. Özellikle kahramanın atı, onun zorda kaldığı durumlarda yardım eden yegâne dosttur. Bazen de olağanüstü varlıkların yardımı söz konusudur. Kamır Batır adlı masalda, yer altından yeryüzüne çıkamayan Kamır’a, Karagus isimli olağanüstü kuş yardım eder. Bazı masalarda zorda kalan kahramana “cadılar”ın yardım ettiği de görülmektedir. “Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır” adlı masalda üç cadı, Kencebay’a yardımcı olurlar.

Nogay masallarının bir diğer önemli tipi ise “düşman”dır. Masallarda çoğunlukla düşmanın kötü olduğunu ve acımasız davrandığını vurgulama için bir sıfat kullanılır. Bu sıfat, Türkler’de genellikle kötülüğün simgesi olan “kara”dır. Kara Bey, Kara Düşman, vb. isimler düşmanlara verilen isimlerdir. Bunu yanında düşman her zaman yabancı bir kişi olmaz, bazen anne, baba, kardeşler, eş de düşman olup kahramana kötülük yapmaya yeltenebilir. İncelediğimiz masalarda düşman tipi çoğunlukla emeline ulaşamaz, feci bir sonla karşılaşır.

“Han” tipi ise zenginliğin, gücün, sefanın, ulaşılmazlığın sembolüdür. Hanlar kimi zaman zalim, kimi zaman merhametli ve yardım severdir. İncelediğimiz Nogay masallarında han, karşımıza güzeller güzeli kızını sınavla delikanlılardan birine verirken çıkar. Masalın olay örgüsü bu temin üzerine kurulur. Hanlar çoğunlukla saraylarında oturur ve halk ile ilişkileri de saray civarında gelişir. Nogay masallarında hanlar belli bir isme sahip olabileceği gibi, bazı masalarda sadece “han” olarak belirtilirler.

Nogay masalları arasında diğer Türk lehçelerinde var olan masalların varyantları vardır. İsimler ve mekânlar değişmiş olsa bile, olay örgüsünün aynı olduğu görülmektedir. Nitekim Nogay masallarının birçok varyantına, Anadolu sahasında rastlanmıştır. Bu konuya, ileride ayrıntı olarak değineceğiz.

Nogayların daha 21.yüzyılın başlarına kadar göçebe yaşamaları münasebeti ile masallarında bu kültürün izlerine çokça rastlanmaktadır. Özellikle gündelik hayat için gerekli olan malzemeler masalarda da sıklıkla yer alır (Çadır, at arabası, keçe, vb.). Ele aldığımız 45 Nogay masalını muhtevâ ve kahramanlar açısından şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Realist Masallar
2. Olağanüstü Masallar
3. Kahramanlık Masalları
4. Aşk Masalları
5. Hayvan Masalları

Realist masalarda, hemen hepimizin günlük hayatta karşılaşılabileceği tipler ve durumlar, çoğunlukla kısa olarak, anlatılır. Bu grubun başlıca tipleri “cimri, hırsız, hileci, sahtekâr”dır. Fakat masalcı ne yapar eder, mutlaka kötülük yapanın cezasını masalın sonunda verir, iyi olanı da mükâfatlandırır. Bazı masalarda ise masalın iyi ya da kötü sonla bitmesi önermesi verilmez,

sadece olay örgüsü sonuçlandırılır. Realist masalların, Nogay masalları içinde çok ciddi bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Olağanüstü masallarda, kahramanlarla olağanüstü varlıkların birlikte ya da karşılıklı mücadelelerine yer verileceği gibi olağanüstü bir varlık masal kahramanına bir bölümde yardım edebilir. Olağanüstü masalların içine büyü ve sihir konularına sahip masallarını almak da mümkündür. Esas olarak, okuyucu/dinleyici tarafından olma ihtimali hiç olmayan bir durumun, tam da o anda, bir varlık yardımı ile gerçekleşmesi sonucu masalın akışı değişir ve yine masalcı bir mükâfat vererek masalı mutlu sonla bitirir. Nogay masallarında, diğer Kıpçak grubu Türk masallarında olduğu gibi, olağanüstülükleri sağlayan Yelmavız (cadı), Karagus, Azdaa (ejderha) ve bir takım hayvanlara da rastlanılmaktadır.

Kahramanlık masallarında, olağanüstü yeteneklerle dünyaya gelen kahramanın mücadelesine yer verilir. Bu mücadele çoğunlukla sevgilisi içindir. Bazı masallarda ise halkı rahatsız eden bir Ejderhaya ya da halka yapılan zulme karşı bir takım mücadeleler yer alır. Çoğunlukla kurtarıcı rol üstlenen kahramanlar, destan kahramanlarının özelliklerini taşırlar.

Aşk masalları, incelediğimiz masalları içinde sayıca çok fazla olmasa da, bazı masalları bu başlık altında inceleyeceğiz. Üzerinde çalıştığımız aşk masallarının hemen hepsi doğu kökenli, Arap ya da Fars kaynaklı masalların Nogay sahasındaki varyantlarıdır. İsimler alıntı da olsa bazı masallarda içerik orijinaldir. Bu masalların olay örgüsü, bir gencin sevgilisine ölesiye âşık olması, bu aşka karşı olan üçüncü şahısların engellemeleri ve genç âşıkların verdiği mücadeleler şeklinde gelişir. Bu masalların hemen hepsi mutsuz bir sonla bitirilir. Sevgililer bu dünyada kavuşamaz, bundan hareketle halka sevenlerin kavuşturulması önermesi iletilir.

Hayvan masalları ise hayvanlar arasında geçen, fakat insani konuların işlendiği masallardır. Altay Masallarında²⁰, İbrahim Dilek “*Hayvan masallarında esasında hayvanlar kullanılarak insanların karakterleri ve yapıları konu edilmektedir.*” der. İşte Nogay masalları incelendiğinde bu tespitin doğruluğu bir kez daha ortaya çıkar. Ayrıca, incelediğimiz masalların kahramanların birbirleri olan ilişkileri “*yatay*”, “*dikey*” ve “*karma*” olarak adlandırmak gerektiğini düşünüyoruz.

Yatay ilişki, aynı cinsten varlıkların birbirleri ile olan ilişkileri; daha açık bir ifade ile hayvanların-hayvanlarla, insanların-insanlarla olan ilişkilerini içeren masallardaki ilişki tipidir.

Dikey ilişki, aynı cinsten olmayan varlıkların masallarda oluşan ilişkisi; bir insanın bir hayvanla ya da bir hayvanın insanla ilişkilerini, bağlarını anlatan masallardaki ilişki tipidir.

Karma ilişki, masallarda aynı cinsten ya da farklı cinsten varlıklarını birkaç değişik şekilde oluştuğu ilişki tipidir. Örneğin insan-hayvan-insan ya da olağanüstü varlık-insan-hayvan gibi.

Bu ilişki tiplerini göz önünde bulundurarak, ele aldığımız masallardaki ilişki yoğunlukları şöyledir:

Masallardan otuz üçünde yatay ilişki söz konusudur; masalların ikisinde dikey ilişki, onunda ise karma ilişki vardır. Burada göze çarpan özellik, realist masallarda “yatay ilişki”nin yoğunluğudur. Bunun sebebi konunun sıradan ve kısa olmasıdır. Çünkü özellikle uzun kahramanlık masallarında “karma ve dikey” ilişki dikkat çeker, bu şekilde konu daha heyecanlı ve ilgi çekici bir hale getirilmiştir.

²⁰ İbrahim Dilek, Altay Masalları, Alp yayınevi, Ankara, 2007, s.27

II. NOGAY MASALLARININ ANADOLU'DAKİ VERSİYONLARI

Bu bölümde Nogay masallarının, Türkiye'deki versiyonlarını inceleyeceğiz. Fakat burada bütün versiyonların tek tek verilmesi oldukça güçtür. Çünkü bazı masalların Anadolu'da birçok varyantına rastladık. Bu sebeple, incelediğimiz Nogay masallarının, Anadolu'daki bazı versiyonları ile karşılaştırılması ve aralarındaki değişimleri aktaracağız.

1. Nogay masallarından “**Namert em Yumart(Namert ile Cömert)**” ve “**Ankıldak em Dünkildek**” adlı masalların, Anadolu masalları arasında birçok versiyonuna rastlanmıştır.

GM'de, Namert ile Cömert, Tamahkâr Köylü (7.ve 8.masallar)

M'de, Evliya ile Kevliya (53.masal); Ali ile Musa (67.masal); İki Kardeş (81. Masal)

OAAD'de, Heka (s.209-210)

AAT'de, Nahıs ve Cömert (s.58-60)

ERM'de Nekes ile Cömert Kardeş (s.386-390)

MKHE'de, İyilik ile Kemlik

ÇDM'de, Bağdat'a Çalışmaya Gitmek

MEİ'de, Evliya ile Kevliya, İki Kardeş, Ali ile Musa

YMM'de, Ali ile Ahmet'in Arkadaşlığı

GDHM'de, Hayır ile Şer(s.27)

Namert em Yumart

Namert ile Yumart isimli iki arkadaş birlikte bir yolculuk yaparlar. Bu yolculuk sırasında acıkan Namert ve Yumart, sırayla birbirlerinin yemeklerini yemek için anlaşırılar. Önce Yumart'ın yemeğini yerler. Daha sonra sıra Namert'in yemeğine gelince, Namert yemeğini vermek istemez. Bunu üzerine Yumart, bir mağaraya gider. O, mağaraya gelen ayı, kurt, tilkiden bir takım sırlar öğrenir. Ertesi sabah vâkıf olduğu sırları kullanarak padişahın kızını ölümcül hastalıktan kurtarır, bu kızla evlenir; yine hayvanlardan yerini öğrendiği bir hazinenin sahibi olur. Bir süre sonra Namert, onun yaşadığı yere gelir. Nasıl zengin olduğunu öğrenir ve mağaranın yolunu tutar. Mağarada insan kokusu olduğunu anlayan hayvanlar Namert'i bulup parçalarlar.

Namert ile Cömert

Çalışmak için yola çıkan iki kardeş, yolda sıra ile birbirlerinin yemeklerini yemeğe karar verirler. Cömert'in yemeği bittikten sonra, Namert yemeğini kardeşi ile paylaşmaz. Cömert bunun yanından ayrılır ve bir mağaraya gider. Mağarada, tesadüfen ayı, kurt, tilkinin konuşmalarında padişahın hasta kızını iyileştirmenin yolunu, ayrıca bir hazine yeri öğrenir. Sabah öğrendiği bilgilerle zengin olur, padişahın kızını iyileştirir ve memleketine döner. Namert de aynı mağaraya gider, ama hayvanlar tarafından parçalanır.

Tamahkâr Köylü

Evine dönerken geceye kalan bir adam, sahipsiz bir değirmene girer. Bu değirmende ayı, kurt, tilkinin konuşmalarından bir hazinenin yerini, padişahın hasta kızının ilacını ve susuz köyün suyunun yerini öğrenir. Ertesi gün öğrendiği sırları gerçekleştiren adam zengin olur. Aynı adam başka bir gün yeni sırlar öğrenmek için döner ama hayvanlar tarafından parçalanır.

Evliya ile Kevliya

Evliya ile Kevliya iki arkadaştır. Çalışmak için Bağdat'a giderken, önce Evliya'nın yemeğini yerler, ancak daha sonra Kevliya yemeğini paylaşmaz. Evliya'ya, gözünü vermesi şartı ile yemek vereceğini söyler. O da çaresiz çıkarıp gözlerini verir. Evliya kör olunca, Kevliya kaçır. Evliya, korktuğu için ağaca çıkar, burada toplanan cinlerden gözlerini nasıl iyileştireceğini, Bağdat'ın su sorunu çözmenin yöntemini ve altın bulunan bir yeri öğrenir. Bu sırlar yardımı ile gözleri iyileşir. Bağdat'ın su sorunun çözer. Bulduğu altınları ise muhtaçlar için harcar.

Bir süre sonra köye Kevliya da gelir. Olan bitenleri öğrenir ve o da ağacın tepesine çıkar. Ancak cinlere yakalanıp canından olur.

Değişmeler:

- Tamahkâr Köylü adlı masal hariç, diğer versiyonların şahıs kadroları aynıdır.
- Dürüst davranan ve iyilik yapan kardeş ya da arkadaş GM'de hayvanların, TM'de devleri, M'de ise cinlerin sırlarını öğrenirler.

- Versiyonların hemen hepsinde kahramalar, bir padişah ya da hanın hasta kızını iyileştirme sırrı ve hazine yeri öğrenirler.
- Bazı masallarda, bir şifa yeri söyleme söz konusudur. TM ve M'deki versiyonlarda yaprak kör göze iyi gelir.
- Tamahkâr Köylü ile Evliya ve Kevliya adlı masallarda, susuz beldeye su götürme sırrı öğrenilir.
- Diğer versiyonlarda kötü arkadaş ölürken, Tamahkâr Köylü adlı masalda köylünün kendisi ölür.

2. İncelediğimiz Nogay masallarından “**Üş Agalı-İnili**(**Üç Ağabey Kardeş**) adlı masalın, YMM'de **Baba Mirası** adıyla bir versiyonu tespit edilmiştir.

Üş Agalı-İnili

Ölmek üzere olan bir baba üç oğluna, kendisi öldüğü zaman mezarının başına üç kap tuz koymalarını vasiyet eder. Adam öldükten sonra oğulları onun vasiyetini yerine getirirler. Ancak babalarının niçin böyle bir şey istediğini de merak ederler. İlk iki gün iki büyük oğlan, sırayla mezarda nöbet tutarlar. Ancak hiçbir şey görmezler. Üçüncü gün sıra en küçük kardeşlerine gelince onu bırakmak istemezler. Ama küçük kardeş ne yapar eder mezarda bekler. Gece olunca mezarın başına bir at gelir. Genç bu atı yakar. At, kendisini bırakması karşılığında ne isterse yapacağını söyler. Sonra ona bir kıl verir ve ne zaman başı sıkışırsa bu kılı yakdığı zaman yardımına koşacağını söyler.

Bir gün han, bir yarışma düzenler. Bu yarışı kazanana üç kızını verecektir. İki ağabey kendileri bu yarışa katıldıkları halde en küçük kardeşi

yarıŖa götürmezler. Bunun üzerine delikanlı atın kılını yakar ve at yardıma gelir. En küçük oğlan yarıŖı kazanıp üç kız alır. En güzel kızı kendisine alır diğerklerini de ağabeylerine verir. Ancak küçük kardeşlerini kıskanan ağabeyler, onun bacaklarını keserler. Aradan bir süre geçtikten sonra olağanüstü bir şekilde iyileşen küçük kardeş, ağabeylerini öldürür ve mutlu bir şekilde hayatını sürdürür.

Baba Mirası

Ölmek üzere olan bir baba oğullarına, kendisi öldükten sonra mezarının başında sıra ile nöbet tutmalarını vasiyet eder. Bu vasiyete küçük oğlu dışındakiler uymaz. Daha sonra mezar başına sırası ile kara, kızıl, ak atlar gelir. Bu atlar yiğidi silahlandırır ve giydirirler. Ayrıca her biri, başı sıkıştığında yardımına koşmak için, kuyruklarından kıl verirler. Küçük kardeşin vasıtası ile üç kardeş padişahın kızlarıyla evlenir. Padişah, tacını en küçük kardeşe bırakır.

Değişmeler

- Masalın Nogay versiyonunda, üç kardeş sıra ile mezar başında bekler. Türkiye versiyonunda ise, babalarını vasiyeti olmasına rağmen, sadece en küçük oğlan mezarda bekler.
- Masalın Nogay versiyonunda bir at mezar başına gelir, Türkiye versiyonunda sırası ile kara, kızıl, ak üç at gelir.
- Masalın Türkiye versiyonunda üç kardeş de mutlu olurken, Türkiye versiyonunda en küçük kardeş mutlu olur.

- Masalın Nogay versiyonunda, baba mezarı başına üç kap tuz konmasını ister. Türkiye versiyonunda ise baba oğullarından sırayla üç gün nöbet tutmalarını ister.

3. İncelediğimiz Nogay masalları arasında ***Mecnun em Layladın Habarı(Mecnun ile Leyla'nın Haberi)*** adlı masalın Türkiye versiyonunun TM'de ***Kırk Kardeş*** adıyla bir, AKD'de ***Pir Ahmetin Hikâyesi*** adıyla bir olmak üzere, toplam iki adet olduğunu tespit ettik. Burada masalın Kırk Kardeş adlı masalla karşılaştırmasını yapacağız.

Mecnun em Layladın Habarı

Bir adam dokuz oğluna, dokuz kızı olan bir aile aramaktadır. Sonunda fakir bir babanın dokuz kızı olduğunu öğrenip yanına gider. Kızlar ile oğullarını nişanlar ve kendi yurduna döner. Oğullarına olayları anlatır ve kızları almaları için oğulların fakir adamın yurduna gönderir. Ancak en küçük kardeşi yanlarına almazlar. Bu oğlanlar, kızları almış dönüyorken bir yılanın evine girerler. Yılan en küçük oğlanın nişanlısını rehin alır. Yurtlarına dönen gençler durumu anlatırlar. En küçük oğlan nişanlısını kurtarmak için yılanın yanına gider. Yılan kendisinin aslında insan olduğunu, eğer kız kardeşini görürse yeniden insan olabileceğini söyler. Delikanlı, yılanın kardeşini bulur, yılan eski haline döner. Genç de hem nişanlısını, hem de bu kızı alıp yurduna döner.

Kırk Kardeş

Kırk oğlu olan bir adam, aynı aileden olmak şartı ile kırk kız aramak için yola çıkar. Bir muhtarın kırk kızı olduğunu öğrenen adam, bu kızlar ile oğullarını nişanlar ve yurduna döner. Oğullarına, nişanlılarını gidip almalarını söyler. Bu oğlanların karşısına bir aksakal çıkıp, gittikleri yol üzerindeki çayırdan yatmamalarını söyler. Ancak bu kardeşler adamı dinlemez, sadece en küçük kardeş aksakalın söylediklerinden endişelenip orada uyumaz.

Kızları alıp döndükleri sırada aynı ihtiyar yine karşılarına çıkıp, ilerideki çayırdan yatmamalarını tembihler. Bu adamı en küçük kardeş dışında hiç kimse dinlemez ve çayırdan uyurlar. Gecenin ilerleyen saatlerinde dev bir ejderha çıkıp, eğer en küçük kardeş ile nişanlısı kalırsa canlarınızı bağışlarım der. Bunu kabul eden çift ejderhanın sarayına gider. Ejderha, delikanlıdan hanın sihirli çalgısını getirmesi halinde ikisini de serbest bırakacağını söyler. Genç, yollara düşer ve bir takım hayvanların yardımı ile bu çalgıyı alır. Ejderha da çifti serbest bırakır.

Değişmeler

- Masalın Nogay versiyonunda dokuz, Türkiye versiyonunda kırk kardeş vardır.
- Masalın Nogay versiyonunda gençleri esir alan bir yılan, Türkiye versiyonunda ejderhadır.
- Nogay masalında, yılan kız kardeşini ister. Masalın Türkiye versiyonunda ise ejderha sihirli çalgıyı ister.
- Nogay versiyonunda yardım etmek için sadece fare kıl verir. Türkiye versiyonunda aslan, çocukların eşyaları ve karınca kanatları zorluklarla karşılaşan kahramana yardımcı olur.

4. İncelediğimiz Nogay masallarında **Yiyrenşi Şeşennin Sırları**(**Yirenşi Şeşen'in Sırları**) adlı masalın Türkiye versiyonu TM'de **Altın Araba** adlı masaldır.

Yiyrenşi Şeşennin Sırları

Halk arasında, her şeyi bilmesi ile meşhur Yiyrenşi'yi bir gün han yanına çağırır. Han ona bir altın verir ve bu altınla bir koyun almasını, bu koyunun yünü ile bir namazlık yaptırmasını, eti ile yemek yapmasını ve koyunu sağ getirmesini söyler. Han, eğer söylediklerini yapamazsa kellesinin gideceğini söyler.

Kara kara ne yapacağını düşünen Yiyrenşi uzun bir yolculuğa çıkar. Yolda bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyarın köyüne giden Yiyrenşi, burada ihtiyarın çok zeki bir kızı olduğunu anlar. Kıza, hanın istediklerini anlatır. Kız kolaylıkla hanın Yiyrenşi'den istediklerinin cevabını verir. Yiyrenşi, Han'a istediği şeyleri götürür. Han, bir dilek dilemesini ister. O da kâhin kızla evlenmek istediğini söyler. Sonra bu kızla evlenir.

Altın Araba

Padişah vezirine bir lira verir ve bu para ile bir koç almasını, koçun yününden kürk yaptırmasını, etinden de yemek yapması ister. Ayrıca lirayı geri ister, koçu da canlı olarak geri getirmesini söyler.

Kara kara ne yapacağını düşünen vezir, yollara düşer. Yolda, bir çiftçiye rastlar. Daha sonra çiftçinin köyüne gider. Çiftçinin kızı, veziri eve misafir olarak davet eder. Bu kız çok zekidir. Vezir, padişahın kendisinden istediklerini kızı söyler. Sorulan cevaplarını hemen veren kız, veziri çok sevindirir. Vezir padişaha olanları anlatır. Padişah, bu kızı sarayına çağırır. Ona çok zor sorular soracağını ve bilemezse başının gideceğini söyler.

Kız, padişahın sorularını kolaylıkla cevaplar. Padişah'tan para ödülü alan kızı, köyüne dönmesi için de bir altın araba verilir.

Değişmeler

- Masalın Nogay versiyonunda hanın sınıdığı kişi, bir evliya/bilgedir. Türkiye versiyonunda padişahın sınıdığı kişi, veziridir.
- Nogay versiyonunda, han bir altın verir. Yiyrenşi'den bu para ile bir koyun almasını, yünü ile namazlık, eti ile yemek yapmasını dahası altını ve koyunu canlı olarak geri getirmesini ister. Türkiye versiyonunda ise padişah bir lira verir. Vezirden bu para ile bir koç almasını, yünü ile kürk, eti ile yemek yapmasını ister. Ayrıca bir lirayı, koçu da canlı olarak ister.
- Masalın Nogay versiyonunda Yiyrenşi'nin yolda rastladığı kişi bir ihtiyardır. Türkiye versiyonunda yolda karşılaşılan kişi bir çiftçidir.
- Masalın Nogay versiyonunda, Yiyenşi ve kız evlenir. Türkiye versiyonunda, padişah bu kızı saraya çağırıp sınar. Sonra kızın zekâsına ikna olup ona mal mülk verir. Ayrıca köye dönmesi için bir de altın araba verir.

5. Altay masallarından *Kırk Ötirik(Kırk Yalan)* adlı masalın Türkiye versiyonlarından biri, AKD'de *Üç Yalan*(331-333) adlı masaldır.

Kırk Ötirik

Han, güzeller güzeli kızını vermek için bir sınav yapar. Sınav, birbirinin benzemeyen, dünyada eşi benzeri olmayan ve çok ilginç kırk yalan söyleyebilmektir. Uzun süre hiç kimse sınavı geçemez. Hatta bu uğurda birçok yiğidin başı kesilir. Sonra yılkı çobanı bir genç bu kıza talip olur. Tam hanın istediği ölçütlerde kırk yalan söyler, hatta daha fazla bile söylemeye yeltenir. Delikanlı, sınavı geçtiği için hanın kızı ile evlenmeyi hak eder.

Üç Yalan

Padişah, kızını vermek için biribine benzemeyen üç yalan söylenmesini ister. Birbirine benzemeyen üç yalanı uzun süre kimse söyleyemez. Daha sonra bir keçel²¹, padişahın kızına talip olur. Padişahın istediği gibi üç yalanı söyleyerek onu çok şaşırtır.

Değişmeler

- Nogay versiyonunda han, Türkiye versiyonunda ise padişah kızı vermek için bir sınav yapar.
- Masalın Nogay versiyonunda, han kırk tane eşi benzeri olmayan yalan ister. Türkiye versiyonunda ise Padişah üç adet, birbirine benzemeyen yalan ister.
- Masalın Nogay versiyonu daha hacimlidir.

²¹ Kel, saçsız

İKİNCİ BÖLÜM

NOGAY MASALLARININ TASNİFİ VE TAHLİLİ

İncelediğimiz 45 masal dört ayrı gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır. Söz konusu masalların tasnifi ve metin kısmındaki sıra numaraları şu şekildedir:

1. Gerçekçi Masallar (1-17)
2. Olağanüstü Masallar (18-31)
3. Kahramanlık Masalları (32-38)
4. Aşk Masalları (39-41)
5. Hayvan Masalları (42-45)

Yukarıdaki grupların her birinde yer alan masalların adları, temleri ve özetleri şöyledir:

1. MASAL

Masalın Adı: Şal-Kiyiz Akında / Şal Kiyiz Hakkında

Masalın Temi:

- I. Hasetlik
- II. Akıl ve Cesaret

Masalın Özeti:

-Şah Temir Hanın Şal-Kiyiz isimli cesur bir yiğidi vardır.

-Bu yiğit gerek hana çok yakın olması, gerek de yiğitliği ile ön plana çıkması sebebi ile hanın etrafındaki diğer adamlar tarafından kıskanılır.

-Bu yiğidin kendi yerlerini alacağını düşünerek onu çekemeyen vezir ve beyler onun ülkeden gitmesini ister. Aksi takdirde kendilerinin gideceğini söyler.

-Han mecburen bunu kabul eder ve onu uygun bir dille ülkesinden gitmesi konusunda uyarır.

-Şal-Kiyiz ise handan mal-mülk talep etmez, ancak bütün halkın, kışları geçirmek için yilkılarını götürdüğü adayı ister. Han da hiç çekinmeden adayı ona bağışlar.

-Yiğit aklını kullanır ve bu ada sıcak olduğu için kış aylarında buraya gelmek isteyenlerden at ister. Böylelikle zengin olur.

-Birkaç yıl içinde malına mal katan Şal-Kiyiz, Hanın dikkatini çeker.

-Şah Temir Han, Şal-Kiyiz'i tekrar yanına almak için bir oyun hazırlar.

-Ülkesindeki bütün halkı toplayıp onlara, hacca gideceğini ve başlarının çaresine bakmalarını söyler. Böylelikle halk ne yapacakları, kendilerini kimin yöneteceği kaygısı ile hanı bu niyetinden vazgeçirmek isterler.

-Bunu nasıl yapacaklarını tartışırken, Onun gidişine sadece Şal-Kiyiz'in engel olabileceğini düşünüp, onun ülkesine giderek olan biteni anlatırlar.

-Şal-Kiyiz geri dönmeyi kabul eder. Halk buna çok sevinir.

-Şah Temir han da, Şal-Kiyiz'in geri dönüşüyle çok mutlu olur ve zaten bir oyun olan hacca gitme niyetinden vazgeçer.

2.MASAL

Masalın Adı: Yiyrenşi-Şeşen Sırları / Yiyrenşi Şeşen'in Sırları

Masalın Temi:

I. Sınama

II. Zekâ

Masalın Özeti:

-Yiyrenşi-Şeşen denilen evliya mizaçlı, her konuya cevap verebilen, cevabı bulunamayacak soruların cevabını bulan bir kişi vardır.

-Bir gün hanın biri bu adamı merak edip sınamak ister. Onu adamları vasıtası ile sarayına çağırır.

-Ondan olması imkânsız bir şey isteyecektir. Bir altın verir, bu altınla bir koyun almasını yünü ile namazlık yapmasını, etiyle yemek yapmasını ve çiğ etini de kurutmasını ister. Dahası koyunu canlı ve verdiği altını da geri ister.

-Yiyrenşi-Şeşen uzun süre bunu nasıl başaracağını kaygısı ile uyuyamaz. Çünkü eğer hanın söylediklerini yapamazsa, başının gövdesinden ayrılacağını bilir.

-Bu duruma daha fazla dayanamaz, eline sopasını alarak, yollara düşer. Bir İki hafta uzunluğunda yol yürür.

-Bu sırada karşısına bir ihtiyar adam çıkar.

-Yiyrenşi-Şeşen, bu ihtiyar adamla yoldaş olup yürümeye devam eder.

-Yol boyunca, ihtiyar adama çok garip gelen, bir takım sorular sorar. İhtiyar, bunun deli olduğuna kanaat eder.

-Bir Hayli zaman yürüdükten sonra, ihtiyar adamın köyüne gelirler ama ihtiyar onu evine misafir etmez. Kızı bu duruma çok şaşırır ve babasına o adamı misafir etmesi konusunda uyarır.

-İhtiyar adam, kızına bu adamın kendisine garip garip sorular sorduğunu anlatır.

-Kız bu sorulardan hareketle onun bir evliya olduğunu ve bu evliyanın mutlaka bir derdinin olduğunu anlar ve babasına aradığının ne olduğunu anlatır.

Yiyrenşi-Şeşen olan biteni anlatır. Kız bunun için kaygılanmaması gerektiğini ve hanın istediklerini yapabileceğini anlatır.

-Daha sonra, hanın istediklerini kızın da yardımı ile yapar ve hanın takdirini kazanır.

-Han, Yiyrenşi-Şeşen'in bir dileğinin olup olmadığını sorar; Yiyrenşi Şeşen o kızla evlenmek istediğini söyle.

-Han, kızı Yiyrenşi-Şeşen ile evlendirir. Kız ve Yiyrenşi-Şeşen mutlu bir ömür geçirirler.

3.MASAL

Masalın Adı: Yiyrenşi Şeşen

Masalın Temi:

I. Sınama

II. Hainlik

Masalın Özeti:

-Bir han, vezirinden yaz başına kadar koçtan kuzu doğurtmasını ister.

-Vezir bunu yapamayacağını bilmektedir. Verilen koçu evdeki kızı ile birlikte yerler.

-Vezirin kızı, hana bir ders vermeye karar verir. Hanın avlandığı yere gidip, babasının bir çocuk sahibi olduğunu söyler.

-Han buna bir hayli şaşırır. Kızın çok zeki olduğunu anlar ve onu saraya alarak kendisine kadın yapmak ister.

-Fakat o kızı doğrudan kendisi için almayı yanlış bulup, kızla kendisi evlenmek yerine Yiyrenşi Şeşen'le evlendirir. Amacı kızı kullanmaktır.

-Ama vezirin kızı zeki olması sebebi ile bu oyunun farkına varır ve Yiyrenşi-Şeşen'e olup biteni anlatır.

-Yiyrenşi ve kız, hana bir oyun oynarlar. Bu oyunun sonunda han, Yiyrenşi ve kızın kendisinin planını anladıklarını bilir. Yiyrenşi ile kızı birbirine yakıştırır ve kötü emellerinden vazgeçer.

-Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, Yiyrenşi-Şeşen'in karısı hastalanır ve ölür. Saray ahalisi zor da olsa ona karısının öldüğünü söylerler.

-Daha sonra yeniden evlenmek için bir kız aramaya başlar. Bu sırada bir ihtiyar ile karşılaşır.

-İhtiyar ile yoldaş olurlar ve Yiyrenşi-Şeşen yol boyunca ihtiyar adama garip sorular sorar. İhtiyar ise bu adamın deli olduğunu düşünmeye başlar.

-Sonunda ihtiyar adamın köyüne gelirler ancak ihtiyar, Yiyrenşi-Şeşen'in deli olduğunu düşündüğü için onu misafir etmek istemez.

-İhtiyar, olanları kızına anlatır. Kız ise bu soruların cevaplarını babasına verir ve o adamın bir evliya olabileceğini söyler.

-Bir gün kız saçlarını tararken, Yiyrenşi-Şeşen kızın yanına gelir. Kızın zeki olması ve çok güzel olması sebebi ile onu kendine eş olarak alır.

4.MASAL

Masalın Adı: Balşı-Şegertki / Falcı-Çekirge

Masalın Temi:

- I. Sahtekârlık
- II. Falcılık
- III. Tesadüflerin yardımı

Masalın Özeti:

-Çok fakir bir Şegertçi vardır. O, çok fakir olması sebebiyle, Akmak Bey'in atını çalar.

-Bu at, beyin en değerli argımak atlarından biriydi. Bey, bütün köye her kim ki atı çalan hırsız bilirse ya da atın yerini gösterirse ona on at vereceği haberini yayar.

-Birçok falcı fala bakar ama atı kimin çaldığını bulamaz. Bu falcıların arasına Şegertki de karışmıştır. Beye atın yerini söyleyip, beyin on atını alır.

-Bir zaman sonra bey için çok önemli olan bir altın yüzük çalınır. Bunu bulması için Şegertki'yi çağırır. Eğer bu yüzüğü bulursa ona bir çanta altın vereceğini vaat eder. Şegertki, beyden biraz zaman ister ve kara kara yüzüğü nasıl bulacağını kaygısına düşer.

-En sonunda üç horozun ötmesini beklemeye ve üçüncü horozun ötüşüyle köyden kaçmaya karar verir.

-Bu sırada yüzüğü çalan üç hırsız ise Şegertki'nin köye döndüğünü haber alırlar. Onlar da merak içinde Şegertki'nin hırsızları bulup bulamayacağını beklerler. Bu üç kardeş çok korkmaktadır.

-Şegertki'nin evinin penceresinde ne yaptığını dinlemeye çalışırken, tesadüfen, kendilerinin açığa çıktığını sanarak Şegertki'ye yalvarırlar. Kendilerini beye ihbar etmemeleri karşılığında yüzüğü bir kaza yutturup, kazın ayağını kırarlar.

-Şegertki de beye gidip, onun altın yüzüğünü aksak bir kazın yuttuğunu söyler ve ödülü alır.

-Şegertki'nin methini duyan Koybagar Bey de onu sınamak ister. Eğer soracağı soruya cevap verirse beyliğinin yarısını veceğini söyler.

-Yine bir tesadüf eseri Koybagar'ın sorusunu cevaplar ve zengin olur. mutlu bir şekilde yaşamını sürdürür.

-O zaman herkes Şegertki'nin gerçekten üstün özelliklerinin olduğuna inanır.

5.MASAL

Masalın Adı: Ne Zat Tetli / Ne Şey Tatlı

Masalın Temi:

I. Sınama

II. Ödül

Masalın Özeti:

-Bir hanın tek kızı vardır. Bu kız çok güzeldir.

-Han birçok yiğidin bu güzel kızı istemesine rağmen, kızını kimseye vermez.

-Sonunda bir sınav yaparak kızını bu sınavı geçen yiğide vereceğini ilan eder.

-Han üç tane soru sorar, sınava katılanlar eğer sınavı geçemezse başlarından olacaktır.

Bir çok ülkenin yiğidi bu kızı almak için sınava katılır, fakat sorulara yanlış cevap verip başlarından olurlar.

-Aradan biraz zaman geçmeden fakir bir genç de kıza talip olup sınava katılır.

-Han, başlangıçta bu genci pek istemese de sonunda onun da sınanmasına müsaade eder ve ona belli bir süre verir. Bu sürece üç soruyu cevaplamaı gerekir. Ama genç, soruları bilememenin sıkıntısı ile eve gider.

-Sıkıntılı bir şekilde evde düşünürken kardeşı bu sıkıntısının sebebini sorar.

-Kardeşı, bu soruların cevabını fakir gence söyler. Genç, hemen hanın sarayına giderek soruların doğru cevabını söyler.

Böylece, han pek razı olmasa da, kız ile genç evlenir ve mutlu bir yaşam sürer.

6.MASAL

Masalın Adı: Aldar/ Hileci

Masalın Temi:

I. Hile

Masalın Özeti:

-Hanın biri bir gün ava çıkar. Uzun süre aramasına rağmen hiçbir ava bulamaz.

-Bir Aldarın karşısına çıkmasını diler. Bu esnada karşıdan bir adam gelir.

-O adama Aldarı sorar. O da buna karşılık eğer her şeyi toplayıp gelirse Aldarı görebileceğini söyler.

-Han da adamın söyledikleri yapar. Atını da bu adama verir.

-Sonra anlar ki aslında Aldar o adammış.

7.MASAL

Masalın Adı: Aksak Ayak Künalı Tuvıl / Aksak Ayak Suçlu Değil

Masalın Temi:

I. Hile

II. Sağlığın mükâfatı

Masalın Özeti:

-İhtiyar bir adam vefat etmeden önce üç oğluna bir hayvan bırakır. Bu hayvanı paylaşmalarını ister.

-Üç büyük kardeş de kendilerine iyi olan yerleri, en küçük kardeşe de sakat bacağı verirler.

-Bir gün bu hayvanın sakat olan bacağına ateş düşünce, hanın biçinlerine zarar verir.

-Han, bu hayvanın sahiplerini çağırır ve zararını ister.

-Ama büyük kardeşler buna sebep olanın sakat olan bacak olduğunu, onun da en küçük kardeşin olduğunu söylerler.

-O zaman han, küçük kardeşi çağırır. Bütün suçu çaresiz kabul etmek zorunda kalır.

-Hanın zararını karşılayamayacağı için, şehirden kaçmaya karar verir.

-Şehirden kışarken karşısın abir ihtiyar adam çıkar.

-Bu ihtiyar adama olan biteni anlatır. İhtiyar, ona burada suçun ona düşen sakat bacakta olmadığını, asıl suçlunun sakat ayağı götüren sağlam ayaklarda olduğunu söyler ve gidip bunları hana anlatmasını söyler.

-İhtiyar adamın söylediklerini hana anlatan genç, sonunda haklı bulunur ve zararın üç ağabeye ödetilmesine karar verilir.

8.MASAL

Masalın Adı: Yılkışıldıñ Kanlısı / Yılkıcının Kanlısı

Masalın Temi:

I. İntikam

II. Misafirperverlik

III. İyiliğin Mükâfatı

Masalın Özeti:

-Bir yilkıcı mutlu mesut yaşamaktadır. Bu zamanda bir de oğlu olur.

Bu oğlan için eğlence düzenledikleri sırada, bir adam da yilkıcının en kıymetli atına gözünü diker. Israrla bu atı istemektedir.

-Fakat yilkıcı onu vermeye razı olmaz. Bu karşılık hain adam, yilkıcının ailesini öldürmekle tehdit eder.

-Daha sonra yilkıcıyı öldürür ve o çok değerli atı da alıp gider.

-Küçük çocuk babasız kalmıştır. Çocuğun annesi bir süre ona babasının katilinin kim olduğunu anlatmaz.

Fakat çocuğun yaşı büyüdükçe intikam ateşi ile yanmaktadır.

-Hatta kendilerine gelen bir ço misafir grubunu babasının kanlısı sanar.

-Misafirler ise olan bitenden haberda olup, kendilerine yapınla bu iyiliğin karşılığı olarak katili bulmak isterler.

-Ayrıca oğlanın sevdiği kızı da elinden almışlardır.

-Sonunda misafirperven anne-oğul, yaptıklarının karşılığını alırlar. Kendilerine gelen misafirelerden birileri hem yilkıcının katilinin başını, hem de çocuğun sevdiği kızı getirerek onları mutlu eder.

9. MASAL

Masalın Adı: Nogay man Türkpen / Nogay ile Türkmen

Masalın Temi:

I. Hile

II. Mal Hırsı

III. Eden Bulur

Masalın Özeti:

-Bir gün bir Nogay, Türkmen yurdunda tütün satmaya gider. Heybesine de kuru yaprakları dodurup, tütün izlenimi yaratır.

-Bir Türkmen de koz satmak için Nogay yurduna gitmeye karar verir ve heybesine deve pisliği doldurur.

-Her ikisinin de amacı kandırabileceklerini birini bulup heybesini satmaktır.

Aradan biraz zaman geçtiğinde bunlar birbirleri ile karşılaşırlar.

-Nogay ile Türkmen heybeleri değiştirmeye karar verirler. Nogay Türkmen'in, Türkmen de Nogay'ın heybesini alıp evlerine giderler.

-Evde heybeleri açınca da her ikisi de aldatmak isterken aldandıklarını anlarlar.

-Her ikisi de birbirine çok kızarak bir gün karşılaşmayı umarlar.

-Daha sonra yine karşılaşp bir beyin sığırlarına bakmaya ve sığırların gübrelerini temizlemeye karar verdiler. Fakat burada da birbirlerini kandırmaya çalıştıkları için beyin yanından ayrılmak zorunda kalırlar.

-Daha sonra bu sözü geçen beyin altın ve gümüşlerini çalmaya karar verirler.

-Fakat birbirlerini aldakmaktan vazçemedikleri için yine birbirlerine düşerler.

-Türkmen Nogay'ı kandırır. Ve altınları tek başına harcamak için Nogay'ı devre dışı bırakmaya çalışır.

-Nogay bunu anlar, tekrar anlaşılır. Ama bu aldatma meselesi devam eder.

-En sonunda birbirlerini aldatamadıklarına kanaat edip, altın ve gümüşü paylaşırlar.

10. MASAL

Masalın Adı: Akmak Kart / Ahmak İhtiyar

Masalın Temi:

I. Fakirlik

II. Saflık

Masalın Özeti:

-Yaşlı bir çiftin hiçbir şeyi yoktur. Sahip oldukları tek şey bir koyundur.

-Yaşlı adam da bu koyunun peşinden akşama kadar boş boş dolaşmış. Bu sebeple adamın karısı, onu ahmak olarak nitelendirir.

-Yaşlı adam bir gün yemek istediğinde karısı evde hiçbir şey olmadığını ve gidip yemek almasını söyle.

-Adam pazara gidip koyunu satacak ve bunun karşılığında yiyecek bir şeyler açacaktır.

-Ama bir esnafın, un karşılığında koyununu istemesini kabul etmeyip eve döner. Karısı buna çok kızar.

-Ertesi gün yeniden pazara gider. Bu sefer biraz şay karşılığın da koyununu pazardaki satıcıya bırakır.

-Kadın bu duruma da sinirlenir, adama hakaretler yağdırır. Onun isminin de Ahmet olmasından hareketle ona Ahmet yerine Ahmak der.

-Yaşlı adamın kalbi kırıldığı için karısını terk eder.

-Kadın da yalnız kalmaktan korkup adamın peşinden gider ve ahmat olanın adam değil kendisi olduğunu kabul eder. Sonrasında birlikte eve dönüp yaşamlarına devam ederler. Satıcının verdiği parayla da ihtiyaçlarını karşılarlar.

11. MASAL

Masalın Adı: Öksüz Yas / Öksüz Genç

Masalın Temi:

I. Hainlik

II. Hasisliğin Sonu

Masalın Özeti:

-Bir gencin babası ölürken oğluna kendisini asmasını vasiyet eder. O da babasının dediğini yapar ve kendisini astığı sırada bir tulum altın başına düşer.

-Daha sonra bu genç, bir beyin evine ırgat olarak çalışmaya gider. Beyin hizmetinde çalışmaya başlar.

-Bey, halı almak için evden ayrılırken eşini de bu gence emanet eder. Genç de kendisine bir şey alması için hana bir altın verir.

-Bey, eve dönerken, gencin verdiği altınla bir ked alır. Ama yolda uğradığı bir handaki fareleri önlemesi için hancıya satar.

-Bey eve döndüğünde karısının üstünün başının yırtık olduğunu görüp çok sinirlenir. Gencin nasıl böyle bir şey yaptığına inanamaz ve onu öldürmek için karısı ile bir plan yapar.

-Bir fırıncıya benim göndereceğim ilk kişiyi fırına atıp yakarak öldür der.

Genci ekmek alması için fırına yollar, fakat yağmur yağacak diye genç bir komşusuna misafir olup bir süre orada kalır.

-Beyin karısı ise gencin geri dönmemesi üzerine ne olduğunu öğrenmek için fırına gider.

-Fırıncı ise beyin “ilk gönderdiğimi fırına at” sözüne dayanarak kadını fırına atıp öldürür.

-Daha sonra beyin kendisi ne olduğunu anlamak için fırına gider ve karısının öldüğünü anlar.

-Bey, sonradan anlar ki aslında karısı bu genci öldürtmek için bir oyun oynamış ve üzerini yırtmıştır. Ama kazdığı kuyuya kendisi düşmüştür.

-Bey bütün malını mülkünü bu gence bağışlar.

12. MASAL

Masalın Adı: Üş Yigit / Üç Yiğit

Masalın Temi:

I. Aç gözlülük

II. Hile

Masalın Özeti:

-Üç kardeşe, babaları ölürken bir küp altın bırakır. Her kim fakir düşerse bu altını alıp aralarında paylaşmalarını söyler.

-Bu üç kardeşten en küçüğü bekârdır ve parasını eğlencelerde, gönül maceralarında bitirir.

-Parası bitince bu altınları gömülü olduğu yerden çıkarır ve harcar.

-Ağabeylerine de paraya ihtiyacı olduğu için altınları bölüşmek istediğini söyler. Küçük kardeşin böyle yapmasının sebebi altınları kendisin harcadığının bilmemesini istemesidir.

-Ama ağabeyleri altınların yerinde olmadığını görüp birbirlerini suçlamaya başlarlar. –Bu konunun aydınlatılması için kadiya giderler.

-Kadı, üç kardeşi dinledikten sonra olayı çözemeyeceğini anlar ve bu olayı kıza havale eder.

-Kadının kızını bulan kardeşler ona dertlerini anlatırlar. O da bunlara bir hikâye anlatır.

-Kadı kızı, bu hikâye yardımı ile suçlunun en küçük kardeş olduğunu anlar ve olayı çözer.

13.MASAL

Masalın Adı: Akıllı Yigit /Akıllı Yiğit

Masalın Temi:

I. Sınama

Masalın Özeti:

-Bir ihtiyar, yiğidin birini sınamak için yanına çağırır. Bu sırada bütün köy halkını da toplamıştır.

Yiğide sorduğu soru şudur: “Bana gelen şu yiğit atlı da gelmesin, yayan da gelmesin, yoldan da yürümesin, yolsuz yerden de yürümesin, ayağı yere değse de gelsin, değmese de gelsin, gelince bizim eve girsin de, girmesin de.”

-Genç de bir keçiye atlar ve ihtiyarın yayına gider. Keçi ile gelme, ihtiyarın istediği cevap olmuştur. Çünkü keçinin boyunun kısa olması, yiğidin de onun üstünde hem ayaklarının yere değmesi hem değmemesi, atla gelmemesi, yayan da gelmemesi ve gelince de çadırın kapısının arasında durması bunun göstergesidir.

-Bu durumu çok beğenen ihtiyar adam, güzeller güzeli kızını bu yiğide verir.

14. MASAL

Masalın Adı: Karak Kadı /Hırsız Kadı

Masalın Temi:

I. Aldatılma

II. Haksızlık

Masalın Özeti:

-Bir delikanlı bir kadıya misafir olur.

-Kadı bu yiğide, yanında kalıp çalışması için, çok ısrar eder.

-Yiğit, bunu kabul edip kadının yanında kalır ve akçelerini de saklaması için ona verir.

-Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra genç hem çalışmasının bedelini hem de kadıya verdiği akçeleri ister.

-Ama onları geri alamaz.

-Kadının karısı gence üzülür ve yiğide yardım eder.

-Altınları, bir oyun oynayarak, kadı efendinin karısı sayesinde geri alır.

15. MASAL

Masalın Adı: Kırk Ötirik / Kırk Yalan

Masalın Temi:

I. Sınama

II. Mükâfat

Masalın Özeti:

-Bir han, kızı evlenme çağına gelince onu evlendirmek için onu isteyen yiğitleri bir sınava tabi tutar.

-Bu sınamanın içeri ise kırk yalan söylemektir. Fakat yalanlar birbirinden farkı ve daha önce söylenmemiş olacaktır.

-Kim hanın istediği gibi kırk yalan söyleyebilirse, kızı onunla evlendirecektir.

-Han kız ile evlenmeye talip olan birçok genç, bu sınava girer. Ama kimse hanın istediğini yapamaz.

-O zaman han bunlara çok kızıp, hepsinin başını kestirir.

-Uzun bir aradan sonra yilkıcı bir genç kıza talip olur. Han başta buna razı olmaz. Ama sonunda kabul eder.

-Yilkıcı genç, hanın istediği birbirinden farkı ve etkili yalanları söyleyen gence çok şaşırır ve onun söylediği yalanları çok beğenir.

-Sonunda kızını bu yiğide verir.

16.MASAL

Masalın Adı: Alapran Batır

Masalın Temi:

- I. Alay etme
- II. Kahramanlık
- III. Mükâfat

Masalın Özeti:

-Eski bir zamanda Alapran isimli bir çoban yaşarmış. Alapran, saf yapılı, akıldan yoksun bir çobandır.

-Bir keresinde karpuz yerken, onu rahatsız eden böcekleri öldürmüştü.

-Bunu görenlerden bazıları, onunla alay etmek için “Altmış kahramanı öldürdü.” diye söylentisi çıkarmışlar.

-Aradan biraz zaman geçince büyük ahali Alapran’a büyük bir saygı göstererek ona “Alapran Batır” demeye başlarlar. Daha önce hayatında bu kadar itibar görmediği için de Alapran aslında bir kahraman olmadığını söyleyemez.

-Daha sonra, iki kahraman kardeşin dağdaki evine gidip onların kardeşiyle evlenmeyi düşünür. Önceden halkın ona yaptırdığı “Altmış kahramanı öldüren Alapran Batır” yazılı kılıcı, bu kahramanların evinin önündeki ağaca saplar. Bunu gören kardeşler ise ondan korkarlar ve ona saygı gösterirler.

-Kız kardeşlerini de Alapran’a verir birlikte yaşamaya başlarlar.

-Bir gün halkı rahatsız eden bir ayıyı tesadüfî olarak kovalayınca da hanın iltifatına mazhar oldu. Böylece ününe ün katıldı.

-Han da onu zengin etti ve mutlu bir ömür sürmesini sağladı.

17.MASAL

Masalın Adı: Kiygiz Kitap/ Keçe Kitap

Masalın Temi:

I. Hile

Masalın Özeti:

-İki kardeş kendi hallerinde yaşarken, bir gün daha iyi bir yaşam sürmek için bir şeyler düşündüler.

-Akıllarına gelen fikir hile yapmaktır. Birisi halkın hayvanını, malını çalacak, öteki ise sanki kiyiz kitaba bakarak biliyormuş gibi malları bulacaktı.

-İlk iş olarak komşularını atını çalıp, sözde Kiygiz kitaba bakarak atın yerini buldular. Bunun bedeli olarak da komşularından para aldılar.

-Kısa zamanda iki kardeşin ünleri bütün ülkeye yayılır.

-Dolayısı ile padişahın kulağına da gider.

-Padişah kaybolan mallarını buldurmak için her seferinde bu kardeşleri çağırır.

-Son olarak hanın altınları kaybolur ve üç gün içinde bulunmazsa, kardeşlerin başlarını kesme talimatı verir.

-Tamamen tesadüf eseri hırsızları bulan kardeşler hanın mükâfatlarına mazhar olurlar.

18.MASAL

Masalın Adı: Köl Buga / Göl Canavarı

Masalın Temi:

- I. Kahramanlık
- II. Zengin Olma
- III. Kıskançlık

Masalın Özeti:

-Bir karı-kocanın üç oğlu vardır.

-Bunlardan birisi, dağda hayvanlarına bakıyormuş; iki oğlu ise yanlarındaymış.

-İhtiyar adam bir gün dağda dolaşırken karsına çıkan ejderha yılan ondan ya kendisinin canını ya da genç birinin canını ister.

-Olup biteni oğullarına anlatan yaşlı adam, umduğu cevabı iki büyük oğlundan alamaz. Onlar babalarının yaşlı olması sebebi ile kensi canlarını vermek istemezler.

-İhtiyar adam daha sonlar, olanları en küçük oğluna anlatır. O, babası için canını vermeyi kabul edip, ejderha yılanın yaşadığı yere doğru yola çıkar.

-Ama ejderha yılan onun canın almak yerine başka bir âleme götürür. Burada genç oldukça zengin olur.

-Yılanın can istemesinin esas amacı, hanın, kızını helal süt emmiş birine vermek istemesidir.

-Kızla evlenen genç bir gün ava çıkacaktır. Ama yola çıkmadan önce kayın babası ona kible yönüne gitmemesini tembihler.

-Ama o bunu dinlemez ve oraya gidip Köl Buga denilen bir göl canavarıyla karşılaşır. –Uzun bir mücadeleden sonra, canavarın başını kesip hana getirir.

-Genç, ününe ün katmıştır. Han, delikanlının kendisinden üç dilek dilemesi halinde yerine getireceğini söyler.

-Han gencin istediği üç şeyi yerine getirir.

-Yiğit, hanımı ile birlikte baba ocağına döner. Ama ağabeyleri onu kıskandıkları için öldürmek isterler.

-Hanımının yardımı ile bu planı bozan yiğit genç, ailesi ile mutlu mesut yaşar.

19. MASAL

Masalın Adı: Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır / Altın Ayaklı Argımak ve Kencebay Batır

Masalın Temi:

I. Büyüklerin sözünün dinlenmesi

II. Kahramanlık

Masalın Özeti:

-Yaşlı baba, ölürken üç oğluna bazı konularda vasiyet eder.

-İki büyük oğul bu vasiyeti dinlemez, babanın gitme dediği yere gider ve başlarına birçok olay gelir.

-En küçük kardeş ise iki ağabeyinin aksine bu felaketlerden kurtulur. Ağabeylerine ne olduğunu öğrenmek için yola çıkar.

-Daha sonra ağabeylerini öldürenin kim olduğunu araştırır ve onun altın ayaklı argımak ata binen bir kız olduğunu anlar.

-Birkaç bilgenin yardımı ile o kızı nasıl alt edeceğini öğrenir. Sonra bu kızı beğenip kendisine eş yapar.

-Kızla birlikte güzel bir hayat sürerler. Bir gün, kız nehirde yıkanırken saçından bir parça, başka bir ülkeye gider.

-Bu ülkenin hanı, bu saçın sahibini bulması için bir balıkçıyı görevlendirir.

-Bu balıkçı Kencebay'ı kandırıp onu öldürerek kızı da kendi ülkesine götürür.

-Daha önceden yaşlı bilge kadınların bu gencin başı sıkışınca yardım etme sözü olmasından dolayı, Kencebay'ın öldüğü anlayan bilgeler hemen ona yardım ederler.

- Yaşlı kadınların oğullarının her biri dünyaya hâkim olağanüstü varlıklardır. Onların a yardımı ile Kencebay'ı yeniden canlandırırlar.
- Kencebay da eşinin hangi ülkede olduğunu aramak için yola çıkar.
- Sonunda karısını bulur ve onu zalim hanın elinden alıp kendi ülkesine döner.

20. MASAL

Masalın Adı: Yav Bermes / Düşman Vermez

Masalın Temi:

I. Kahramanlık

Masalın Özeti:

- Fakir ve yaşlı bir çift vardır. Yaşlı koca ölünce, kadın bir kızı ile kalır ve bir de oğlu olur.
- Yaşlı kadın ve onun kızı, karınlarını doyurmak için ormandan yiyecek bir şeyler toplarlarmış. Küçük çocuğu da evde bırakırlarmış.
- Çocuk ise kahraman özelliğindedir, kadın ve kız evden ayrılınca beşikten çıkar ve onlar için hayvan avlarmış.
- Annesi ve ablası bu olayın nasıl olduğunu bir süre anlayamaz. Sonradan avlanmış hayvanların, çocuğun marifeti olduğunu anlarlar.
- Çocuk annesi ve ablasını birçok evin boş olduğu bir yere götürür. Ve evlerin anahtarını annesine verip, bu evlerden bire girmemesini tembihler. Çünkü o evde bir ejderha vardır.
- Annesi söyleneni kulak ardı edip o ejderhayı kuyudan çıkarıp, eve saklar. Hatta ondan bir de çocuk sahibi olur.

- Yav Vermez'in annesi, hem ejderhayı hem de ondan olan çocuğu saklar.
- Bir süre sonra ejderha dayanamaz ve Yav Vermez'i öldürmeyi düşünür. Bir plan yapar.
- Yav Vermez, söz konusu yaratıktan olan çocuğun yardımı ile bu planı öğrenir.
- Yaratığı öldürür, annesini de evden gönderip kardeşi ve küçük çocukla yaşamaya devam eder.

21. MASAL

Masalın Adı: Kamır Batır

Masalın Temi:

- I. İhanet
- II. Kahramanlık

Masalın özeti:

- Kahramanımız Kamır Batır, çocuğu olmayan bir çiftin ekmek pişirirken bulması ile ortaya çıkar. Aradan çok zaman geçmeden büyür ve kahraman olur.
- Sonra silah kuşanıp yollara düşer ve yol boyunca da karşısına çıkan üç ilginç adamla dost olur.
- Sonra bu adamları, her birini bir gün olmaz üzere, yemek yapması için evde bırakıp kendisi ava çıkar.
- Fakat her üç kişi de bir cüce tarafından kandırılır ve yemekler de bu cüce tarafından yenir.

-Buna çok sinirlenen kahramanımız cüceyi bulmak için yola çıkar. Bir kuyuya inip orada cüceyi bulur.

-Cüce adamla günlerce dövüşür, sonunda onu yener. Onun üç kızını da alıp yeryüzüne çıkmak isterken arkadaşlarının hilesi ile kuyuda kalır.

-Sonunda bir yolunu bulup kuyudan çıkar ve kendisine ihanet eden arkadaşlarını bulup öldürür.

-Sevdiği kızı da alıp mutlu mesut yaşar.

22. MASAL

Masalın Adı: Kul em Han Kızı /Köle ile Han Kızı

Masalın Temi:

I. Aşk

II. Zahmet çekme

Masalın Özeti:

-Bir hanın kölesi, onun kızına âşık olup onunla evlenmek istediğini hana söyler.

-Han, başta buna razı olmaz ve adamlarını göndererek kölenin, kızına olan bu aşkından vazgeçmesini ister.

-Han sonunda kız ile kölenin evlenmesine razı olur. Ama gençler evlendikten bir süre sonra kız ölür. Ölürken de kocasına birkaç vasiyette bulunur.

-Vasiyete göre köle, keçi derisini ders giyip üç yol ayrımında bekleyecektir. Öyle de yapar.

- Üç yol ayrımında beklerken, bir kuş gelip onu iki dağın arasına götürür.
- İki dağın arasında her yer taşlıdır. Burada bir ihtiyarla karşılaşır.
- İhtiyar adam ona evlenmesi için tavsiyede bulunur ve onu bazı kızlarla karşılaşacağı bir yere gönderir.
- Kızlardan birisi ile nikâh kıyar. Bir süre sonra karısı diğer kardeşlerini görmek ister. Onları görmeye giderler.
- Karısı, annesinin evinde çocuklarını öldürünce kocası ile tartışır.
- Sonra bu kadın evden kaçır.
- Adam karısını bulmak için yollara düşer. Bu yolculuk sırasında, karısını bulması için bazı hayvanlar katkıda bulunur.
- Sonunda karısını bulur ve mutlu bir sonla masal biter.

24.MASAL

25.

Masalın Adı: Kul em Han Kızı / Köle ile Han Kızı (2)

Masalın Temi:

I. Sınama

Masalın Özeti:

- Bir hanın kölesi, onun kızı ile evlenmek ister.
- Han, başta razı olmasa da sonra köle ile kızının evlenmesine razı olur.
- Ama gençler evlendikten bir süre sonra kız ölür. Ölürken de kocasına birkaç vasiyette bulunur.

- Vasiyete göre köle, keçi derisini ders giyip üç yol ayrımında bekleyecektir. Öyle de yapar.
- Üç yol ayrımında beklerken, bir kuş gelip onu iki dağın arasına götürür.
- İki dağın arasında her yer taştır. Burada bir ihtiyarla karşılaşır.
- Genç burada evlenip kalmak istediğini söyler.
- İhtiyar adam ona evlenmesi için tavsiyede bulunur ve onu bazı kızlarla karşılaşacağı bir yere gönderir.
- Kızlardan birisi ile nikâh kıyar. Bir süre sonra karısı diğer kardeşlerini görmek ister. Onları görmeye giderler.
- Kölenin karısı, annesinin evinde kaldığı sürede tek tek çocuklarını öldürür. Bunun üzerine kocası çok kızar.
- Sonra bu kadın evden kaçır.
- Adam karısını ararken bazı hayvanların yardımı ister.
- En sonunda karısını bulur ve bütün bu olanların, kızın babasının genci sınamak için yaptığı bir oyun olduğunu ve Karakuşun, İhtiyar adamın, evlendiği kızın ve çocukları öldüren annenin de ölen karısı olduğunu anlar.
- Sınavı başarı ile geçtiği için karısını hak etmiş olur.

24. MASAL

Masalın Adı: Okugan Yigit /Okuyan Yiğit

Masalın Temi:

- I. Hile yapma ve bunun sonucu

Masalın Özeti:

- Bir koyun çobanın ilim irfan öğrenmek için bir bilginden dersler alır.
- Bu eğitimi sırasında sihir yapma, kılık değiştirme gibi çeşitli özellikler kazanmıştır.
- Sonunda evine, babasının yanına, döner. Ama öğrendiği ilmi, kötü amaçlar için kullanır.
- Bir gün hocası pazarda dolaşırken yaptığı bu hileyi görür ve onu alıp evine götürür. Onu öldürmeye karar verir.
- Ama tam oğlanı yemek suretiyle öldürecekken, ihtiyar hocanın kızı onun kaçmasına yardım eder.
- Kaç oğlan, birçok kılığa girmek suretiyle hocasının elinden kurtulur.
- Sonunda zor da olsa yaşlı adam oğlanı yakalar.
- Ama oğlanın, öğrettiklerini çok iyi uygulamasını takdir edip onu öldürmekten vazgeçer.
- Genç ise ihtiyarın kızını alıp babasının yanına getirir ve ihtişamlı bir düğünle dünya evine girer.

25. MASAL

Masalın Adı: Nar Kamıs / Nar Kamış

Masalın Temi:

- I. Sabırsızlık
- II. Söz dinlememenin sonu

Masalın Özeti:

- Bir çiftin evinin ortasında kamış büyümeye başlar. Bu kamışın kesilmesini isteyen kadını dinlemeyen adam, kamışın gökyüzüne kadar büyümesini ister.
- Bir zaman sonra, adamın dediği gibi kamış oldukça büyür. Gökyüzüne kadar uzar.
- Yukarıda ne olduğunu merak eden adam kamışa tırmanarak gökyüzüne çıkar.
- Orada cennet ve cehennemi görür ve bu gördüklerini inip hanımına anlatır.
- Anlatılanları hanımı da görmek ister ve yukarı tırmanmaya başlarlar. Fakat gökyüzüne ulaşamadan kadın, sabırsızlığı yüzünden aşağı yuvarlanır.
- Kadının kocası tekrar aşağı inip kadına bakar.
- Kadın ağacı zamanında kesmesini söylediğini ve bütün olanların sorumlusunun kocası olduğunu söyler. Adam da buna hak vermiştir.
- Ağacı kesmediği için çok pişman olur.

26. MASAL

Masalın Adı: Süleyman Patşa /Süleyman Padişah

Masalın Temi:

I. Doğaüstü Güçler

II. Ders verme

Masalın Özeti:

-Süleyman Padişah, dünyadaki bütün canlıların dilini bilen birdir. Ayrıca hayvanlara hükmetmek gibi bir güce sahiptir.

-Süleyman Padişah'ın dört karısı vardır ve bu karılarından birisi bir gün hastalanıp, kocasını çağırarak dünyadaki bütün kuşların kemiklerinden kendisine bir ev yaptırmasını ister.

-Süleyman Padişah da bunu kabul eder. Bütün kuşları çağırmasına rağmen biri gelmez. Bu Yabalak kuşudur.

-Dört kere gelmesi için haber yollar. Fakat yabalak kuşu dördüncü çağrıyla gelir.

-Süleyman Padişah, kuşa hem çok kızmıştır hem de onun niçin gelmediğini merak etmektedir. Kuş ise bir şeyler düşündüğü için gelemediğini söyler.

-Süleyman Padişah ne düşündüğünü sorduğunda ise: İlk çağrıda dünyada ölü mü, diri mi çok diye; ikinci çağrıda toprak mı, su mu çok diye; üçüncü çağrıda ise dünyada kadın mı çok, erkek mi çok diye düşündüğünü söyler.

-Üçüncü sorunun cevabı ile aslında Süleyman Padişah'ın karısının sözü ile iş yapmasını eleştirmiştir.

-Padişah o zaman yaptığıının yanlış olduğunu anlayıp, bütün kuşları azat etti.

27. MASAL

Masalın Adı: Azdaa Bezgen Hatın / Ejderhanın Bezdiği Kadın

Masalın Temi:

I. Hile

II. Nasihat Dinlememe

Masalın Özeti:

- Bir anne, oğluna evleneceği kızın annesi kötü olduğu için o kızla evlenmemesini nasihat eder.
- Oğlan bunu dinlemeyip kızla evlenir.
- Annesi haklı çıkar ve oğlan evlendiği bu kadından kurtulmak ister.
- Oğlan karısını götürüp bir kuyuya atar.
- Aradan birkaç ay geçtikten sonra, karısının ölüp ölmediğini merak ettiği için tekrar kuyunun başına gider.
- Kuyunun başına gittiğinde görür ki içeriden bir ses gelmektedir. Kuyunun dibine bir halat atar, halatı çektiğinde bir ejderhanın geldiğini görür.
- Genç, çok korktuğu için halatı kuyunun dibine geri atar.
- O zaman ejderha yalvarır, kendisini kuyunun dibindeki kadından kurtarması karşılığında ne isterse yapabileceğini söyler.
- Delikanlı bunu kabul edip Ejderha kurtarır.
- Onun dileği, hanın kızını alması için yardımdır.
- Ejderha sözünü tutar, bir hile ile hanın kızını alması için delikanlıya yardım eder.
- Sonra, ejderha hanın malına zarar verir. Han da onu kovması için genci çağırır.
- Fakat ejderha, artık ona yardımcı olmayacağını söyler ve eğer engellemeye kalkarsa genci de öldüreceğini söyler.
- Genç, ejderhayı korkutmak için kadının kuyudan çıktığını ve ikisini de öldürmeye geldiğini söyler.
- Ejderha çok korktuğu için bir daha dönmek üzere köyden kaçır.

28. MASAL

Masalın Adı: Namert em Yumart / Namert ve Cömert

Masalın Temi:

- I. İyilik ve Kötülük
- II. Dürüstlüğün Mükâfatı
- III. Açgözlülüğün bedeli

Masalın Özeti:

- Namert ve Cömert bir gün yol arkadaşı olmuştur.
- Yolda acıkınca Cömert'in bütün yemeklerini yerler.
- Sıra Namert'in yemeklerine gelir fakat o yemeğini paylaşmaz.
- Daha sonra Namert kaçıp gider. Cömert ise bir mağaraya girer.
- Buraya gelen çeşitli hayvanlar, hanın kızının hasta olduğunu söyler ve çaresini de anlatırlar.
- Bunu duyan Cömert hemen harekete geçer ve kızın hastalığını iyileştirir. Han bunun mükâfatı olarak kızı ile kahramanımızı evlendirir.
- Han kızı ile Cömert mutlu mesut yaşamaya başlarlar.
- Birgün Namert Cömert'in yaşadığı yere gelir. Onun nasış zengin olduğunu öğrenir.
- Namert, zengin olmak hevesiyle, Cömert'in gittiği mağaraya gider ama içeride insan olduğunu anlayan hayvanlar Namert'i yakalar.
- Namert açgözlülüğünün sonucunda tam öldürülecekken, Cömert tarafından kurtarılır.

29. MASAL

Masalın Adı: Ankıldak em Dññkildek / Ankıldak ile Dññkildek

Masalın Temi:

- I. İyilik-Kötülük
- II. Aç Gözlülüğün sonu

Masalın Özeti:

- Ankıldak, iyi niyetli; Dññkildek ise kötü niyetli biridir.
- Bunlar birgün yoldaş olup bir yolculuğa çıkarlar.
- Yolda acıkınca Ankıldak'ın yemeğini yerler. Sonra sıra Dññkildek'in yemeğine gelince o yemek vermeyi tek şartla kabul eder, Ankıldak'ın gözünün birini vermesi karşılığı çeyrek ekmek verir.
- Bir süre sonra yine acıkan Ankıldak gözünü vermek yerine, yemeklik bir şeyler bulmak umuduyla, bir köhne eve gider.
- Ankıldak tesadüfen bu evde bazı hayvanların konuşmalarını şahit olur. Padişahın kızı çok hastadır; hastalığın ilacını, kör olan tek gözünün nasıl eski haline geleceğini ve biraz da para yerini bu hayvanlardan öğrenir.
- Önce kör olan gözünü iyileştirir.
- Ankıldak daha sonra gidip padişahın kızını kurtarır, padişah da ona kızını verir.
- Padişah kızı ile Ankıldak mutlu bir hayat sürer.
- Aradan epey bir süre geçtikten sonra Dññkil de gelir ve nasıl bu kadar zengin olduğunu öğrenmek ister.
- Ankıldak da ona o sırları öğrendiği evin yerini söyler. Oraya giden Dññkildek'i kötü bir sürpriz beklemektedir. Söz konusu hayvanlar onu parçalar.

-Böyle yaptığı kötülüğün bedelini canıyla öder.

30.MASAL

Masalın Adı: Üş Agalı-İnili /Üç Ağabey-Kardeş

Masalın Temi:

I. Kıskançlık

II. Hile

Masalın Özeti:

-Baba ölürken Üç oğluna bir konuda vasiyet eder ve bu üç kardeş vasiyeti yerine getirir.

-Vasiyete göre mezarın başına üç kap tuz konulacaktır. Üç kardeş, babalarının istediği gibi mezar başına üç kap tuzu koyarlar.

-Ağabeylerden her biri, bu tuzun hikmetini merak ettiği için, gidip sırayla mezarlıkta nöbet tutar. Ama hiçbir şey göremezler.

-En küçük kardeş ise bütün engellemelere rağmen mezar başına gider.

-Oraya bir at gelir. En küçük kardeş bu atı yakalar.

-At, kendisini serbest bırakması karşılığında bir kıl koparttırır ve ne zaman gencin başı sıkışırsa o zaman yardımına geleceğinin sözünü verir.

-Genç hiçbir şey olmamış gibi eve gelir ve iki ağabeyine hiçbir şey anlatmaz.

-Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra bir han, yarış düzenlediğini ve kazanana üç kızını vereceğini duyurur.

- Delikanlı da bunu duyup yarışa katılır. Ama ağabeyleri hainlik düşünür. En küçük kardeş, kılını aldığı atın yardımıyla, yarışı kazanır ve üç kızı alır.
- İki kızla ağabeyleri, birisi ile de kendisi evlenir.
- Halk arasında, evlendiği kız çok güzel olduğu için, kendisine güzeli seçip ağabeylerine çirkin kızları verdiği dedikodusu yayılır.
- Bunun üzerine büyük kardeşleri bir tuzak hazırlayarak onun ayaklarını keser.
- Aradan beş yıl geçtikten sonra bir gün bir ayının yardımı ile ayaklarına kavuşur.
- Yurduna dönüp, ağabeylerini öldürüp eşine kavuşur.
- Böylece kötüler cezasını bulmuştur.

31. MASAL

Masalın Adı: Mecnun man Leyladın Habarı / Mecnun ile Leyla'nın Haberi

Masalın Temi:

- I. Aşk
- II. Kahramanlık

Masalın Özeti:

- Bir beyin dokuz oğlu vardır. Bey bunlara dokuz gelin arıyormuş.
- Bir ülkede dokuz kızı olan bir beyin olduğunu öğrenir.
- İhtiyar adam evine dönüp, oğullarına hazırlanmalarını ve gidip o dokuz kızı alıp gelmelerini söyler.

-Ağabeyleri, en küçük kardeşlerinin evde kalmasını ister. Bunun üzerine en küçük kardeşleri evde kalır.

-Daha sonra gelinleri almaya giden ağabeyleri, dönüşte bir eve girip oradaki yemekleri yer ve evi pisletirler. Bir ejderha buna çok kızıp, gelinlerden birini rehin alır.

-Eve dönünce bu durum en küçük kardeşe bildirilir.

-Genç, gelini kurtarmaya gidince bu ejderhanın aslında bir insan olduğunu ve bir cadının onu, kardeşinden ayırmak için, ejderhaya çevirdiğini öğrenir.

- Ejderha, eğer kız kardeşi ile kavuşursa o zaman eski haline dönecektir. İşte bu gence yalvarır ve kız kardeşini görebilirse hem genci hem de gelinini serbest bırakacağını söyler. Hatta kendi kız kardeşini de onunla göndereceğini söyler.

-Bunu üzerine genç uzun bir uğraşından sonra ejderhanın kız kardeşini getirir ve ejderha eski haline döner.

-Genç, gelin ve ejderhanın kız kardeşi de gencin yurduna gidip mutlu mesut yaşarlar.

32. MASAL

Masalın Adı: Batır Gede em Bir Han /Kahraman Çocukla Bir Han

Masalın Temi:

I. Kahramanlık

Masalın Özeti:

-Fakir bir adamın bir oğlu olur.

- Bu oğlan çabucak büyür ve kahraman biri haline gelir.
- Babasından eyerli-dizginli bir at ile silah ister, babasının hayvanlarına artık kendisinin bakması gerektiğini söyler.
- Babası başlangıçta onun ata binemeyeceğini ve küçük olduğunu söylese de sonra onun istediklerini verip gönderir.
- Gittiği yaylada karşısına bir adam çıkar ve bu oğlana ne kadar güçlü olduğunu görmek istediğini söyler. Kendi başına üç kere vurarak yere gömmesini ister.
- Oğlan, üç sopa darbesi ile bu adamı yere gömer.
- Olan biteni babasına anlatınca, babası gerçekten onun çok güçlü olduğuna inanır.
- Köy halkı onun gücünden haberdar olur ve ondan, kaçırılan bir kadını kurtarmasını ister.
- Babası, kadını kurtarmak için gitmesine izin verir ama bunu başarabilmesi için de yedi bilgenin yedi okunu alması gerektiğini söyler.
- Sözü geçen bilgelerin yanına gidip onların istediklerini yapıp okları alır.
- Daha sonra kadı kaçıran padişahın bir evlilik töreni hazırladığını ve bu tören de bir de yarış düzenlediğini öğrenir.
- Bu yarışa katılan yiğit, bir fırsatını bulun o kadını kaçıırır. Padişah ve askerleri peşine düşse de bir işe yaramaz.
- Kahraman oğlan, bu kadını kendine gelin edip mutlu bir hayat sürer.

33. MASAL

Masalın Adı: Ak-Köbek/ Ak Köbek

Masalın Temi:

I. Töre

II. Kahramanlık

Masalın Özeti:

-Han bir buyruk yayımlar. Bu buyruğa göre, her kimin babası altmış yaşını doldurmuşsa bu babalar öldürülecektik.

-Kence de babasını öldürmek için bir yere götürür.

-Fakat yolda akı başına gelir ve kendi babasını öldüremeyeceğini anlar.

-Hanın gazabında kurtulmak için de bütün mallarını toplayıp, başka bir yurda kaçarlar. Eğer kaçmazsalar onları Ak-Köbek diye bilinen hanın adamı öldürecektir.

-Babası oğlana, bir kuyu kazmasını söyler. Gece vakti karanlıkta Ak Köbek bu kuyuya düşer ve Kence de onu öldürür.

-Daha sonra Kence'nin babası altın ve gümüş asılı olan bir ağaç yeri gösterir. Böylece Kence zengin de olur.

-Ak-Köbek'in öldürüldüğünü duyan han, bu kahramanın kim olduğunu öğrenmek ister ve Ak-Köbek'i öldürüp altın ve gümüşü alan yiğide hanlık vereceğini söyler.

-Kence, gelip hana olan biten her şeyi anlatır.

-O zamandan sonra altmış yaşını geçen yaşlıları öldürme geleneği de son bulur.

34.MASAL

Masalın Adı: Küsep Batır

Masalın Temi:

I. Kahramanlık

II. Sınama

Masalın Özeti:

-Hanın dünyalar güzeli kızını birçok yiğit istemektedir. Ama han onu kimseye vermez.

-Daha sonra kızını bir sınav yaparak talibine vermeyi düşünür.

-Uzun bir süngüyü toprağa gömdürür ve her kim bu süngüyü atının üstünde çıkarırsa ona kızını vereceğini ilan eder.

-Bu süngüyü hiçbir yiğit yerinden çıkaramaz.

-En sonunda kervancının oğlu da kıza talip olup yarışa katılır.

-Delikanlı sınavı geçtiği halde, han ona kızını vermez.

-Hanın niyeti kızını Sıydak adındaki başka birine vermektir.

-Küsep buna razı olmaz.

-Sıydak ile Küsep uzun süre mücadele ederler.

-Fakat en sonunda Sıydak, Küsep'in başını kesip kıza götürür.

-Kız da feryat figan için de Küsep'in haline üzülür.

35.MASAL

Masalın Adı: Köbek Betir em Köten Betir / Köbek Batır ve Köten Batır

Masalın Temi:

I. Kahramanlık

II. İntikam

Masalın Özeti:

-Bir hanın ile kahraman iki kardeş komşudur.

-Hanın yurdunu bir gün düşmanlar işgal eder.

-Han da kahraman olan komşularından yardım ister.

-Köbek Batır bu hana yardım etmeyi kabul eder. Hanın yurduna saldıran düşmanlarla uzun süre mücadele eder.

-Fakat Kara Batır adlı düşman, Köbek Batır'ı öldür.

-Han bu kez Köbek Batır'ın kardeşinden yardım ister.

-Köbek Batır'ın kardeşi Köten Batır'a kara haber tez ulaşır. Bu acı haber üzerine Köten Batır'ın dünyası başına yıkılır, kardeşinin intikamını almak ve hanı kurtarmak için arkadaşları ile yola koyulur.

-Köten Batır, zorlu bir mücadeleden sonra Kara Batır'ı öldürür.

-Böylece hem kardeşinin intikamını alır hem de hanın beğenisini kazanarak ününe ün katar.

36.MASAL

Masalın Adı: Muhambet Batır / Muhammet Batır

Masalın Temi:

I. Kahramanlık

Masalın Özeti:

-Bir bey eğitimi için oğlunu bir adamın yanına yollar. Burada beyin oğlu her konuda eğitim alır.

-Aradan yıllar geçtikten sonra beyin oğlu bir yiğit olur. Halk bu oğlana Gündeğmez ismi ile hitap etmeye başlar.

-Bu yiğidin methi saraya kadar ulaşır.

-Bir süre sonra bir hanın yolkıları çalınır ve hanın kızı bu yiğitten babasının yolkısını bulması için yardım ister.

-Muhammet Batır teklifi kabul edip hırsızların peşine düşer.

-Çalınan yolkının içinde Muhammet'in tayı da vardır. Hırsızları ararken kendi tayının patirtisinin yardımı ile hırsızları bulur.

-Hırsızlar tam kaçmaya hazırlanırken, Muhammet Batır onları kısıvrak yakalar.

-Han yolkısını kurtaran yiğidin Muhammet olduğunu öğrenip ona iltifatlar eder.

-Sonunda hanın kızı ile Muhammet dünya evine girerler.

37. MASAL

Masalın Adı: Altın Koraz / Altın Horoz

Masalın Temi:

I. Kahramanlık

II. Hile

Masalın Özeti:

-İhtiyar bir çift, bir oğul sahibi olur. Bu çocuğun adı Yavırintak'tır.

-Yavırintak, olağanüstü özelliklere sahiptir. Hemen konuşmaya ve yemek yemeye başlar.

-Bu çocuk bir gün evden çıkıp gider. Bir beyin altın horozuna rastlar ve onun bacağını kırar.

-Beyin adamları horozun bacağının kırık olduğunu görüp, delikanlıyı beye götürmeye çalışırlar.

-Uzun süre bu duruma direnen delikanlı, sonunda beyin ayağına gelmesi ile onun evine gitmeyi kabul eder.

-Bu bey, onu öldürmek için bir kösedden yardım ister. Ama bu konuda başarılı olamazlar.

-Köse genci birkaç zor göreve gönderdikten sonra onun devre dışı bırakılamayacağını anlar.

-Çünkü genç ne zaman zorda kalsa ona Karagus adlı bir kuş yardım etmektedir.

-Beyin, genci öldürmekten amacı onun karısı ile evlenmektir.

-Bu konuda başarılı olmaz ve bey ölür.

38. MASAL

Masalın Adı: İsmayıl-Dev Ertegisi / İsmail ile Devin Masalı

Masalın Temi:

- I. Aşk
- II. Kahramanlık
- III. Hasetlik

Masalın Özeti:

-Bir bey, çocuğu olmamasına çok üzülür. Beyliğinin kendisi öldükten sonra kime kalacağı kaygısı ile hanımına üzüntüsünü anlatır.

-Hanımı da ona kaygılarını gidereceği bir yer söyler.

-Han buraya gider; bir kişi ile karşılaşır ve onun verdiği elmayı yemesini söyler.

-Hanın çocuğu olur, adını İsmail koyar.

-Tez zamanda kahramanlık özellikleri ortaya çıkan İsmail, çok güzel bir kıza âşık olur.

-Babası kızı istemeye gitmesine rağmen, kızın izini kaybederler.

-İsmail, sevdiği kızı ararken karşısına çıkan iki kızla evlenir. Daha sonra âşık olduğu kızı da bulur ve onunla da evlenir. Böylece üç karısı olur.

-İsmail, eşleri ile birlikte ata yurduna geri döner.

-Daha sonra babası bu kızları görür ve onlara âşık olur.

-Kızları elde etmek için öz oğluna bir oyun oynar. Onu hile ile devredışı bırakmaya çalışır.

-Ama âşık olduğu kızın yardımı ile babasının oyununu bozar.

-İsmail, öz babasının ölümü hak ettiğini düşünür ve babasını öldürür.

-Âşık olduğu güzeller güzeli eşi ile mutlu bir yaşam sürer.

39.MASAL

Masalın Adı: Mecnun em Leyladın Habarı / Mecnun ve Leyla'nın Haberi

Masalın Temi:

I. Aşk

II. Hasretlik

Masalın Özeti:

-Bir beyin kızı, bir beyin de oğlu olur.

-Bunlar birbirlerine âşık olurlar. Ama kavuşmalarına birçok engel çıkar.

-Âşık genç kaygısından bozkıra gider. Kız ise ağır hasta olur.

-Gençlerin anne ve babaları ise bu duruma çok üzülürler.

-Leyla'nın babası, kızının Mecnun'a âşık olmasından dolayı ağır hastalık geçirdiğini öğrenir ve Mecnun'un babasına bir hat yazarak ona savaş ilan eder.

-Mecnun'a, bozkırda tanışıp dost olduğu bir Napal da Leyla ile kavuşması için yardım etmek ister ama başarılı olamaz.

-İki âşık kaçıp bozkırda buluşurlar.

-Bu gençleri başka başka kişilerler evlendirmek isterler.

-Ama gençlerin gönülleri birbirlerinde olduğu için ikisinin de gözü başkasını görmez.

-Salim isimli bir yiğit Leyla'ya talip olur. Halkın yarısı Leyla'nın Salim'le evlenmesine sıcak bakarken bir kısmı Mecnun'un durumuna üzülür.

-Anne ve babaları kaygılarından ölürler.

-Mecnun Leyla'yı alıp eve getirir. Anne ve babalarının mezarlarını bulur. Onların huzurunda evlenmiş olurlar.

40. MASAL

Masalın Adı: Eriz em Hanber / Arzu İle Kanber

Masalın Temi:

I. Aşk

II. Hasret

Masalın Özeti:

-Bir han ve onun veziri avdayken, eğer çocukları olursa bunları birbirleri ile evlendireceklerine söz verirler.

-Hanın kızı, vezirin de oğlu olmasına rağmen, han kızı vermeye razı olmaz ve sözünden döner.

-Eriz ile Hanber birlikte okula gidip gelirler.

-Kanber, kötülük yaptığı bir gelinin bedduasını alır. Gelin, "Bu dünyada âşık olup, ahrette kavuşun." diye beddua etmiştir.

-Birbirlerine karşı olan sevda gittikçe belirgin hale gelir. Âşk ateşi ikisini de kavurmaktadır.

-Ancak kızın babası, bu sevdaya karşıdır.

-Oğlanın ailesi bu olayların üzerine göç etmek zorunda kalır.

-Kız bunu öğrenip, sevgilisinin gitmesinin üzüntüsü ile hastalanır.

Kızın ağır hastalığını, ülkenin bütün büyücüleri ve tabipleri bir araya gelir tedavi ederler.

-Kızın yüzü gülmektedir ama Hanber hiç aklından çıkmaz.

-Âşık gence sevdiği kıza kavuşması için yardım eder. Ona kırk asker verir.

-Hanber bir düğüne gider ve bu düğünün sevdiği kızla bir devin düğünü olduğunu anlar.

-Birlikte bu düğünden kaçarlara.

-Kaçarken Kanber denizde boğulur. Kız da ona üzüldüğü için orada ölür.

-Halk onların birini denizin bir yakasına ötekini de öbür yakasına gömerler.

-Halk, onların bu dünyada olmasa da öteki dünyada kavuştuklarına inanır.

-Mezarlarında hurma ağacı çıkar.

41. MASAL

Masalın Adı: Şear Han em Şear Soltan / Şear Han İle Şear Sultan

Masalın Temi:

I. Aşk

II. Beddua

III. Hasret

Masalın Özeti:

-Zenginliği ile dillere destan olmuş bir han, beyliğini gezmeye çıkmıştır. Beyliğini gezdikten sonra dönerken karşısına ata binmiş bir ejderha çıkar.

-Bu ejderha, ya bu beyin canını ya da beyin bilmediği, ona ait olan, birinin canını ister. Bey de Hayvanlardan birinin doğurmuş olabileceği düşüncesi ise başkasının canını vermeyi kabul eder.

-18 yıl sonra o kendi bilmediğinin canını getireceğini söyleyip ejderhanın yanından ayrılır.

-Eve döndüğünde anladı ki o başkasının can, yeni doğan oğlunun canıymış. O zaman çok üzüldü. Oğlanın ismini Şear Sultan koydular.

-Aradan tam on sekiz yıl geçti ve hanın kaygısı iyice arttı. Bunu gören Şear Sultan, babasına niçin bu kadar sıkıntılı olduğunu sordu.

-Babası Şear Sultan'a olan biteni anlattı.

-Oğlan babasının kaygısını anlayıp, onu üzmemek için kendiliğinden ejderhanın yanına gider.

-Ejderha, bu oğlanı kızının evine kapatır. Ejderha, Şearhan isimli kıza gencin altına koymasını için iki bıçak verir.

-Fakat kız gence âşık olduğu için, onun ölmesini engeller ve kurtulmasına yardım eder.

-Şear Sultan'ın bıçakla ölmemesinin sonrasında, ona bir takım zor görevler veren ejderha gencin bu zor görevleri yaparken ölmesini planlar. Fakat genç, kızın yardımı ile bu görevleri de yerine getirir.

-Bu kez Şear Sultan'ı kırk araba odunla elde edilecek bir ateşte yakmaya çalışırlar. Genç, bu kez de bir at yardımı ile yanmaktan kurtulur.

-Ejderhanın uyuduğu bir vakitte, Rüzgâr Yetişmez isimli atıyla kızı alıp kaçar.

- Ülkenin bütün ordusu bu âşıkların peşine düşer.
- Genç âşıklar birçok kılığa girerek ejderhadan kurtulmaya çalışırlar.
- Ejderha, onları takip etmeyi bırakmayınca Şearhan kendini denize bırakır, Şear Sultan ise eve gider.
- En sonunda annesinin bedduası sonucu Şearhan denizin dibinde yedi yıl saplanıp kalır.
- Yedi yıl sonra bir balıkçının yardımı ile denizden çıkar.
- Balıkçı ve karısı bu kızı öz kızı gibi sever. Bundan sonra balıkçının nasibi artar ve zengin olur.
- Bir süre sonra kız ile genç yeniden karşılaşırlar.
- Kızla evlenmek isteyen oğlan, kızın anne ve babasının kızı vermek istememesi üzerine onlara çeşitli mallar vererek gönüllerini alır.
- Böylece iki sevgili kavuşur.

42. MASAL

Masalın Adı: Tülki em Bödene / Tilki ile Bildircin

Masalın Temi:

- I. Hile
- II. Uyanık geçinmenin bedeli

Masalın Özeti:

- Tilki, Kurt, Dana ve Bildircin birlikte yaşayan hayvanlardır.
- Tilki hep uyanıklık yapıp onların yemeklerini yemektedir.

- Tilki bir yolunu bulup kurt ile danayı öldürür.
- Sadece bıldırcın kalmıştır. Ama bıldırcın o kadar kolay yok edilecek bir hayvan değildir.
- Tilkinin bütün oyunlarına rağmen, ondan kurtulmayı başarır.

43. MASAL

Masalın Adı: Kurdun Korılığı/ Kurdun Çilesi

Masalın Temi:

- I. Hile yapmak

Masalın Özeti:

- Vaktin birinde bir köprüden boynuzsuz bir keçi geçmektedir.
- Kurt bu keçiye yemek için yanına gider. Ama keçi onu ikna edip, kendisinin zayıf olduğunu arkada yağlı kuyruğa sahip bir koyunun geldiğini söyler. Kurt bunu kabul eder.
- Aradan çok geçmeden koyun gelir. Kurt bu kez koyuna, onu yiyeceğini söyler.
- Bu kez koyun kendisini yemesinin yersiz olduğunu, ileride bir yerde bataklığa saplanmış bir tay olduğunu söyler. Kurt merhamet edip onu da bırakır.
- Tayın yanına gider. Tay ise kurdun kendisini yemesine razı olur ama önce bataklıktan çıkarmasını ister.
- Kurt, bunu kabul edip tayı bataklıktan çıkarır. Ama bu kez tay, kurdu batağa iter.
- Kurdun bu halini gören bir karga ise niye böyle olduğunu sorar.

-Kurt da akılsızlığında yakınır.

44.MASAL

Masalın Adı: Eyle Kimge Berilgen / Hile Kime ve Verildi?

Masalın Temi:

I. Rekabet

II. Telaş

Masalın Özeti:

-Hile dağıtılacağı zaman bütün canlılar toplanır.

-Hileye bütün canlılar taliptir ama hile insanoğluna verilir. Bunu üzerine bütün hayvanlar bir yere dağılır.

-Kurt, tilki, tavşan yolda giderken balık hilenin kime verildiğini sorar.

-Üç balık aynı şekilde bu soruyu sorar.

-En son soran balık, “İyi ki insanlara verilmiş.”deyince tilki çok sinirlenir.

-İnsanoğlu size denizde, bize de karada rahat vermeyecek der.

45.MASAL

Masalın Adı: Tülki em Bödene / Tilki İle Bıldırcın

Masalın Temi:

I. İşgüzarlık

Masalın Özeti:

-Eski bir zamanda Tilki ile Bıldırcın arkadaşlık yapıyorlarmış.

-Tilki, Bıldırcından önce kendisini doyurmasını ister. Bıldırcın bu kabul eder ve Tilkinin karnını doyurmasını sağlar.

-Daha sonra Tilki, Bıldırcından kendisi güldürmesini ister. Bıldırcın bu isteğini de yapar.

-Bıldırcın, Tilkinin bu isteklerini tek tek yerine getirir.

-En son, Tilki Bıldırcından kendisini korkutmasını ister, fakat Bıldırcın, Tilkiye bir oyun oynar ve onun aşırı korkmasına sebep olur.

-Sonunda Tilki, çoban tarafından öldürülür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NOGAY MASALLARINDAKİ ORTAK UNSURLAR

KAHRAMANLAR, TEMLER, ÇEVRE, MOTİFLER

I.KAHRAMANLAR

Geçmişten günümüze kadar gelen masalların hepsine bakıldığında görülecektir ki ortaya çıkan masallardaki kahramanlara günlük yaşamda rahatlıkla rastlayabiliriz. Ayrıca kahramanlık masallarındaki “kahraman tipi”, Türk dünyası masallarında aynı doğrultudadır. Kahraman özelliği taşıyan karakterin olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmesi, bir anda büyümesi ve üst düzey güçlerinin olması, karaktere yardım eden olağanüstü insanların ya da hayvanların olması, haksızlığa boyun eğmemesi ve ezilenin yanında olması bu ortaklıkların başlıcalarıdır. Dolayısı ile Nogay masallarında geçen kahraman yaratılışı karakterler de bu ortaklığın bir parçasını oluşturur.

Masallarda, kahramanların temsil ettiği belli bir düşünce ve eğilim vardır. İşte masallar da bu eğilimler üzerine inşa edilir. Masal kahramanlarının temsil ettiği başlıca konular: İyilik-kötülük, güzellik-çirkinlik, adalet-haksızlık, dürüstlük-sahtekârlık, yöneten-yönetilenlerdir. İncelediğimiz masallardaki kahramanları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- a) İnsanlar
- b) Olağanüstü varlıklar
- c) Hayvanlar

A.İNSANLAR

Ele aldığımız Nogay masallarındaki insan tipleri, çoğunlukla gündelik hayatta karşımıza çıkabilecek “bilge, yardımsever hileci, sahtekâr, hırsız, hasis, cimri, cömert” gibi tiplerdir. Bunların yanında kahraman özelliklerine sahip, güçlü, sıradışı insanlar, masalın asıl unsurlarıdır.

Masal olay örgüsü içinde “erkekler” güçleri ile ve cesaretleri ile ön plana çıkarken, “kadınlar” zekâları, güzellikleri ve masumlukları ile dikkat çekerler. Nitekim kahramanın karısının kaçırılması çoğunlukla kadının güzelliği sebebiyledir.

Masallardaki “hanlar” zalim ya da iyiliksever olarak karşımıza çıkabilirler. Ağırlıklı olarak hanlar kızlarını birisine verirken sınav yaparlar, burada sorduğu soruya cevap veremeyenlerin kafasını kestirmesi onun zalimliğinin bir göstergesidir. Aynı zamanda sınavını başarıyla geçen yiğide hem kızını hem de zenginliğini lütfeder. Bu da onun bonkörlüğünü gösterir.

İncelediğimiz Nogay masallarında “baba” tipiyle ilgili bir ortaklık göze çarpar. Masalların hemen hepsinde baba ölürken bir vasiyet bırakır, masal bu vasiyete uyulup uyulmaması etrafında cereyan eder. Bazı masalarda ise baba oğlunu öldürmeye kasteder. Hanın da bir baba olduğunu burada hatırlatmak gerekir. Babanın en belirgin özellikleri arasında ise şunları saymak mümkündür: Yaşlıdır, genellikle yaşlı hanımı ile fakir bir hayat süren babanın bir oğlu olur ve bu oğlan ilerleyen zamanlarda kahraman olur. Yaşlı çiftin çocuk sahibi olması motifi, Türk dünyası masalların birçoğunda yer alır. Özellikle Altay ve Kazak masallarında söz konusu motif sıkça kullanılır. (Ayrıca bkz. Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN “Kazak Masallarından Seçmeler- Doç.Dr. İbrahim Dilek “Altay Masalları”)

Burada masallarda en çok karşılaştığımız tiplerle ilgili genel bilgiler verdikten sonra, şimdi insan başlığı altında yer alan tipleri ve masallardaki işlevlerini analiz edeceğiz.

1.Yöneticiler

a. Hanlar ve Beyler

Birçok Nogay masalının iskeleti han ya da bey ile kahramanların mücadelesine dayanır. Hanın kahramanla mücadelesi kimi zaman sınav ile kimi zaman da savaşıyla olur. Han ve beylerin en önemli özellikleri maddi yönden güçlü olmaları ve istediklerini elde etmek istemeleridir. Bir başka önemli ortaklık da hepsinin orta yaş üstünde olmalarıdır.

Hanın masaldaki fonksiyonu:

- Kahramanın han kızı ile evlenmesi
- Hanın kahramana sınav yapması (2–3–4–5–15 –23–30–34)
- Hanın bir kahramandan yardım istemesi (4 – 16 – 17 – 35 – 36)
- Bey ya da Hanın kahramanla mücadelesi (11–19–32–37–39 – 41)

Ele aldığımız masallarda han çoğunlukla isimleri ile verilmez, ancak bazı metinlerde hanın ismi söylenir (Ormanbet, Akmak Bay gibi). Masallarda hanların fiziksel özelliklerine yer verilmez. Aynı zamanda, masallardan çok güçlü ve zengin oldukları çıkarılabilir.

Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, hanın o kadar çok malı vardır ki onların hepsini dolaşmak istese bir yılda ancak bitirebileceği ifade edilir.

İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda ise beyin malı çok fazladır ve kendisinin ölmesinden sonra bu kadar malın kime kalacağı konusunda endişe içerisinde.

Süleyman Patşa(26) adlı masalda, bir istisna söz konusudur. Bu masalda yönetici olan, yani hükümdar olan kişi olağanüstü bir kişiliktir. Dünyada bütün hayvanlara hükmedebilen, onların dilinden anlayabilen bir kişiliğe sahiptir. Bu konu bize pek yabancı sayılmaz. İslam inancında Hz. Süleyman, cinler ve hayvanlarla konuşabilir, onlara hükmedebilirdi. Masalın olay örgüsü ve İslam ritüeli arasında birebir benzerlik söz konusudur.²²

Han ya da beylerin en yakınında genellikle eşleri vardır. Eşlerden sonra da ikinci sırayı kızları alır. Birkaç masalda ise hanın yanında veziri göze çarpar. Hanları yaşadıkları yerlerle ilgili olarak ayrıntılı bilgi verilmez, mekân ev ya da yurt kelimeleri ile kısaca tanımlanır. Hanlar genellikle kız çocuklarına sahiptirler, birkaç masalda ise hanın oğlu vardır. Buna örnek olarak İsmayıl-Dav Ertegisi (47) verilebilir. Hanın kızının ön planda olduğu masallardan bazıları şunlardır:

Ne Zat Tetli(5), Kul em Han Kızı(22), Kul em Han Kızı(23), Üş Agalı-İnili(30), Küsep Batır(34), Muhambet Batır(36).

Yukarıdaki masalarda hanın kızı, masalın olay örgüsüne etki eder; bir de hanın oğlunun ön planda olduğu masallar vardır: İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, çok zengin olan han kendisi öldükten sonra mallarının kime kalacağı kaygısı ile yollara düşer ve yolda bir yaşlı adamın tavsiyesine uyup erkek

²² Neml Suresi 17.ayet: "Süleyman'a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toplandı ve bunlar bölükler halinde dağıtıldı."

çocuk sahibi olur. Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda da yine hanın oğlu ön plandadır.

Han ile veziri arasında, bazı masallarda birinci dereceden ilişki söz konusudur. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, vezir ve onun oğlu ile ava çıkan han, geçirdiği bir kaza sebebiyle, oğulsuz oluşuna imrenip, kahrolur. Eriz em Hanber(40) adlı masalda, vezirin oğlu ile hanın oğlu imkânsız bir aşka tutulurlar, vezir burada han ile birinci dereceden ilişki içindedir.

b. Vezirler

Daha önce de belirttiğimiz gibi, vezirlerin masaldaki işlevleri hana yardım ve hanın emirlerini yerine getirme şeklindedir. Ayrıca hanın büyük av partilerine mutlaka vezir de çıkıp hana can yoldaşlığı yapar.

Şal-Kiyiz Akında(1) adlı masalda ise vezirler, kendi çıkarlarını korumak için Şal-Kiyiz'i ülkeden kovdururlar.

Eriz em Hanber(40) adlı masalda, han veziri ile büyük bir av partisine çıkar.

c. Kadılar

Kadıların masal içindeki fonksiyonu adaleti sağlamaktır. Fakat birkaç masalda, kadı asıl görevinin dışında hile yapması ile yer alır. Üş Yigit(12) adlı masalda ise asıl görevi olan adaleti sağlamaya çalışır. Karak Kadı(14) adlı masalda kadı, öksüz bir gencin paralarını haksız olarak alır.

Ayrıca kadılık görevini sadece erkekler yürütmez, Nogay masallarında kadınlar da kadılık yapmaktadır.

Üş Yigit(12) adlı masalda, kadının kızı da başka bir yurttaki kadılık yapar. Hatta kardeşler arasındaki husumeti zekâsı ile bu kız çözer.

2.Gündelik Hayatta Karşılaşılan Tipler

a. Cimriler

Nogay masallarında “cimri” tipi, “cömert”in tam karşısında yer alır. Cimrinin en belirgin özelliği malını kimseyle paylaşmaması ve kendisinden başkasını düşünmemesidir. Masallarda cimrilik ile cömertlik bir arada verilerek, ikisinin karşılaştırılması yapılır ve masal, cimriliğin kötü bir huy olduğunu öğütleyen sonla bitirilir. Cömert, yaptığı iyiliğin karşılığını han kızı ile evlenme ve zengin olma şeklinde alırken cimri, masal sonunda mutlaka cezalandırılır.

Namart em Yumart(28) adlı masalda, Namert cimriliği ve kötülüğün temsilcisi iken Yumart, cömertliğin ve iyiliğin temsilcisidir. Yumart, bazı hayvanların sırlarına vakıf olması sebebi ile han kızının hastalığını iyileştirir ve hanın mükâfatlarına vakıf olur. Namart ise masal sonunda, aç gözlülüğü dolayısı ile cezalandırılır. Yumart’ın sırlarına vakıf olduğu hayvanlar tarafından parçalanarak öldürülür. Aynı olay örgüsünü Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masalda da görmek mümkündür. Burada Ankıldak, iyilik ve cömertliği temsil eder. Dünkildek ise aç gözlülüğü, cimrili ve kötülüğü temsil eder.

b. Cömertler

İncelediğimiz masallarda “cömert” tipi iyiliği, güzelliği, fedakârlığı ve kanaati temsil eder. Cömert davranış sergileyenler, yaptıkları iyiliklerin mükâfatını mutlaka masalın sonunda alır. Cömert, ya kendisine kötülük yapacak biri ile ya da kendisinin zıttı yani cimri biri ile yol arkadaşlığı yapmaktadır. Masalın ana yapısı da bu yolculuk sırasında meydana gelecek olaylar ve bu olayların bir takım sonuçlarından oluşur.

Masallarda nasıl cimriler cezalandırılrsa, cömertler de bir şekilde ödüllendirilir. Bu ödül birçok masalda hanın kızı ile evlenme, hanın mallarının bir kısmını alma ve itibar şeklinde olur.

Namart em Yumart(28) ve Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masalarda, cömertlik ve iyiliğin mükâfatı konuları işlenmiştir. Yaptığı iyiliğin mükâfatı olarak huzurlu ve zengin bir hayat süren Yumart, kendisine birçok kötülük yapmasına rağmen, masal sonunda Namart’a yine yardımcı olur.

Cömert başlığı atında, hanların, kendilerine bir iyiliği dokunması sebebi ile masal kahramanlarını ödüllendirmelerini katmak gerekir. Han, hasta kızını iyileştirme, halkın başına bela olmuş bir hayvan ya da ejderhayı öldürme ya da kendisine bir iyilik yapması sebebi ile kahramanları ödüllendirir; kahramanlara mal ya da para ödülü verir.

Şal-Kiyiz Akında(1), Yiyrenşi-Şeşennin Sırları(2), Balşı-Şegertki(4), Öksüz Yas(11), Alapran Batır(16), Kiygiz Kitap(17), Köl Buga(18), Namar em Yumart(28), Ankıldak em Dünkildek(29) başlıklı masalarda, hanın masal kahramanlarını ödüllendirmesi söz konusudur.

c. Aptallar/Saflar

İncelediğimiz masalarda, aptallık ya da saflık çok kullanılan bir özellik değildir. Bu sıfatın kullanıldığı masalarda göze çarpan ise saf olan kişinin talihin yardımı ile zengin olması, itibar görmesidir. Kahramanımız çok zaman kendisinden beklenmeyecek olaylara imza atar. Çoğunlukla, söz konusu kişinin ahmaklığını, saflığını, aptallığını anlatmak için “akmak” kavramı kullanılır. Bunun dışında bazen de kişinin saflığını belirtmek için “aklı az” sıfatı masalarda karşımıza çıkar.

Günlük hayatta hepimizin karşısına çıkabilecek “saf” tipi çok iyi niyetlidir ve genellikle başkalarının eziyetlerine maruz kalır. Masal sonunda ise, adeta bu özellikleri dolayısıyla, masalcı tarafından ödüllendirilir; masal mutlu sonla biter.

Alapran Batır(16) adlı masalda, Alapran isimli bir çoban vardır. Bu çoban çok saf olması sebebi ile arkadaşları tarafından alaya alınan ve iyi niyeti kötüye kullanılan bir kişidir. Fakat masal sonunda, hanın isteğini tesadüfen yerine getirmesi sebebi ile han tarafından mükâfatlandırılır.

Akmak Kart(20) adlı masalda, ihtiyar adamın birisi karısının sürekli aşağılamasına maruz kalır, en sonunda isyan eder. Karısı tarafında her zaman ahmak olarak nitelendirilen adam, sonunda evden kaçmaya çalışır. Fakat adamın karısı, kocası olmadan hayatını sürdüremeyeceğini anlayıp onun gönlünü alır ve masal mutlu sonla biter.

Sadece insanlarla ilgili olan masalarla değil, hayvanlarla ilgili olan masalarda da saf ya da ahmak olarak nitelenebilecek hayvanlar vardır. Tilki, masalarda uyanıklığı ile yer alırken, kurt, deve, tay gibi hayvanlar saflıkları ile dikkat çekerler. Bildırcın da saf gibi görünür ama oldukça uyanıktır.

Tilki em Bödene(42) adlı masalda tilki, danayı, kurdu, tayı onların saflıklarında yararlanarak kandırır. Fakat bildırcın zekâsı ile tilkinin elinden

kurtulur. Böridin Korlığı(42) adlı masalda saf olan kurttur. Yemek istediği hayvanlar tarafından kandırılır ve masal sonunda bataklığa saplanır. Eyle Kimge Berilgen(44) adlı masalda, saf olan hayvan balıktır. Tülki em Bödene(45) adlı masalda bir farklılık söz konusudur. Masalda tilki safken, bildircin uyanıktır. İnsanlar ya da hayvanlar arasında olsun “saflık” sıfatının özellikleri aynıdır.

d. Uyanıklar /Hilekârlar

Nogay masallarının didaktik yanı ağır basan ürünleri her fırsatta okura/dinleyene neyin yanlış neyin doğru olduğunu göstermeye çalışır. Bu özelliğin dolayısı ile de hayatta insanların karşısına çıkabilecek her çeşit insanın masallarda yer alması doğaldır. “Uyanık/hileci” insan tipi bunlardan birisidir.

Ele aldığımız masallardaki uyanık ya da hile yapan kişiler, başkalarının iyiliklerinden, emeklerinden, mallarından istifade ederler. Bu masallarda uyanık ya da hilekâr, başkalarına zarar vermektedir. Fakat bazı masallarda uyanıklar, saf durumuna düşer yani ava giderken avlanırlar. Genel özellikleri ise başta hile yapmak, yalan söylemek, aldatmak, aşırı mal hırsı, vurdumduymazlık, işgüzarlıktır.

İnsan-insan ilişkisi doğrultusunda ortaya çıkan masallarda, uyanık kişinin bir ismi yoktur. Bunlar ya bir millet ismi ile ya da bir meslekle anılırlar. Hayvan-hayvan ilişkisi ile gelişen masallarda ise, bütün Türk dünyası masallarında olduğu gibi, “tilki”dir.

Falcı-Şegertki(4), Aldar(6), Nogay men Türkpen(9), Üş yigit(12), Kiygiz Kitap(17), Okugan Yigit(24) adlı masallarda uyanık ve hilekâr tipleri yer alır.

Yine Tülki em Bödene(42), Tülki em Bödene(45) adlı masallarda, tilkinin uyanıklığı görülmektedir.

Yukarıda saydığımız bütün bu masallarda uyanık olarak geçinenle, masallın sonunda hüsrana uğrar. Birkaç istisna vardır: Ahır Zaman(12), Aldar(13) adlı masallarda uyanık olarak verilen kişi başarılı olur.

e. Zenginler ve Yoksullar

Birçok yazılı ve sözlü üründe işlenen bu konu Nogay masallarında da oldukça sık karşımıza çıkar. Bu masalarda yoksullar iyiliği, çaresizliği, bir gün rahat yaşama isteğini temsil eder. Zenginler, her istediğini para ile çözmeye çalışma, kötülük, rahat yaşamı ve gücü temsil ederler. Tabi bu her zenginin kötü olduğu anlamına gelmez. Bazı masalarda çok zengin olduğu halde iyi yaratılışlı kişiler de vardır.

İncelediğimiz masallardaki yoksulların en önemli ortak özelliği yaşlı olmalarıdır. Yaşlı bir karı koca çok fakirdir ve hiç çocukları olmamıştır. Bir gün bir çocuk sahibi olurlar ve bu çocuk ilerleyen yıllarda kahraman olur. Zengin tipler hanlar ve beylerdir. Bu beylerin zenginliklerinin dillerde destandır. Zengin-yoksul ilişkisi masalların temel yapısını oluşturur.

Falcı-Şegertki(4) adlı masalda, çok fakir olan Şegertki çaresizlikten sahtekârlık yapmak zorunda kalır. Masal sonunda da zengin hanın mükâfatını alır. Akmak Kart(10) adlı masalda, yaşlı bir çiftin çektiği sıkıntılar dile getirilir. Fakirlik sebebi ile aile içi huzursuzluğun baş gösterdiği yaşlı çift, sonunda birbirlerine muhtaç olduklarını anlar. Masalın sonu mutlu biter. Kiygiz Kitap(17) adlı masalda, iki kardeşin daha iyi yaşamak için, yani fakirlikten kurtulmak için hile yoluna başvurmaları söz konusudur. Hile yapmalarına rağmen tesadüflerin

yardımlı ile masal sonunda iki kardeşin zengin olduğunu görürüz. Yav Bermez(20) adlı masalda, fakir bir çiftin çektiği eziyetler ve yemeklik malzeme bulmak için anne ile kızın ormana seyahatlerine yer verilir. Kul em Han Kızı(22) adlı masalda, fakir oğlan hanın güzel kızı ile evlenmek ister. Birçok edebi türde kullanılan zengin-fakir çatışması masalın yapısını oluşturur. Betir Kede em Bir Han(32) adlı masalda, fakir yaşlı bir adam vardır. Mecnun man Leyladın Habarı(39) adlı masalda ise fakir olan dokuz kız sahibi bir babadır. Bu masalda da zengin olan bir handır.

Yukarıda tek tek ele aldığımız masallarda yoksul olanları inceledik. Bu masallarda ve incelediğimiz diğer masallarda ise zengin olanların genellikle hanlar olduğunu gördük.

Şal-Kiyiz(1), Yiyrenşi-Şeşennin Sırları(1), Yiyrenşi Şeşen(3), Falcı-Şegertki(4), Ne Zat Tetli(5), Aldar(6), Öksüz Yas(11), Kırk Ötirik(15), Alapran Batır(16), Kiygiz Kitap(17), Köl Buga(18), Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19), Kul em Han Kızı(22), Kul em Han Kızı(23), Namart em Yumart(28), Ankıldak em Dünkildek(29), Ak Köbek(33), Küsep Batır(34), Köbek Batır em Küten Batır(35), Muhambet Batır(36), Altın Koroz(37), İsmayıl-Dav Ertegisi(38), Mecnun em Leyladın Habarı(39), Eriz em Hanber(40), Şear Han eme Şear Soltan(41).

3.Aile Fertleri

a. Babalar

Nogay masallarında, baba dikkat çeken bir aile ferdidir. Masallarda bazen olayın gidişatını etkiler, bazı masalların ise içinden çıkılmaz hale

gelmesine sebep olur. Babalar zengin ya da fakirdir, yaşlı babanın oğlu yoktur ama ilerleyen yaşlarda kahraman özelliklerine sahip bir oğlana sahip olur. Baba tipinin geçtiği malların birçoğunda, masalın giriş bölümünde baba evladına ya evlatlarına vasiyet edip ölür. Masalın gidişatı da bu vasiyetin yerine getirilip getirilmemesine bağlı olarak değişir. Hanlar, baba kimlikleriyle kızlarını, sınav yaparak, bir yiğide verir. Babaların ön planda olmasının bir sebebi de Türk örf ve adetleri olsa gerek. Çünkü geleneksel olarak baba evin direğidir ve ondan izinsiz hareket edilmez. Törenin uygulayıcısı, bilge kişilik ve güvenilirlik onun en önemli özelliğidir.

Üzerinde çalıştığımız 1, 2, 3, 5, 7, 8, 11, 12, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 38, 37, 41 numaralı masallarda, baba tipi karşımıza çıkar.

Ne Zat Tetli(5), Kırk Ötirik(15), Köl Buga(18), Kul em Han Kızı(22), Kul em Han Kızı(23), Namart em Yumart(28), Ankıldak em Dünkildek(29), Küsep Batır(34), Muhambet Batır(36), İsmayıl-Dav Ertegisi(37), Şear Han em Şear Soltan(41) aldı masallarda han, baba olarak karşımıza çıkar ve bir sınav yaparak kızını en başarılı yiğide verir. Bazen de han, oğullarına kız arar. Bunların dışında bazı masallarda da bir hanın baba olma isteğini görürüz.

Öksüz Yas(11), Üş Yigit(12), Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19), Üş Agalı-İnili(30) adlı masallarda, ölmek üzere olan baba evlat ya da evlatlarına vasiyet eder. Masal da bu vasiyetin uygulamasına göre gelişir. Masallarda eğer üç evlat varsa ikisi vasiyete uymaz ve kötü sürprizlerle karşılaşır. Vasiyeti yerine getiren oğlan ise masal sonunda mutlu olur.

b. Oğullar

İncelediğimiz Nogay masallarında babadan sonra en çok adı geçen aile ferdi “oğul”dur. Çocuğu olmayan bir han ya da yaşlı bir çiftin derdine derman olan oğlan çocuğu, mucizevî bir şekilde dünyaya gelir. Bir süre sonra güçleri ce cesaretleri ile kahraman olur ve halk tarafından itibar görür. Oğulların bir başka özelliği de hanın güzeller güzeli kızı için mücadele etmesidir.

Çok işlenmese de “öksüz oğlan” kavramı masallarda yer alır. Babası öldükten sonra dünyaya gelen oğlan, ailesine sahip çıkar; o, kahraman mizaçlıdır. Bazı masallar da ise öksüz oğlan bir takım eziyetlere maruz kalır. Ama şurası bir gerçektir ki masalın en temel kahramanları oğullardır.

İncelediğimiz 7, 8, 18, 12, 18, 19, 20, 21, 24, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 41 numaralı masalarda, oğulların başından geçen olaylar konu edilir. Bu masalların çoğunda, oğlan kahramandır ve babasının vasiyeti üzere davranıp, mutlu bir yaşam sürer.

Yılkıcının Kanlısı(8) adlı masalda oğul, babasını öldürenlerden intikam almak için uğraşır. Yav Bermez(20) adlı masalda, babası ölen bir çocuk ailesine sahip çıkar. Anne ve ablası ile yaşayan kahramanımız, kendisinden beklenmeyecek şekilde, olağanüstü olayları gerçekleştirir. Kamır Batır(21), İsmayıl-Dav Ertegisi(38), Mencunun em Leyladın Habarı(39) adlı masalarda, oğlu olmayan babaların oğla olan özlemi ve bunun sonunda kahraman bir evlada sahip olmaları anlatılır.

Bu konuda şunu söylemek gerekir ki masallarda ister zengin oğlu olsun, ister fakir oğlu olsun “oğlan” tipi hep kahraman özelliği gösterir. Kahramanlar bazen olağanüstü özellikler gösterir, bazen de kahramanlık ölçütleri daha gerçekçidir. Özellikle sıra dışı kahramanlar, doğumları itibari ile konuşur ve savaşır. Nogay masallarında, kahraman olarak dünyaya gelen oğlanların,

dünyaya gelişi ve olağanüstü yaratılışları Oğuz Kağan Destanı'nda²³, Oğuz Han'ın doğumunu hatırlatmaktadır. Hatırlanacağı gibi orada da kahramanımız doğar doğmaz konuşur, süt yerine şarap ile çiğ et ister.

c. Kızlar

Nogay masallarında yer alan kızlar çoğunlukla han kız olarak karşımıza çıkar ve kendilerine talip olan yiğitle evlenirler. Birkaç masalda da kız zekâsı ile masal kahramanlarına yardım eder. Ayrıca bazı masallarda, kahramanın kız kardeşi olarak karşımıza çıkarlar. Masallarda kızların özellikleri konusunda ayrıntılı bilgi verilmez. Fiziksel özellik olarak, masal başında çok güzel olduklarına değinilir. Akıllı Yigit(13) adlı masalda, kendisine soru sordu yiğitten istediği cevabı alan ihtiyar adam “Benim çok güzel kızım var, sen onun yaşamında onun helali olacaksın.”diyerek, kızının güzel olduğunu vurgular. Küsep Batır(22) adlı masalda ise “Onun iyi yetişmiş kızı varmış.”denilerek Ormanbet'in kızının güzel olduğu vurgulanır. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda İsmail, çok güzel olduğu belirtilen bir kıza âşık olur.

Nogay masallarında kız tipinin genel özelliklerinden birisi çok zeki ve iş bitirici olmasıdır. Zekâları ile bazı masallarda bir beyin çok zor sualini çözerlerken, bazen de zekâlarının yardımı ile hana iyi bir ders verirler. Yiyrenşi-Şeşen Sırları(2) ve Yiyrenşi Şeşen(3) adlı masallarda han, Şeşen'e zor bir görev verir. Bu karmaşık görevi, yolda karşılaşp evine gittiği ihtiyar adamın kızı çözer. Üş Yigit(12) adlı masalda üç kardeşin arasında husumeti, zekice bir hikâye ile kadı kızı çözer.

²³ Ural Orhan, Üç Destan: Oğuz Kağan, Ergenekon, Köroğlu, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1972.

Bazı masallarda kızlar karamanın kardeşidir. Nogay Türkçesinde “*epte*”, “*ayye*”, “*totay*”, “*tatay*” kelimeleri ile ifade edilen “*abla*” incelediğimiz masallarda “*epte*” kelimesi ile verilmiştir. Yav Bermez(27) adlı masalda, Yav Vermez anne ve ablası ile yaşamaktadır. Mecnun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda, yılanı çevrilen bir adamın kız kardeşini görmesi ile eski haline gelmesine yer verilir.

d. Anne

Ele aldığımız masallarda annenin, ön planda olduğunu söylemek mümkün değildir. Birkaç masalın dışında genel olarak çocukları ile ilgilenen bir anne karakteri çizilir. 18, 20, 27, 33, 38, 39, 40, 41, 42 numaralı masallarda anne tipine yer verilmiştir. Anne, iyiliksever, şefkatli, fedakârdır. Özellikle babanın öldüğü masallarda anne evin geçimi ve çocuklarını korumakla görevlidir. Fakat birkaç istisna bu durumun aksini gösterir. Yav Bermez(20) adlı masalda, anne oğlunu öldürmek için Ejderhaya tuzak hazırlar. Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23) adlı masallarda, anne olan kadın masalın bir yerinde çocuklarını öldürmektedir. Mecnunun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda da anne gaddardır. Birbirlerini sevmelerine rağmen, genç âşıkların kavuşmasına razı olmaz.

Şear Han em Şear Solta(41) adlı masalda, Şear Soltan’ın annesi yine zalim bir karakterdir.

e. Erkek Kardeşler

Nogay masalların erkek kardeş iyi ya da kötü olabilir. Bazen küçük kardeşlerini çekemeyen ağabeyleri, onu öldürmek için türlü yollara başvururlar. Birkaç istisna dışında bu gelenek bozulmaz. Erkek kardeşlerin fiziksel ya da ruhsal yapıları ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmez.

Üş Yigit (12), Kiygiz Kitap(17), Köl Buga(18), Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Betir(19), Köbek Batır em Köten Batır(35), Mecnun em Leyladın Habarı(39) masallarda, ağabeyler küçük kardeşlerini çekemediği için onu öldürmeye kalkarlar. Fakat bir istisna olarak Üş Yigit (12) adlı masalda, beklenenin aksine, en küçük kardeş ağabeylerini dolandırmaya çalışır.

f. Bebek

Çok fazla kullanılmayan tiplerden birisi de “bebek”tir. İncelediğimiz Nogay masallarındaki bebekler olağanüstü özelliklere sahiptir. Yav Bermez(20) adlı masalda, Yav Vermez’in annesi Ejderha’dan bir bebek sahibi olur, bebek konuşabilme özelliğine sahiptir. Bunun yanın da Yav Vermez’e kurulan tuzağı haber veren bu bebektir. Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23) adlı masalların bir yerinde, az da olsa, bebe tipine yer verilir.

g. Karı-Koca

İncelediğimiz masallar içinde en çok karşımıza çıkan fertlerin başında karı ve koca gelir. Çiftin temel özellikleri yaşlı ve fakir olmalarıdır. Bu çift ya yalnız başlarına bir ömür sürerler ya da vaktin birinde, tam da iş işten geçti dendiği zaman, bir çocuk sahibi olurlar. Karı-kocanın geçtiği masallar 9, 10, 14, 18, 20, 21, 25, 36, 37, 39, 41, numaralı masallardır.

Akmak İhtiyar(10) adlı masalda, yaşlı bir çiftin hayatla olan mücadelesi konu edilir. Masalda dikkat çeken unsur, kadının kocaya zulmü ve onu hor görmesidir. Yaşlı çiftin çocukları yoktur ve çok fakirdirler. Kamır Batır(21) adlı masalda, çocukları olman, fakir ve yaşlı bir çift vardır. Nar Kamış(25) adlı masalda, kendi hallerinde yaşayan yaşlı çiftin başlarına gelen olağanüstü olaylara yer verilir. Bu masalda da çiftin çocuğu yoktur. Süleyman Patşa(26) adlı masalda, Süleyman Padişah'ın dört karısı vardır. Onun hasta olan karısı, bütün kuşların kemiklerinden yapılmış ev istemesi üzerine gelişen olaylar anlatılır. Mecnun em Leyladın Habarı(39), Eriz em Hanber(40) adlı masallarda, gençlerin anne ve babası masalın gidişatını etkileyen rollere sahiptir.

4.Meslekle İlgili Tipler

a. Dükkâncı

Ele aldığımız masallarda, mesleklerin çok fazla konu edildiği söylenemez. Konu olarak işlenen mesleklerin başında “tükenşi” yani dükkâncı

gelir. Söz konusu dükkâncı ile müşterisi arasında geçen bir olay kısaca anlatılır. Kahramanlar hayatlarını kazanmak için bir iş üzerine dikkân açar.

b. Falcı

Falcılara başvurma iki şekilde olur. Biri hastalandığında ve bir şey kayb olduğunda halkın medet umduğu isim falcı olur. Bu işin profesyonel olarak yapıldığının göstergesi, hanın kızı hastalandığı zaman ve bir eşyası kayb olduğunda zaman ülkenin en iyi falcılarını çağırmasıdır. Mecnun em Leyladın Habarı(39), Eriz em Hanber(40) adlı masallarda, sevgililerin gittiğine üzüldü hasta olan kızları iyileştirmek için babaları ülkenin en iyi falcılarını çağırır. Balşı-Şegerki(4) ve Kiygiz Kitap(17) adlı masallarda, birinin bir malı kayb olduğunda, onun bulunması için ilk başvuru falcılardır. Ama masaldaki falcılar gerçek falcı değil birer sahtekârdır.

c. Çoban

Çoban, genellikle fakir bir gençtir. Çobanlar han kızına talip olup, o kızlarla evlenebilirler. Birkaç masalda ise çobanlık yapan genç aslında dillere destan bir kahraman olur. 9, 15, 16, 18, 32, numaralı masallarda çoban tipi yer alır. Kırk Ötirik(15) adlı masalda han, kızını yapacağı sınavı geçen bir delikanlıya verecektir. Anca bu sınavı ülkede bulunan hiç bir delikanlı geçemez. Sonra bir yılki çobanı zor da olsa bu sınava katılır. Hanın istediği cevabı veren yalancı, hanın kızını alır. Köl Buga(18) adlı masalda, kahraman bir

çobandı. Betir Gede em Bir Han(32) adlı masalda, kahraman olan geç dağda çobanlık yapmaktadır. Alapran Batır(9) adlı masalda saf çoban Alapran, çevredekilerin alay etmesi vesilesi ile kahraman sanılır.

5.Diğer Tipler

a. Saklavşılar

Nogay Türkçesin'de “saklavşı” kelimesi, muhafız, koruyucu gibi anlamlarda kullanılmaktadır. İncelediğimiz masalda şaklavşılar kahramanla birlikte ava ya savaşa gider. Bunların sayısı hemen her masalda kırktır. Saklavşılar, kahramanların da aynı zamanda can yoldaşıdır. Saklavşılar 26, 43, numaralı masallarda yer alır.

b. İhtiyar

Nogay Türkçesin'de “kart” kelimesi ile karşılanan ihtiyar kavramı bilgeliğin semboldür. Türk lehçelerindeki “*Aksaka*”ın karşılığıdır. Masalda, darda kalan, bir arzusu olan, yardıma ihtiyacı olan kahramanın karşına, Hızır misali, ihtiyar çıkar ve kahramana yol gösterir.

Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23), İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda zorda kalan kahramana ihtiyarın yol göstermesi söz konusudur.

13, 21, 22, numaralı masallarda da ihtiyar tipi geçmektedir.

B. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR

1. Azdaa (Ejderha)

Çalıştığımız Nogay masallarındaki olağanüstü varlıkların başında “Azdaa” gelir. “*Ejderha*” ya da “*korkunç canavar*” anlamlarında kullanılır. Aslında masalarda ejderhanın bilinen özelliği, yani ağzından ateş çıkarabilmesi, çok vurgulanmaz. Bir iki masalda, küçük tasvirler şeklinde değinilir. Belli bir tanımı ve yapısı olmadığı için de her iki anlamda da kullanılabilir. Örneğin “azda yılan” korkunç, çok kötü yılan anlamında kullanılmaktadır. Anlaşılabileceği gibi bazen bir sıfat olarak korkunçluğu artırır. Azdaa, oldukça korkunç ve heybetlidir. İnsanlara hesap sorabilir, insanları rehin alabilir ya da insanlara yardım edebilir. 18, 20, 21, 27, 39 numaralı masalarda “*azdaa*”ya yer verilir.

Köl Buga(18) adlı masalda, bir ihtiyarın karşısına çıkan Azdaa, onun ya da başka birinin canını ister. İhtiyar durumu üç oğluna anlatır. Ancak iki oğlu bu teklifi kabul etmez, en küçük oğul ise seve seve canını vereceğini söyler. Küçük oğul, zamanı gelince canın teslim etmek için Azdaa’nın yanına gider. Oraya gidince öğrenir ki aslında Azdaa kendisine helal süt emmiş bir damat aramaktadır. Bu delikanlının davranışı beğendiği için kızını ona verir. Yav Bermez(20) adlı masalda, Yav Vermez’in annesi Azdaa ile evlenir. Bu Azdaa da Yav Vermez’i öldürmeye kasteder. Kamır Batır(21) adlı masalda, yer altına sıkışan Kamır, Karakuş’un yavrularını Azdaa’dan korur. Mecnun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda dokuz kardeşin sekizi babalarının bulduğu kızları alıp dönerken, bir evde azdaa yılan, kızlardan birisini rehin alır ve bu kızın nişanlısının gelmesini ister.

Azdaa Bezgen Hatın(27) adlı masalda, annesinin evlenmesini istemediği halde evlendiği kızdan bıkan adam, sonunda eşini bir kuyuya atmaya karar

verir. Bir süre sonra kadının ölüp ölmediğini anlamak için tekrar kuyuya gider ve bir Azdaa'nın kendisini o kadından kurtarması karşılığında ne isterse yapacağını söyler. Daha sonra hanın kızını alması için adama yardım eder.

Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, hanın birisi eve dönüş yolunda karşısına çıkan Azdaa'ya, 18 yıl sonra, kendisinin haberdar olmadığı bir canı bağışlayacağına söz verir. Hanın haberdar olmadığı can ise yeni doğan oğludur. 18 yıl sonra han üzüntü içinde oğlunu Azdaa'ya yollar. Fakat Azdaa'nın kızının yardımı ile yiğit hayatta kalır. Azdaa, bu masalda orduya, yurda, asker ve silaha sahip bir han olarak karşımıza çıkar.

2. Yelmavız (Cadı)

Üzerinde çalıştığımız Nogay masallarında, yelmavız'ın *büyücü, cadı, sihir* yapma özelliği olan biri olduğunu anlıyoruz. Yelmavızlar, iyi ya da kötü karakterli olabilirler. Fiziksel özellikler hakkında ise en belirgin olan özellik yaşlı ve kadın olmalarıdır. Kahramanın “*Amanma Abay /İyi misin Ana?*” diye hitap etmesi yelmavızın yaşlı ve kadın olduğunun kanıtıdır. Ayrıca Nogay Türkçesin’de “aba, abay” anne anlamına gelir. Yer değiştirme, şeytana binerek seyahat etme gibi olağanüstü özellikleri de vardır.

Kul em Han Kızı(22) adlı masalda, kölenin karısını aramak için yelmavız, Şeytan’la seyahat eder. Bu tespitten de anlaşılacağı gibi yelmavızlar, bilindik cadı tipine uygun olarak tasvir edilir. Kul em Han Kızı(23) adlı masalda, kaybolan karısını arayan köle, bir yelmavızdan yardım ister. Bunlar, çoğunlukla masal kahramanına yardım ederler. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19) adlı masalda, Kencebay’a yardım eden üç yelmavız

vardır. Her bir yelmavızın bir oğlu vardır ve bunlar kılıktan kılığa girme, yer değiştime, heybetli yapı gibi olağanüstü özellikler taşırlar.

3. Karagus

Karagus~Karakuş²⁴, Nogay masallarında sıkça yer alan, olağanüstü varlıktır. Fiziksel özellikleri itibari ile oldukça büyük ve korkunç olduğu anlaşılmaktadır. Kamır Batır(21) adlı masalda, Kamır Batır Karakuş'un yavrularını azdaanın elinden kurtarır ve gelince ondan bir yardım istemek için yavruların kanatları altında saklanır. Karakuş'un yuvaya gelişi sırasında sanki rüzgâr eser, dolu yağar. Heybetli gövdesi ile yuvaya konar. Daha sonra minnettarlığını ifade etmek için Kamır'ı yeryüzüne çıkarır. Karakuş yer altında ve yer üstünde yaşama özelliklerine sahiptir.

Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23) adlı masallarda, ölmek üzere olan eşinin vasiyeti üzere üç yol ayrımına giden kahramanımızı Karakuş alıp, iki dağın arasına bırakır. Altın Koraz(37) adlı masalda bir yiğit, altın horozunun bacağını kırdığı için han tarafında yok edilmek istenir. Han onu gidip de dönülemeyecek yerlere, zor görevlere yollar. Kahraman, yerine getirilmesi çok zor hatta imkânsız olan bu görevleri her seferinde Karakuş'un yardımıyla halleder.

²⁴ Dilek Ergöner, Türk Dünyası El Kitabı, "Nogay Türkçesi", s.629

C. HAYVANLAR

İncelediğimiz Nogay masallarındaki hayvanları olağanüstü ve sıradan olmaz üzere iki guruba ayırmak yerinde olacaktır. Hayvanların en önemli özellikleri, insanlar gibi düşünme, duyma, hissetme, sevinme, üzülmeye, plan yapma, sır saklama, yardımcı olma, minnettarlıktır. Masallarda yer alan başlıca hayvanlar şunlardır:

- a. Tilki (Tülki)
- b. Bildircin (Bödene)
- c. Kurt (Böri)
- d. Tay
- e. At
- f. Tavşan(koyın)
- g. Koyun (koy)
- h. Keçi (Eşki~Eski)
- i. Yılan
- j. Karakuş (Karakus)
- k. Baykuş (Yabalak)
- l. Karşıga (Alıcı kuş)
- m. Fare (Sıçan)
- n. Kuv (Kuğu)
- o. Kaz
- p. Tazı it (av köpeği)

1. Olağanüstü Hayvanlar:

Sıradan bir hayvanın yapabileceklerinin ötesinde, olağanüstü özellikler gösteren hayvanları bu grup altında inceleyeceğiz. Bu başlık altında toplayacağımız hayvanların ortak özellikleri arasında, insanlarla konuşabilme, onlara yardım etme ya da onlara düşman olma, bir aileye sahip olma, bir yurdun hükümdarı olma vardır.

a. Yılan

Yukarıda birçok vesile ile değindiğimiz yılan, masalın seyrini değiştiren olağanüstü özelliklere sahiptir. Mecnun man Leyladın Habarı(31) adlı masalda yılan, dokuz gençten en küçüğünün nişanlısını rehin alır. Köl Buga(18) adlı masalda yılan, bir ihtiyardan oğlunun canını ister. Zamanı gelince yılanı canını teslim etmeye giden delikanlı, aslında yılanın kızına helal süt emmiş birini bulmak için bu yola başvurduğunu öğrenir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Olağanüstü Varlıklar)

b. Karagus

Karagus ile ilgili ayrıntılı bilgileri “Olağanüstü Varlıklar” bahsinde vermiştik.

c. At

Mitolojik eserlerde, destanlarda, masallarda, hikâyelerde ve bunlara benzer sözlü-yazılı eserlerde, at birçok kez karşımıza çıkar. Türk kültüründe çok kıymetli bir yere sahip olan atın Türk masallarındaki işlevi oldukça fazladır.

At bir yerden başka bir yere gitme için kullanılır, kahraman kendini ispat etmek için iyi bir ata sahip olmalıdır, kahraman ve onun atı arasında duygusal bir bağ oluşur, asilliği ile hayvanlar arasındaki en itibarlı olanlardan biridir. Bu atlar kimi zaman sıradan atlar iken, Köroğlu Destanı gibi iki büyük kola ayrılan destanlarda olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir.²⁵

Nogay masallarında birçok masalda karşılaştığımız at, bir binek hayvanı olmanın ötesinde, kahramanın can yoldaşı ve her zaman en yakınındaki dostudur. Kimi masallarda olağanüstü özellikler gösteren at, masalların genelinde ise ulaşım için gereklidir. İncelediğimiz masallardaki atların en önemli özelliği “destan döneminde” anlatılan atların özelliklerini taşıması yani olağanüstü şekilde dünyaya gelmesi, kahramanla konuşması, uçması, denizden çıkması, sadakat ve sevgi ile sahibine bağlanmasıdır. Ayrıca atlar cinsleri vardır: *Argımak at*, *biye at*, *kulan at*, *kanturalı* gibi. 1, 2, 3, 6, 8, 18, 19, 21, 28, 30, 33, 35, 36, 37, 40, 43 numaralı masallarda, at yer alır.

Atın olağanüstü özelliklerinin en yoğun görüldüğü masal Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Betir(19) adlı masaldır. Burada söz konusu at tıpkı insanlar gibi sinirlenme, ceza verme, iyilik yapma özelliklerine sahiptir. Kahramanın en büyük yardımcısıdır. O, mitolojik özellikler gösterir. “*Altın ayak*”, öyle sanıyoruz ki, onun değerliliğini ve üstün özelliklerini anlatmak için kullanılan bir sıfattır.

²⁵ İsa Özkan, “Köroğlu Destanı’nda Kahraman ve Atının Doğumu ile İlgili Motiflerin Tahlili”, Türk Dili, Sayı 549, Eylül 1997, s. 223-233.

Atlar ava, sefere ya da savaşa gidildiği zaman hazırlanırlar. “*iyerli-yüvenli/ eyerli-dizginli*” tabiri atların hazır olması anlamında kullanılır. Betir Kede em Bir Han(32) adlı masalda, kölenin karısı kardeşlerini görmek için “*Maga iyerli-yuvenli bir argımak ezirle/bana eğerli-dizginli bir argımak at hazırla.*”der.

Üş Agalı-İnili(30) adlı masalda olağanüstü at özellikleri ile karşılaşmaktayız. Mezar başına gelen at, burada bekleyen delikanlıya kendisini bırakması halinde bir *kıl* vereceğini ve ne zaman başı sıkışırsa kılı yakması haline onun yardımına koşacağını söyler.

Ayrıca at bir besin kaynağıdır. Nogay Türkçesi’nde “biye” kelimesi, “dişi at” anlamına gelmektedir. İncelediğimiz masalların bir kaçında “biye soydurmak” tabiri, atların besin olarak tüketildiğinin göstergesidir. Kamır Batır(21) adlı masalarda Kamır, ava çıkarken evde bıraktığı dev arkadaşına “biye soy” der.

Bütün bu bilgiler ışığında, Nogay masallarında yer alan atların mitolojik ve destansı özellikler taşıdığını söylemek gerekir.

2. Sıradan Hayvanlar

a. Tilki

Neredeyse bütün Türk masallarda hile ve kurnazlığın sembolü olan tilki, Nogay masallarında en çok karşılaşılan hayvandır. Kimi zaman işlerini hile ile sahtekârlıkla halleden tilki, bazı masalarda uyanık geçinmesinin bedelini canı

ile öder. (Daha fazla örnek için bkz. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Nogay Edebiyatı bölümü)

Tülki em Bödene(42) adlı masalda tilki, kurt, dana ve tayı hile yaparak alt eder. Eyle Kimge Berilgen(44) adlı masalda, hilenin dağıtılacağını duyan bütün canlılar toplanır. Hayvanların arasında, hileye talip olanlar arasında tilki de vardır. Tülki em Bödene(45) adlı masalda bıldırcın, kendisinden yemek isteyen, kendisini eğlendirmesini isteyen tilkinin isteklerini gerçekleştirir. Sonunda kendisini korkutmasını isteyen tilkiyi bir oyun oynayarak canından eder.

b. Bıldırcın

İncelediğimiz masallardaki bıldırcın uyanıklığı ile dikkat çeker. Diğer hayvanların hilelerine düşmeyen, onları akli ile alt eden bir özelliğe sahiptir. İncelediğimiz masallar arasına 42. ve 45. masallarda bıldırcının başına gelenler anlatılır. Tilki ile aynı masallarda yer alır ve uyanık geçinen tilkiye ders verir.

c. Dana, Kurt, Ayı, Tay, Koyun

Bu hayvanlar, Nogay masallarında ikinci planda olan hayvanlardır. Akmak Kart(10) adlı masalda, bir ihtiyarın tek koyunun olduğundan bahsedilir. Namart em Yumart(28) ve Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masalarda ayı ve kurdun sırlarına vakıf olan masal kahramanı bu sırlar sayesinde refaha ve

itibara kavuşur. Tülki em Bödene(42) adlı masalda tilki, ayı, kurt ve danayı kandırır. Kurt ve ayı güçleri ile ön plandadırlar. Börinin Korlugu(43) adlı masalda kurt, tay, koyun keçi gibi hayvanların maceraları anlatılır.

d. Yabalak / Baykuş

İncelediğimiz masallarda çok fazla yer bulmayan bu kuş da özellikleri açısından önemlidir. Süleyman Patşa(26) adlı masalda, Süleyman'a büyük bir ders veren bu kuşun insanlar gibi muhakeme yapması dikkat çekicidir.

e. Tavşan

Nogay Türkçesinde “koy” kelimesi ile ifade edilen tavşan bir av hayvanıdır. Aynı zamanda “koy” kelimesi, Türk lehçelerinin birçoğunda av anlamına gelmektedir. Av hayvanı olmasının yanında, değerli bir hayvandır. Örneğin, incelediğimiz masalların bir kaçında “*gümüş tavşan*”ın ciğeri ile hanın hasta kızı iyileşir. 15, 19, 20, 28, 29, 44 numaralı masalarda tavşan yer alır.

Namart em Yumart(28) adlı masalda Yumart, girdiği bir mağarada tesadüfen bazı hayvanların konuşmalarına tanık olur. Hanın kızı hastadır, kızın ilacı ise gümüş tavşanın ciğeridir. Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masalda Ankılda, bir mağarada bazı hayvanların konuşmalarına tanık olur. Bu hayvanlar içinde tavşan da vardır. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19) adlı masalda, Kencebay'ın ağabeylerinin tuzağa düşmesine sebep olan hayvan tavşandır. Tavşanı avlamak için gidilmeyecek bir yere giden ağabeyleri

ve onların askerleri tuzağa düşerler. Yav Bermes(27) adlı masalda Yav Vermez, annesi ve ablası evde yokken beşiğinden çıkıp tavşan avlar.

f. Fare ve Kedi

Nogay Türkçesi'nde kedi için “mısıık” ; fare için “sıçan” kelimeleri kullanılır. Öksüz Yas(11) adlı masalda, öksüz genç hana kendisine bir şey alması için para verir. Han da ona bir kedi alır. Ama yolda uğradığı hancı bu kediye çok beğenir ve handaki fareleri kovması için kediye alır. Fare, incelediğimiz iki masalda vardır. Mencun Man Leyladın Habarı(31) adlı masalda, nişanlısını alıkoyan yılanın kız kardeşini bulmak için yola çıkan kahramanımız, yolda farenin yavrularını yanmaktan kurtarır. Bu sebeple fare ona iki kıl verir ve başı sıkışınca kılları yakması halinde yardımına koşacağını söyler.

g. Köpek, Karşığa (Alıcı kuş), Kuv(kuğu), kaz, Ördek

Bu hayvanlar avla ilgili hayvanlardır. Köpek ve karşıgalar avlanmada kullanılan yegâne hayvanlardır. Kuğu, kaz, ördek ise en bilindik av hayvanlarıdır.

II. TEMLER

Nogay masallarındaki temler, dünyanın herhangi bir yerindekilerle aynıdır. Bütün dünya masallarında olduğu gibi, incelediğimiz Nogay masallarında da, doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik, kahramanlık, aç gözlülük, iyilik yapma, ders verme temelli konular işlenir.

Bu masallardaki kahramanlık temi destansı özellikler eşliğinde işlenmiştir. Zorluklarla karşılaşan kahramana, tıpkı destanlarda olduğu gibi, olağanüstü bir varlık yardımcı olur. Bu varlık, üstün özelliklere sahip bir at olabileceği gibi dev bir kuş veya Ejderha olabilir.

Ele aldığımız Nogay masallarının içinde realist masalların çokluğu dikkat çekicidir. Bir durumu kısaca anlatan realist masallarda günlük yaşamda karşılaşacağımız kahramanlar ve olayları içerir. Masalların başlıca temi “doğruluk” ve “dürüstlük”tür. İncelediğimiz masalların ortak temlerini şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

1. Kahramanlık
2. İyilik
3. Kötülük
4. Hile
5. Aç Gözlülük
6. İntikam
7. Ölüm
8. Kıskançlık

1. Kahramanlık

İncelediğimiz masallar arasında en hacimli masallar bu temin kullanıldığı masallardı. Kahramanların olağanüstü yaratılışları, dünyaya gelmeleri sırasında başlar. Çoğunlukla çok fakir ve yaşı bir çiftin oğlu olarak dünyaya gelirler. Ancak söz konusu kahraman, çok zengin bir beyin oğlu da olabilir. Daha doğar doğmaz konuşma, ava çıkma, yemek yeme gibi özelliklere sahiptir. Bu kahramanların fiziksel özellikleri hakkında ayrıntılı tasvirler yer verilme de masalın gidişatında bu kişilerin oldukça heybetli ve güçlü olduğunu anlamak mümkündür.

Kahramanların en büyük dostları atları ya da sayısı çoğunlukla kırk olan arkadaşlarıdır. Bazen evlatlarına büyük sevgi göstermesini beklediğimiz babalar dahi kahraman oğlanı öldürmeye yeltenir. Fakat kahramanlar, masalın sonunda, kendisine kim kötülük yapmışsa intikamını alır.

Karamalık vasfı olan kişilerin büyük tehlikelerle karşı karşıya kalmasının en büyük sebebi sevdiği kızı kurtarıken ya da halka büyük zararı olan bir canavarla mücadele ettiği zamandır. Onlara “*Batır*” yani “*kahraman*” lakabı ile seslenilir. Kencebay Batır, Kamır Batır, Alapran Batır, Köbek Batır, Köten Batır, Küsep Batır, Muhambet Batır gibi.

Kahramanlık ile ilgili masallarda destansı bir hava var demiştik. Bu destandan masala geçişin bir yansıması olmalıdır. Ayrıca bazı motifler mitolojik dönemle ilgilidir. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Betir(19) adlı masalda, Kencebay’ın atının altın ayaklı olması ve uçabilmesi buna kanıt olarak gösterilebilir.

Kahramana zorda kaldığı zaman ona biri yardım eder; yardım edenler arasında “İhtiyar, Karakuş, Azdaa, Yelmavız, Han, Kahramanın atı” vardır.

Sayıdığımız isimler, masalın tam da düğümlendiği, içinden çıkılmaz denilebilecek bir anda masal kahramanının karşısına çıkar.

Kahramanlığın konu edildiği masalların tamamına yakını mutlu sonla biter. Ancak Küsep Batır(34) adlı masalda, han kızını sınavla bir delikanlıya verecektir. Bu sınavı kimse geçemez. Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra, Küsep isimli bir kahraman da bu sınava katılmak ister. Başta buna razı olmayan han, sonunda gencin sınava girmesine izin verir. Küsep, sınavı geçtiği halde han kızını ona vermez Sıydak isimli başka bir kahramana verir. Bunu üzerine iki kahraman arasında büyük bir mücadele yaşanır ve sonunda Sıydak, Küsep'in başını keserek onu öldürür.

Köl Buga(18) adlı masalda, kahraman halka zulmeden "Köl Buga" isimli canavarın başını kesip hanın mükâfatını alır. Kamır Batır(21) adlı masalda Kamır'ın cüce bir adamla olan mücadelesine yer verilir. Yav Bermes(27) adlı masalda, henüz beşikteki bir çocuğun kahramanlıklarına yer verilir. Mecnun em Leyladın Habarı(31) adlı masalda, bir gencin sevdiği kız için verdiği mücadele vardır. Betir Gede em Bir Han(32) adlı masalda, kahraman bir gencin, kaçırılan kadını kurtarma mücadelesi anlatılır. Ak Köbek(33) adlı masalda Kence'nin Ak Köbek ile olan mücadelesi anlatılır. Köbek Batır em Köten Batır(35) adlı masalda Köbek ve Köten isimli kahramanlar, hanın düşmanlarına karşı mücadele eder. Muhambet Betir(36) adlı masalda Muhambet, hanın kızının isteği üzerine, hanın çalınan atlarını bulur. Altın Koraz(37) adlı masalda, kötü niyeti han ile bir gencin hikâyesi anlatılır. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda İsmayıl, sevdiği kızı ararken bir çok mücadele verir.

2. İyilik

Nogay masallarının genel çerçevesini belirleyen ve çok kullanılan temlerden birisidir. Masal içinde yer alan iyilik, masalın sonunda mutlaka mükâfatlandırılır. Ayrıca masalın kahramanlarından biri, bir başkasına yardım etmişse onun mükâfatını mal ya da iyilik şeklinde alır. Özellikle hana yardımcı olan kahraman, hanın para ödülüne ya da han kızı ile evlenmeye layık olur. İyilik, hayvandan-insan, insan-hayvan, hayvan-hayvan, insan-insan ilişki düzleminde olabilir.

2, 3, 5, 7, 8, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 41 numaralı masalarda, iyilik temi işlenir. Yiyrenşi-Şeşennin Sırları(2) ve Yiyrenşi Şeşen(3) adlı masalarda, Yiyenşi'nin çözmesi gereken soruları bir ihtiyarın kızı çözer. Ne Zat Tetli(5) adlı masalda, han kızına talip olan kahraman, hanın sorduğu soruları nasıl çözeceğini kara kara düşünür. Bu sırada kardeşinin yardımı ile soruların cevabını bulur ve han kızı ile evlenmeye hak kazanır. Aksak Ayak Künali Tuvıl(7) adlı masalda ağabeylerinin bir suçu üzerine yıkmaya çalıştığı küçük kardeş, köyden kaçmaya hazırlandığı sırada, karşısına çıkan ihtiyarın yol göstermesi sayesinde cezadan kurtulur. Yılkıcının Kanlısı(8) adlı masalda yetim bir yılkıcının oğlu, onlara gelen misafirler yardımıyla babasının intikamını alır. Ayrıca bu misafirler ona sevdiği kızı getirir. Karak Kadı(14) adlı masalda, gencin biri çalışmak için kadının yanına gider. Bu kadıya elindeki altınlarını, işi bitince maaşı ile birlikte almak üzere, teslim eder. Fakat kadı ne altınları ne de hak ettiği parayı geri vermez. Gencin bu durumuna acıyan kadının eşi, bir oyunla gencin paralarını kurtarır. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19) adlı masalda, Kencebay'a yelmavızların yardımı vardır. Yav Bermes(20) adlı masalda, Yav Vermez'e tuzak kuran annesi ve onun kocası olan ejderhanın oyununu, küçük bir bebek bozar. Kamır Batır(21) adlı masalda, arkadaşlarının hainliği sebebiyle yer

altında kalan Kamır'a yeryüzüne çıkması için Karakuş yardım eder. Çünkü Kamır onun yavrularını kurtararak bir iyilik yapmıştır. Buna karşılık o da Kamır'a iyilik yapar. Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23) adlı masallarda, kahramanların evden kaçan karılarını bulmak için yelmavız ve bazı hayvanlar yardımcı olur.

Azdaa Bezgen Hatın(27) adlı masalda, masal kahramanı ejderhayı kuyudan çıkardığı için, ejderha ona bir iyilik yapar, han kızı ile evlenmesi için yardım eder. Namart em Yumart(28) adlı masalda Yumart, Namert'e birçok kez yardım eder. Ankıldak em Dünkildek(30) adlı masalda Ankıldak'ın, Dünkildek'e yaptığı iyilikler masalda yer alır.

3. Kötülük

Masallarda kötülük, iyiliğin karşısındadır. İncelediğimiz masallarda kötülüğün belli bir kaynağı yoktur. Tespit ettiğimiz başlıca kötülük kaynakları arasında zengin bir bey, olağanüstü bir varlık, çeşitli hayvanlar, en yakın arkadaş, baba, anne, kardeş vardır. Yapılan bütün kötülükler masal sonunda cezalandırılır. Bu ceza çoğunlukla ölümdür. Hatta kötülük yapan anne, Baba, kardeş de olsa ceza değişmez.

11, 14, 18, 20, 21, 28, 29, 30, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41 numaralı masallarda kötülük temi işlenir. Öksüz Yas(111)adlı masalda, öksüz genç bir beyin yanında çalışmaya başlar. Beyin eşi bu genci kıskanması sebebi ile öldürmek ister. Fakat kadın kendi tuzağına düşer ve canından olur. Karak Kadı(14) adlı masalda, Bir kadının yanında çalışan gence yaptığı kötülük işlenir. Köl Buga(18) adlı masalda, kardeşlerinin sahip olduklarını kıskanan ağabeyler onu öldürmek ister. Yav Bermez(20) adlı masalda, Yav Vermez'e

kötülük annesinden gelir. Kamır Batır(21) adlı masalda Kamır'a, en yakın arkadaşları kötülük yapar. Namart em Yumart(28) adlı masalda Yumart, Namert'in kötülüğü ile karşılaşır. Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masalda Ankıldak'a, Dünkildek kötülük yapar. Üş Agalı-İnili(30) adlı masalda, kendisini kiskandıkları için büyük ağabeyler küçük kardeşlerinin ayaklarını keserler. Küsep Batır(34) adlı masalda han, sınavı geçtiği halde Küsep'e kızını vermez.

4. Hile

Bu tem, incelediğimiz birçok masalda vardır. Genellikle aç gözlülük ve rakibi alt etme gibi durumlarda başvurulur. Hileye başvuran kişi masal sonunda mutlaka cezalandırılır. Fakat realist masalarda bazen hile yapan cezalandırılmaz. Örneğin Balşı-Şegertki(4) adlı masalda hile yapan Şegertki, hanın ödülleriyle sahip olur. Kiygiz Kitap(17) adlı masalda, iki kardeş daha iyi yaşamak için hile yolunu tercih ederler ve cezalandırılmak bir yana masal sonunda mutlu olurlar.

4, 6, 9, ,11, 12, 14, 17, 20, 21, 24, 37, 38, 42, 43, 44, 45 numaralı masalarda hile temi işlenir. Öksüz Yas(11) adlı masalda bir çift, evlerinde çalışan genci öldürmek için hile yaparlar. Üş Yigit(12) adlı masalda, ölmek üzere olan baba üç kardeşe bir küp altın bırakır. Bu üç kardeşten hangisinin ihtiyacı olursa kullanması yönünde vasiyet eder. Fakat hovarda olan en küçük kardeş bu paraları hileyle alıp harcar. Anca masal sonunda, kadı olan kız bu gencin oyunu ortaya çıkarır.

Kamır Batır(21) adlı masalda, “kendisi bir karış, sakalı beş karış” diye nitelenen cüce, devlere birçok hile yapar. Okugan Yigit(24) adlı masalda, büyü öğrenen genç bu özelliğini hile yapmakta kullanır. Altın Koroz(37) adlı

masalda, han bir genci öldürmek için bir takım hilelere başvurur. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, İsmail'in bulduğu kızlara âşık olan babası, onu hile yaparak öldürmek ister. Ancak kendi canından olur. Tülki em Bödene(42) adlı masalda, bıldırcın hile yaparak kadınların yiyeceklerini tilkinin yemesini sağlar. Masal sonunda ise tilkiyi canından edecek bir hile yapar. Böridin Korlugu(43) adlı masalda kurt, koyun, keçi, tay tarafından kandırılır. Eyle Kimge Berilgen(44) adlı masalda ise hilenin canlılar arasında paylaşımı işlenir.

5. Aç Gözlülük

Birçok kötülüğün ve düşmanlığın sebebi olan bu tem, dünyanın herhangi bir yerindeki masaldan çok farklı değildir. Aç gözlülüğün en önemli sebepleri para, mal, makam hırsıdır. Ellerindeki ile yetinmeyen kişiler, başkalarına zarar verirler. Ancak masalın sonunda, okuyucunun isteyeceği gibi, aç gözlülük yapanlar cezalandırılır. Bu tem hem insanlarla alakalı masallarda hem de hayvanlarla alakalı masallarda kullanılır.

11, 28, 29, 42 numaralı masallar bu tem üzerine kurulmuştur. Öksüz Yas(11) adlı masalda hanın karısı, yanlarında çalışan gence hediye alınmasını kışkırdığı ve o hediyelerin kendisinin olması için bu genci öldürtmek ister. Namart em Yumart(28) adlı masalda Namart, aç gözlülüğünün kurbanı olur. Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masalda Dünkildek, aç gözlülüğünün kurbanı olur.

6. İntikam

Ele aldığımız masalarda kullanılan temler arasında en az rastladığımız temdir. Kişi kendisine ya da sevdiği birine kötülük yapılması durumunda, intikam almak ister. Yılkışdın Kanlısı(8) adlı masalda, bir yilkıcının oğlu babasının intikamını almayı ister. Kamır Betir(21) adlı masalda, arkadaşlarının ihanetine uğrayan Kamır, yer altından kurtulur kurtulmaz kendisine yapılan kötülüğün hesabını sorar. Üş Agalı-İnili(30) adlı masalda, kendisini kiskandıkları için büyük ağabeyler küçük kardeşlerinin ayaklarını keserler. Olağanüstü bir şekilde ayakları iyileşen yiğit, ağabeylerini öldürmek sureti ile intikam alır.

Köbek Batır em Köten Batır(34) adlı masalda, han düşmanlarına karşı mücadele etmesi için Köbek Batır'dan yardım ister. Fakat düşmanlar tarafından kahramanımız öldürülür. Bunun üzerine Köbek'in kardeşi Köten Batır hem hanı düşmanlardan kurtarır hem de kardeşinin intikamını alır.

7. Ölüm

İncelediğimiz Nogay masallarında ölüm temi sıkça karşımıza çıkar. Birçok masal babanın ölmek üzeri iken vasiyet bırakması ile başlar. Baba, vasiyetini söylemesinin ardından hayata gözlerini yumar. Ayrıca kahramanın ölmesi, kahramanın eşinin ölmesi, kahramanın arkadaşlarının veya aile fertlerinden birinin ölmesi temleri vardır.

Ölümün şekliyle ilgili çok fazla bilgi verilmez. Ya “başının kesilmesi” ile ya da “öldü” ifadesi ile ölüm durumu belirtilir. Kahramanın düşmanlarını öldürmesi, bir ejderhayı öldürmesi uzun ve zorlu bir mücadelenin ardından

gerçekleşir. Aynı şekilde kahramanların ölümü de uzun süre mücadele ettikten sonra gerçekleşir.

11, 19, 20, 21,28, 29, 30, 34, 35, 38, 39, 40 numaralı masalarda ölüm temi işlenmiştir.

8. Kıskançlık

Para ve mal hırsı ve birinin güzeller güzeline sahip olması, incelediğimiz masalarda kıskançlığın temel sebebidir. Babalar, ağabeyler, arkadaşlar, kadınlar veya hayvanlar kıskançlık duygusuna sahip olabilir. Kıskançlık duyguları ile hareket edenler, en yakın oldukları kişileri öldürmeyi düşünmekten çekinmezler. Bir takım hile ya da yalanla, öldürecekleri kişi tuzağa düşürmeye çalışırlar. Ancak bütün kötü davranışlarda olduğu gibi bunun sonunda, masalcı tarafından ağır bir ceza verilir.

1, 11, 18, 30, 37, 38 numaralı masallar kıskançlık temi etrafında gelişir. Şal Kiyiz(1) adlı masalda kıskançlığın sebebi, makam sevgisidir. Öksüz Yas(11) adlı masalda beyin hanımı, yanlarında çalışan gence alınan hediyelerin de kendisinin olması için bu genci öldürtmek ister. Sebep kıskançlıktır. Köl Buga(18) adlı masalda, küçük kardeşlerini kıskanan ağabeyler onu öldürmeye çalışır. Üş Agalı-İnili(30) adlı masalda iki ağabey, güzel bir eşe sahip olduğu için küçük kardeşlerini öldürmek isterler. İsmayıl-Dav Ertegisi(47) adlı masalda, gelinlerine âşık olan babası oğlunu öldürmeye çalışır.

III. ÇEVRE

A. Mekânlar

İncelediğimiz Nogay masallarında mekânların özel bir ismi yoktur. Doğrudan bir ülke veya coğrafya ismi kullanılmaz. Bir coğrafi yer ya da yön belirtilirken “dağ sırtı, orman, orman sırtı, ormanın derinlikleri, göl kıyısı, ırmak kıyısı, ova, bozkır gibi genellemeler yapılır. Savaşların, sürek avlarının, yarışların yapıldığı yerler bu isimlerle belirtilir.

Bu masallarda, mekân olarak en çok dağ ve orman kullanılır. Gündelik yaşam orman ve dağ kıyısında geçer, ormanın derinlikleri ve dağ sırtları tehlikelidir. Bütün korkunç ejderhalar ve olağanüstü varlıklar, ormanların derinlikleri ya da dağlarda gizlenir. “Altı ayaklı argımak at”, “Ak köbek”, “kendi bir karış sakalı beş karış cüce”, “azda”, “azdaa yılan”, “korkunç ayı” orman ve dağlarda tasvir edilir. Ava çıkacak olan oğullarına babalarının ilk tavsiyesi de ormanın derinlikleri ve dağın sırt tarafına doğru gitmemeleri yönündedir. Ancak üç oğuldan ikisi babasının bu uyarısına kulak asmaz ve gitmemeleri gereken yerde birçok tehlikelerle karşılaşır. En küçük oğlan, babasının uyarılarını dikkate aldığı için, belalardan sakınır.

Ele aldığımız masallardaki mekân kavramlarını, “yer altı”, “yer üstü” ve “olağanüstü” mekânlar şeklinde, üç ana başlık olarak incelemeyi uygun bulduk.

1. Yerüstü Mekânları

a. Açık Mekânlar b. Kapalı Mekânlar

a. Açık Mekânlar

i. Ormanlar

Nogay masallarında en çok rastladığımız mekânlar arasında ilk sırayı alır. Sürek avlarına çıkan han ya da kahramanlar genellikle ormanları tercih ederler. Bu ormanların özel adı yoktur. Kuğu, kaz ve ördek gibi av hayvanlarının çokluğu sebebi ile orman en gözde av alanıdır.

15, 16, 17, 35, 20, 21, 28, 31, 41 numaralı masallarda, orman mekân olarak kullanılır.

Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Betir(19) adlı masalda, Kencebay'ın babasının gitmeyin diye tembihlediği ormana giden ağabeyleri, burada çeşitli olaylarla karşılaşır. Argımak atlı bir kişi, Kencebay'ın ağabeyleri sızdıktan sonra, onları etkisiz hale getirip atları çalar.

Alapran Batır(16) adlı masalda, hanın isteğini yerine getirmek için Alapran Ormana gider. Burada halka tebelleş olan ayıyı tesadüfen korkutur ve han ve halkın gözünde kahraman olur.

Kiygiz Kitap(17) adlı masalda, halkın atlarını çalan iki kardeş bu atları orman içine saklar. Daha sonra sanki sihirli kitaptan bakarak bulmuş gibi atın yerini, sahibine söylerler. Atın sahibi de bu kardeşlere iyilikleri karşılığında para verir.

Yav Bermes(20 adlı masalda, Yav Vermez'in anne ile ablası orman içinden yemek için ot toplarlar. Yav Vermez, büyüdüğü zaman, ormanın içinde terk edilmiş bir köye yerleşir.

Kamır Betir(21) adlı masalda, Kamır kahramanlığını ilan ettikten sonra babasında izin alır ve bir ormanda üç dev ile yaşamaya başlar. Burada bunların başına bir takım olaylar gelecektir.

Namart em Yumart(28) adlı masalda, Yumart'ın kötülüklerinden sonra ormanda bir eve giden Namart, burada birkaç hayvanın konuşmalarına kulak

misafiri olur. Hayvanlardan öğrendiği sırlar sayesinde hem zengin olur hem de hanın ölümcül hastalıkla pençeleşen kızını iyileştirip hanın sevgisini kazanır.

Mecnun man Leyladın Haberi(31) adlı masalda, Leyla'nın babası ormanın içine göçer, hayatını burada sürdürür.

ii. Dağlar

Nogay masallarında sıkça rastlanılan mekânlardan biridir. Dağların özel bir ismi yoktur. Doğrudan “dağ başı”, “dağ sırtı”, “dağ yamacı”, “dağın yanı” gibi ifadeler kullanılır. Tehlikenin saklandığı yerler içinde ormanlardan sonra dağlar gelir.

16, 19, 22, 23, 35, 38 numaralı masalarda dağlar önemli mekânlardandır. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19) adlı masalda, sıkça kullanılan mekânlardan biri dağdır. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda dağ, kahramanlığın gösterildiği ve masalın iskeletini oluşturan olayların geçtiği mekândır. Köbek Batır em Köten Batır(34) adlı masalda, hanın yardım dilemesi ile onun düşmanları ile savaşılan mekân dağdır.

iii. Ovalar

İncelediğimiz Nogay masallarında dağlar ve ormanlar kadar olmasa da ovalar mekân olarak kullanılır. Çoğunlukla yurtların kurulduğu yerlerdir. Han, kızını bir delikanlıya vermek için at yarışları düzenleyecekse, ovaları tercih

eder. Ovalar ana mekânlar değildir, dağların veya ormanların geçtiği masallarda yan mekân olarak zikredilir.

iv. Çöl/Bozkır

Doğu kaynaklı masalların Nogay edebiyatında yer alan varyatlarında, aslına uygun olarak, çöl~bozkırın varlığı söz konusudur. Ancak bu masalların sayısı biç kaç taneyi geçmez. Mecnun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda, birbirine kavuşamayan âşık gençlerden Mecnun bozkıra giderken, Leyla hasta yatar.

v. Deniz, Irmak ve Göller

Nogay Türkçesi'nde ırmak, "yılga" kelimesi ile ifade edilir. Üzerinde çalıştığımız Nogay masallarında ırmak ve göllerin sıklıkla kullanıldığını söylemek zordur. Bu mekânlar, av hayvanlarının yaşadığı yer olarak tasvir edilir. Özellikle ırmak kenarları, balıkçılıkla uğraşan birisin tasvirinde geçer. Bir de kahramanın eşinin bir tutam saç ırmak vasıtası ile başka bir ülkeye gider. Han bu saçın sahibine âşık olur ve han ile kahraman arasında büyük bir mücadele başlar.

2, 3, 18, 19, 30 numaralı masallarda ırmak ve göllerin mekân olarak belirtildiği görülür. Bu masallardan 1, 11, 21, 35, 40, 41 numaralı masallarda deniz, mekân olarak belirtilir.

b. Kapalı Mekânlar

Bu başlık altında, incelediğimiz Nogay masallarındaki ev, çadır, saray, mağara, dükkân gibi mekânlara değineceğiz. Saydığımız bu yerlerin hepsinin ortak özelliği kapalı ve belli bir amaca yönelik kullanılmasıdır. Yerleşik ya da göçebe yaşam tarzı ilgili olan bu alanların ayrıntılı tasviri yapılmaz. Bunlar yalnızca isimleri ile belirtilirler. Masallarda çoğunlukla ev, çadır ve saray belirtilir.

Nogay Türkçesi'nde *ev: üy, çadır: otag, kosak* kelimeleri ile ifade edilir. Bu masallarda saray, zenginlik, güç, ihtişamı; ev, yerleşik ve orta halli yaşam standartlarını; çadır, göçebeliği temsil eder.

i. Ev

Hemen her masalda bu mekânın kullanıldığını görmekteyiz. Evin olması, ocağın tütmesi bir ailenin en önemli özelliğidir; aile fertlerinin birlikteliği için önemlidir.

4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 38, 39, 40 numaralı masallarda ev, mekân olarak verilir.

ii. Çadır

1, 2, 3, 4, 8, 13, 15, 16, 18, 19, 30, 35, 39 numaralı masallarda çadır, mekân olarak verilir.

iii. Saray

Zenginliğin ve gücün simgesi durumunda olan bu mekân, ev ve çadır kadar çok belirtilmez. Burada, han halkı huzuruna kabul eder, kızını verecekse sınavı burada yapar. Sarayın duvarları kale duvarı gibi olduğu için güvenli mekânlardır. 3, 15, 19, 28, 31 numaralı masallarda saray, mekân olarak verilir.

iv. Dükkân

Nogay masalları arasında birkaç yerde mekân olarak sadece “dükkân” geçer. Bunlar 38, 49 numaralı masallardır.

v. Mağara

Az kullanılan masal mekânı diyebileceğimiz mağaralar çoğunlukla bir olaya vesile olacak yerlerdir. Burada bir takım hayvanlar yaşar, onlara tesadüfen kulak misafiri olan kişiler, hayvanların kendi aralarında konuştukları sırları dinler. Ertesi gün bu sırları kullanan kahramanımızın hayatı değişir. 18, 29, 30 numaralı masallarda mağara mekân olarak verilir.

2. Yeraltı Mekânları

Nogay masallarında kötülerin, ejderhaların, yaratıkların yaşadığı yerler genellikle yer altındadır. İncelediğimiz birkaç masalda yer altı ile ilgili mekânlardan bahsedilir. Tıpkı yer üstünde olduğu gibi yerin altında da bir hayat sürdürülür. Buralarda çadırlar, evler, ormanlar, göller vardır. Yer altındaki mekânlarının girişi kuyularla sağlanır. Yer altı mekânların yer üstü mekânlara olan uzaklığı aylarla ifade edilen bir mesafededir.

Kamır Betir(21)adlı masalda Kamır, yemek olarak pişirilen atları izinsiz yiyen cüceyi kovalarken, bir kuyunun dibine inerek yer altı dünyasında bu cüceyi arar. Daha sonra yukarı çıkmak isteyen Kamır, arkadaşlarının ihaneti ile yer altına hapsolür. Uzun süre yer altında dolaşan kahramanımız, bir yerde bir çadır görür. Burada yaşayan yaşlı kadın ona Karakuş'un yavrularını ejderhadan koruması karşılığında Karakuş'un kendisini yer üstüne çıkaracağını söyler. İhtiyarın dediklerini yapan Kamır, dokuz aylık bir yolculuk sonrası yeryüzüne çıkar. Azdaa Bezgen Hatın(27) adlı masalda ejderha, yer altında yaşar.

3. Olağanüstü Mekânlar

Bu başlık altında birkaç masalı ele alacağız. Olağanüstü mekânlar yer altı, gökyüzü ya da başka bir boyutta olabilirler. Çoğunlukla, varlık ihtimali zayıf olduğu için, gerçeklik payı olan çağrışımlarla inandırıcı hale getirilir. Sıra dışılığın üst seviyede olduğu bu yerlerin tasviri okuyucu/dinleyiciyi hayrete düşürür.

Köl Buga(18) adlı masalda, babasının isteği üzerine canını azdaaya teslim etmeye giden Kahramanı, azdaa başka bir âleme götürür. Buranın girişi mağaradadır. Nar Kamıs(25) adlı masalda, bir çiftin evin ortasından çıkan kemiş, uzayıp gökyüzüne yetişir. Yukarıda ne olduğunu merak eden ihtiyar adam gökyüzüne doğru tırmanır. Sonunda gökyüzüne ulaşan adam burada cenneti, cehennemi, Allah'ı, melekleri, âlimleri ve kadıları görür.

B. Eşyalar

İncelediğimiz Nogay masallarındaki eşyalar günlük hayatta kullanılan herhangi bir eşya olabilir. Bu eşyaların birçoğunun günümüzde kullanılmadığı görülmektedir. Masallarda yer alan eşyaları kendi arasında sınıflandırmak mümkündür:

1. Günlük Hayatla İlgili Eşyalar

Kazan, urşık(iğ), tuluk(tulum), yüzük, arkan(kemend), şırak(çıra), ayak(kadeh), bıçak, saban, bebiş(pabuç), namazlık, sofrası, aybalta, bilev, çanta, oşak(ocak), artpak(torba, çanta), beşik, taktamet(seki, divan), sandık, kucır(heybe), kumaş, şekki(terazi), korzinka(Rusça: sepet), şapşak(çömlek), peş(soba)²⁶, arba(araba), ıdırık(ayakkabı), şapraş(çıkırık), şelek(kova),

²⁶ Bu kelime Makedonca'da *Peçka*: soba; Avarca'da *Peç*: Çamurdan yapılmış ocak anlamalarında kullanılır.

tayak(sopa, asa), tastakay(tas), bilezik gibi eşyalar günlük hayatta kullanılan eşyalardır.

a. Kazan: 2, 3, 18, 19, 21 numaralı masallarda yer alır.

b. Tuluk/Tulum: Çeşitli nesnelerin saklanması ya da su taşıma işlevleri vardır. Keçi, koyun, kuzu derilerinin kurutularak yapılır. 11, 16, 17, 19, 21, 40 numaralı masallarda yer alır.

c. Beşik: 8, 20, 39 numaralı masallarda yer alır.

d. Bilev:

Günümüzde de yaşayan bu nesne, çeşitli kesici aletlerin keskinliğini arttırmak için kullanılır. Ancak İncelediğimiz Nogay masallarında, bu aletin bir kutsallığı vardır. Batı'nın sihirli değneği, Doğu'nun sihirli lambası gibi Nogaylar'ın da "Karabilev"i olağanüstü özelliklere sahiptir. Karabilev'e sahip olan biri, istediği her şeyi gerçekleştirebilir. 3, 18, 22 numaralı masallarda bilev yer alır.

Kul em Han Kızı(22) adlı masalda, bilev sayesinde istenilen şey anında gerçekleştirilir: *"Sonday yerge kelip toktap, yastı yatkaradı, özi bilevdi alıp sıypap: <<Tizil>>, -deydi. Sonda üyken üy, as-su tolgan boladı. Yas körip razı boladı. Kız bilevdi alıp: <Yıyıl!> -degende, beri de yok bolıp kuvdıragan arba kaladı, ular ketediler./ Böyle bir yere gelip durakladılar, genci yatırdı, kendisi bilevi okşayıp: "Dizil" dedi. O zaman büyük bir ev, yemek ve su ile doldu. Genç bunları görüp razı oldu. Kız bilevi alıp: "Toplan!"deyince, hepsi yok olup sadece arabaları kaldı, onlar yola devam etti.*

"Kız tagıda bilevdi sıypap:<<Tizil>>, -degende, kök teletiñ yapılgan üyde boladı, mal mülk de boladı./ Kız yine bilevi okşayıp: "Dizil" deyince, gök teneke ile yapılmış ev de, mal mülk de oldu."

e. Bıçak: 24, 27, 41 numaralı masallarda yer alır.

f. Sopa: 24, 33, 41 numaralı masallarda yer alır.

g. Kement: 9, 11, 20, 21, 27, 38 numaralı masallarda yer alır.

2. Savaş İlgili Eşyalar

Çalışmamızı oluşturan masallarda savaşla ilgili eşyalar *kılıç*, *sıydak(okluk)*, *ok*, *yay*dır. İncelediğimiz Nogay masallarında, söz konusu aletlerin savaşa giderken ya da avlanma sahnelerinde kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca kahraman mizaçlı çocuklar doğar doğmaz bir atın yanında ok ve yay ister. Savaşla ilgili olan aletlerin hemen hepsi kahramanlık konulu masalların içinde geçer.

a. **Kılıç:** 16, 20, 30, 35, 38 numaralı masallarda yer alır.

b. **Ok ve Yay:** 8, 19, 20, 36 numaralı masallarda yer alır.

3. Hayvanlarla İlgili Eşyalar

Nogay masallarında, hayvanlara dair eşyaların başında “eyer” gelir. Savaşçı ve göçebe bir toplum olan Türk milletlerinin vazgeçilmezi olan atların en önemli eşyası eyer takımıdır. Bu nedenle Nogay masallarında, atın hazır hale gelmesi “egerli-yuvenli /eyerli-dizginli” sözleri ile ifade edilir.

Ayrıca, masallarda, hayvanların üstüne konulan ve çeşitli eşyaların taşındığı “kucır(heybe)” yer alır.

Eğer-dizgin 4, 9, 12, 35, 40 numaralı beş masalda yer alır.

NOGAY MASALLARINDAKİ ORTAK MOTİFLER

A. SAYILAR

İncelediğimiz Nogay masallarında, en çok kullanılan ortak sayılar 1,2, 3, 4, 7, 9, 40'tır. Bu sayıların içinde ise 3, 7, 40 sayıları motif olarak en sık rastladığımız sayılardır.

i. 1 sayısı

Motif olarak çok kullanılmaz. Hanın ya da yaşlı çiftin tek oğlu olmasını ve “1 yıl” gibi süre belirtir. 1, 10, 27, 41 numaralı masalarda, bu motif kullanılmıştır. Şal-Kiyiz(1) adlı masalda, Şal Kiyiz adasına girmek isteyenlerden 1 kısırak ister. Öksüz Yas(11) adlı masalda, ailenin bir oğlu olduğu belirtilir. Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, bir ailenin bir oğlu olduğu belirtilir.

ii. 2 sayısı

Genellikle bir çifti anlatmak için kullanılır. Ayrıca iki kardeş, iki kahraman, iki arkadaş tabirlerine de masalarda rastlanır. Yiyrenşi- Şeşennin Sırları(2) adlı masalda Yiyrenşi, hanın isteğini nasıl yapacağını düşünürken, yolda iki atı

olan bir ihtiyara rastlar. Yiyrenşi- Şeşen(3) adlı masalda, Yiyrenşi'nin yolu iki hırsız keser.

“Eki atlı yiberiñiz, sarayda uvılım men kelinim bar. Olarga men hat yazıp bereyim. Sonı da eltep, altındı alarlar,-deydi. Eki atlı karakhattı ekeliñ hannıñ ulına beredi. Ol hattı bulay dep okıydı:<<Kapı aldında eki tut terek bar, olardı aybalta man tüpten kesip avdararsıñ... / İki atlı gönderiniz, sarayda oğlum ve gelinim var. Onlara ben hat yazıp vereyim. Onu da götürüp, altını alırlar.”dedi. İki atlı hırsız, hattı getirip hanın oğluna verdi. O hattı, şöyle diye okudu: “Kapı önünde iki dut ağacı var, onları aybalta ile dipten kesip devirirsin...”

Alapran Batır(16) adlı masalda Alapran, kahramanlığını ispat etmek için iki kahramanın olduğu dağa gider. Kiygiz Kitap(17) adlı masalda iki arkadaşın, hile ile para kazanmalarına yer verilir. Namart em Yumart(28) ve Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masallarda, iki arkadaş bir yolculuğa çıkar. Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23) numaralı masallarda, kahraman eşinin vasiyetini yapmak için gittiği yol ayrımında beklerken, Karakuş tarafından iki dağın arasında bırakılır. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, çocuğu olmayan bir beye ihtiyar bir adam iki elma verir. Bu elmaların vesilesi ile han oğlan çocuk sahibi olur. Ayrıca babası tarafından gözleri kör edilen İsmail, kuşların iki tüyünü gözlerine sürerek iyileşir. Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda ejderha, Şear Han'ı öldürmesi için iki çelik bıçak verir. Şear Han iki de güvercine sahiptir.

iii.3 sayısı

İncelediğimiz Nogay masalları arasında en çok kullanılan motiflerden birisi “3 sayısı”dır. Hanın kızını vermek için üç soru sorması, birini öldürmek

için üç gün üç gece savaşmak, birini üç kere çağırma, üç kere deneme, üç kere vurma, evlat sayısı en çok kullanılan şeklidir. İşler ve oluşlar, üçüncüde gerçekleşir.

2, 4, 5, 17, 18, 19, 27, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 31, 35, 37, 38, 40, 41, 44 numaralı masalarda, üç sayısı motif olarak kullanılır. Yirenşi Şeşennin Sırları(2) adlı masalda, han sınamak için Yiyrenşi'ye üç soru sorar. Falcı-Şegertki(4) adlı masalda, hanın yüzüğünü üç hırsız çalar; han, yüzüğünün bulunması için Şegertki'ye üç gün mühlet verir. Ne Zat Tetli(5) adlı masalda, han kızını vermek için yaptığı sınavda üç soru sorar. Üş Yigit(12) adlı masalda, üç kardeşin başından geçenler anlatılır. Kiygiz Kitap(17) adlı masalda, üç tulum altın çalınır. Köl Buga(18) adlı masalda, bir adam üç oğlan sahibidir. Bu oğlanlardan en küçüğü kahramanlar gibi güçlü ve cesurdur. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19) adlı masalda, bir adamın üç oğlu vardır. Yav Bermes(20) adlı masalda, çocuk kahraman üç kere beşiğinden çıkıp avlanır. Kamır Batır(21) adlı masalda, Kamır'ın üç dev arkadaşı vardır. Kamır, arkadaşlarını dövüp yer altına kaçan *kendi bir karış sakalı beş karış cüceyi* takip ederken üç odalı bir eve girer, burada üç kız kardeşle karşılaşır. Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23) numaralı masalarda, üç yol ayrımı, üç kız, üç çocuk gibi motiflere yer verilir. Okugan Yigit(24) adlı masalda, sihir öğrenen genç kılık değiştirerek pazarlara gider ve halkı dolandırır. Üçüncü pazarda, kendisine sihir ilmini öğreten hoca tarafından yakalanır. Namart em Yumart(28) adlı masalda Yumart, bir mağarada üç hayvanın sırlarına vakıf olur. Masalın sonunda da Namart'ı üç gün misafir eder.

Üş Agalı-İnili(30) adlı masalda, üç kardeşin başlarından geçen olaylara yer verilir. Han kızlarını bir sınav düzenleyerek verecektir. Bu yarışa en küçük kardeş de katılır; üç tepedeki üç iğneyi vurarak, hanın üç kızını alır. Betir Kede em Bir Han(32) adlı masalda, babasının bahsettiği tepede bir cüce ile karşılaşan kahraman onu üç vuruşla yere saplar. Köbek Batır em Köten

Batır(35) adlı masalda, Köbek ile Kara Düşman üç gün üç gece savaşı. Altın Koraz(37) adlı masalda, masalın kahramanı Elmas Han denilen, zalim bir hanın sarayına gider. Bu han, genci yakalar ve donarak ölmesi için üç gün üç gece çatıda bekletir. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, İsmail'in üç arkadaşı vardır. Eriz em Hanber(40) adlı masalda, devin üç yoldaşı vardır. Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, Şear Soltan'ın babası, uyuduğunda ağzından üç gün üç gece ateş çıkarır. Eyle Kimge Berilgen(44) adlı masalda bir tilkiye üç balık, üç kere hilenin kime verildiğini sorar.

iv.4 sayısı

6, 26, 38 numaralı masalarda 4 sayısı motif olarak kullanılır. Aksak Ayak Küneli Tuvıl(7) adlı masalda, bir adamın dört oğlu vardır. Süleyman Patşa(26) adlı masalda Baykuş, dördüncü çağırılışında gelir. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, dört arkadaş dört yöne gider.

v. 7 sayısı

4, 8, 23, 31, 35, 37, 38, 41 numaraları masalarda, 7 sayısının motif olduğu görülür. Balşı-Şegertki(4) adlı masalda, hanın çalınan yüzüğü yedi atasından kalmıştır. Yılıkşidin Kanlısı(8) adlı masalda, çocuğun büyüme süresi, yedi ay yedi günle ifade edilir. Kul em Han Kızı(23) adlı masalda, yedi sınav vardır.

Betir Kede em Bir Han(31) adlı masalda, kadını kurtarmak için yola çıkacak olan kahramana babası, yedi bilgeyi görmesini önerir. Bu yedi bilgenin yanına giden kahramanımız, onların yedi sabanını kırar ve bilgelerin oklarını hak eder. Köbek Batır em Köten Batır(35) adlı masalda Köten, kardeşinin intikamını almak için yedi gün yedi gece mücadele eder. Altın Koraz(37) adlı masalda, genç adam hanın istediklerini gerçekleştirmek için yedi gün yedi gece bir dağ başında yatar. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, İsmail sevdiği kızı ararken karşısına yedi kardeşli bir kız çıkar. Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, Şear Soltan'ın annesi kızı için “yedi yıl denizin altında kalsın” diye beddua eder.

vi.9 sayısı

İncelediğimiz Nogay masallarında bir mesafe ya da zaman dilimi, dokuz sayısı ile belirtilir. 18, 21, 31, 39 numaralı masalarda 9 sayısı motif olarak kullanılır. Köl Buga(18) adlı masalda kahramanın babasının, 9 yılkcısı vardır.

Kamır Batır(21) adlı masalda, yer altında mahsur kalan Kamır, Karakuş'un yardımı ile 9 aylık yolculuktan sonra yeryüzüne çıkar. Bu yolculuk esnasında, 9 biye at eti ve 9 tulum su tüketilir. Mecnun man Leyladın Habarı(31) adlı masalda, dokuz oğlu olan bir adam, dokuz kızı olan bir aile arar. Mecnun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda, çocuklar 9 ay 9 gün sonra dünyaya gelir.

vii. 40 sayısı

İncelediğimiz Nogay masallarında motif olarak kullanılan 40 sayısı zaman, kişi sayısı ya da uzunluğu kalıp olarak ifade ederken kullanılmıştır.

8, 12, 15, 19, 34, 35, 36, 38, 41 numaralı masalarda, 40 sayısı motif olarak kullanılır. Yılıkıdın Kanlısı(8) adlı masalda, kırkını dolduran çocuğa ad konulur. Üş Yigit(12) adlı masalda, altını çalan kardeşi bulmak için kadı kızı bir hikâye anlatır. Bu hikâyenin içinde sayısı 40 olan hırsızlar geçer. Kırk Ötirik(15) adlı masalda, han kızını en iyi yalan söyleyene verecektir. Bu sınava katılan bir genç ard arda 40 yalan söyler. Masalın içinde “kırk deve kuşu, kırk kulaç köknar, kırk talaş” gibi ifadeler de geçer. Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19) adlı masalda, kahraman ava çıkarken yanında kırk muhafız yer alır.

Küsep Batır(34) adlı masalda, bu sayı uzunluk birimi olarak verilir. Han, kızı için uygun birini bulmak için bir sınav yapar. Bu sınavda 40 tutam uzunluğunda bir süngüyü yere gömdürür. Köbek Batır em Köten Batır(35) adlı masalda, 40 kulaç uzunluğundaki kılıçtan bahsedilir. Altın Koraz(36) adlı masalda, “kırk kulaç urgan, kırk yılki sağmak, kırk kazan” ifadeleri yer alır. İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda İsmail’in annesi 40 yaşındadır. Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, Şear Han’ın kırk araba ot yükleyip getirmesi istenir.

B. NESNELER

İncelediğimiz Nogay masallarında, bazı nesnelerin motif olarak kullanıldığını görmekteyiz. Masalarda yer alan nesneler sihirli olabileceği gibi

simgesel anlamlar da ifade edebilir. Bu nesnelerin bir diğ er  ozelliği de Nogay toplumunun inançları ve kültürel yapıları hakkında bilgiler vermesidir.

i. Yüzük

Bal ı- egertki(4) adlı masalda han, atalarından kalan değerli yüzük  alınınca, Şegertki'den yüzüğü bulmasını ister. Altı Ayaklı Argımak em Kencebay Betir(19) adlı masalda Kencebay, kaçırılan eşi kendnisini tanısın diye, su doldurmaya gelen eşinin yardımcısının su kapına bir yüzük bırakır. E i bu yüzüğü görüp Kencebay'ın geldiğini anlar. Altın Koraz(37) adlı masalda, hanın hiç kimseye verilmeyen altın yüzüğü, masal kahramanın istemesi üzerine ona verilir. Bu yüzük sihirlidir.

ii. Bilezik

 smayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda,  smail'in açık olduğu kız ile arasındaki nişan bileziktir. Eriz em Hanber(40) adlı masalda, iki a ığın arasındaki nişan bileziktir.

iii. Bilev /Kara Bilev

Nogay masallarında “bilev taşı”, sihirli ve kutsal bir taş olarak tasvir edilir. Kesici aletlerin, keskinleştirilmesi için kullanılan taşın bu özelliğine hiç değinilmez.

Yiyrenşi-Şeşen(3) adlı masalda, hırsızlara yakalanan Yirenşi ile oğlu ve gelini arasında şifreli konuşmalarda kullanılır. Köl Buga(18) adlı masalda, Köl Buga'yı öldüren kahraman, handan üç dilek diler. Bu dileklerden biri bilev taşıdır. Azdaa Bezgen Hatın(27) adlı masalda, bilev taşılır, bir kadının kötülüğünün derecesini ifade etmek için kullanılır.

iv. Hat Yazma

“*Hat*” kelimesi yazı anlamında kullanılmaktadır. Ele aldığımız Nogay Masallarında “*hat yazmak*”, *hat yollamak*” tabiri mektup yazmak; diplomatik anlamda nota vermek anlamlarında kullanılmıştır. Bu motifin kullanıldığı masallar Doğu kökenlidir. Hat yazmak ya da hat göndermek, insanlar arasında iletişimi sağlayıcı bir işleve de sahiptir.

Yiyrenşi Şeşen(3) adlı masalda hırsızlara yakalanan Yirenşi, oğlu ve gelini ile hat vasıtası ile haberleşir. Mecnun em Leyladın Habarı(38) adlı masallarda, Mecnun ve Leyla, hat yazarak haberleşirler. Aynı masalda Leyla'nın babası, Mecnun'un babası Dosım Bey'e savaş açacağını, hat gönderme yoluyla haber verir. Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, Şear Soltan'ın babası Şear Han'a yapamayacağı çok zor görevler verir. Onu bir takım hayvanlara parçalatmak ister. Fakat Şear Soltan bir hat yazarak Şear

Han'a vermiştir. Bu hattı gören hayvanlar Şear Han'ı parçalamak bir yana, onun yapması gereken görevleri hallederler.

v. Kıl

İncelediğimiz Nogay masallarında, çeşitli hayvanlara iyilik yapan kahramanlarımıza bu hayvanlar tarafından bir *kıl* verir. Bu kıl, minnettarlığın göstergesi olmasının yanında, kahramanın zor durumda kalması halinde söz konusu hayvanların yardıma gelmesi için bağlantı işlevi üstlenir.

Üş Agalı-İnili(30) adlı masalda, babasının mezarının üstüne gelen argımak atı yakalayan kahramanımız, atın yalvarması üzerine onu bırakır. At, kendisini bıraktığı için ona bir kıl verir. Ne zaman zorda kalırsa bu kılı yakması halinde onun yardımına koşacağını söyler.

Mecnun man Leyadın Habarı(31) adlı masalda, bir farenin yavrularını yanmaktan kurtaran kahramana fare iki kıl verir, zorda kaldığında kılıları yakması halinde yardıma geleceğini söyler. Daha sonra arpa ve darıyı ayırmak için bütün fareler yardıma gelir.

C. İSLAMİ MOTİFLER

İncelediğimiz Nogay masallarının birçoğunda İslami ritüellerin, Nogaylar tarafından, ihtiyaç ve yaklaşımlara göre kullanıldığını gördük. Hatırı sayılır derecede çok İslami motif masalları renklendirmiştir.

Şal-Kiyiz(1) adlı masalda Şah Temir, hacca gitmekten bahseden. Yiyrenşi Şeşen(2) adlı masalda han, Yiyrenşi'den, koyun yününden yapılmış namazlık ister. Köl Buga(18) ve İsmayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masallarda, güney yönü kible ile anlatılır. Nar Kamıs(25) adlı masalda, bir kamış vasıtası ile gökyüzüne çıkan ihtiyar adam, burada cenneti, cehennemi, melekleri, altın tahtta oturan Allah'ı, kadı ve âlimleri görür. Süleyman Patşa(26) adlı masalın konusu, İslam inancındaki Hz. Süleyman'ın hayatına benzer. Ak Köbek(32) adlı masalda, kader inancı vardır. Mecnun em Layladın Habarı(39) adlı masalın birçok yerinde, Allah yalvarma ve dua söz konusudur.

D. KARAGUS'UN YARDIMI MOTİFİ

*Karakus:*Karakuş, başka bir âlemde yaşayan, iri yapılı ve korkunç görünümlü, olağanüstü bir varlıktır. Acımasız bir hayvan olmasına rağmen, incelediğimiz birçok Nogay masalında kahramana yardımcı olduğu görülür. Olma ihtimali çok zayıf olan durumlarda, karakuş yardıma koşarak kahramana yardım eder.

Kamır Batır(21) adlı masalda, yerin altında çıkamayan Kamır'ı Karakuş yeryüzüne çıkarır. Kul em Han Kızı(22) ve Kul em Han Kızı(23) adlı masallarda, kahramanın eşini bulmak için Karakuş devreye girer. Altın Koraz(37) adlı masalda, masalın başkahramanından imkânsız şeyler isteyen hanın bu istekleri, her seferinde, Karakuş vasıtasıyla yapılır.

E. RENKLER

İncelediğimiz Nogay masallarında, tespit ettiğimiz renklerin başında siyah ve beyaz gelir. Bu renklerin dışında birkaç masalda da sarı ve mavi renkler geçer. Ancak bunların motif olarak kullanıldığı söylenemez.

Kara: Kötülüğü, düşmanlığı, yer altını ifade eder.

Beyaz: İyiliği, aydınlığı, temizliği, yardımı ifade eder.

19, 28, 34, 36 numaralı masallarda ak ve kara renklerinin geçtiği görülür.

F. DİĞER MOTİFLER

İncelediğimiz Nogay masallarında yer alan diğer motifleri de şöyle sıralayabiliriz:

Fal Bakma: 9, 24, 47 numaralı masallar.

Beddua: 49, 50 numaralı masallar.

Kılık Değiştirme: 31, 50 numaralı masallar.

Eğlence Düzenleme: 15, 22, 23, 26, 40, 48, 49, 50 numaralı masallar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NOGAY MASALLARINDA GEÇEN FORMELLER

A. BAŞLANGIÇ FORMELLERİ

İncelediğimiz Nogay masallarının bazılarında başlangıç formeli bulunmaz. Bu masallarda doğrudan konuya girilir ve geçmişte yaşandığı anlaşılan bir olaydan söz edilir. 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 24, 25, 27, 36, 42 numaralı on iki masalda bir giriş formeli yoktur. Burada başlangıç formellerini de kendi arasına çeşitli gruplara ayıracağız.

a. Sade Giriş Formelleri

Burın zamanda'lı girişler

Yiyrenşi Şeşennin Sırları(2) adlı masalda, “*Burın zamanda bir han yaşagan.../Geçmiş zamanda bir han yaşar...*”

Yiyrenşi Şeşen(3) adlı masalda, “*Burın zamanda bir han bolıptı.../ Geçmiş zamanlarda bir han varmış...*”

Ne Zat Tetli(5) adlı masalda, “*Burın zamanda bir han yaşagan.../ Eski zamanda bir han yaşarmış.*”

Aldar(6) adlı masalda, *“Burın zamanda bir han iytin-kusın iyertip añşılup şıgadı eken.../ Eski zamanlarda bir han köpek ve kuşlarını yanına alıp avlanmaya çıkmış...”*

Aksak Ayak Künalı Tuvıl(7) adlı masalda, *“Burın zamanda bir yarlı kart bolıptı eken.../ Eski zamanlarda bir fakir ihtiyar varmış...”*

Akmak Kart(10) adlı masalda, *“Burın zamanda Ahmat degen kart yaşagan.../ Geçmiş zamanlarda Ahmet diye bir ihtiyar yaşarmış...”*

Öksüz Yas(11) adlı masalda, *“Burın zamanda bir kart yaşaptı.../ Geçmiş zamanlarda bir ihtiyar yaşamış...”*

Üş Yigit(12) adlı masalda, *“Burın zamanda bir kart yaşaptı.../ Çok eski zamanlarda bir ihtiyar yaşarmış...”*

Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(26) adlı masalda *“Burın zamanda bir bay biy bolgan .../Geçiş zamanda bir bey varmış...”*

Kamır Batır(21) adlı masalda *“Burın zamanda bir bay kisi bolgan dünyada onıñ bir evlet kerekten baksa bir Kaygısı da bolmağan.../ Geçmiş zamanda varlıklı bir kişinin olduğu dünyada, onunu bir evlattan başka bir kaygısı yokmuş...”*

Kul em Han Kızı(22) adlı masalda, *“Burın zamanda yaşagan bolgan bir han.../ Eski zamanda bir han yaşarmış...”*

Kul em Han Kızı(23) adlı masalda, *“Burın zamanda yaşagan bolgan bir han onıñ bir ıspayı kızı bolıptı.../ Eski zamanlarda yaşayan bir hanın, güzel bir kızı varmış...”*

Okugan Yigit(24) adlı masalda, *“Burın zamanda dünyadagı er bir ilmidi bilgen bir kart yaşagan bolgan.../ Geçmiş zamanda, dünyadaki her ilmi bilen bir ihtiyar yaşarmış...”*

Nar Kamıs(25) adlı masalda, *“Burın bir zamanda kart pınan bir kurtka yaşaganlar.../ Geçmiş zamanlarda ihtiyar adamla, ihtiyar kadın yaşarlar...”*

Süleyman Patşa(26) adlı masalda, *“Burın zamanda Süleyman Patşa degen bir patşa bolıptı eken.../ Çok eski zamanlarda Süleyman Padişah diye bir padişah varmış...”*

Namart em Yumart(28) adlı masalda, *“Burın zamanda bir Namart, bir de Yumart ekevi koñısı bolıp yaşaganlar.../ Geçmiş zamanda bir Namert ile bir de Cömert ikisi komşu olup yaşıyorlardı...”*

Üş Agalı-İnili(30) adlı masalda, *“Burın zamanda bir kart yaşagan bolıptı, onıñ üş kedesi bolıptı.../ Geçmiş zamanda bir ihtiyar yaşıyormuş, bu ihtiyarın üç oğlu varmış...”*

Mecnun em Leyladın Habarı(31) adlı masalda, *“Burın zamanda bir kart bolgan.../ Eski zamanlarda bir ihtiyar varmış...”*

Batır Kede em Bir Han(32) adlı masalda, *“Burın zamanda bir yarlı edem bolıptı.../ Eski zamanlarda bir fakir adam vardı...”*

Küsepe Batır(34) adlı masalda, *“Burın zamanlarda Nogaylardıñ Ormambet degen biyi bolgan.../ Eski zamanlarda Nogaylar’ın, Ormambet denilen bir beyi varmış...”*

Muhambet Batır(36) adlı masalda, *“Burın zamanda bir baydıñ kedesi bolgan.../ Geçmiş zamanlarda bir beyin oğlu varmış...”*

Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, *“Burın zamanda bir bay pişesi men yaşagan.../ Eski zamanlarda bir bey, hanımı ile yaşıyormuş...”*

Tülki em Bödene(42) adlı masalda, *“Burın zamanda böri, tülki, tana em bödene yaran bolıp yaşaganlar.../ Geçmiş zamanda kurt, tilki, dana ve bildiricın arkadaş olup yaşarlarmış...”*

Tay em Bödene(43) adlı masalda, *“Burın zamanda bir tay erüv bir otlakka otlamaga barayatır eken.../ Geçmiş zamanda bir tay, iyi bir otlağa otlamaya gidermiş...”*

Burın-burın zamanda’lı girişler

Yılkışının Kanlısı(8) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda bir yılıkışdı bir biydiñ yılıksın bagatagan bolgan.../ Çok eski zamanlarda bir yılıkıcı, bir beyin atlarının bakıcılığını yapıyordu...”*

Akıllı Yigit(13) adlı masalda, *“Burın burın zamanda bir yigit bolgan.../ Çok eski zamanlarda bir yiğit varmış...”*

Alapran Betir(16) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda Alapran degen Koyşı yaşagan.../ Çok eski zamanlarda Alapran diye bir çoban yaşarmış...”*

Azdaa Bezgen Hatın(27) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda bir kurtkadiye yalgız bir uvılı bolıptı.../ Çok eski zamanlarda yaşlı bir kadının sadece bir oğlu varmış...”*

Ankıldak pan Dünkildek(29) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda Añkıldak pan Dũñkildek yoldaş bolgan.../ Çok eski zamanlarda Ankıldak ile Dünkildek yoldaş olmuşlar...”*

Ak Köbek(33) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda bir han halkına buyrık etipti.../ Çok eski zamanlarda bir han halkına buyruk yayınlamış.”*

Altın Koraz(37) adlı masalda, *“Burın burın zamanda bir kart pan kurtka yaşaganlar, olar dilenip yaşaytagan bolganlar... / Çok eski zamanlarda bir ihtiyar adamla ile ihtiyar hanımı yaşarmış, onlar dilenerek yaşıyorlarmış. O arada, köyün zenginleri göçüp gittiler...”*

Mecnun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda bir bay kisi özının pişesi men yaşatagan bolgan.../ Çok eski zamanlarda, bir bey ve hanımı yaşarmış...”*

Eriz em Hanber(40) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda bir han bolgan.../ Çok eski zamanlarda bir han varmış...”*

Burın-burın + konu dışı cümlesi olan girişler

Balşı-Şegertki(4) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda, hannıñ kızı kadı zamanda, malı mıñlap yurgende, kara halkı kan kakırganda, yaşagan bolgan eken baylar da, yarlılar da. Sonday bir yarlıdıñ atı Şegertki bolıptı eken.../ Çok eski zamanlarda, hanın kızının kadı olduğu zamanda, onun malı çoğaldıkça çoğaldığı zaman, çok halkı kan kustuğu zaman, fakirler de baylar da yaşıyormuş. O zaman bir fakirin adı Şegertki'ymiş...”*

Yas Bermes(20) adlı masalda, *“Burın burın zamanda ögizler buzavlagan yıllarda, ormanniñ şetinde kart pan kurtka yaşagan.../ Çok eski zamanlarda öküzler buzağaladığı zamanda, ormanın kenarında bir ihtiyar adamla ihtiyar karısı yaşıyormuş...”*

Köbek Betir em Köten Batır(35) adlı masalda, *“Burın-burın zamanda, duniya erkin zamanda koydıñ üstinde torgak yumırtkalaytagan zamanda, üyken daladıñ tavlار man yapsarlaskan yerinde Asbiy degen bir han yaşagan.../Çok eski zamanlarda, dünyanın genç olduğu, tavşanın üstünde serçenin yumutladığı zamanda, büyük ovaların, dağlar ile sınır olduğu yerde, Asbiy denilen bir han yaşarmış...”*

Burın'lı Girişler

Karak Kadı(14) adlı masalda, *“Burın bir yarlı yigit yolda bir avıldıñ Kadısınıñ üyinde Konadı.../ Çok eski zamanlarda, fakir bir yiğit, bir köyün kadısının evinde konakladı...”*

B. ZAMAN BİLDİREN FORMELLER

Tün Ortasında/Gece yarısında... 9 ve 19 numaralı masallarda, bu formel geçmektedir.

Nogay em Türkpen(9) adlı masalda, *“Tün ortasında Türkpen turıp, sandıktı alıp arkasına köterip tağı da kaşadı.../ Gece yarısında Türkmen kalkıp, sandığı alıp arkasına yükleyip yine kaçtı...”*

Altı Ayaklı Argımak em Kencebay Betir(19) adlı masalda, *“Tün ortasında bir zat kelip bulardıñ berin de öltirip, atların alıp ketedi... /Gece yarısında bir şey gelip bunların hepsini öldürüp, atlarını alıp gitti...”*

Sav Keşe/Bütün Gece... 10, 40 numaralı masallarda, bu formel geçmektedir.

Akmak Kart(10) adlı masalda, *“Ahmat ta, kurtkası da sav keşe uyklap bolmaydılar.../ Ahmet ve yaşlı karısı bütün gece uyuyamadılar...”*

Keş Bolganda/Gece olunca... 17, 29, 38 numaralı masallarda, bu formel geçmektedir.

Kiygiz Kitap(17) adlı masalda, *“Kelip karasalar, yasalar törde olırlar, kolında kiygiz kitap ol karip öz basınıñ kaygısında, keş bolganda üş künniñ bir küni ketti degendey bolıp:...”* Gelip baktılar ki, gençler çadırın başköşesinde oturuyorlar, elinde keşe kitap o garip kendi başının kaygısına düşmüş, gece olunca üç günün bir günü gitti diyecek olup:...”

Ankıldak em Dünkildek(29) adlı masalda, *“Keş bolganda ayuv, böri, tülki, koyan kelediler.../ Gece olunca ayı, kurt, tilki, tavşan geldiler...”*

Bir Künnin Bir Şağında/Bir günün bir zamanında... 16, 21, 33, 34, 35 numaralı masallarda, bu formel geçmektedir.

Nogay men Türkpen(9) adlı masalda, *“Bir künniñ bir şağında bular yolıgısıp, bir baydıñ sıyrın bakpaga em kogın taslamaga toktastılar.../ Bir*

günün bir zamanında bunlar karşılaşp, bir beyin sığırını bakmaya ve gübresini atmaya karar verdiler...”

Ak Köbek(33) adlı masalda, *“Bir künnin bir şagında Kence degennin atası alpıs yaska toladı eken.../ Bir günün bir zamanında, Kence denilen adamın babası altmış yaşını doldurmuş...”*

C. OLAY AKIŞLARINI BİLDİREN FORMELLER

(S)onan son/Bundan sonra...: 3, 10, 11, 15, 19, 21, 29, 30, 33, 46, 40, 41, 42 numaralı masalarda, bu formeller yer alır. Metinden bazı örnekler ise şöyledir:

Yiyrenşi Şeşen(3) adlı masalda, *“Sonnan soñ han uvılı karaklardı öltirip, hanga kömekke ketedi.../ Ondan sonra hanın oğlu hırsızları öldürüp, hana yardıma gitti...”*

Ak Köbek(33) adlı masalda, *“Sonnan soñ alpıska tolğan kisidi öltiröv koyılğan./ Ondan sonra artık almış yaşına geleni öldürmekten vazgeçildi.”*

Tülki em Bödene(42) adlı masalda, *“Sonnan soñ bular üşevi bolıp azık izlep ketediler.../ Ondan sonra onlar sevinçli bir şekilde at sürüsünün yanına gittiler...”*

Eriz em Hanber(40) adlı masalda, *“Onnan soñ kadirli yas kol beredi, kız onı suvdan şıgaradı, şalkasınnan saladı.../ Ondan sonra kadirli genç el verdi, kız onu sudan çıkardı, sırtüstüne bıraktı...”*

Söytip/Böyle yapıp(bu şekilde)...: 1, 3, 4, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 32, 38, 39, 42, 43 numaralı masalarda, bu formel kullanılmıştır. Metinden bazı örnekler şöyledir:

Şal-Kiyiz Akında(1) adlı masalda, *“Söytip ol üş-dört yıl yaşaydı.../ Böyle yaparak o, üç dört sene hayatını sürdürdü...”*

Köbek Batır em Köten Batır(35) adlı masalda, *“Söytip, Köten Betir üş kün, üş keşe sogıladı.../ Bu şekilde Köten batır üç gün üç gece savaştı...”*

Mencun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda, *“Söytip, Mecnun tagı da yapanga şığıp, ayvanlar man doslasıp, yaşaydı.../ Bu şekilde Mecnun yine bozkıra çıkıp, hayvanlarla dolaşıp, yaşadı.”*

Munnan son/Bundan sonra... 3, 25 numaralı masallarda bu formel geçer.

Nar Kamıs(25) adlı masalda, *“Munnan soñ kart ne bolganın anlap, tez tüşip, kaptı yıyıp alıp, kurtkasınıñ moyını kıyırıp, beli süyirilip, yalpayıp yatkanın köredi.../ Bundan sonra ihtiyar ne olduğunu anlayıp, hemen aşağı inip kabı toplayıp, karısının boynunun kırık, belinin sıyrık bir şekilde kımıldamadan yattığını gördü...”*

D. MESAFE BİLDİREN FORMELLER

Arıdım taldım degende/Yeterince gittim(yorulдум) deyince...: 21, 25 numaralı masallarda geçer.

Kamır Betir(21) adlı masalda, *“Ay ketti, yıl ketti, arıdım-taldım degende, ol bir ormanga barıp yetedi.../ Aylarca yıllarca gitti, yeterince uzağa geldim dediği zaman o, bir ormana ulaştı...”*

Nar Kamıs(25) adlı masalda, *“Mine-mine arıdım-taldım degende, ol Nar Kamıstıñ başına yetip minedi em yaylanıp oltıradı.../ Tırmana tırmana, yeterince uzağa geldim dediği zaman, o nar kamış'ın başına tırmanıp yetişti ve yayılıp oturdu...”*

Bara bara/Gide gide... 19, 21, 22, 23, 38 numaralı masalarda bu formel kullanılmıştır.

Kamır Betir(21) adlı masalda, *“Bara-bara bular bir teñiz yagasına kelip kaladılar.../ Bunlar gide gide bir deniz kenarına gelip durdular...”*

Kul em Han Kızı(22) adlı masalda, *“Kede bara-bara bir üydi köredi.../ Oğlan gide gide bir evi gördü...”*

Yure yure/ gide gide..: 9, 21, 29, 32, 37, 38 numaralı masalarda, bu formel geçmektedir.

Nogay men Türkpen(9) adlı masalda, *“Yure-yure, ol arıp toktaydı.../ Gide-gide, o yorulup durdu...”*

Ankıldak em Dünkildek(22) adlı masalda, *“Olar yure-yure aş boldılar.../ Onlar yürüdükçe acıktılar...”*

E. TEKRAR BİLDİREN FORMELLER

Bayagı/Az önceki... 6, 8, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 27, 37, 38, 40, 43 numaralı masalarda, bu formel geçmektedir.

Kırk Ötirik(15) adlı masalda, *“Men bayagı koyandı koska ekelip sıdırdım.../ Ben deminki tavşanı çadıra getirip parçaladım...”*

Tagı da/Yine, bir daha... 8, 9, 10, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 28, 29, 33, 37, 39, 40, 50, 42, 44 numaralı masalarda, bu formel geçmektedir.

Yiyrenşi Şeşen(3) adlı masalda, *“Atay, toktap agaş kazan asayık, bir az yal eteyik,-deydi Yiyrenşi-Şeşen tagı da.../ Yiyrenşi-Şeşen, yine ‘Baba, ağaç kazan asalım, biraz dinlenelim.’ dedi.”*

Eyle Kimge Berilgen(53) adlı masalda,

F. BİTİŞ FORMELLERİ

a. Çıplak Bitiş Formelleri

1, 2, 3, 7, 13, 27, 33, 35, 36, 38, 41 numaralı masallar, herhangi bir bitiş formeline sahip değildir. Ancak, bu masalların mutlu sonla bittiğini seziren bir cümle verilir ve masal bitirilir.

Şal Kiyiz(1) adlı masalda, *“...Olar yuklerdi tūsirediler. Bu şah Temir hanñın muradı ecillik-ketüv tuvıl edi. Şah-Kiyizdi köşirip alıp kelediler./...Onlar yükleri indirdiler. Bu Şah Temir Han’ın dileği hacca gitmek değildi. Şal-Kiyiz’i göçürüp alıp geldiler.”*

Yiyrenşi-Şeşennin Sırları(2) adlı masalda, *“...Sol künnen alıp Yiyrenşi Han kolında turıp öziniñ kucır habarları man handı yubantıp kaladı./ O günden sonra Yiyrenşi, hanın yanında yaşayıp, kendisinin akıl almaz haberleri ile hanı rahatlatarak, yaşamını sürdürdü.*

Yirenşi Şeşen(3) adlı masalda, *“...Yiyrenşi-Şeşen, bu kızdñ akılına kızıp, özine hatın etip algan./... Yiyrenşi-Şeşen, bu kızın aklına heveslenip, kendisine eş olarak aldı.”*

Aksak Ayagın Künalı Tuvıl(7) adlı masalda, *“...Ol yakta da, yerinde yatıp turar edi. Eger agalarıma tiygen üş ayak ol sakat ayaktı alıp kelmey bolsa, pişen yanmas edi,-dep aytkanda, han töreşilerin şakırıp, yanından töre ettirip,*

pişen tölevdi onıñ üş agasına saladı./ ...O zaman, yerinde yatıyordu. Eğer ağabeylerime düşen, üça ayak o sakat ayağı alıp gelmeseydi, biçin yanmazdı.” diye söyleyince, han törecilerini çağırıp, yeniden töre uygulatıp, biçin borcunu, onun üç ağabeyine bıraktı.”

Akıllı Yigit(13) adlı masalda, “...Aldınızga kızıl güller şaşılınsın>> -dep tilep, yigitti küyev etip halkın üyken yıyıp üyken toy etedi./... ‘Önünüzde kızıl güller saçılınsın.’ diye diledi, yiğidi damat yapıp, bütün halkı toplayıp büyük bir düğün yapar.”

Azdaa Bezgen Hatın(27) adlı masalda, “Bu sözlerdi esikten azdaa yuregi yarılıp, yanı Kaşıp, abırayı tayıp ömiri yaşavı kaytpastay avıldan kaşıp ketedi./... Bu sözleri duyan Ejderhanın korkudan ödü patladı ve bir daha dönmek üzere köyden kaçıp gitti.”

Ak Köbek(33) adlı masalda, “...Sonnan soñ alpıska tolgan kisidi öltirüv koyılğan./... Ondan sonra artık almış yaşına geleni öldürmekten vazgeçildi.”

Köbek Batır em Köten Batır(35) adlı masalda, “...Nogayda yigitlik körsetken erkeklerge:<<Sen Köten Betir ekensiñ!>>-deydiler./... İşte bundan sonra bizim Nogay’da yiğitlik gösteren erkeklere: ‘Sen Köten Batır’mışsın!’ dediler.

Muhambet Batır(36) adlı masalda, “....<<Bulay da küşli yigit bar eken>>, -dep, yalgız kızın Mahambetke erge berip, üyken toy etedi./... ‘Demek böyle güçlü yiğit varmış.’ deyip, tek kızını Muhammet’e verdi, büyük bir düğün yaptı.”

Ismayıl-Dav Ertegisi(38) adlı masalda, “...Sıñar ulına sondaya aramlık etken edemdi öltirgen sen savapdı, -deydiler de, İsmayıldı atasınıñ ornına Kaldıradılar./... ‘Biricik oğluna, bu kadar kötülük yapan bir adamı öldürmekle sen sevap işledin.’ deyip, İsmail’i babasının yerine geçirdiler.”

Şear Han em Şear Soltan(41) adlı masalda, “...Soñ munı krk yıldıñ kuyrigına baylap yiberediler. Atlar ürkip yuvırıp yan-yakka ketediler. Boztoktı

mınan kıyvaseker oñıp yaşap kaladılar./... Sonra bunu kırk yılının kuyruğuna bağlayıp gönderdiler. Atlar ürküp sağa sola, her tarafa dağıldılar. Boztaktı ile Kıyveşeker mutlu bir şekilde yaşadılar.”

b. Mutlu Sonla Biten Masalların Bitiş Formelleri

Oñıp-Ösip’li bitişler

İncelediğimiz birçok Nogay masalın, bu formelle bitirildiğini gördük. “oñ” kelimesi mutlu olmak, iyileşmek gibi anlamlar içerir. “ös” kelimesi ise artmak çoğalmak anlamlarına gelir. Böylece “oñıp-ösip” söz grubu, çok mutlu olmak, huzurlu yaşamak anlamlarını içerir. 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 37, 40 numaralı masallar, oñıp-ösip’le bitirilir.

Köl Buga(18) adlı masalda, “...*Yas atası-anası man pişesi men oñıp-ösip yaşap kaladılar./ ...Genç annesi, babası ve hanımı ile mutlu bir hayat sürdürü.*”

Altın Ayaklı Argımak em Kencebay Batır(19) adlı masalda, “...*Han avızın aşıp, kurı kalıp, Kencebayga hatını mınan üyelerine aman, esen, sav yetip, ekevi birge yaşav etip, oñıp ösip kaladılar. /...Han, ağzı açık donup kalırken, Kencebay karısı ile sağ salım ulaşıp, birlikte mutlu bir yaşam sürdürdüler.*”

Tetim’li Bitişler:

“Tetim” kelimesi Nogay Türkçesi’nde “tatlı” anlamına gelir. İncelediğimiz masallar, birkaç masalın bu sonla bitirildiğini görmekteyiz. 9, 10, 29 numaralı masallar, tetim’li şekilde bitirilir.

Nogay em Türkpen(9) adlı masalda, “...*söylesip sandıktı aşıp, işindegi altın man kümisti bölip alıp, tatım kepte yaşap kaladılar./ “... konuşup sandığı açıp, içindeki altın ve gümüşü paylaşıp, mutlu bir şekilde yaşayıp gittiler.”*

Akmak Kart(10) adlı masalda, “...*Mine sonnan soñ Ahmat em onıñ kurtkası on şay akşaga un da, şay da alıp köp yıllar tatım yaşagan, deydiler./ ...İşte ondan sonra Ahmet ve onun hanımı on akçeye, un da çay da alıp uzun yıllar tatlı yaşamış dediler.*”

c. Mutsuz Bir Sonla Bitirilen Masalların Bitiş Formelleri

İncelediğimiz Nogay masalları arasında, üç masal üzücü bir sonla bitirilir. Bunlarda, masalın bittiğini gösteren belli bi formel yer almaz. Olay, masalın üzücü bittiğini anlatan bir cümle ile sonlandırılır. 24, 39, 40 numaralı masalar, bir bitiş formeline sahip değildir.

Küsepe Betir(29) adlı masalda, “...*Takıldı körge kız Küseptiñ ölgeñin añlap:<<öziñniñ yalmarıñniñ boslıgınnan zaya boldıñ>>-dep yer bavırlap bozlaydı./ ... Takılmış olanı gören kız, Küsep’in öldüğünü anlayıp: ‘Kendi açgözlülüğünden ziyan oldun.’ deyip yeri döverek ağıt yaktı.*”

Mecnun em Leyladın Habarı(39) adlı masalda, “...*Halk sonda süyimi bir birine allalar kosılmaga keregin Alla da biledi eken dep, sosı bolıp turgan is kundaydıñ küşi dep oylanarlar./ ...Halk o zaman, sevdası birbirine helal olanların birleşmesi gerekir, Allah da biliyormuş deyip, bu olan iş Allah’ın gücü diye düşündüler.*”

Eriz em Hanber(40) adlı masalda, “...*Hanber men Eriz bir-birisine kosılıp yok bolıp kektenler. Olardıñ kabırlarına kurma terekler bitedi, a olardıñ ortasına, obır kurtKadıñ kabırına tegenek bitedi. Onıñ kabırı teñizdiñ ortasında bolgan. Eriz ben Hanberden baskaları onıp ösip kalganlar./ ...Kanber ve Arzu birbiriyle birleşip yok olup gittiler. Onların mezarlarında hurma ağacı bitti, onların ortasına, öbür ihtiyar kadının mezarına diken bitti. Onun mezarı denizin tam ortasındadır. Arzu ile Kanber’den başkaları mutlu mesut yaşadılar.*”

DEĞERLENDİRME

Türk kültürü, dünyanın sayılı kültürlerinden biri olmanın ötesinde, güçlü yapısıyla varlığını sürdürmüş ve bir medeniyet okulu haline gelmiştir. Somut ya da soyut değerlerini hayatının her alanında kullanan Türk insanı kültürel yapının korunmasında en önemli unsurdur. Korumadan kastımız, tarihi süreç içinde önce sözlü daha sonra yazılı olarak yapılan faaliyetlerdir.

Sözlü anlatım bir iletişim sistemidir, dolayısı ile sistemin yapısını insan ve onun hafızası oluşturur. Günümüze kadar ulaşan mitolojik anlatılar, efsaneler, destanlar, masallar, hikâyeler, vb edebi ürünler güçlü hafızalar sayesinde yazılı döneme aktarılmış ve yazıya geçirildikten sonra ebedi olarak yaşama şansı bulmuştur. Bu da bize eşsiz bir kültürel mirastır.

Biz bu çalışmayla, Türk kültür hazinesinin önemli parçalarından biri olan Nogayları ve onların masallarını incelemeye çalıştık. Hareket noktamız, Nogay masalları üzerine genel bir çalışma olmaması ve Türkiye Türkçe'sine aktarılan masal metinlerinin sayıca fazla olmamasıydı. Bu sebeple, elde ettiğimiz orijinal masal metinleri ve Türkiye'de ikamet eden Nogay Türkleri'nden dinlediğimiz metinlerden hareketle Nogay masallarının yapısını, kullanılan motifleri, masallardaki temleri, kahramanların sınıflandırmasını ve masalların önermelerini değerlendirmeye çalıştık. Ayrıca elde ettiğimiz masal metinlerinin, Türkiye'de varyantlarının olup olmadığını inceledik. Bu karşılaştırmaları yapmak için Anadolu'da masallarla ilgili yapılan çalışmalardan yararlandık.

Türkiye Türkçesi'ne aktardığımız metinlerin varyant ve versiyonlarına Anadolu sahasında birçok masalda rastlamak da bizi ayrıca mutlu etti. Yüzyıllar önce birbirinden ayrılıp farklı coğrafyalarda yaşamlarını sürdüren soydaşların masallarının ortak unsurlarla hâlâ bağlı kalabilmesi, gerçekten çok önemlidir. Aynı durumlarda aynı tepkiyi vermek, aynı kaygıları gütmek, iyiliği ve sevgiyi öğütlemek Türk dünyasında ortak kültürel belleğin varlığına işarettir. Biz yeni nesillere düşense sönmekte olan kültür ateşini yeniden alevlendirmek ve birlikte ısınmaktır.

Çalışmamızda ayrıca Nogay Türkleri'ni anlamaya çalıştık. Tarihte çok büyük bir devlet oldukları halde bugün dağınık yaşayan ve sayıca az denilebilecek bir topluluk olan Nogaylar ve onların masallarını incelemek, eksik olduğumuz bir konuda bilgi sahibi olmamızı da sağladı.

Çalışmamızın esas amacı ise Türk kültürü açısından son derece önemli olan bir topluluğun masallarını ayrıntılı olarak inceleyerek, onların masallarının yapısını ve içeriğini değerlendirmektir. Bunu elimizdeki kaynaklar elverdiğince yapmaya çalıştık. Ancak daha önemlisi Nogay halkının kültürel değerlerini, inanışlarını, yaşam tarzlarını, geleneksel yemeklerini, sevgi anlayışlarını, insana verdikleri değeri öğrenme fırsatı bulduk.

İncelemelerimiz esnasında dikkatimizi geçen bir başka nokta da Nogay masallarının destân ya da efsâne yapısına yakın bir yapı göstermesidir. Bu masalların destan ve efsanelerin zayıflamış şekilleri olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmamızda yer alan birkaç masalda ise mitolojik dönemin izlerine rastladık. Mitolojik dönemin izlerinin devam etmesi açısından bu da önemlidir.

Türk dünyasındaki bütün masallar gibi Nogay masalları da didaktik yapı özellikleri gösterir. İyiliği, güzelliği, adaletli olmayı ve yardım etmeyi erdem sayan bu masallarda iyiler hep kazanmıştır. Ayrıca Nogay masallarının büyük çoğunlu pratik bilgi verme eğilimindedir. Anlatacağını çok uzatmadan okuyana/dinleyene aktarır.

Çok güçlü ve zengin bir yapıya sahip olduğuna inandığımız Nogay edebiyatı üzerinde daha çok çalışılması ve sahada inceleme faaliyetleri yapılması gerekir. Doğrusu, Nogaylar'ın yakın bir tarihte fiili varlıklarını sürdürseler bile kültürel varlıklarının yok olacağı açıktır. Nitekim yaşadıkları bölgelerde birçok büyük kültürün baskısı vardır. Bu noktada yapılması gereken en önemli şey Nogay Türkleri'ne ait edebi ürünlerin ayrıntısı ile toplanıp incelenmesidir.

Bu alışmalar sadece Nogay Türkleri'nin varlığını sürdürmesini sağlamayacak, aynı zamanda Türk halkbilimi çalışmalarına da büyük bir katkı sağlayacaktır. Daha ok Batılılar'ın ilgi gösterdiği bir sahada bizlerin söz sahibi olması gerektiğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Alangu, Tahir, **Türkiye Folkloru Elkitabı**, İstanbul: Adam Yayıncılık, 1983

Alangu, Mehmet, **Nogaylar**, Değişim, İstanbul, 2007

Alptekin, Ali Berat, **Kazak Masallarından Seçmeler**, Akçağ, Ankara, 2003

Babacan, Bahtiyar, **Keloğlan Masalları I**, İstanbul 1985

----- **Keloğlan Masalları II**, İstanbul, 1985

----- **Keloğlan Masalları III**, İstanbul, 1985

Barlas, Uğuroğlu, **Safranbolu Masalları**, Karabük, 1975

Bilkan, Ali Fuat, **Masal Estetiği**, İstanbul, 2001

Batur, Suat, **Türk halk edebiyatı: Açıklamalı-Örnekli**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1998

Bayladı, Derman, **Anadolu masalları**, İstanbul: Say Yayınları, 2004

Bulgarova, Meryem, **Nogay Türkçesinin Alfabe ve İmlası Üzerine Notlar**, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, 2000. Ankara, 2007. 287-290 ss.

Boratav, Pertev Naili, **Az Gittik Uz Gittik**, İstanbul: Adam, 1997

Boratav, Pertev Naili, **Tekerleme: Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı**, Çev. İsmail Yergüz, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2000

Burdurlu, İbrahim Zeki, **Kendi Bir Karış Sakalı Üç Karış**, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1972

Büyük Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005

Cankoçak, Gülten Akın, **Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı**, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1972

Çağlayan, Deniz, **Türk Masallarında Hayvan Motifleri**, (Hacettepe, tez),2006

Demiray, M. Güner, **Anadolu'dan Masallar**, Ankara: Gündoğan, 1996

Demircioğlu, Yusuf Ziya, **Yörüklerde ve Köylülerde Masallar**, İstanbul, 1934

Demircioğlu, Yusuf Ziya, **Yörükler ve Köylülerde: Hikâyeler ve Masallar**, İstanbul, 1934

Dilek, İbrahim, **Altay Masalları**, Alp yay. Ankara, 2007

Dilçin, Dehri, **Çankırı Masalları**, Ankara: Okuyan Adam, 2002,

Dursun, Tarık, **Anadolu Masalları**, İstanbul Cem Yayınevi, 1983

Düzgün, Dilaver, (2004). “Âşık Edebiyatı”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı** (ed. M. Öcal Oğuz), Grafiker Yay., Ankara, s. 169-212

Elcilasun, Ahmet Bican, **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, Akçağ, Ankara 6. Basım, 2007

Elçin, Şükrü, **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, KBY, Ankara, 1977

Elçin, Şükrü, **Halk Edebiyatı Araştırmaları II**, KBY, Ankara, 1988

Elçin, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara 1986

Erdem, Kerim Aydın, **Keloğlan ile Anası**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986

Ergin, Muharrem, **Türklerde Yazı ve Alfabe**, Ankara, 1976

Ergönenç, Dilek, **Kafkaslarda Otuz Gün**", *Türk Kültürü*, Sayı 417, Ocak 1998,

Ergun, Metin, **Türk Dünyası Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme motifi**, 1997

Güllüdağ, Nesrin, "**Nogay Türkleri ve Edebiyatı**", Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı, Ağustos,1997, yıl:3, sayı: 16, 1989-2003,

Güllüdağ, Nesrin, **Nogay Türkleri**", Yeni Türkiye Türkleri Ankara, 2002

Güllüdağ, Nesrin, "**Nogay Edebiyatının Tarihi Seyri**", Karadeniz Araştırmaları, 2004, cilt 1, sayı: 1, 58-81,

Güllüdağ, Nesrin, " **Nogay Halk Edebiyatı Üzerine Yapılan Araştırmalar ve Şora Batır**" Destanı", **Diriözler Armağanı, Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı**, Ankara 2003, s. 415-436

Gültek, Vedat, **Rusça-Türkçe Sözlük**, Ankara: Bilim ve Sanat, 2004

Günay, Umay, **Elazığ Masalları: İnceleme**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1975

Grimm, Jacop, **Masallar** / Jacop Grimm, Wilhelm Grimm; Çev. Kemal Kaya, Ankara, Maarif Vekâleti, 1943

Kara, Ruhi, **Erzincan Masalları**, Atatürk Üniversitesi, Sos. Bil. Enst. Yayınlanmış Doktora tezi, Erzurum, 1996 (YTN no: 64919)

Karakoç, Birsal, **Kuzey Kafkasya Türk Halklarından Nogaylar: Dil, Edebiyat ve Kültürleri Üzerine, Edebiyat ve Dil Yazıları**, Mustafa İsen'e Armağan. Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker, Ankara 2007

Karasu, Nebihe, **Evvel zaman İçinde Antakya Masalları** / Nebihe-Mehmet Karasu, Ankara: Keşif, 2006

Kartal, Numan,"**Arslan Keloğlan**", Koza Yayınları, 1977

Kartal, Numan, **Keloğlan Dağlar Padişahı**, İstanbul, 1981

Kartal, Numan, "**Keloğlan Dağlar Padişahı**", Koza Yayınları, 1981

KAZAKÇA- TÜRKÇE SÖZLÜK, İstanbul: İlmî Neşriyat, 1992,

Köksel, Behiye, **Gaziantep Masalları Üzerine bir İnceleme**, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1995(YTN no: 43624)

Levend A.Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1988

Makas, Zeynelabidin, **Türk Dünyasından Masallar**, İstanbul, 2000

Yıldız, Metin, “Nogay Türkçesi’nin söz varlığındaki Divan-ı Lügati’t Türk kaynaklı Oğuzca Kelimeler”, Konya Selçuk Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü.

Pod Redaktsiey N. A. Baskakov, **Nogayşa - Orışsa sözdik = Nogaysko - Russkiy slovar'** : okolo 15000 slov / Moskva: İnostranniy Em Natsional'nıy So'zliklerinin Gasudarstvenniy İzdatel'stvosı, 1963.

Nogay Ertegileri, Mahaçkale: Dagıstan Kitap Baspası, 1993.

Nogay Edebiyatı", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 21. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Nogay Türkleri Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları)*,

Nogay Türk Edebiyatı", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 9. Cilt

Oktürk, Şerif, **Anadolu Masalları**, Kastaş, 1982

Olçay, S. Elcilasun, A.B. Arslan E., **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, Ankara, 1988

Ögel, Bahaddin, **Türk Mitolojisi**, Ankara, 1971

Özkan, İsa, **Abdurrahman Han Destanı**, Ankara, 1989

-----, **Türk Boylarının Sözlü Edebiyatında, Nımak, Comok, Jumbak, Yomak Anlatım Türü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi**, Türk Dili, S.556, Nisan 1998, s.368-378

-----, **Yusuf Bey Ahmet Bey(Bozoğlan) Destanı**, Ankara, 1989

Propp, Viladimir, **Masalların Yapısı ve İncelemesi**(Çev. Doç. Dr. Hüseyin Gümüş),Ankara, 1987

RUSÇA - TÜRKÇE SÖZLÜK

Sakaoğlu, Saim, **Masalda "ileriye hazırlık" Motifleri**, Ankara, 1976

-----, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Ankara: Akçağ, 2002

-----, **Gümüşhane Masalları: Metin Toplama ve Tahlil**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1973

-----, **Kıbrıs Türk Masalları**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983

-----, **Bayburt'ta Derlenen Bir Masal: Gül Sinan'a Neyledi Sinan Gül'e Siyaset**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988

-----, **Masal Araştırmaları**, Ankara, 1999

Saltık, Saffet, **Anadolu masalları**, İstanbul: Nesa & Set-systems, 2004

Sarıyüce, Hasan Latif, **Anadolu Masalları**, Ankara: Türkiye İş Bankası, 1993

Şapolyon, Enver Behnan, **Türk Halk Masallarından: Peri ve Dev Masalları**, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1946

Seyidoğlu, Bilge, **Küçük Prens ve Peri Masalları**, Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı. İzmir, 2005

Şener, Murat, **Velihimmetli Köyü Masalları**: (Ankara), Ankara: A.Ü. DTCF, 1984

Şimşek, Esmâ, **Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001

Şirin, Mustafa Ruhi, **Masal Atlası**, İstanbul, 1998

Taner, Nuri, **Masal araştırmaları** = Folktale studies I, İstanbul: Art-San, 1988

-----, **Yalova Masalları**, İstanbul, 1995

Tarama Sözlüğü, Ankara, 1985

Tezel, Naki, **Türk Masalları**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971

Tezel, Naki, **Köroğlu Masalı: İstanbul Rivayeti**, İstanbul: İstanbul-Eminönü Halkevi, 1939

Tezel, Naki, **Keloğlan Masalları**, İstanbul, 1936

Timurtaş, F. Kadri, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul 1993

-----, **Keloğlan Geldi**, İstanbul, 1984

-----, **Aslan Keloğlan**, İstanbul, 1987

Tuğrul, Mehmet, **Malatyadan Derlenmiş Masallar**, Ankara, 1946

Türkiye dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Başlangıcından Günümüze Kadar / Proje yöneticisi ve genel redaktör Nevzat Köseoğlu; Genel danışman Ahmet B. Ercilasun, Yavuz Akpınar, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993-2005.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.

Türkiye Masalları, Masal Zinciri, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1948.

Yavuz, Muhsine Helimoğlu, **Masallar ve Eğitsel İşlevleri**, Ürün yay., Ankara, 1999.

Yavuz, Muhsine Helimoğlu, **Kim Uyur Kim Uyanık**, Ankara, 1992.

Yeni Tarama Sözlüğü, TDK, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1983.

Yetkin, Hulusi, **Gaziantep'te Derlenen Halk Masalları**, Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği, 1962.

Yıldırım Dursun, **Türk Bitiği**, Ankara, 1988.

Yücel, Ayşe, **Masallarda Dev ve Yaratılış Destanındaki Benzerleri**, Milli Folklor, yıl:10, S.39, s.38-46.

YÜCEL, Tahsin, **Anadolu Masalları**, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.

BEŞİNCİ BÖLÜM

METİNLER

NOGAY TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE

A. GERÇEKÇİ MASALLAR

1. ŞAL–KİYİZ AKINDA

Şah Temir hannıñ Şal–Kiyiz degen bir saklavı bolgan. Bu bek Betir yigit em bek te akıllı yigit bolgan. Şah Temir Han onsız bir şey de etalmaydı. Bezirler, agalar Şal–Kiyizdi kuvalaydılar. <<Şah Temir bizdi bakpay, Şal–Kiyiz ben hizmet kuradı, –deydi olar Şah Temir hanga:

–Ya Şah–Kiyiz ketsin bu yerde. Şal–Kiyiz ketpese, biz ketemiz>>, deydiler. Şah–Temir han ayttı Şal–Kiyiz:

–Menim halkım seni kuvalaydı, sen ketpeseñ, bolmaydı, dedi.

–Bek erüv, soltanım. Keteyim,–deydi

–Maga mal kerekpes, –deydi.

O vakıтта Şah Temir Hannıñ topıragında teñiz yalısında bir ara yer bar edi. Savlay mamleket kıs küni yılıkısın sonda kıslamaga eketep edi. Sonı tez anlagan Şal–Kiyiz:

–Sol adazıdı maga bagısla,–dep tileydi.

–Bolsın saga, –deydi han.

Şal–Kiyiz adaga barıp bir otav yasaydı özine yasaydı. Son kıs keledi. Baylar yilkısın aydap adaga kelediler. Aldına Şal–Kiyiz şıgadı.

–Kayda barasız? –dep soraydı.

–Adaga baramız, –deydiler yilkışılar.

–Men sizge adaga barmaga ruhsat bermeymen,–deydi,–Erbir üyirden bir baytal berseñiz, yibermege bolaman, dedi. Yilkıdıñ iyeleri, baylar er bir üyirden birer baytal berediler. Sonda Şal–Kiyiz yilkıdı adaga yiberedi. Söytip ol üş–dört yıl yaşaydı. Onıñ köp yilkısı boladı. Bay boladı.

Şah Temir han Şal–Kiyizdi öziniñ yanına ekelüvdiñ kaygısın etedi. Bir kün onıñ aKılına munavday bir oy keledi:<<Eci bolıp ketpege niyet eteyim, halk ne eter eken?>>–dep oylanadı. Şakırıp mamleketiñ üyken kenes etedi. Ertesi kün Şah Temir han halkına:

–Ay halkım! Agalarım, biylerim, ependilerim, mollalarım! Siz maga razı bolıñız. Men ecilikke ketekpen,–deydi.

Halk aytadı:

–Ay, Şah Temir han bu nasıl zat. Bu halaktı kimge sımarış etersiz? Halkka kim ne bolar? Sen ketken soñ bizim elimiz ne bolar?

Şah Temir han aytadı:

–Olla, men keteyekpen, –deydi. Yuklerin kemege tiyetedı. Halk bir yirge yıyılıp maslagat etedi:

–Bu Şah Temir handı kim toktatar?

Halktıñ işinnen birev şıgıp:

Şal–Kiyizge barayık. Onı ekeleyik. Ol toktatar,–deydi. Bes–on aga yıyılıp Şal–Kiyizge bardılar, barıp yalbaradılar.

–Şal–Kiyiz, sen bilersin: Şah Temir keteyek boladı ecilikke. Sen onı toktat,–dep tileydi.

Barisi de kerı kaytıp barabar kelediler. Şah Temirge salam berediler.

Şal–Kiyiz Şah Temir hanga:

Menim iyem Şah Temir,
Niyet ettiñ kabara
Niyet etseñ, iyem, sen ketersiñ,
Yuk tiyettiñ kemege.
Tañrınıñ üyi mekkege
Barsañ, tavba etersiñ
Eteklep yıygan köp halkıñ
Endi öziñnen sonratıp
Kimge sımırış etersiñ?

Soñında Şah Temir han aytadı:

–Şal–Kiyiz keldi. Endi men ketalman,–dep emir etedi hızmatkarlerine:

–Bar, yuklerdi tösiriñiz, –deydi.

Olar yuklerdi tösirediler. Bu şah Temir hanñın muradı ecillik–ketöv tuvıl edi. Şah–Kiyizdi köşirip alıp kelediler.

ŞAL KİYİZ²⁷ HAKKINDA

Şah Temir hanın Şal-Kiyiz denilen bir muhafızı varmış. Bu çok kahraman ve çok akıllı bir yiğitmiş. Şah Temir, onsuz hiçbir şey yapamıyormuş. Vezirler ve ağalar Şal-Kiyiz'i kışkandılar. "Şah Temir artık bizi önemsemiyor, Şal-Kiyiz ile iyi geçiniyor."dediler, onlar Şah Temir hana:

–"Şal-Kiyiz buradan gitsin. Eğer Şal-Kiyiz gitmezse, biz gideceğiz."dediler. Şah Temir Han, Şal-Kiyiz'e şöyle dedi:

–"Benim halkım seni istemiyor, eğer sen gitmezsen olmaz."dedi.

–"Çok doğru, sultanım. Gideyim."dedi.

–"Benim mala ihtiyacım yok."dedi.

O zamanda Şah Temir hanın toprağında, deniz kenarında bir ara yer vardı. Bütün memleket, kış zamanı ylıkılarını buraya götürüp, kışı geçirirdi. Bunu iyi bilen Şal-Kiyiz:

–"O adayı bana bağışla."dedi.

Han "Senin olsun."dedi.

Şal-Kiyiz, adaya gidip kendisine bir çadır yaptırdı. Sonra kış geldi. Beyler at sürülerini alıp adaya geldiler. Önlerine Şal-Kiyiz çıktı.

–"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

Yılıkıcılar "Adaya gidiyoruz."dediler.

–"Ben sizin adaya gitmenize izin vermiyorum."dedi. "Her bir at sürüsünden bir kısrağı verirsiniz, sizi bırakırım."dedi. Yılının sahibi beyler,

²⁷ Büyük Nogay şairi olan Şal-Kiyiz, 1420 yılında doğmuş ve 16.yüzyılın başlarına kadar yaşamıştır. Nogay yurdunun birçok kısmını dolaşmıştır. Eserlerinde zulme karşı tavır ve barış yanlısı bir duruş sergilemiştir.

her bir at sürüsünden birer kısrak verdiler. O zaman Şal–Kiyiz, yılmayı adaya gönderdi. Böyle yaparak o, üç dört sene hayatını sürdürdü. Onun çok yılmısı oldu. Bey oldu.

Şah Temir han Şal–Kiyiz’in kendi yanına gelmesinin kaygısı içindeydi. Bir gün onun aklına şöyle bir düşünce geldi: “Hacı olmaya niyetleneyim, acaba halk ne yapar?” diye düşündü. Bütün halkını çağırıp büyük bir fikir alış veriş yapacaktı. Ertesi gün Şah Temir Han, halkına:

“Ey, halkım! Ağalarım, beylerim, efendilerim, mollalarım! Siz beni hoş görün. Ben başka bir ülkeye gideceğim.” dedi.

Halk şöyle dedi:

–“Ey Şah Temir han bu nasıl şey. Bu halkı kime emanet ediyorsun? Halka ne olacak? Sen gittikten sonra bizim halimiz ne olacak?

Şah Temir Han:

–Vallahi, ben gideceğim.” dedi. Yükleri at arabasına yükletti. Halk bir yere toplanıp, birbirlerine danıştılar:

–“Bu Şah Temir’i kim durdurur?

Haklın içinden biri çıkıp:

Şal–Kiyiz’e gidelim. Onu getirelim. O durdurur.” dedi beş on bey toplanıp Şal–Kiyiz’in yanına gittiler, gidip yalvardılar.

–“Şal–Kiyiz, sen biliyorsun, Şah Temir hacı olmaya gidecek. Sen onu durdur.” diye yalvardılar.

Hepsi birlikte geri dönüp geldiler. Şah Temir’e selam verdiler.

Şal–Kiyiz, Şah Temir Han’a:

Benim sahibim Şah Temir,

Niyet ettin önceden

Niyet etsen, sahibim, sen gidersin,
 Yük yüklettin gemiye(arabaya)
 Tanrının evi Mekke'ye
 Ulaşsan tövbe edersin
 Önüne topladığın kalabalık halkını
 Şimdi, kendinden sonra
 Kime emanet edersin?

Sonunda Şah Temir Han söyle dedi:

- “Şal–Kiyiz geldi. Şimdi ben gidemem.”deyip hizmetkârlarına emir verdi:
- Gidip, yükleri indirin.”dedi

Onlar yükleri indirdiler. Bu Şah Temir Han'ın dileği hacca gitmek değildi. Şal–Kiyiz'i göçürüp alıp geldiler.

2.YİYRENŞİ–ŞEŞEN SIRLARI

Burın zamanda bir han yaşagan. Munıñ hanlığında üyken habar şıgadı: Yiyrenşi–Şeşen kelipti dep. Han onı bek sınşı dep esitken eken. Endi Yiyrenşi–Şeşendi sinap karamaga toktasadı. Şakırtılğan Yiyrenşi–Şeşen, han altın kesip turganda, kelip kaladı.

Han halktıñ süyer habarşısın körip, bir kesek altındı alıp:

- Bu altinga sen, bazarga barıp, bir koy alarsıñ. Yunnen namazlık yasarsıñ, pisirilgen etinnen as etersıñ, işiy etin kaklarsıñ. Koy da sav bolsın,

altındı da keri kaytarıp ekel,—dep buyıradı.—Eger sol buyıktı Kırk künnen toltırmasañ, başıñnan ayırılacağıñdı bil.

Yiyrenşi—Şeşen muñayıp üyine keledi. Oylana turıp onıñ turgısı da, yatkısı da kemleydi. Bolmaganda, Kolına tayagın da alıp, sapar şıgıp ketedi. Bir—eki yuma yol yurgen soñ, buga bir ak sakallı kart yolıgadı. Karttı sıylap Yiyrenşi—Şeşen onı oñ betinde yurgizbege şalıladı. Kart bolsa Yiyrenşi—Şeşenge ölenli yerden yurmege tüsedı. Yurediler, yurediler kart yoldıñ sol sokpagın bermey yuredı. Şıdayalmagan Yiyrenşi—Şeşen yolavşı kartka:

—Attıñ birin minip, birisin yetkenşe, ekinşisin sama maga bersen,—deydi.

—“Men miner edim.”

Kart yavap Kaytarmay işinnen:

—Bu edem akılsaz eken,—dep oylanadı.

Yiyreniş—Şeşen işi pusıp:

—Agay, ağaş kazan asıp, as—suvga toysak, sen kalay köresiñ?—dep soraydı.

Kart ak sakalın sıypay berip:

—Bu divana bolgan usaydı,—dep oylanıp, —aldına tolkınlaskan aslıkka Karaydı.

Yiyrenşi—Şeşen karttıñ aslıkka küyezlenegenin körip:

—Bu aslık aşalganma eken, aşalganma eken?—dep soraydı.

—Koy, bu temiz tentek eken,—degen oyda toktasadı Kart. Bular endi köl yerde ündemey baradı. Soñ bular barayatkan yol eki ayrıladı. Ortada bir üyken tas bar eken. Sonda: <<Sol bettegi yol tuvra bolsa da batpak, oñ betteki yol aylanış, aylanış bolsa da Katkak>>,—dep yazılğan bolgan. Kart sol yolga tüsip, Yiyrenşi—Şeşen oñ yolga tüsip yurediler.

Yiyrenşi–Şeşen eki yoldıñ kosılğan yerine aldın kelip karttı Kkarap turadı. Kart tek keşke taman keledi. Bular birbirine bir zat ta aytpay yurediler. Karasalar, karttıñ avılı körinedi. Kart üyine baradı, a Yiyrenşi–Şeşen avıldıñ işi men ketedi.

Üydiñ bosagasınnan karttıñ kızı körip:

–Yoldasıñdın misapir etpediñ?–dep soyardı.

–Kayırmaz, avıldı kıdırısın, divana kisi,–deydi kart misetsinmey

–Atay saga ne bolğan?–dep acepsinedi kızı.

–Men bir akılsız divanaga yolıktım. Yol boyınşa soravlar berip, basımdı bezer etti,–deydi atası.

–Ol ne degen soravlar, atay, aytagı maga da,–dep tileydi kızı.

–Birinşi soravı bulay:<<Attıñ birin minip, birisin yetkenşe, ekinşisin maga ber, men miner edim. Ekinşisi:<<Agay, ağaş kazan asıp, as–suvga toyayık. Üşinşisi:<<Bu aslık aşalğanma eken, aşalmaganma eken?>>Dörtinşisi:<<Yolımız ayırılıp, ortasında yazıv yazılğan tas ras keldi>>.

–Atay, eşi sen ne dep yavapladıñ?

–Men işimnen:<<Temiz tetek eken>>,–dep oyladım.–Sol yol man men kettim, oñ bettegi yol man ol kette.

–Ey, atam, öziñ tentek. Bu soravlardı şeşpege kerek bolğan. Birinşisi: Yoldıñ bir sokpagı man soñ bar, birevisi men men yureyim, degen boladı. Ekinşisi: Tınşayıp, ülle işeyik, degen boladı. Üşinşisi: Aslıktıñ iyesi borışlanıp yaşagan bolsa, bu aslıktan da payda körmeyek, borışın bermege tüseyek degen boladı. Sol bettegi yol batpak bolğan, sonıñ üşin Yiyrenşi–Şeşen aylanıp Katkak yol man ketken. Mine seniñ akılıñ soga da yetpegen. Endi Yiyrenşi–Şeşendi üyge şakırıp, konak et, ol akıllı kisi, onıñ da bir kullığı bardır,–dep kızı atasına tileydi.

Kart avıldı kıldırıp Yiyrenşi–Şeşendi üyge şakırıp aladı.

–Üyge yuvık bolıñız, sen kelmediñ. Yol keldi, –dep kart Yiyrenşi–Şeşendi üyge kirkizedi. Kız onıñ kelgenin hoş körip, as etip baslaydı. Ol üş yuz alpıs bes yıptak, eki katlama, on eki börek, Kırk segiz bavırsak pisiredi. Yiyrenşidiñ aldına sıpara tizip ziyapet saladı, yuvırt kuyadı. Sıpara tizbege oga atası kömek etedi. Atası bavırsaktı alıp, barayattırganda birevisin aşay koyadı.

Yiyrenşi–Şeşen türli–türli aslardı karap, er birisin sanap şıgadı.

–Ayınız, küniñiz tamam eken, tek yumadıñ birisi yetispeydi,–dep sıpradı keri kaytaradı. Sonda kızı atasınnan:

–Misapir bir zat ta aytpadıma?–dep soraydı.

–Misapir:<<Ayıñız, küniñiz tamam eken, tek yumadıñ birisi yetispeydi>>,–deydi,–dep bildiredi atası.

–Bavırsaktıñ birisin sen aşagan bolayaksıñ?–dep soraydı kız.

–Durıs, alıp barayatkanda közim kızıp yegen edim,–dedi atası.

–Bu misapir bir derviş kisi. Onıñ bir isi bardır. Atay, sorap karaşı,–deydi kızı.

Kart oylanıp barıp:

–Menim bir kızım bar. Siziñ ne üşin yureniñizdi bilgisi keledi,–deydi.

–Aklı kız eken. Sav bolsın. Aytayım. Bir kün meni han şakırıp alıp bulay dedi. Baslap bir altın berdi, soñ: Bu altinga sen bazarga barıp, bir koy alarsıñ.

Yuninnen namazlık yasa, pisirilgen etinnen as et, şiy etin kokla. Koy da sav bolsun, altındı da keri kaytarıp ekel. Eger sol buyırtı kırk künniñ işinde toltırmasañ, basınaña ayırılacağıñdı bil,–deydi. Endi yatıp uykım kemleydi, as–suv da barmaydı. Bolcalım da tar keldi. Sonı tappay yuremen...

Kart habardı tez bolıp kızına yetkeredi. Kızı oylana berip:

–Misapir bir keşe bizde konsın. Rahat bolsın. Onıñ tilegi kıyın zat tuvıl. Tek ol benim aytkanımdı etsin. Erten turıp bazarga barar, altınına bir koşkar alar. Yunlı bolsın. Yuninnen eki namazlık ta etermen. Sonıñ birisin bazarga eltep, satar. Oga altın berer. Ol bazarga ketkende, men koşkardı pişarman. Bir yumırtkasın pişirermen, birevisin kaklarman.

Atay oga ayt: rahat yatsın,—dep tileydi.

Kart süyüni, töbesi kökke yetip, Yiyrenşi–Şeşenge barıp aytadı. Yiyrenşi–Şeşen kızdıñ aytkanınnan şıkpaydı. Ol aytkan kepte etedi. Bir yumadıñ işinde hannıñ buyırığı toltırılardı.

Kız atasına Yiyrenşi–Şeşenniñ tilegi bolğanın bildiredi em aytadı:

–Koşkardı da al, altınıñ da bar, namazlık ta ezir, pisirilgen etinnen as etilingen, işiy et kaklangan. Eş te saga keregi bu bolar, yolıñ bolsın!

Yiyrenşi–Şeşen yerden yılı koyan tapkanday süyinedi. Sol zatlardı hanga ekeledi.

Han üyken seyirge Kaladı.

–Yiyrenşi–Şeşenniñ kolınnan kelmegen zat yok eken,—dep oylanadı han.

–Seniñ yanın ne süyedi?—dep sorattırardı han Yiyrenşi–Şeşennen.

–Bir zat ta kerek tuvıl, yanıma süygen yoldas kerek. Amal bolsa, belenkeş avılda sınşı kız bar, sonı maga kelin etsin,—dep öz oyın aytadı.

–Baylıgınga baylık koskan Yiyrenşi–Şeşennen zat ayamaspan, —dep han köküş karttıñ kızın ayttırıp, üyken toy etedi. Sol künnen alıp Yiyrenşi Han kolında turıp öziniñ kucır habarları man handı yubantıp kaladı.

YİYRENŞİ ŞEŞENİN²⁸ SIRLARI

Geçmiş zamanda bir han yaşarmış. Bunun hanlığında “Yiyrenşi–Şeşen geldi” diye büyük bir haber çıktı. Han onun çok büyük bir kâhin olduğunu duymuştu. Şimdi Yirenşi–Şeşen’i sınamaya niyetlendi. Çağırılan Yiyrenşi–Şeşen, hanın altın ayırdığı sırada geldi.

Han, halkın sevdiği habercisini görüp, bir kese altın alıp:

–“Sen bu altınla pazara gidip bir koyun alırsın, yününden namazlık yaparsın, pişirilen etinden aş yaparsın, çiğ etini kurutursun. Koyun da sağ olsun, altını da geri getir.” diye emir verdi. “Eğer o emri kırk günde yapmazsan, başından ayrılacağını bil.

Yiyrenşi–Şeşen çok bunalıp evine geldi. Düşünmekten onun durası da, yatası da gelmedi. Olmayınca eline sopasını alıp, çabucak sefere çıktı. Bir iki cuma (bir iki hafta) yol yürüdükten sonra, buna bir aksakallı ihtiyar rastgeldi. İhtiyara saygı gösteren Yiyrenşi–Şeşen onu sağ yanında yürütmeye çalıştı. İhtiyar ise Yiyrenşi–Şeşen’e ölümlü yerde yürümeyi düşündü. Yürüdüler, yürüdüler ihtiyar yolun sol tarafını vermeden yürüdü. Ses çıkarmayan Yiyrenşi–Şeşen, yol arkadaşı ihtiyara:

–“Atın birisini binip, birisini götüreceğine, ikincisini keşke bana versen. Ben binerdim.” dedi.

İhtiyar, cevap vermeyerek içinden:

–“Bu adam akılsızmış.” diye düşündü.

Yiyrenşi–Şeşen acıkıp:

–“Ağa, ağaç kazan asıp, karnımızı doyursak, sen ne dersin?” diye sordu.

²⁸ Sözle inandırma yeteneği olan kimse.

İhtiyar aksakalını okşayıp:

–“Bu deliliktir.”diye düşünüp, önündeki kabaran yemekliğe baktı.

Yiyrenşi–Şeşen, ihtiyarın yemek yeme konusunda renginin değiştiğini görüp:

–“Bu yemek yenir mi, yenmez mi?” diye sordu.

İhtiyar, “Bırak! Bu tam bir deliymiş.”diye düşündü. Bunlar şimdi göle kadar ses çıkarmadan gittiler. Sonra bunlar giderken yol ikiye ayrıldı. Ortada büyük bir taş vardı. Orada “Sol taraftaki yol doğru olsa çamur, sağ taraftaki yol dolaşık olsa da çok soğuk” diye yazılmıştı. İhtiyar, sol yola koyulup, Yiyrenşi–Şeşen, sağ yola koyulup yürüdüler.

Yiyrenşi–Şeşen iki yolun birleştiği yere önceden gelip, ihtiyarı bekledi. Ama ihtiyar geç geldi. Bunlar birbirine bir şey anlatmadan yürüdüler. Baktılar ki ihtiyarın köyü göründü. İhtiyar evine gitti, o Yiyrenşi–Şeşen köyün içinden gitti.

İhtiyarın kızı, evin eşiğinden görüp:

–“Yoldaşını misafir etmedin mi?”diye sordu.

İhtiyar “İstemez, köyü dolaşsın, delinin teki.”dedi, ciddiye almadı.

Kız, “Baba sana ne oldu?”diye şaşırdı.

Babası, “Ben bir deliye rastladım. Yol boyunca sorular sorup başımı ağırttı.”dedi.

Kız, “Onlar nasıl sorular, baba, bana da söyle.”dedi

Birinci soru söyle: “Atın birini binip, birisini götüreceğine, ikincisini bana versen ben binerdim.” İkincisi, “Ağa, ağaç kazan asıp, karnımızı doyuralım.” Üçüncüsü “Bu yemeklik yenir mi, yenmez mi?” Dördüncüsü “Yolumuz ayrılıp, ortasında yazı yazan taş rastladık.”dedi.

–“Baba sen ne diye cevapladın?”

–“Ben içimden “Çok acayıpmış.” diye düşündüm. Sol yoldan ben, sağ taraftaki yoldan o gitti.

Kız, “Ey, babam, aptal olan sensin, bu soruları çözmen gerekirdi. Birincisi: Yolun bir sonraki sokağından git, birisini ben yürüyeyim, dedi. İkincisi: Dinlenip, pipo içelim dedi. Üçüncüsü: Yemeğin sahibi borçlanıp yaşasa, bu yemeklikten de fayda görmez, borcumu birine vereyim diye düşünür. Sol taraftaki yol bataktır, onun için Yiyreniş–Şeşen dolanıp çok soğuk olan yoldan gitmiş. İşte senin aklın ona da yetmemiş. Şimdi Yiyreniş–Şeşen’i eve çağırıp, misafir et, o akıllı biri, onun da bir amacı vardır.” dedi.

İhtiyar köyü dolaşıp Yiyreniş–Şeşen’i eve çağırırdı.

–“Eve yaklaştık, ama sen gelmedin. Yol geldi deyip ihtiyar, Yiyreniş–Şeşen’i eve aldı. Kız onun eve gelmesinden mutlu olup, yemek yapmaya başladı. O, üç yüz altmış beş yıpatak, iki katlama, on iki börek, kırk sekiz bağırsak pişirdi. Yiyreniş’in önüne sofraya dizip ziyafet yapıp, yoğurt koydu. Sofra dizmeye babası ona yardım etti. Babası bağırısağı götürken birini yedi.

Yiyreniş–Şeşen, çeşit çeşit yemeklere bakıp, her birini denedi.

–“Ayınız, gününüz tamammış, ama cumanın birisi yetmedi.” deyip sofrayı geri toplattı. Orada kızı babasına:

–“Misafir bir şey söylemedi mi?” diye sordu.

Babası, “Misafir: ‘Ayınız, gününüz tamammış, ama cumanın birisi yetmedi.’ dedi.” diye bildirdi.

Kız, “Bağırsağın birisini sen mi yedin?” diye sordu.

Babası, “Doğru, götürürken, canım çekti yedim.” dedi

Kızı, “Bu misafir bir derviş kişidir. Onun bir işi vardır. Baba, sor öğren.” dedi.

İhtiyar ne olabileceğini düşünerek gidip:

–“Benim bir kızım var. Sizin ne aradığınızı bilmek istiyor.” dedi.

–“Akıllı kızmış. Sağolsun. Söyleyeyim. Bir gün beni han çağırıp şöyle söyledi. Önce bir altın verdi, sonra: ‘Sen bu altınla pazara gidip, bir koyun al; yününden namazlık yap; pişirilen etinden yemek yap; çiğ etini kurut. Koyun da sağ olsun, altını da geri getir. Eğer bu emri kırk günün içinde yapmazsan, başından ayrılacağını bil.’dedi. Şimdi uykum gelmiyor, mideme yemek ve su da gitmiyor. Sürem de daraldı. Onu bulmaya çalışıyorum.”

İhtiyar, haberi hemen kızına yetiştirdi. Kızı düşünmeye başlayıp:

–“Misafir bir gece bizde kalsın. Rahat olsun. Onun istediği zor bir şey değil. Ama o benim dediğimi yapsın. Sabah kalkıp pazara gidip, altınla koşkar²⁹ alsın; koyun, yünlü olsun. Yünüyle iki namazlık da yaparım. Onun birisini pazara götürüp satar. Ona altın verir. O pazara gidince ben koşkarı pişiririm. Hayvalarından birini pişiririm, birisini saklarım.

–“Baba ona söyle: Rahat uyun.”dedi.

İhtiyar sevinip, tepesi göğre çıkıp³⁰, Yiyreniş–Şeşen’e gidip haber verdi. Yiyreniş–Şeşen, kızın sözünden çıkmadı. Onun söylediklerini aynen yaptı. Bir Cuma günü hanın verdiği süre doldu.

Kız, babasına Yiyreniş–Şeşen’in dileğinin olduğunu bildirdi ve dedi ki:

–“Koşkarı da al, altının da var, namazlık da hazır, pişirilen etinden yemek yapıldı, çiğ et kurudu. İşte sana gereken budur. Şansın açık olsun!”

Yiyreniş–Şeşen yerden yılı tavşan bulmuş³¹ gibi sevindi. O şeyleri hana getirdi.

Han büyük şaşkınlık yaşadı.

–“ Yiyreniş–Şeşen, elinden gelmeyen şey yokmuş.”diye düşündü.

²⁹ Koç

³⁰ “tepesi göğre çıkmak” bir deyimdir. Çok sevinmek, fazlaca mutluluk anlamlarında kullanılır.

³¹ “yılı tavşan bulmak” bir deyimdir. Çok kıymetli bir şey sahibi olmak anlamında kullanılmış olabilir.

Yiyreniş–Şeşen, hana “Senin canın ne ister?” diye sordu.

–“Bir şeye gerek yok, canımın istediği seveceğim bir yoldaştır. İstediyim, filan köyde kâhin kız var, onu bana gelin yap.” diye kendi düşüncesini söyledi.

–“Zenginliğime zenginlik katan Yiyreniş–Şeşen’den bir şey anlayamayacağım.” deyip han, ihtiyar Köküş’ün kızını isteyip, görkemli bir düğün yaptı. O günden sonra Yiyreniş, hanın yanında yaşayıp, kendisinin akıl almaz haberleri ile hanı rahatlatarak, yaşamını sürdürdü.

3.YİYRENİŞİ ŞEŞEN

Burın zamanda bir han bolıptı. Ol bir vezir karttı şakırıp, oga alıp koşkar berip:

–Bu koşkardı üyine eketip, yaz basında kozalatıp ekel,—deydi.

Kart bek kaygırıp, koşkarlardı aydap, üyge kaytadı üyde onıñ sınşı kızı bolıptı. Kız ban kart, koşkalardı soydırıp, eş abdramay kıs boyı zavıklanıp aşap şıgadılar. Yaz basında han ańşılap şıkkanda, kız onıñ ańşılap yurgen yerine barıp, betege yulkıp oltıradı. Han, bu kızdı körip, bir saklavşısın yiberip, kızdıñ ne etip turganın soratadı.

Atası bala tavıp, kanı toktamaganga, bek tösek etüv üşin betege yiynap turganın söyleydi. Sol habardı han saklavşıdan esitip, inanmay, özi keledi. Kız hanga da sol yavaptı beredi:

Han:

–Er edem bala tabama?—dep eceyipsinedi.

Kız

–Eşi, koşkar kozılayma?–dep handı uyaltadı.

Munna soñ han kızdı sarayına aldıradı. Tek özine hatınlıkka almaga oñaysızlanıp, arkalı kızdı Yiyrenşi–Şeşenge demneydi. Söytip, han kız ban yasırtın paydalanmaga oylaydı.

Buga kız köñmeydi. Ol hanga:

–Arslan iyt sarkıtın aşamay,–dep uyaltadı.

Kız bu isti Yiyrenşi–Şeşenge söyleydi.

Yiyrenşi–Şeşen munın üşin handı uyaltıpağa boladı. Bular hatını man yasırtın söz koyısıp ayırılادılar.

Yiyrenşi–Şeşen

–Men seni ayırıp yibergen soñ, seniñ atañ hanga kelip, benim üstimnen töre ettirsin,–deydi.

Kart hanga barıp:

–Yiyrenşi–Şeşen mennen bav alıp, almalgadıñ bir kesegin şiritip, keri kaytaradı,–dep hannıñ töre etüvin tiledi.

Han Yiyrenşi–Şeşendi şakırıp, töre etkende, Yiyrenşi–Şeşen hanga karap:

–Menim alğan bavımda ayuv ızım kördim,–degen. Han bu söz özine tiygizilip ayılğanın, Yiyrenşi–Şeşen isti bilgenin bilip, bek uyalıp:

–Bavıña ayuv kirse de almalarına tiymedi, tınış bol,–dep, Yiyrenşi–Şeşen men hatınıñ yarastıradı. Olar bek tatım bolıp, tatuvlı kepte yaşaydılar. Bir zaman Yiyrenşi–Şeşen kıldırıp ketkende, hatını öledi.

Saray edemi Yiyrenşi–Şeşenniñ aldına şıgıp, süyikli hatınıñ aytıp korkıtpas üşin bulay soravlar beredi:

–Bir kisidiñ anası ölse, ne bolar?–deydi.

Yiyrenşi–Şeşen:

–Anası ölse, Ayman köli kurıp,–deydi

–Adanası ölse ne bolar?

–Aymüyizi sarsılar.

–Kız kardaşı ölse ne bolar?

–Kabırgası kaksar.

–Hatını ölse ne bolar?

–Bir türlü hatın öler, tösek yañırar; bir türlü hatın öler büldirigi üziler, Kamşu yogalar; bir türlü hatın öler, ker men yığılar.

Bu sözlerdin Yiyrenşi–Şeşen hatınıniñ ölgenin sezedi. Ol üylener üşin kız–hatın sınamaga şığıp ketedi.

Yolda bir atka atlanıp, baska birin yetip bargan bir Kartka yolıgadı. Birge barayatıp, Yiyrenşi–Şeşen Kartka:

–Astıñ dagıdı maga ber, yetkeniñdi öziñ min,–deydi. Kart bu sözlerden bir zat ta almay bara beredi. Barabara yol ekige aylanadı. Yiyrenşi–Şeşen kartka:

–Bu yol aylanış, aylanış bolsa da, tuvra, tuvra bolsa da aylanış,–deydi. Kart anlamaganda:

–Atay, toktap agaş kazan asayık, bir az yal eteyik,–deydi Yiyrenşi–Şeşen tagı da. Kart anlamagan kebinde bara beredi.

Soñ üyine kelip, söligi habardı kızına aytadı. Kızı bulardıñ menesin anlap:<<Astıñdagıda maga ber, yetkeniñdi öziñ min>> degeni, yas kisi ullı kisidiñ oñ yagında barmaga kerek degen boladı;<<aylanış bolsa da tuvra>> yol hetesiz yuriletagan yol degen söz; <<tuvra bolsa da aylanış>> degeni

heteli yol degen söz;<<agaş asayık>> degeni ülle tartayık degen söz boladı>>,-deydi.

Bir kün Yiyrenşi–Şeşen bu karttıñ üyine kelip kiredi. Kart üyde bolmaydı. Kız şaşın tarap oltırgan eken. Yiyrenşi–Şeşenniñ kelgenin körip, Kız:

–Oñmas üydiñ kulaksız boluvı,-dep, şaşın yavlık pan kaplaydı. Yiyrenşi–Şeşen de yan–yagına karanıp:

–Bu üydüñ şıgaragı yaypak eken.-deydi.

–Bu üydiñ şıgaragı yaypak bolsa da, tütini tüz,-dep yavaplaydı kız.

Soñıra Yiyrenşi–Şeşen kolına bir üvıs topırak alıp, kızga karap ımlaydı, a kız oga şaşın alıp ımlaydı. Olardıñ söytüvi Yiyrenşi–Şeşenniñ akılı topırak kimik köp, kızdıñ akılı şaşıñ bürtikleri kimik köp degen sözleri eken.

Yiyrenşi–Şeşen, bu kızdıñ akılına kızıp, özine hatın etip alğan.

Yiyrenşi–Şeşen yas kelinşeklerdiñ arasına tüşip kaladı. Sonda birisi maskaralap:

–Kökte neşe yulduz barıp kim biler?-dep soragan

–Onı apakay bilmegen boladı,-deydi Şeşen.– Küni kelgende, erkek et betinnen tüşip, yuzin tömenge berip yatar, apakay bolsa şalkasınnan tüşip yatar. Betin kömip yatkan yulduz sanın bilmes şalkayıp yatkan apakay biler.

Yiyrenşi–Şeşen bir Nogayga keledi. Üy iyesi men hatını, kelgen konaktı törge şıgarıp, aldına sıpıra tizedi, bes yumırtkadı pisirip saladı, soñ konakka:

–Siz sözge Şeşen kisi. Mine bes yumırtkadı tepe–teñ etip üş edemge paylap berip karaşanız,-dep sınagısı keledi.

Yiyrenşi–Şeşen bir yumırtkadı üy iyesine, ekinşisin özine, kalgan üşevin hatinga kaytarıp beredi. Sonda hatın eceyipsinip:

–Maga ne üşün üş yumırtka berdiñiz,– dep soraydı.

Yiyrenşi–Şeşen külip:

–Erkeklerge alla da berip koyıptı ekiser yumırtka, men de berdim birer, olarda üşer boldı, mine saga da üş yumırtka,–dep añlatkan.

Burın zamanda bir han añşıláp şığıptı eken. Üyde onıñ yalgız uvılı man yañı tüsirgen kelinı kalıptı eken. Hanga bir neşe Karaklar rasıp, onan altın tileydiler. Sonda han:

–Eki atlı yiberiñiz, sarayda uvılım men kelinim bar. Olarga men hat yazıp bereyim. Sonı da eltep, altındı alarlar,–deydi,

Eki atlı karak hattı ekilip hannıñ ulına beredi. Ol hattı bulay dep okıydı:<<Kapı aldında eki tut terek bar, olardı aybalta man tüpten kesip avdararsıñ, eger aybalta kespese, kazan tübindegi kara bilevge bilevlersiñ, ol keser>>.

Yigit menesin añlayalmay hatınına körsetip, sonda hatını:

–Eki tut terekti avdar dedi–eki atlıdı öltir, altın sanlı aybalta devi–sen, kazan tüptegi bilev devi–men,–dep tüsindiredi. Sonnan soñ han uvılı karaklardı öltirip, hanga kömekke ketedi. Atasın aman–esen bosatıp, ata hanlığına özi iye bolıp toktaydı.

YİYRENŞİ-ŞEŞEN

Geçmiş zamanlarda bir han varmış. O ihtiyar vezirini çağırıp, ona bir koşkar koyun vererek:

–“Bu koşkarı evine götürüp, yaz başında kuzulatıp gel.”dedi.

İhtiyar çok kaygılanıp, koşkarları eve götürdü. Evde onun kâhin kızı vardı. Kız ile ihtiyar, koşkaları kestirerek, etini hiçbir şey olmamış gibi kış boyunca yiyip, keyifle bitirdiler. Yaz başında han avlanmaya çıkınca, kız onun avlanmaya çıktığı yere gidip, işlenmemiş engebeli arazide çöküp oturdu. Han, bu kızı görüp, bir muhafızını gönderip, kızın ne yaptığını sordurttu.

Babasının bir çocuğunun olduğunu, kanı durdurmaya, iyi bir döşek yapmak için işlenmemiş engebeli araziye yığılıp oturduğunu söyledi. O haberi han, muhafızdan dinleyip, ona inanmayıp kendisi geldi. Kız, hana da şöyle cevap verdi:

Han:

–“Erkek adamın çocuğu olur mu?”

Kız

–“Peki, koşkar koyun kuzular mı?” diye hanı şaşırttı.

Bundan sonra han, kızı sarayına aldırıldı. Ama kendisine eş olarak almayı istemedi, önemli kızı Yiyrenşi-Şeşen için düşündü. Han, bu şekilde kızı gizlice faydalanmayı düşündü.

Buna, kız razı olmadı. O, hana:

–“Arslan, köpek yemini yemez.”diyerek onu şaşırttı.

Kız, bu işi Yiyrenşi-Şeşen’e söyledi.

Yiyrenşi–Şeşen, bunun için hanı uyarmaya gitti. Bunlar, karısı ile gizlice anlaşp ayrıldılar.

Yiyrenşi–Şeşen

–“Ben senden ayrılıp gönderdikten sonra, senin baban hana gelip, benim üzerimden töreyi uygulatsın.”dedi.

İhtiyar hana gidip:

–“Yiyrenşi–Şeşen benden bağ alıp, elmaların bir bölümünü çürütüp, bağı geri verdi.”diye hanın yargılamasını istedi. Han Yiyrenşi–Şeşen’i çağırıp yargılama yapınca, Yiyrenşi–Şeşen hana bakıp:

–“Benim aldığım bağda ayı izi gördüm.”dedi. Han bu sözün kendisine söylendiğini, Yiyrenşi–Şeşen’in işi bildiğini anlayıp, çok utanıp:

–“Bağına ayı girse de elmalarına dokunmadı, rahat ol.”deyip, Yiyrenşi–Şeşen ile karısını yakıştırdı. Onlar çok mutlu olup, huzurlu bir şekilde yaşadılar. Bir zaman sonra Yiyrenşi–Şeşen dolaşmaya çıkınca, karısı öldü.

Saray halkı Yiyrenşi–Şeşen’in karşısına çıkıp, çok sevdiği karısının öldüğünü duyunca korkmasın diye, bunlar sorular sordu:

–“Bir kimsenin annesi ölse ne olur?”dedi.

Yiyrenşi–Şeşen

–“Anası ölse Ayman Gölü kurur.”dedi

–Erkek kardeşi ölse ne olur?

–Ay boynuzu sarsılır.

–Kız kardeşi ölse ne olur?

–Kaburgası kırılır.

–Karısı ölse ne olur?

–“Bazı hatunlar ölür, döşek yenilenir; bazı hatunlar ölür ilmeği kopar, kamçı yok olur; Bazı hatunlar ölür, hüzün toplanır.

Yiyrenşi–Şeşen, bu sözlerden karısının öldüğünü anladı. O evlenmek için kız–kadın araştırmaya başladı. Yolda bir ata binip, başka birine giden bir ihtiyara rastladı. Birlikte giderken, Yiyrenşi–Şeşen ihtiyara:

–“Altındakini bana ver, götürdüğünü de kendin bin.”dedi. İhtiyar bu sözlerden bir şey anlamadan yoluna devam etti. Gide gide yol ikiye ayrıldı. Yiyrenşi–Şeşen ihtiyara:

–“Bu yol dolanbaçlı olsa da, doğru, doğru olsa da dolanbaçlı.”dedi. İhtiyar anlamayınca:

Yiyrenşi–Şeşen, “Baba, ağaç kazan asalım, biraz dinlenelim.”dedi. İhtiyar anlamadığı için devam etti.

Sonra evine gelip, yaşadıklarını kızına anlattı. Kız bunların manasını anlayıp: “Altındakini bana ver, götürdüğünü kendin bin” demekten kastı, genç olan kişi, yaşlı olan kişinin sağ yanında gitmesi gerektiğidir; “ dolanbaçlı olsa da doğru” yol, hatasız yürünen yol dediği söz; “doğru olsa da dolanbaç” dediği, hatalı yol dediğidir; “ağaç asalım” dediği pipo içelim demesindendir”dedi.

Bir gün Yiyrenşi–Şeşen, bu ihtiyarın evine geldi. İhtiyar evde değildi. Kız saçını tarayıp oturuyordu.

Kız, Yiyrenşi–Şeşen’in geldiğini körüp:

–“Mutsuz evin, kulaksız olanı.”deyip saçını başörtüsü ile başını kapattı. Yiyrenşi–Şeşen de etrafına bakınıp:

–“Bu evin bacası yamukmuş.”dedi.

–“Bu evin bacası yamuk olsa da, dumanı düz.”deyip cevapladı kız.

Sonra Yiyrenşi–Şeşen eline bir avuç toprak alıp, kıza bakarak toprağı işaret etti, o kız da saçını eline alıp ona o saçı işaret etti. Bunların böyle

yapmasından sebep, Yiyrenşi–Şeşen’in akli toprak gibi çok, kızın akli saçın kıvrımları gibi çok demek içinmiş. Yiyrenşi–Şeşen, bu kızın zekâsına heveslenip, kendisine eş olarak aldı.

Yiyrenşi–Şeşen genç gelinlerin arasına düştü. Sonra birisi alaylı bir şekilde:

–“Gökte ne kadar yıldızın olduğunu kim bilir?” diye sordu.

Şeşen, “Onu, kadın bilmez olur mu?.” dedi. Günü gelince, erkek, eti yüzünden inince, yüzünü aşağı doğru verip yatar, kadın olsa yüzüstü yatar. Yüzünü gömüp yatan kişi yıldız sayısını bilmez, yüzüstü yatan kadın bilir.

Yiyrenşi–Şeşen bir Nogay’a geldi. Ev sahibi ile karısı, gelen misafiri çadırın başköşesine çıkarıp, önüne sofra kurdular, beş yumurtayı pişirip önüne koydular, sonra misafire:

–“Siz etkili söz söyleyensiniz. İşte beş yumurtayı eşit bir şekilde, üç kişi arasında paylaştırıp.” diyerek onu sınamak istedi.

Yiyrenşi–Şeşen bir yumurtayı ev sahibine, ikincisini kendisine, geriye kalan üçünü adamın karısına verdi. Orada kadın şaşırıp:

–“Bana niçin üç yumurta verdiniz.” diye sordu.

Yiyrenşi–Şeşen gülerek:

–“Erkeklerle, Allah da ikişer yumurta vermiştir, ben de birer tane verdim, onlar da üçer oldu. İşte sana da üç yumurta.” diye anlattı.

Eski zamanlarda bir han avlanmaya çıkmıştı. Evde sadece onun oğlu ile yanına bıraktığı gelini varmış. Hana birçok hırsızlara rastlayıp, ondan altın istemişler. Orada han:

–“İki atlı gönderiniz, sarayda oğlum ve gelinim var. Onlara ben hat yazıp vereyim. Onu da götürüp, altını alırlar.”dedi.

İki atlı hırsız, hattı getirip hanın oğluna verdi. O hattı, şöyle diye okudu: “Kapı önünde iki dut ağacı var, onları aybalta ile dipten kesip devirirsin, eğer aybalta kesmezse, kazanın dibindeki kara bileve bilevlersin, o keser.”

Yiğit bunun manasını anlamayarak hattı karısına gösterdi. O zaman karısı:

–“İki dut ağacını devir dediği, iki atlıyı öldür, altın kıçlı aybalta dediği sensin, kazanın dibindeki bilev dediği benim.”diye düşündü. Ondan sonra hanın oğlu hırsızları öldürüp, hana yardıma gitti. Babasını sağ-salim kurtararak babasının hanlığına kendisi sahip oldu.

4.BALŞI-ŞEGERTKİ

Burın-burın zamanda, hannıñ kızı kadı zamanda, malı mıñlap yurgende, kara halkı kan kakırganda, yaşıgan bolgan eken baylar da, yarlılar da. Sonday bir yarlıdıñ atı Şegertki bolıptı eken. Bir yol ol Akmak baydıñ bir atın urlaydı eken. Ol at baydıñ süyikli argımaklarınıñ birisi bolıptı.

Bir zamannıñ bir şagında Akmak bay onı bileği. Ol avılga habar elttiredi. Attı kim urlaganın em ol kayda ekenin aytkan kisiğe on at berekke söz beredi. Akmay bay, başlıların şakırıp, bal aştırıp keñesedi. Solardıñ işinde özin balşıga sanap şekertki de keledi. Beri de balşılar durıs aytıp on attı alar eken, tek aytıp bolmaydılar. Tek Şegertki durısın aytıp saladı. Argımağı ekeldirgen soñ Akmak Bay Şegertkige on attı beredi.

Teñri yaratkan künlerdiñ bir küninde Akmak baydıñ altın yüzigi yok boladı. Ol tez Şegertkidi özine şakırttıradı.

Bay Şegerkidi üyine kirgizip, kımızın işirtip, yuziginiñ yok boluvın aytadı.

–Yeti atamnıñ eñ birinşisi bergen altın yuzigim yok boldı. Sonıñ kimde ekenin ayıştı. Eger tapsań, saga bir şontay altın berermen,—deydi Akmak Bay Şegertki ündemey tıñlay turıp oylanadı. <<Kaytıp tabayım eken?>> soñ esine tüşip:

–O bay iyem! Bir az sabır et. Men oylanıp karayım. Soñ saga berisin tökpey–şaşpay aytıp salarman,—deydi, özi üşinşi koraz kışkırganda ok kaşpaga oylanadı.

Bay Şegertkidiñ aytkanına razı bolıp, öziniñ termesine ketedi.

Şegertkidiñ avılga kelgen habarı tez yayıldı. Onı yuzikti urlagan yarlı üş agalı–inililer de bile. Olar Şegertkidiñ bayga ne aytkanıñ tıñlayakka toktasadı.

Birinşi bolıp olardıñ eñ kışkeyi keledi. Ol endi tıñlap baslayım degende, birinşi koraz kışkıradı.

Şegertki süyinip:

–Birinşisi keldi!—dep kışkıradı.

Kencepay yarlı, Şegertki onıñ kelgenin bildi dep, tez ereketlep agalarına barıp bildiredi:

–Agavlarım, ol benim tıñlamaga kelgenimdi bildi, inanmazsańız, öziniz tıñlap karańız.

Bu kez ortanşısı baradı. Ol da endi tıñlap baslayım degende, ekinşi koraz kışkıradı. Şegertki süyinip:

–Ekinşisi de keldi!—dep kışkıradı.

Ortanşısı da kelip, öziniñ kelgeniñ bildi dep bildiredi. Endi üşevimiz de barıp tıñlayık,—deydi en üykeni. Söytip te etediler. Asta–akırın olar esigine yanasıp, endi tıñlayık dep turganda, üşinşi koraz kışkıradı.

–Üşevi de keldi!–dep kıskırıp, şegertki atılıp kırğa şıgadı. Şıksa, ayak astına üş yarlı yigit buga tilep turılar.

–Bizge endi yaşav yoK. Alla saklasın bayga aytıp koymatagı: Yüzikti biz alğan edik. Onı esikten Şegertki süyinip:

–Eger Akmak baydıñ yuzigi sizde bolsa, onı siz kazga beriñiz em ayagın da sındırıñız,–deydi–Savbol, Şegertki! Bizdi sıylagan seni tanrı sıylasın. Beri de sen aytkanday bolar, bizim sıylı başlı!

Yarlılar yuzikti kazga berediler de ayagın sındıradılar. Yuzik kazda ekenin bilgen Şegertki bayga barıp:

–O bay iyem! Siziñ yuzigiñizdi aksak kaz yutıptı, deydi.

Akmak bay yuzikti kazdan alğan soñ, Şegertkige bir şontay altın beredi.

Akmak bay bir kere öziniñ avıldası Koybagar bayga kırııp baradı da Şegertki akında habarladı. Bular ekevleri erimediler. Sonda Koybagar bay baylığınıñ yartısın bereyegine söz beredi, eger Şegertki onıñ aytkanıñ tapsa.

Koybagar oylanadı: Şegertkidi ıslap eltep karayım, onıñ atı da <<Şegertki>>, tabarma eken? Koybagar bir Şegertkidi ıslayak bolıp ımtıladı–ıslap bolmaydı, ekenşi yol ımtıladı–bolmaydı, üşinşi yol ımtıladı–ıslaydı. Onı orap, Şegertkige barıp:

–Sen küşli biletagan balşı olsan, aytsı, bu ne zat?–dep soraydı.

–Birinşi yol atıldıñ, Şegertki–kutıldıñ, ekinşi kere de kutıldıñ, üşinşi kere–tutıldıñ!

Şegertkidiñ öziniñ akında anlamagan Koybagar bay:

–Munı sen kaytıp bildiñ? Eceyip bilgiş balşı ekensiñ?–dep, öziniñ baylığının yartısın beredi. Balşı Şegertki baylıktı da alıp, onıp–ösip yaşap kaladı.

FALCI – ŞEGERTKİ³²

Çok eski zamanlarda, hanın kızının kadı olduğu zamanda, onun malı çoğaldıkça çoğaldığı zaman, çok halkı kan kustuğu zaman, fakirler de baylar da yaşıyormuş. O zaman bir fakirin adı Şegertki'ymiş. Bir kere o, Akmak Bey'in atını çalmış. O at, bayın en değerli argımak atlarının birisiymiş. Bir zamanın bir çağında Akmak Bey onun çalındığını anladı. O köye habar gönderdi. Atı kimin çaldığını ve onun nerde olduğunu söyleyene, on at vermeye söz verdi. Akmak Bey, falcılarını çağırıp, Fal açtırıp danıştı. Onların içinde kendisini falçı sanıp Şegertki de geldi. Bütün falcılar doğru söyleyip, on atı alacaklarmış, ama söylemediler. Ama Şegerteki doğrusunu söyledi. Argımak atı getirdikten sonra, Akmak Bay, Şegertki'ye on atı verdi. Tanrının yarattığı günlerden bir günde Akmak Bay'ın altın yüzüğü kayboldu. O, hemen Şegirtki'yi yanına çağırttı. Bay, Şeregetki'yi evine sokup, kımızını içirip, yüzüğünün yok olduğunu söyledi.

–“Benim yedi atamdan en birincisinin verdiği altın yüzük kayboldu. Onun kimde olduğunu söyle. Eğer bulursan, sana bir çanta altın veririm.”dedi. Akmak Bey, Şegertki ses çıkarmadan dinleyip düşündü. “Gidip bulayım?” sonra aklına düşüp:

–“O bay, sahibim! Biraz sabret. Ben düşüneyim. Sonra sana hepsini açık açık söylerim.”dedi, kendisi üçüncü horoz öter ötmez, kaçmayı düşündü. Bay, Şegertki'nin söylediğini kabul edip, kendi çadırına gitti.

Şegertki'nin köye geldiği haberi çabuk yayıldı. Onu, yüzüğü çalan fakir üç ağabey–kardeşler de öğrendiler. Şegertki'nin beye ne söylediğini dinlemenin derdine düştüler.

Birinci olarak onların e küçüğü geldi. O şimdi dinlemeye başlayayım deyince, birinci horoz öttü.

³² Çekirge

Şegertki sevinip:

–“Birincisi geldi!” diye haykırdı.

Fakir Kencebay, Şegertki onun geldiğini bildi deyip, hemen hareketlenip ağabeylerine gidip bildirdi:

–“Ağabeylerim, o benim dinlemeye geldiğimi bildi, bana inanmazsanız, kendiniz dinleyip görün.

Bu kez ortancası gitti. O da şimdi dinlemeye başlayayım dediğinde, ikinci horoz öttü.

Şegertki sevinip:

–“İkincisi de keldi!” diye haykırdı.

Ortancası da gelip, kendisinin geldiğini bildi diye bildirdi. En büyüğü “Şimdi üçümüzde de gidip dinleyelim.”dedi.

Öyle de yaptılar. Onlar ahırın eşiğine yanaşıp, şimdi dinleyelim deyince, üçüncü horoz da öttü.

–“Üçüncüsü de geldi!” diye haykırdı. Fırlayıp kıra çıktı. Dışarı çıkınca buna, üç fakir yiğit yalvardılar.

–“Şimdi bize yaşama hakkı yok. Allah korusun, sakın beye söyleyip bizi ona bırakma. Yüzüğü biz almıştık.

Bunu duyan Şegertki sevinip:

–“Eğer Akmak Bey’in yüzüğü sizde ise, onu siz kaza veriniz ve ayağını da kırın.”dedi. “Sağol Şegertki! Sen bizi koruyorsun, Allah da seni korusun. Bizim saygı duyulacak falcımız, bunların hepsini sen söyle!”

Fakirler, yüzüğü kaza verdiler ve ayağını da kırdılar. Yüzüğün kazda olduğunu bilen Şegertki, hana gidip:

–“Sahibim olan bay! Sizin yüzüğünüzü, aksak kaz yutmuş.”dedi.

Akamak Bay yüzüğü kazdan aldıktan sonra, Şegertki'ye bir çanta altın verdi. Akmak Bey, bir kere kendisinin köylüsü Koybagar Bey'e dolaşmaya gitti. Şegertki'nin geldiğini söylediler. Bunların ikisi üşenmediler. O zaman Koybagar Bey, eğer Şegertki onun söylediğini yaparsa, servetinin yarısını vereceğine söz verdi. Koybagar şöyle düşündü: Şegertki'yi yakalayıp getireyim, onun atı da "Şegertki" bulabilir mi?

Koybagar, birinci de bir Şegertki'yi yakalayacak olup göz kırptı, yakalayamadı. İkinci kere göz kırptı, olmadı. Üçüncü kere göz kırptı, yakaladı. Onu yakalayıp, Şegertki'ye gitti:

—“Sen iyi bilen bir falcıysan, söyle, bu şey nedir?” diye sordu.

—“ Şegertki, birinci defa atıldın, kurtuldun, ikinci kere de kurtuldun, üçüncü kere de yakalandın!”

Şegertki'nin, kendisi hakkında söylediklerini anlayamayan Koybagar Bey:

—“Bunu sen nasıl bildin? Ne acayip bilgin bir falcısın?”deyip, kendi beyliğinin yarısını verdi. Falcı Şegertki, baylığı da alıp, mutlu bir şekilde yaşadı.

5.NE ZAT TETLİ?

Burın zamanda bir han yaşagan. Onıñ yalgız yetken kızı bolgan. Sonı kim de aytırıp keledi, tek han kızın bermeydi. Ol bulay şart etken. Üş soravım bar, sonı düris şeşken yigitke ol tiyisli bolayak.

Hannıñ birinşi soravı:<<Duniyada ne zat eñ de ötkir?>> Ekinşi soravı:<<Duniyada tozbas ne katı?>> Üşinşi soravı:<< İnsannıñ yanına duniyada ne zat aşşı, ne zat tetli?>>

Köp yigitler kelip:<<Birinşisi–süñgi, kincal; ekinşisi–tas, temir; üşinşisi–bal man seker>> deydiler. <<Durıs tuvıl!>>–dep han olardıñ basların şaptırıp aladı.

Bir kün bir yarlı yigit kelip:

–Han iyem, soravlarıñdı men şeşsem, kızıñdı maga beresiñme?–dep soraydı.

Yigitti misetsimegen han:

–Sendey neşe erüv yigitler keldi, şeşip bolmadılar. Sen şeşip bolayagıñ barma? Durıs şeşpesen, basındı sakla,–dep yiberedi.

Yigit kızdı yaslay süygen edi, tek hannıñ kızına yarlı yigittin küşi yeteme? Yigit üyge kaytıp keledi. Onıñ yalgız karındası boladı. Ol agasınıñ muñayıp oltırganıñ körip:

–Adanasım, ne zatka paşman bolasıñ? Sırtıñdı aytşı, belki, benim kolımnan keleyek zattır, –deydi.

–Han üş sorav beripti. <<Solardı şeşken yigitke kızımdı beremen>>–depti. Men şeşsem eken...

–Adanasım, sen kıynalma, maga aytşı.

–Birinşisi: Dunıyada ne zat eñ de ötkir? Ekinşisi: Dunıyada tozbas ne zat katı? Üşinşisi: İnsannıñ dunıyada yanına ne zat aşşı, ne zat tatlı?

–Adanasım, dunıyada eñ de ötkir degeni–el. Ol kayda da kiredi. Ne zat tozbas katı degeni– attıñ tuyagı. Ne zat aşşı, ne zat tetli bolsa– küyevi men hatını urıssa–bu aşşı, olar tatım bolsa– ol eñ de tetli. Endi barıp, hanga solardı ayt, nasibiñ aşılmaspa eken, –deydi karındası.

Yigit süyinip, ertesi kün hanga barıp:

–Soravlarına yavap taptım, –deydi.

Han yigitti tıñlap oltıradı.

Yigit karindasi aytkan kepte hanga bildiredi. Han özi yigitti yaratpasa da, aytkan sözinnen şıkpaga uyalıp, kızın yarlı yigitke, toy etip beredi. Yigit pen kız duniyada en de aşşı em en de tetli zattı sonda anlaydılar.

NE ŞEY TATLI?

Eski zamanda bir han yaşarmış. Onun yalnız yaşayan bir kızı vardı. Bu kızı kimler kimler istedi, ama han kızını vermedi. O, şöyle bir şart koydu. Üç sorum var, bu soruları çözen yiğide o, gerekli olacak.

Hanın birinci sorusu: “Dünyada en keskin olan şey nedir?”, ikinci sorusu: “Dünyada hangi madde eskimez?”, Üçüncü sorusu: “Dünyada insanın canına hangi şey acı, hangi şey tatlı?”

Birçok yiğit gelip: “Birincisi–süngü, hançer; ikincisine–taş, demir; üçüncüsüne–bal ile şeker”dediler. “Doğru değil!”deyip, han onların başlarını kestirdi.

Bir gün bir fakir yiğit gelip:

–“Hanım, soruları ben çözssem, kızını bana verir misin?–deyip sordu.

Han, yiğidi ciddiye almayarak:

–“Senden önce ne iyi yiğitler geldi, çözemediler. Sen çözebilecek misin? Doğru çözemezsen, başını koru.”deyip gönderdi.

Yiğit, bu kızı küçüklükten beri severdi, ama hanın kızına fakir yiğidin gücü yeter mi? Yiğit dönüp eve geldi. Onun sadece kardeşi vardı. O ağasının sıkıntılı bir şekilde oturduğunu görüp:

–Kardeşim, sen niye pişman oldun? Derdini anlat, bekli benim yapabileceğim bir şeydir.”dedi.

–“Han üç soru verdi. “Bunları çözen yiğide, kızımı vereceğim.”dedi. Ben çözebilsem...

–“Kardeşim, sen canını sıkma, bana söyle.”

–“Birinci: Dünyada en keskin şey nedir? İkincisi: Dünyada eskimeyen madde nedir? Üçüncüsü: İnsanın canına hangi şey acıdır, hangi şey tatlıdır?

–“Kardeşim, dünyada en keskin dediği şey, el. O her yere girer. Hangi madde eskimez dediği, atın toynağı. Hangi şey acı, hangi şey tatlı dediği ise, karı–koca kavga ederse bu acı, onlar birbiri ile mutlu olursa, o da en tatlı. Şimdi git hana bunları söyle, nasibin açılmaz mı o zaman.”dedi kardeşi.

Yiğit sevinerek, ertesi gün hana gidip:

–“Sorularının cevabını buldum.”dedi.

Han, yiğidi dinlemek için oturdu.

Yiğit, kardeşinin söylediği şekilde hana bildirdi. Hanın kendisi yiğidi beğenmese de, verdiği sözden çıkmayıp, kızı fakir yiğide, düğün yapıp verdi. Yiğit ile kız dünyada en acı ve en tatlı şeyi o zaman anladılar.

6.ALDAR

Burın zamanda bir han iytin–kusın iyertip aňşılup şıgadı eken. Bir aň da karsı kelmegende han:<<Ah seni, bir aldar sama yolıksa eken>>–dep oylanıptı. Köp uzakka barmay, onıñ aldınnan bir kisi şıgadı. Han onnañ:

–Sen aldardı körmediñme?–dep soraydı.

Kisi hanga karaydı soñ:

–Aldar kerek bolsa, sen, iytıñdı–kusıñdı alıp, bu yerge ertep kel,–depti.

Han ayılğan sözge tabıladı. Aldar bir terektin astında toktap, iş deret alıp, onı yaman Kalakayı man yavıp, bir zattı ıslap oltırganday bolıp, eyleciydi. Han iytin–kusın almay kelgen eken.

–Sen şe iytıñdı–kusıñdı, oğıñdı–yayıñdı mutıpsın,–depdi kisi

–Bay–Bay! Ne eteyim eken?–dep muñayadı han.

–Han sen bir de muñayma. Men barıp ekeleyim.

Tek sen atınnan tusıp muñavın ısla,–dep bayagı kisi yaman kalakayga ımlaydı.

–Kaşıp ketpesin, sak bol,– depdi de atka minip şabadı.

Aldar ketken soñ, han:<<Bu ne zat eken?>>–dep oylanıp, bir kolı man kalaykaydın astına sugıp karaydı. Onıñ Kolına yılı bir zat tiyedi. Kamıtıp ıslayım dese, kolın bokka tıgadı, silkeyim degende, kolı tereke tiyedi, avırtkan barmagın<<ah>> dep avızına tıgadı.

Soñınnan añlagan han:<<Aldar degen bu eken!>>–deydi.

HİLECI

Eski zamanlarda bir han köpek ve kuşlarını yanına alıp avlanmaya çıkmış. Karşısına hiç av çıkmayınca han: “Ah seni, şimdi bir hileci çıksaymış.” diye düşünmüştü. Çok uzağa gitmeden, onun karşısına birisi çıktı. Han ondan:

–“Sen hileci görmedin mi?” diye sordu.

Adam, hana baktıktan sonra:

–“Eğer hileci gerekiyorsa, sen köpeğini–kuşunu alıp, bu yere gel.”dedi.

Han söylenen sözü yerine getirdi. Aldar bir ağacın altında durup, tahret alarak, hile ile sanki kötü bir kalakay³³ yakalamış da oturuyor gibi yaptı. Han köpeğini–kuşunu almaya kelmiş.

Adam, “ Sen köpeğini, kuşunu, okunu, yayını unutmuşsun.”dedi.

Han, “Bey, Bey! Ne yapayım?” deyip bunaldı.

–“Han sen bunalma. Ben gidip getireyim.

Yukarıdaki adam, “Ama sen atından inip bunu yakala.”diyerek, kötü kalakayı işaret etti.

–“Kaçıp gitmesin, dikkatli ol.”deyip, ata binip atı koşturdu.

Aldar gittikten sonra, han: “Bu nasıl bir şeymiş?” diye düşünüp, bir eliyle kalakay’ın altına sokup baktı. Onun eline cıvık bir şey değdi. Yakalayayım dese de, eli pislige bulaştı, silkeyim dediğinde, eli ağaca değdi, ağrıttığı parmağını “ah” deyip ağzına tıktı.

Bunu anlayan han: “Aldar dedikleri buymuş.” dedi.

7.AKSAK AYAK KÜNELİ TUVİL

Burın zamanda bir yarlı kart bolıptı eken. Muniñ dört ulı bolgan. Bu kart bir kün avırıp öledi. Bu dört uvıldıñ ortasında bir ulak kaladı. Ol ulaktıñ da art ayagınıñ birisi sakat bolıp, oga da maylı şüberek baylap koygan ekenler. Bu

³³ Lokma, mafış

dört yigit ulaktı ekelip ortalıkta paylaydılar. Onıñ sav art satanı üykenine, sav eki aldı kolı—eki ortanşısına, sakat satanı kişkeyine tiyedi. Ulaktı semirgende, soyarmız, —dep bular otlakka yiberip koyadılar. Ulak ot otlap, suv işip, ayran işip, kün isside kelip oşakKa kirip yatadı eken.

Bir kün bu ulak oşakta yatkanda, sakat ayagınan baylangan şüberekke ot tüşip, ol da ayagın yakkanga şıday almay, onda—munda yuvırıp, artta barıp hannıñ üyuvli turgan köp pişenine süykenip, pişenge ot salıp koyadı. Han bu ulaKtın iyelerin, dört yigitti tanıp şakırtıp:

—Menim pişenimdi töleniz,—deydi.

—Yok, ol pişendi biz berimiz de tölemespiz.

Ol ulak bizim berimizge de ortak bolgan man biz onı paylap koyganmız.

Ol ot salatagan ayak—kişkey inimizge tiygen ayak. Pişendi ol tölsin, —deydiler agaları. Sonda hannıñ törşileri:

—Olay bolganda, ol tölemege kerek,—dep tölevdi kişkey yigitke saladılar.

—Töre etkende şara yok,—dep tölevdi moynına alıp, kişkey yigit avıldan şıgıp ketip barayatırganda, aldınnan bir kart tilenşi karsı kelip:

— Ey, balam, kaygılı kepte avılıñda taslap, kayda barasın?—dep soraganda, yigit oga basına tüşken kıynılıqtın berin de aytadı.

—Ey balam, balam, sen ol yerde yaslık etkensiñ. Oga sen küneli Nege dese saga tiygen sakat ayakka ot tüşse de, (ol sakat zat kayda barsın, yatkan yerinde yanıp söner edi) agalarına tiygen üş ayak onı süyrep eketpegen bolsa, pişen de yanmas edi. Sen onı barıp hanga ayt,—dep buga bu akıldı tilenşi Kart üyretedi.

Bu üyretken kepte ol yigit hanga barıp:

—Ey, han akam, töredi etüvşiler şe tüz töre etipti, tek mennen bir söz kalıptı. Senin pişenine ot salgan sakat ayak özi kelip salgan yok. Ol yakta da,

yerinde yatıp turar edi. Eger agalarıma tiygen üş ayak ol sakat ayaktı alıp kelmey bolsa, pişen yanmas edi,—dep aytkanda, han töreşilerin şakırıp, yanından töre ettirip, pişen tölevdi onıñ üş agasına saladı.

AKSAK AYAK SUÇLU DEĞİL

Eski zamanlarda bir fakir ihtiyar varmış. Bunun dört oğlu varmış. Bu ihtiyar bir gün hastalanıp öldü. Bu dört oğlun ortasında bir oğlak kaldı. O oğlağın arka ayağının birisi sakatlanınca, ona yağlı bir kumaş bağlamışlar. Bu dört yiğit oğlağı getirip ortada paylaştırdılar. Onun arka sağ budunu büyüğüne, sağ iki ön elini iki ortancaya, sakat budunu küçüğüne dedi. Oğlağı iyi beslenince, keseriz diye bunlar otlağa bıraktılar. Oğlak otlayıp, su içip, ayran içip, hava ısınınca gelip sacayağa girip yatarmış.

Bir gün bu oğlak sacayakta yatarken, sakat ayağına bağlanan kumaşa ateş düşer, o da yanan ayağının acısına dayanamayıp, orda burada yuvarlanıp, sonra gidip hanın toplu duran biçinine yaslanınca, biçine ateş saldı. Han bu oğlağın sahipleri olan dört yiğidi çağırttı:

—“Benim biçinlerimin fiyatını ödeyiniz.”dedi.

—“Hayır, biz biçinleri hepimiz ödemeyiz.

O oğlağa hepimiz ortağız ve biz onu paylaştık.

Ağabeyileri “O ateş salan ayak, küçük kardeşimize ait ayaktır. Biçinin fiyatını o ödesin.”dedi. O zaman hanın töreyi uygulayan adamları:

—Öyle ise onun ödemesi gerekir.”diye borcu küçük yiğide bıraktılar.

—Törenin buyurduğuna çare yok.”deyip borcu üstlendi. Küçük yiğit köyden çıkıp gidiyorken, karşılarından bir yaşlı dilenci gelip:

–“Ey oğlum! Böyle kaygılı bir şekilde, köyünü bırakıp nereye gidiyorsun?” diye sorunca, yiğit ona başına gelen hainliğin hepsini anlattı.

–“Ey oğlum, oğlum! Sen burada çocukluk ediyordun. Bunda senin günahın yok, sana düşen sakat ayağa ateş düşse de, (o sakat ayak nasıl gitsin, yattığı yerde yanıp sönerdi) ağabeylerine düşen üçayak sürükleyip getirmese, biçin de yanmazdı. Sen bunu gidip hana söyle.”diye dilenci buna böyle bir akıl öğretti. O yiğit hana gidip, bu öğrettiği şekilde:

–“Ey, han ağam, töreyi uygulayanlar, doğru töre uyguladılar, ama benim de bir söyleyeceğim var. Senin biçinine ateş düşüren sakat ayak, kendisi gelip bırakmadı. O zaman, yerinde yatıyordu. Eğer ağabeylerime düşen, üça ayak o sakat ayağı alıp gelmeseydi, biçin yanmazdı.”diye söyleyince, han törecilerini çağırıp, yeniden töre uygulatıp, biçin borcunu, onun üç ağabeyine bıraktı.

8.YILKIŞIDIÑ KANLISI

Burın–burın zamanda bir yılkişidi bir biydiñ yilkısın bagatagan bolgan. Ol yazık üylengenli köp yıllar ozgan soñ, bir er bala tuvadı. Hatını man bayı süyingennen barın–yogın yıyp, yuvıkların şakırıp toy etedi. Toyga kelgenler: <<Şorabıñnıñ bavı berk bolsın>>, dep baladıñ atasın, anasın kutlaydı.

Sonda bir namart kisi keleste baylangan erüv ala ayak, uzun yallı yiyren attı köredi. Namarttıñ soga közi tüsedı. Bala kırkına toldı dep, besikke salıp, at tagıp, süyinip turganda, namart sol bayagı yiyrendi tilep keledi. Yılkişı:<<Yılkıdan saylap baska bir at bereyim, biyim, tek benim yiyrenime tiymetagı, kişkeyden saklap özime üyretkenmen>>,–dep tileydi. Namart yılkişidi silkilep, hatınına da bakırıp:

–Bir kün basına suv kuyarman, algasama!–dep, öziniñ karageriniñ üstinde üyine karap yol aladı.

Yılıkışı man hatını yalgız uvılına küyezlenip, <<altı ayda al da sal, yeti ayda et te ket>> dep, baladı oltırtıp ta, kolınnan yetkişlep te zavklanadılar. Üydiñ işi üyken bazar edi. Tek ne payda, beri de er zamanda da külki men nesip bola koymaydı tagı.

Balaga yeti ay, yeti kün toldı degende, atası yılıkdı bağıp yürgende, yalp–yalp etken Karagustay bayagı namart keledi.

–Endi yiyrendi bermesen, basındı kıyıp, kotannıñ avızındagı balanaga ilermen,–dep, ol kanıgadı.

–Koytagı, biyim kerip yanımdı kıynap, yalgız uvılım össin dep, yolga yuremen, karagan–körgeñ yiyrenimdi alıp, balam man pişemdi ylatıp, ne yahşılık tabayaksıñ? Basımdı iyip, tiz bügip tileymen, koytagı...

–Tüs yiyrennen!

–YoK, sen atımdı alganşa, kanımdı iş, ama at bolmas saga!

–Kul bolgannan da uyalmaydı, –dep namart kılışı man yılıkışdıñ kagıp basın aladı da yiyrenşi yeteklep, şań baratıp tavga karap yollanadı.

Yurek bastan şıkkan bozlavlar man hatını yeti kün, yeti keşe botası ölgeñ tüyeley, bozlaydı. Aradan köp yıllar ketedi. Hatınnıñ kedesi ösip, üyken yigit boladı. Anasınnan atasın kim öltirgeñin sorap biledi.

–Balam, sen sabır et,<<Sabırdıñ tübi sarı altın>>deydi.–Sen yetkensin, endi maga kelip Kullant. Men de toy etip küyezindi sama köreyim, balam,–dep turganda, termediñ esiginen bir bala kelip:

–Abay, sizge bes atlı keleyatır,–deydi.

Menim kanlım bolmagay edi?–dep uvılı şüyde ilüvli ok pan yayga yuvıradı.

–Koy balam, olar şa konaklar. Konaklardı konak etip sıylap bil, –deydi anası.

Bes atlı kelip, atların kisenlep, termege kirediler. Han man uvılı olardı hoş körip, öz yaşavları aKında aytadılar. Konaklar yal etip, as–suv işip, yolga tüşediler.

Tagı da bir kün bes atlı keleyatırganda:

–Olardıñ arasında benim kanlım bardır, –dep yas ok pan yayına ımtıladı.

–Koy, balam, olar şa konaklar. Konaklardı konak etip sıylap bil, –deydi anası.

Bes atlı kelip, atların kisenlep, termege kirediler.

Hatın man uvılı konaklardı hoş körip, asın–suvın berip sıylaydılar, öz yaşavların aytadılar.

Yas süygen kızın zorlap akaşkanların bildiredi. Ol endi yanıp küyedi. Tek öziniñ yagızlığına ökinedi. Konaklar bularga bek razı bolıp, savlık bildirip, erten men yolga şıgadılar:

Eki arada hıylı zaman ozadı.

Yas:

–Anam, endi sama kanlıdı tavıp, öşimdi alayım,–deydi. –Bulay bülgen yaşav bolama? Atadan da, aşıktan da ayırıldım. Senin yazıgındı oylayman. Sen sav turgan zamanda, atamnıñ kanlısın tabayım.

Sol zaman şavıp birev termege kirip:

–Tömen betten de, yogarı betten de sizge konaklar keleyatır,–deydi.

–Solardıñ arasında sama kanlım yokpa eken?–dep, yas ok pan yayına yuvıradı.

–Balam, algasama, konaklarıñdı konak etip bil. <<Konak atannan üyken>>, degenler. Sabırlık

Yas oylanıp, konaklardıñ aldına şıgadı. Şıkça, yugardan kelgen konaklar yastıñ kanlısınıñ başşısın, tömennnen kelgen konaklar yastıñ aşığın ekelediler. Sonda anası balasına:

–Balam, mine saga aytar <<sabır tübi sarı altın>>dep. Bilip koy. Şakır konaklarıñdı. Alla yazgan aşığın man özine üyken toy eteyik. Anası avıl–elin şakırttırıp, Kuda man, kudagaylar man sıbırdasıp, yeti kün, yeti keşe üyken toy etedi. Yalnız ana, ulına karap turıp:

–Balam sen tañ ataña usaysıñ, saga da ata bolganday kün tuvsın, elden saylap alğan erüviñ men bakşalı–bavlı, balalı–şagalı bolıp yaşa, til birlik bolıp, üy bolıp, üyren köp bolsın...

Konaklardıñ birevi:

–Yiyrenniñ kulını saga savkat bolsın, iygiligine kullan, eli tay bolsa, sonunda ol at tuyagın basar,–dep, ala ayak taydı noktalap, yas pan kızga tapşıradı. Yas pan yanı tūsken kelinşek tayga da karaydılar, konaklarga da razı bolıp analarına da karaydılar.

Toyga kelgen halk küyezlenip araKı–bal işip, yahşılıklar yorap, yubanuvda boldı. Sonda men de bar edim, köz astınnan karadım, özime yoldas sayladım, anasına bas bayladım.

YILKICININ³⁴ KANLISI

Çok eski zamanlarda bir yilkıcı, bir beyin atlarının bakıcılığını yapıyordu. O garip, evlendikten çok yıllar sonra, bir erkek çocuk sahibi oldu. Kocasını ile hanımı sevinçten varlarını yoklarını toplayıp, yakınlarını çağırıp eğlence yaptılar. Eğlenceye gelenler: “Çorabınızın bağı sağlam olsun.”³⁵ deyip çocuğun annesi ile babasını kutladılar.

O zaman bir namert adam girişe bağlanan bakımlı ala ayak, uzun yeleli yiyren³⁶ atı gördü. Namert adamın onda gözü kaldı. Çocuk kırkını doldurdu diye, beşiğe koyup, ad verip sevinirken, namert o deminki yiyren atı istedi. Yilkıcı: “Beyim, bu yilkının dışında başka bir at vereyim, yeter ki sen benim yiyren atıma dokunma. Ben onu küçüklüğünden beri eğitip, kendim için ayırdım.” diye yalvardı. Namert yilkıcıyı onu silkeleyip, karısına da bağırıp:

–“Bir gün başına su koyarım, merak etme!” deyip, kara atının üstünde evine doğru yol aldı. Yilkıcı ile karısı, tek oğulları için heyecanlanıp, “Altı ayda al da sal, yedi ayda et de git.” diye, çocuğu büyütüp, elinden tutup eğlendiler. Evin içi büyük bir pazar gibiydi. Ama ne faydası var, yine tam olarak mutluluk nasip olmadı.

Çocuğa yedi ay yedi gün dolduğunda, babası yilkıya bakmaya gidince, namert şap-şup yapan Karakuş gibi geldi.

–“Şimdi yiyrendi atı vermezsen, başını kesip at tavlalarının³⁷ ağzındaki çocuğuna giderim.” dedi.

³⁴ At ya da at sürülerine bakan kimse.

³⁵ Deyim.

³⁶ At cinsi, bakımlı at.

³⁷ Atların bulunduğu ahır

–“Yapma, beyim, garip canıma zülmet, ama oğlum büyüsün, ben kendi yoluma gideyim, varım yoğum yiyren atımı alıp, çocuğumla karımı ağlatınca, ne yaranını göreceksin? Boynumu büküp, diz çöküp yalvarıyorum, bırak...

–“Yiyren attan in!”

–“Yok, sen atımı alacağına, kanımı iç, ama sana at yok!”

–“Köle olman da faydasız.” deyip namert kılıcını çekip sokup başını kesti ve yiyren atı yedeğine alıp dağa doğru gitti.

Yürek yakan ağıtlarla ile karısı yedi gün, yedi gece yavrusu ölen deve gibi haykırdı. Aradan uzun yıllar geçti. Kadının çocuğu büyüüp, büyük bir kahraman oldu. Annesinden, babasını kimin öldürdüğünü sorup öğrendi.

–“Oğlum sen sabret, “Sabrın dibi sarı altın”³⁸dedi.

–“Sen yetiştin, şimdi bana gelin getir. Ben de sana düğün yapıp sevincini paylaşayım, oğlum.”deyince, çadırın kapısından bir çocuk gelip:

–“Ana, size beş atlı geliyor.”dedi.

–“Bunlar benim kanlım olmasın.”deyince oğlu asılı ok ile yayı alıp hazırladı.

Annesi:

–“Dur çocuğum, onlar misafir. Onları misafir edip saygı göster.”dedi.

Beş atlı gelip, atlarını bağlayıp, çadıra girdiler. Han ile oğlu onları samimi görüp, kendi yaşadıkları hakkında konuştular. Misafirler yiyip, içip yola çıktılar.

Sonra başka bir gün beş atlı geldiklerinde:

–“Onların arasında benim kanlım vardır.”deyip genç ok ile yayını hazırladı.

³⁸ Deyim

–“Dur, yavrum, onlar misafir. Onları misafir edip saygı göster.”dedi annesi.

Beş atlı gelip, atlarını bağlayıp, çadıra girdiler.

Kadın ile oğlu misafirleri samimi bulup, yemeklerini ve sularını verdiler, kendi yaşadıklarını anlattılar.

Genç, sevdiği kızı zorla kaçırdıklarını bildirdi. O şimdi yanıp yakıldı. Ama kendisinin toyluğuna pişman oldu. Misafirler bunlardan çok razı olup, sağlık temenni edip, erkenden yola çıktılar.

İki aradan çok zaman geçti.

Genç:

–“Annem, şimdi kanlımızı bulup, öcümü alayım.”dedi.

–“Böyle parçalanmış hayat olur mu? Babadan da, sevgiliden de ayrıldım. Senin kaderini düşünüyorum. Sen sağlıklıyken, babamın kanlısını bulayım.

O zaman at koşturup biri çadıra girerek:

–“Aşağı taraftan mı, yukarı taraftan mı size misafirler geliyor.”dedi.

–“Şunların arasında kanlım yok muymuş?”deyip, genç ok ile yayına sarıldı.

–“Oğlum acele etme, bunları misafir edip ağırla. “Misafir, babandan daha önemlidir.”³⁹derler. Sabırlık.”

Genç düşünüp, misafirlerin önüne çıktı. Çıkınca, yukarıdan gelen misafirler gencin kanlısının başını, aşağıdan gelen misafirler, gencin sevgilisini getirdiler. O zaman annesi, oğluna:

³⁹ Deyim

–“Oğlum, işte sana söyler “sabrın dibi sarı altın” dedi. Bunu bilip yap. Misafirlerini çağır. Allah’ın yazdığı sevdiğin kızla sana büyük bir düğün yapalım. Annesi halkı çağırıp, dünürleri ile dünürün yakınları ile birlikte yedi gün yedi gece düğün yaptılar. Yalnız annesi, oğluna bakarak:

–“Oğlum sen tan gibi olan babana benziyorsun, sana da atana doğan güneş gibi güneş doğsun, halktan aldığın güçle bağlı–bahçeli, çollu çocuklu olup yaşa, dili bir olup, ev olup, öğrendiğin çok olsun.

Misafirlerin birisi:

–Yiyren atın yavrusu sana şefkat göstere, iyiliğine karşılık kulan⁴⁰ at, yüce at olsa, onun da o at toynağını geçer.”deyip, ala ayak tayı bağlayıp, genç ile kıza öğütledi. Genç ile yanındaki yeni gelin taya da baktılar. Konaklardan memnun olup, annelerine de baktılar.

Düğüne gelen halk sevinip rakı–bal içip, iyiliğe yorup, rahatladılar. O zaman ben de vardım, gözaltından baktım, kendime yoldaş seçtim, annesine baş bağladım.

9.NOĞAY MAN TÜRKPEN

İlleşi Nogay man Türkpen yaşaptı. Bir kün Nogay Türkpen elinde <<<Temeki satuv bek yuredi>>> dep, Kurcınıniñ eki közi ölen yapıraqlarga toltırıp aydap yolga şıgadı.

Türkpen Nogay elinde <<Koz satuv bek yuredi>> dep, tüyelerdiñ kumalağın kurcınına toltırıp yolga şıgadı.

⁴⁰ At cinsi

Ekevi de aldatıp akşa aluvdın sebebi men şıkkınlar. Yurediler, yurediler arıydılar.<<Ah seni, birev sama aldımnan karşı şıksa>>, dep oylaydılar. Kün de ketedi tün de ketedi, bir yumaga yuvıkganda, bular bir–birisine karşı kelediler.

–Salam Aleyküm!

–Ne yerge, alla buyırsa?

–Aleyküm Salam!

–Türkpen elge <<temiki satuv bek ötedi>> dep, temeki alıp baraman. Sen şe?

–Men Nogay elge <<Koz ötedi>> dep, koz alıp baraman,— deydi Türkpen.

Nogay <<men munı aldatayım>> dep Türkpen men Kurcınların avıstırıp koygısı keledi.

–Olay bolsa, kurcınları avıstırıp şu yerde, keri kaytıp koyayık, —deydi Nogay.

–Avıstırsak, avıstırayık, tek kurcınıñ man ber, deydi Türkpen.

Avıstırğanlarına süyinip, amanlasıp, Nogay man Türkpen öz ellerine keri kaytadılar.

Nogay barayatıp:<<Men Türkipendi aldattım–av!>>

Türkpen bolsa: <<Men Nogaydı aldattım–av!>> deydi.

Türkpen üyge kelip, kurcınıñ aşıp karasa, kurcınıñ işinde temeki bolmay, yapırak tolı bolgan.

–Tuvhay! Alladıñ naleti bolsın ol Nogayga! Men saga körseteyekti körsetermen, —deydi Türkpen.

Nogay üyge kelip kurcının aşıp karasa, koz bolmay, tüyediň katkan tımalak kumalagı bolıptı.

–Bay! Alladıñ naleti tiygen dedi Türkpenge, men saga endigi yol körsetermen, –dep, aşuvlanadı Nogay.

Ekevi eki elde aşuvlanıp, tagı da yolıspaga süyediler.

Bir künniñ bir şagında bular yolıgısıp, bir baydıñ sıyrın bakpaga em kogın taslamaga toktastılar.

Nogay erten sıyırlardı bağıp ketedi, a Türkpen kogın taslaydı. Bir sıyr erten kaşkannan karaña aksamga deyim kaşıp, Nogaydı kıynaydı.

Türkpen ertennen alıp keşke deydi kok taslap arıydı. Keşte bir–birine maKtaradılar: <<Menim sıyırlarım otlap uradılar, men uyklap turdım>>.

–Men erten koktı taslap, soñ yatıp uyklap, yañı turdım.

Keşte, şay işip turganda, Nogay sıyırdı bakpay, kok tastamaga razı boladı, a Türkpen kok taslamay, sıyırdı bakpaga razı boladı, nege dese bular bir birisiniñ maktanganına inanadılar.

Ekinşi kün Türkpen sıyırlardı bağıp ketedi. Ol da ergennen keşke deyim kaşkan sıyırdı kuvıp yuredi, a Nogay ergennen keşke deyim koktı taslaydı. Keşte Türkpen bulay deydi:<<Biz birbirimizdi aldatıp bolmayakpız>>

–Durıs!–deydi Nogay

Bir künniñ bir şagında bular bir aytılingan baydıñ kümis, altın tolgan sandığın urlayak boladılar.

Közge türtse de körinmeytagan karaña keşe Nogay man Türkpen sandıktı urlamaga kelediler.

Nogay: Üydiñ işine ocaktan sen kir, –deydi.

Türkpen:<<Sen tös, men arkan berermen, sonıñ uşın ıslap tüsersiñ. Sandıktı arkannın uşına baylagan soñ, silkersiñ, a men şıgararman, –dep razı boladı.

–Arüv–dep Nogay ocaktan üyge tusedi.

Nogay üyge kirip, sandıktı da aşıp, işine tüşip turıp, arkandı sildeki, a Türkpen sandıktı şıgarıp, şıgarganına da süyinip, Nogayga da Karamay, sandıktı da köterip, yolga tüşip kaşadı. Yure–yure, ol arıp toktaydı.

–Şu sandıkta ne bar eken?– dep, sandıktı aşıp karaydı.

Aşsa, işinnen Nogay şıgadı. <<Sen üydiñ işinde kaldı dep turı edim,–dep Türkpeniñ seyiri kaladı.

Sandıktı kezeklep kötere–kötere bular arıydılar. Arıp, yatıp uyklaydılar.

Nogay uşıp turadı, tursa, Türkpen uyklap yatır. Sandıktı köterip, Nogay: <<Yol man Kaşsam, Türkpen bilip Koyar>> dep, agaşlık pan yolsız–yolsız yerde kaşadı.

Türkpen uşıp turadı, yalt–yult etip karanadı. Karasa, sandık yok endi Nogaydıñ artınnan kuvadı. Nogay agaşlıkta adasadı.

Türkpeniñ şıncırı boladı. Sonı ol şıkırdatadı. Nogay sesti esitip:

–Ne erüv boldı, edemniñ isin alla oñlar degen şu eken. Attıñ bugavınıñ sesi esitiledi–av!–dep, ses esitilen yakka tıñlap–tıñlap yuredi. Yurse, Türkpendi köredi. Bular tağı yolıgısıp:

–Biz birbirimizdi aldatıp bilmayakpız, dep kosılıp, yolga tüşip, yure berediler.

Yure–yure Nogaydıñ üyine kelediler. Nogay kozı soyıp, pılav man balın Türkpendi toydıradı. Aşap bitip, yatadılar. Tün ortasında Türkpen turıp, sandıktı alıp arkasına köterip tağı da kaşadı. Kaşıp, üyine yetedi. Yetip, hatınına aytadı:

–Meni Nogay tabar, tapsa, koymas meni öldi dep, abradı şüyeltip, astına yalañaşlap, ak kepinge orap salıñız. Kelse Türkpen duniyadan taygan topırak bolgan dersiz.

Hatını Türkpen aytkan kepte etedi.

Ertesi kün Nogay keledi.

–Türkpen dosım kayda?–dep soraydı.

–Duniyadan taygan, ölgen, –deydi hatını.

–Ol maga:<<Men ölemen, sen meni eslep kellersiñ meyitimdi yuvarsıñ, ahret yolga salarsıñ>> degen,–dedi Nogay, muñayıp.

Hatını Türkipendi Nogayga körsetedi. Nogay issi suvdı alıp, meyitti yuvmaga baradı, barıp suvdı sevip karaydı. Karasa meyit kozgaladı, kepindi aşıp karasa, közlerin baltañlatadı.

Nogay muniñ illecilik pen yatkanın bilip, türkipendi turgıstadı. Nogay man Türkpen üyge kelip, yubav da etip<< Biz bir birimizdi aldatıp bolmayakpız em bir birimizge kıyanat ta etpeyik,>> –dep, söylesip sandıktı aşıp, işindegi altın man kümisti bölip alıp, tatım kepte yaşap kaladılar.

NOGAY İLE TÜRKMEN

Hileci Nogay ile Türkmen yaşarmış. Bir gün Nogay, Türkmen yurdunda “tütün satmak iyi fikir.”diye, heybesinin iki gözüne kuru yaprakları doldurup yola çıktı. Türkmen, Nogay yurdunda “koz⁴¹ satarım” diye, develerin pisliğini

⁴¹ Fındık, ceviz, koz

heybesine doldurup yola çıktı. İkisinin de amacı biri aldatarak para kazanmaktı.

Yürüdüler, yürüdüler, birini aradılar ikisi de: “Ah seni, birisi şimdi karşıma çıksa” diye düşündüler. Gece de gündüz de yürümüşler, bir cumaya yaklaşırken, bunlar birbiri ile karşılaştılar.

–“Selamın aleyküm!”

–“Allah izin verirse, nereye?”

–“Aleyküm selam!”

–“Türkmen yurduna ‘tütün satışı iyi geçti’ diye, tütün alıp gidiyorum. Ya sen?”

–“Men Nogay yurduna “koz bitti” diye, koz alıp gidiyorum.”diye Türkmen cevap verdi.

Nogay “Ben şunu aldatayım” deyip Türkmen ile heybesini değiştirmeye karar verdi.

Nogay “Öyle ise burada heybeleri değiştirip, geri dönelim.”dedi.

Türkmen “değiştireceksek, değiştirelim, ama heybeni bana ver.”dedi.

Takasa çok sevinen Nogay ile Türkmen kendi yurtlarına döndüler.

Nogay gidip: “Ben Türkmen’i kandırdım!”

Türkmen ise: “Ben Nogay’ı kandırdım!” dediler.

Türkmen eve gelip, heybesini açıp bakınca, heybenin içinde tütün yok, yaprak dolu. Türkmen, “Tüh! O Nogay Allah’ın laneti olsun! Ben sana göstereceğimi gösteririm.”dedi.

Nogay evi gelince heybesini açıp baksa, koz yok, devenin pisliği vardı. Nogay, Türkmen’e “Vay! Allah’ın laneti.”dedi, “Ben şimdi sana hak ettiğini gösteririm.”dedi. Çok sinirlendi.

İkisi de iki yurttan sinirlenip, dahası ikisi de karşılaşmayı beklediler.

Bir günün bir zamanında bunlar karşılaşp, bir beyin sığırını bakmaya ve gübresini atmaya karar verdiler. Nogay, sabah erkenden sığırlara baktı, Türkmen ise gübreyi attı. Bir sığır sabah erkenden akşamın karanlığına kadar kaçtı, Nogay telaşlandı.

Türkmen sabah erkenden, geç vakte kadar gübre atıp yoruldu. Geç olunca birbirine danıştılar: “Benim sığırlarımı otlarken vurdular, ben ise uyuyordum.”

–“Ben sabah erkenden gübreyi atıp, sonra yatıp uyudum. Yeni kalktım.”

Gece çay içerken, Nogay sığıra bakmayıp, gübre atmaya kabul etti, Türkmen ise gübre atmaya, sığıra bakmaya razı oldu, niye bunlar birbirinin düşüncelerine inandılar.

Türkmen, ikinci gün sığırlara baktı. O da geceye kadar kaçan sığırı kovaladı, Nogay ise geceye kadar gübreyi attı. Türkmen, gece şöyle dedi: “Birbirimizi aldatmış olmayayım.”

–“Doğru!” dedi Nogay.

Bir günün bir zamanında bunlar sözü geçen beyin gümüş ve altın dolu sandığını çalacak oldular.

Göze dürtse de görünmeyerek gecenin karanlığında Nogay ve Türkmen sandığı çalmaya geldiler.

Nogay “Evin içine bacadan sen gir.”dedi

Türkmen “Sen in, ben ip veririm, onun için tutunup inersin. Sandığı ipin ucuna bağladıktan sonra, silkelersin, ben çıkarırım.” diye kabul etti.

–“İyi” deyip, Nogay ocaktan eve girdi.

Nogay eve girip, sandığı da açıp, içine girdikten sonra ipi silkeledi, o Türkmen sandığı çıkarıp, çıkarmasına da sevinip, Nogay’a da bakmayıp, sandığı alıp, yola koyulup kaçtı. Gide–gide, o yorulup durdu.

–“Şu sandıkta ne varmış?”deyip açıp baktı.

Açınca, içinden Nogay çıktı: “Sen evin içinde kaldın sandım.”diye Türkmen bakakaldı.

Sandığı sırayla taşıya taşıya bunlar yorulular. Yorulup, yatıp uyudular. Nogay sıçrayıp uyandı, kalktığında, Türkmen uyuyordu. Sandığı taşıyıp, Nogay: “Bu yoldan kaçarsam, Türkmen anlar.”deyip, ağaçlı ve yolu olmayan yerlerden kaçtı.

Türkmen sıçrayıp kalktı, yalt–yult edip baktı. Baksa, sandık yok, o zaman Nogay’ın peşine düşüp onu kovaladı. Nogay ağaçlık yerde kayboldu.

Türkmen’in zinciri vardı. Bunu da şakırdattı. Nogay bu sesi duyup:

–“Ne iyi oldu, insanın işini Allah yapar dedikleri buymuş. Atın bağının sesi duyuldu!”deyip, ses gelen tarafı dinleyerek yürüdü. Gitse Türkmen’i gördü. Bunlar yine karşılaşp:

–“Biz birbirimizi aldatamıyoruz.” deyip çift olup, yola düştüler.

Gide gide Nogay’ın evine geldiler. Nogay kuzu soyup, pilav ve balla Türkmen’i doyurdu. Yemek bitince yattılar. Gece yarısında Türkmen kalkıp, sandığı alıp arkasına yükleyip yine kaçtı. Kaçıp evine ulaştı. Eve ulaşıp karısına şöyle dedi:

–“Nogay beni bulur, bulursa sağ bırakmaz. Benim için öldü dersin. Arabayı şüyletip beni çıplak bir şekilde beyaz kefene sarıp koy. Gelirse, Türkmen dünyadan göçtü, toprak oldu dersin.”

Karısı, Türkmen’in söylediği şekilde yaptı. Ertesi gün Nogay geldi.

–“Türkmen Dostum nerde?”diye sordu.

Karısı “Dünyadan göçtü, öldü.”dedi.

Nogay bunalıp, O bana: “Ben ölürsem, sen beni eslep gelirsın cesedimi yıkarsın, ahrete gönderirsin.”demişti, dedi. Karısı, Türkmen’i, Nogay’a gösterdi.

Nogay sıcak suyu alıp, cesedi yıkamaya gitti, gidip suyu serpip baktı. Baktı ki ceset kımıldadı, kefeni açıp baksa, gözlerini kırıştıyordu.

Nogay onun hileyle yattığını anlayıp, Türkmen'i kaldırdı. Nogay ile Türkmen eve gelip, yubav da yapıp "Biz birbirimizi kandırmayalım ve ihanet etmeyelim." diye konuşup sandığı açıp, içindeki altın ve gümüşü paylaşıp, mutlu bir şekilde yaşayıp gittiler.

10.AKMAK KART

Burın zamanda Ahmat degen kart yaşagan. Onın yalnız bir koyı bolaptı. Erten turıp, ol koyın bağıp ketetagan bolgan kaytıp kelip kurtkasına:

–Ey, kurtka, şay berşi işpege, –dep, kart aşamaga, işpege tileydi.

–Ötpek te yoK, şay da yok erten ketip, keşte kelesiñ. Men kayda tabayım saga şay?–dep, kurtkası ursısadı. Ol aşuvlanıp kartına:

–Sen akmak bolıpsıñ. Karagan–körgen bir koydıñ artınnan yurip turarma? Onı satıp un, yade şay sama ekelse bolmayma?–deydi.

Aştan ne eteyegin bilmey turgan kart:<<Kurtkam durıs oylaydı. Maga ne azap? Er kün bir koydıñ artınnan yurip, onı satıp, kurtkamnıñ aytkanın etsem eröv bolmaspa?>> –dep oylanıp, bir kün ertep turıp, koyın da yipke baylap yetip, otlakka ketpey, aydan bazarga baradı.

Kaladıñ bazarı üyken. Edemler köp: Birevler at, birevler tuvar satıp turılar. Ahmat ta koyın yetip: <<Halk kayday mal satıp yuri. Karaşı. A sen, akmak, koy sataman dep yurisiñ. Durısında da men Ahmat tuvılman, akmakpan>>–dep oylanıp barayatkanda, adlında un satıp oltırgan savdegerdi köredi. Ahmat akırın oga yanaskanda, savdeger koydı körip, közi kızıp:

–Ey, kardaş, koyına un avıstırayım, koyıñdı maga ber, men saga un bereyim, –dep süyinedi. Ahmat oylanıp:<<Men unga koyımdı avıstırsam, şay alıp bolmayaKpan şa>>,–dep oylanıp, savdeger men yarasuvlıkka kemleydi. Sonda savdeger aşuvlanıp:

–Akmak ekeñsin, –depti.

Ahmat bazarda köp yuredi, birevge de koyın satıp bolmaydı. Koyın yetip, keşte ol üyge keledi. Keşte aştan–aş oltırganda, kart munayıp, basın tömen saladı. Sonda yanasıp kelgen kurtKası:

–Ey, kart! Sen ne zat oylaysıñ? Üydiñ iyesi kim?–dep soraydı.

Kart, kurtkası tınlap bolıp:

–Üydin iyesi menmen, tek... tek...–dep, sözge tıgılıp, yuregindegin ayta almaydı. Onı tez anlagan kurtkası:

–Yureginniñ basında bir oy şa bar...

–Bilesinme, kurtka? Bazarda maga bir savdeger: <<Un bereyim, koyıñdı ber>>, –dep tilegen edi. Men <<şay alıp olmayaKpan>> dep oylanıp, onı man yarasuvlıkka kele almadım. Sonda ol maga sendey bolıp, <<akmak>> dedi. Men de burılıp ketip kaldım...

Akmak! Düngir! Un bergen kisige koy bermespe? Avıstırgan bolsañ, men saga katlama, yıpatak etip aşatkan bolayak edim. Ozok ta, sen akmak!–dep, kurtkası mıkayat ta aşuvlanadı.

–Un bolmasa, şay sama ekel. Şayga sama kıtlık tüşpegendir...

Ahmat ta, kurtkası da sav keşe uyklap bolmaydılar. Avdarılğan sayın olardıñ köz aldına katlama man börteñke şay keledi.

Tañ sızılıp atıp keleyatkanda, Ahmat turıp, koyın yetip tağı da bazarga barıp, endi şay almaga süyedi. Ol bazardı aylanıp eri de yuredi. Karasa, şay satagan birevdi de körmeydi, tek uvak akşadı bir ayasınnan ekinşi ayasına avıstırıp

oltırgan edemdi körip: <<Kalay köp akşası bar!>> dep işinnen oylanıp, buga yuvıklap keledi. Yat kisi koydı körip, onıñ iyisine:

–Ey, kardaş, ne kerek saga?–dep soraydı. Ahmattıñ közleri yıldırap:

–Karagan–körgen bir koyımdı satalmay yurimen,–dep muñayadı.– Uydegi kurtkam er kün meni men ursısıp, şay sama ekel, –dep buyırgan edi.

Sonda yat kisi Ahmatka közlerin tigin karaydı, zalım zaman oylanadı.

–Aşı, kardaş, koyındı maga ber, men saga on şay tabarman,–dep, yat kisidiñ köñili köterilip ketti.

<<Eh, kalay erüv yumart kisi eken munavı!>>–dep işinnen oylangan Ahmat, süyinmey de kalmay:

–Alla razı bolsın. Beremen, yanakam, beremen. Kurtkam kulagımdı şaynadı, şay ekel dep, –dep ırcayıp Karaydı.

Yat kisi de:

–Yur, avaşa yerge şığıp, yarasuvlık eteyek, –deydi. Koydı yetip, bir müyis yerge baraganda, yat kisi:

–Al, kardaş, mine saga on şay, endi koy meniki,–dep, Ahmattıñ ayasına on şay uvak akşadı ıslattırıp, at arabasına koydı tiyep, yok bolıp ketedi.

Ahmat, on şaydı ayasında şakır–şukır ettirip, keşte üyge kelip, kurtkasına maktanadı:

–Ey, kurtka, men koydı on şayga sattım!–deydi.

–Ey, akmak... Men saga asıp iştagan şay ekel,–degen edim de sen akıllı bolsañ, sonday akmak bolar ediñme?–dep, kurtkası üydi basına kiyedi? Sonda kartı aşuvlanıp:

–Men akmak tuvılman, Ahmatpan!–dep kurtkasın kaldırıp, üyden şığıp ketedi.

Yılap—Öksip kalgan kurtkası:

—Men ne eteyim, eşi? Yalgız kartımnan ayrılıp, bir ayagım yerde, bir ayagım körde bolıp durganda yalgız kalıp, endi maga kim karar?—dep oylanıp, kartının artınnan kuvıp şıgadı. Yol man ketip barayatkan kartın toktatıp:

—Sen akmak tuvılsıñ, mine men düñgir. Keşir meni sen akıllısıñ, akşana şay alarmız, —dep tileydi.

Basına ok ta söytip aytsan, Kurtkam. Men seniñ künañdı keşiremen...

—Yaman tilim kurıgır! Ayıp bolsa da aytayım: sen akmak tuvıl, Ahmat, —dep, kurtka Kartın üyge karap yetedi.

Mine sonnan soñ Ahmat em onıñ kurtkası on şay akşaga un da, şay da alıp köp yıllar tatım yaşıgan, deydiler.

AHMAK İHTİYAR

Geçmiş zamanlarda Ahmet diye bir ihtiyar yaşarmış. Onun sadece bir tane koyunu varmış. Sabah erkenden, o koyununu otlatmaya götürürdü. Dönünce de ihtiyar karısına:

—“Ey, hanım, içmeye çay ver.”dedi ihtiyar.

İhtiyar karısı, “Ne çay var ne de ekmek var. Sen tan vakti ile gidiyordun, gecenin köründe geliyorsun.”diye tartıştı. O sinirlenip kocasına:

—“Sen ahmaksın. Bir koyunun peşinde dolaşılır mı? Onu satıp un ya da şeker alsan daha iyi olmaz mı?

Açlıktan ne yapacağını bilmeyen ihtiyar: “Hanım doğru düşünüyor. Ben niye dert ediyorum ki? Her gün bir koyunun peşinden gideceğime, onu satarak

hanımımın söylediklerini yapsam iyi olmaz mı?” diye düşünüp, bir gün sabah erkenden kalkıp, koyununu da iple bağlayarak, otlağa gitmeyip, bahsettiği pazara gitti.

Şehrin pazarı büyüktü ve çok kalabalıktı. Kimisi at, kimisi davar satıyorlardı. Ahmet de koyunu götürüp: “Halk nasıl mal satıyor. Bak. Hey seni ahmak, koyun satamam diye gidiyorsun. Doğrusu da ben Ahmet değilim, ahmağım.” diye düşünerek giderken, önünde un satan tüccarı gördü. Ahmet sonunda ona yaklaşıncaya, tüccar koyunu gördü ve gözü dönüp:

–“Ey kardeşim, gel koyun ile unu takas edelim, koyunun bana ver ben sana un vereyim.” deyip sevindi. Ahmet aklından şöyle geçirdi: “Ben un ile koyunumu takas etsem, çay alamayacağım.” Tüccar ile anlaşamadı. O zaman tüccar sinirlenip:

–“Sen ahmaksın.” dedi.

Ahmet, pazarda çok dolaştı, hiç kimseye koyunu satamadı. Koyunu alıp, geç bir vakitte eve döndü. Gece iyice acıkınca, ihtiyar iyice bunalıp, başını aşağı eğdi. O zaman yanaşan yaşlı karısı:

–“Ey, ihtiyar! Sen ne düşünüyorsun? Bu evin reisi kim?” diye sordu.

İhtiyar, yaşlı karısını dinleyip:

–“Evin reisi yalnızca benim.” deyip, nutku tutulup, konuşamadı. Onu hemen anlayan hanımı:

–“Senin kalbinde bir düşünce var...”

–“Hanım, biliyor musun? Pazarda bana bir tüccar: “Un vereyim koyunu ver.” diye yalvardı. Bense “Çay alamam” diye düşünüp, onunla anlaşamadım. O zaman o bana senin gibi “ahmak” dedi. Ben de üzüldüm.

–“Ahmak! Aptal! Un veren birine koyunu vermedin mi? Eğer takas etmiş olsan, ben sana katlama, yıpatak yapıp yedirirdim. Gerçekten sen ahmaksın!”deyip, hanımı çok sinirlendi.

–“Un yoksa bari çay al gel. Herhalde çaya kıtlık düşmemiştir...”

Ahmet ve yaşlı karısı bütün gece uyuyamadılar. Takası düşündükçe onların gözlerinin önüne katlama ve börtenke çay geldi.

Sabah erkenden Ahmet uyanıp, koyununu alıp yine pazara gitti. Bu sefer çay almaya niyetlendi. O pazarı dolanıp, çok yürüdü. Baktı ama çay satan hiç kimseyi göremedi, ama ufak akçeyi bir elinden, öbür eline atıp oturan bir adamı gördü: “Ne kadar çok akçesi var!”diye içinden geçirip, bu adama yaklaştı. Yabancı adam koyunu görüp, onun sahibine:

–“Ey kardeşim sana gereken nedir?”diye sordu. Ahmet’in gözleri parladı:

–“Varım yoğum bir koyunum var onu bir türlü satamıyorum.”deyip, bunaldı.

–“Evdeki hanım her gün benimle bari çay getir diye tartışıyor.”

O zaman yabancı adam Ahmet’e gözlerini dikip baktı, bir zaman düşündü.

–“Evet, kardeşim, sen koyunun bana ver, ben sana on çay bulayım.”deyip, yabancıнын gönlü gitti.

“Vay, ne kadar iyi ve cömert kişiymiş!”diye içinden geçiren Ahmet, sevinmeye kalmadan:

–“Allah razı olsun. Vereyim, cancağzım, vereyim. Hanımım kulağımı çınlattı, çay getir dedi.”deyip, sırtarak baktı.

Yabancı:

–“Yürü, avaşa yere çıkıp, bir güzellik yapalım.”dedi. Koyunu, bir boynuz mesafe yere gidince, yabancı:

–“Al, kardeş, işte sana on şay, şimdi koyun benim.”dedi. Ahmet’in avucuna on şay ve ufak akçeyi tutturup, at arabasına koyunu yükleyip, gözden kayboldu.

Ahmet on şayı avucunda şakır şukur ettirerek gece eve gelip, yaşlı hanımına övündü:

–“Ey, hanım, ben koyunu on şaya sattım!” dedi.

–“Ey, ahmak... Ben sana yemekle içilen çay getir demiştim, sen akıllı olsan böyle ahmak olur muydun?”diye, ihtiyar hanımı ortalığı ayağa kaldırdı. Sonra kocası sinirlenip:

–“Ben ahmak değilim, Ahmet’im!”deyip hanımını terkedip, evden gitti.

Ağlayıp hıçkıran ihtiyar hanımı:

–“Şimdi ben ne yapayım? Ben tek varlığım olan kocamdan ayrılıp, bir ayağım yerde bir ayağım mezarda olduğu bir zamanda yalnız kaldım, şimdi bana kim bakar?” diye düşünüp, kocasının peşine düştü. Onun peşinden gidip kocasını durdurdu:

–“Sen ahmak değildin, işte aptal olan benim. Beni affet sen akıllısın, akçene çay alırsın.”diye yalvardı.

– “Hanımım sen kendine öyle de desen, ben senin günahını affedemem...”

–“Kötü dilim kurur! Ayıp olsa da söyleyeyim: Sen ahmak değilsin, Ahmet’sin.”deyip, yaşlı kadınla adam eve döndüler.

İşte ondan sonra Ahmet ve onun hanımı on şay akçeye, un da çay da alıp uzun yıllar huzurlu yaşamış dediler.

11. ÖKSİZ YAS

Burın zamanda bir kart yaşaptı. Bu karttıñ bir ulı bar eken öleyekten aldın kart ulına:

–Men ölgen zamanda arkan yasap tartılıp asılıp öl,–degen. Kart öledi. Ulı atasınıñ ösiyetin toltıraman dep arkandı moynına salıp asıladı. Yas asılğan zamanda bir tulık altın yerge tüsedi. Yas altındı eketken de teñizge kuygan. Bir altın kalkıp şıgadı. Kalkıp şıkkın altındı ol aladı da üyge kaytadı.

Üyge kelse, üyde bir zat ta yok. Yas bir bayga barıp, ırgat yüredi. Ol bay bir yerge Kumaş ekemege ezirlenedi. Sonı bilgen yas:

–Maga mına altinga kelgen zattı ekeltı, –dep tileydi. Bay yastıñ tilegin yıkpıydı. Kart:

–Sen üyge Kalayatırsıñ benim pişem men, –deydi. –Oga kararsıñ. Yas razı boladı, kart kumaş ekemege ketedi. Ol bay barayak yerine baradı, köp kumaşlar aladı, artpagına salıp baylaydı. Üyge kaytayak bolğan zamanda sölegi yastıñ bergen altını esine tüsedi.<<Ne zat alayım eken?>> dep oylanadı. Esine bir iygi zat ta kelmeydi. Bir kişkenekey mısıq alıp yurgenin köredi.<<Mısıq pan sama yıbanar>>–dep oylap, baladıñ mısıgın altındı berip aladı. Mısıktı da artpagına salıp, bay üyine karap yollanadı. Ol üyge yete almay bir yerde konadı. Bay kongan yerde şışkanlar bek köp eken, edemge as işirtpege de koymaydı eken. Sonda baydıñ esine mısıq tüsedi. Bay: <<Mende bu şışkanlarıñ darisi bar>>dep bildiredi. Mısıktı artpagınnan aladı da yiberedi. Şışkanlar yok boladı ketedi. Sonda Konakbay:

–Mısıkgındı maga sat,–dep tileydi.

–Men mısıktı satap edim, tek ol birevdiñ alapatı,–dep balsınadı. –Satayım, tek şekkidiñ bir yagına mısıktı salarmız, ana bir yagına sen altın salarsıñ, –dep söylesediler. Üydiñ iyesi sol sözge razı boladı.

Bek erüv bolar,—deydi Konakbay. Şekkidiñ yagına mısıKtı, ekinşi yagına altın kuyadılar. Şekkidiñ savıtı teñ kelgende, bay altındı öziniñ artpagina saladı, a Konakbay mısıKtı aladı. Bay endi yolga túsip üyge yöneydi. Üyine kelse, pişesi yılap oltırı, üstindegi kiyimi yırtılğan.

Onı körgen bay:

—Saga ne bolğan?—dep seyirsiniş soraydı. Ol zamanda pişesi:

—Sen meni öksiz yaska amanatlap ketken ediñ. Mine onıñ maga körsetken zatı, —deydi.

—Eşi, men onı öltirermen. Tek kaytip öltireyim eken?—dep soraydı. —Sen Kaytip öltir desen, söytip öltirermen.

Pişesi süyiniş:

—Eli sen barıp ötpék salatagan ötpékşige:<<Peşiñdi yahşı etipkızdır. Men birevdi ötpékke dep saga yiberermen sen sonı peşiñe tıgıp öltirersin. Men saga altın berermen>>,—dep ayt—deydi.

Bay ötpékşige barıp, pişesiniñ aytkanın aytıp, söylesip üyge keledi. Irgat yastı şaKırıp, bay:

—Ötpékşige barıp ötpék alıp kelşi, —deydi. Yas korzinkasın alıp ketedi. Yolda ol turtin yagayak bolıp birevdiñ üyine kiredi. Onda as işeyek bolıp turgan ekerler. Yas ayrı ta bular man aşamaga oltıradı. Sonı man yas keşigedi. Bay man pişe de yastı kütödiler. Ama yas kelmeydi. Sonda pişesi şıdayalmay:

—Men barıp ol kavirdiñ kül bolğanıñ körip keleyim, ötpék te ekeleyim,—dep şıgıp ötpékşige baradı.

Ötpékşi baydıñ aytKanın eteyim dep, pişedi peşke tıgadı. Sölegi yas Konakbaydan as işip bolğan soñ ötpékşige baradı. Ötpékşi oga ötpék berip yiberedi. Yas ötpékti korzinkara salıp üyge keledi. Bay ecepsinesi. <<Yastı nege tıkpagan eken>>?—dep oylanıp ötpékşige baradı.

–Yaska ötpek berdiñme?–dep soraydı bay.

–Berdim, eşi.

–Men saga onı peşke tıgarsıñ degen edim de?

–Peşke de tıkganman, kara –dep, peşke tıgılğan pişesin körsetedi.

Bay bek aşuvlanadı, em ötpekşi bayga:

–Sen maga ayırıp aytpadıñ şa, yastıma pişedime.

Kim kelse, sonı tık, –deydiñ. Bas dep pişekeldi, men de aldım da tıktım. Onnan soñ yas keldi. Ol ötpek alıp ketti, –dep bolgan isti aytıp saladı.

–Endi sen künalisıñ. Saga altın yok,–dep, bay üyge kaytıp kelip yas pan habarlaydı.

–Men kumaşka ketken zamanda, sen benim pişeme ne etken ediñ? –dep soraydı yastan bay. <<Sen maga yuvımasan, men seni öltirermen>>,–dep korkıttı.

Pişediñ öytip aytpaga sebebi bar edi. Eri kumaşka keteyetke oga bes altın bergenin körgen edi. Onsız da bayı köp zatlar ekeleyegin anlap, yas ölse, oga dep alınga zatlar da pişege kalar dep oylangan edi. Sol eylecilikti bilmegen yas korkıp, pişediñ aytkanın etken. Bayga öksiz yas:

–Meni öltirmeñiz tağı, men pişeñnen korkıp etken men.

–Yok ölmege tiyisli edem ölgen eken, –deydi bay, kötere bolgan altının mülkiñ yaska beredi em oñıp yaşap kaladılar.

ÖKSÜZ GENÇ

Geçmiş zamanlarda bir ihtiyar yaşamış. Bu ihtiyarın bir oğlu varmış, ölmeden önce ihtiyar, bu oğluna:

–“Ben öldüğüm zaman bir kement yapıp, kendini asıp öl.”dedi. İhtiyar adam öldü. Oğlu ihtiyarın sözünü yerine getireyim diyerek kementi boynuna bağlayıp, kendini astı. Genç kendini astığı zaman, bir tulum altın yere düştü. Genç altını getirip, denize attı. Bir altın denizin yüzeyine çıktı. Çıkan altını alıp evine döndü.

Eve geldi, evde hiçbir şey yok. Genç bir beye gidip ırgatlık yaptı. O bey bir yere kumaş getirmeye hazırlandı. Bunu bilen genç:

–“Bana işte bu altına ederi olan şeyi getirsin.”diye diledi. Bey gencin dileğini geri çevirmedi. İhtiyar adam:

–“Sen benim hanımımınla evde kalırsın.”dedi. Ona bakarsın. Genç bunu kabul edip, ihtiyar da kumaş getirmeye gitti. O bey gideceği yere gitti, birçok kumaş aldı, atının arkasına koyup bağladı. Eve döneceği zamanda, gencin verdiği altını hatırladı. “Ben ona ne alsam ki?”diye düşündü. Aklına iyi bir şey gelmedi. Bir küçük kedi aldı. “Kedi ile bari oynar.”diye düşünüp, oğlanın altını ile kedi aldı. Kediye de arkasına koyan bey eve doğru yola düştü. O eve ulaşmadan bir yerde konakladı. Beyin konakladığı yerde pek çok fare varmış. Bunlar insanlara da yemek yedirmeye rahat vermezlermiş. O zaman beyin aklına kedi geldi. Bey: “Ben de bu farelerin ilacı var.”diye bildirdi. Kediye arkalığınan alıp gönderdi. Fareler yok oldular. O zaman ev sahibi bey:

–“Kedini bana sat.”diye yalvardı.

–“Kediye sana satardım, ama onu biri aldı.”deyip, üzüldü.

–“Satayım, ama tartının bir yanına kediye koyalım, öbür yanına da sen altın koyarsın.”diye konuştular. Ev sahibi, bunu kabul etti.

Ev sahibi “Çok iyi olur.”dedi. Tartının bir yanına kediyi, öbür yanına da altın koydular. Tartının kefeleri eşit olunca, bey altınları kendisinin arkılığına koydu, ev sahibi de kediyi aldı. Bey şimdi yola çıkıp eve doğru devam etti. Evine gelince gördü ki hanımı, üzerindeki elbiseleri yırtılmış bir şekilde, ağlayarak oturuyor.

Bunu gören bey:

–“Sana ne oldu?” diye, bakakaldı. O zaman hanımı:

–“Sen beni öksüz gence emanet edip gitmiştin. İşte onun bana yaptıkları.”dedi.

–“Tamam, ben onu öldüreceğim. Ama nasıl öldüreyim?”diye sordu.

–“Sen şöyle yaparak öldür dersen, ben de öyle yapıp öldürürüm.”

Hanımı sevinip:

–“Sen şimdi ekmek yapacak olan fırıncıya: ‘Sen ocağını iyice kızdır. Ben sana ekmek almak için birini göndereceğim, onu ocağına atıp öldürürsün. Ben sana altın veririm.’ diye söyle.”dedi.

Bey, fırıncıya gidip hanımının söylediği gibi konuşup eve döndü.

Bey, ırgat genci çağırdı:

–“Fırına git, ekmek alıp gel.”dedi. Genç sepetini alıp gitti. Yolda hava yağacak gibi olunca birinin evine girdi. Orada yemek yiyorlarmış. Genç de bunlarla yemeğe oturdu. Bunun için genç geç kaldı. Bey ile hanımı, genci beklediler. Ama genç gelmedi. Sonra hanımı dayanamadı:

–“Ben gidip o mezarın kül olduğunu görüp geleyim, ekmek de getireyim.”dedi, çıkıp fırına gitti.

Fırıncı da beyin söylediğini yapmak için, onun hanımını ocağa attı. Genç ise misafirperver ev sahibiyile yemek yedikten sonra fırına gitti. Fırıncı da

ona ekmek verip gönderdi. Genç ekmeği sepete koyup eve geldi. Bey buna çok şaşırdı. “Genci niye ocağa atmamış ki?” diye düşünüp, fırıncıya gitti.

Bey “Gence ekmek verdin mi?” diye sordu.

–“Evet verdim.

–“Ben sana onu ocağa atmanı söylememiş miydin?

–“Ocağa da birini attım, bak.” dedi, ocağa attığı hanımını gösterdi.

Bey çok sinirlendi ve fırıncı, beye:

–“Sen bana genç mi hanım mı diye söylemedin ki! Kim gelirse onu at dedin. Önce hanımı geldiği için ben de onu attım. Ondan sonra genç geldi. O ekmek alıp gitti.” deyip, olan işi söyledi. Bey “Şimdi sen hatalısın. Sana altın yok.” deyip, eve dönüp, gençle bir şeyler konuştu:

Gence:

–“Ben kumaş getirmeye gittiğim zaman sen benim hanımına ne yapmıştın?” diye sordu.

–“Sen bana bunu söylemezsen, ben seni öldüreceğim.” diye korkuttu.

Hanımın öyle davranmasının bir sebebi vardı. Kocasını kumaş getirmeye gidince, ona beş altın verdiğini görmüştü. Beyinin çok şeyler getirdiğini anlayınca, genç ölürse ona alınan şeyleri de hanıma kalır diye düşünmüştü. Bu hilekârlıktan haberi olmayan genç korkup hanımın istediğini yaptı. Beye, öksüz genç:

–“Ne olur beni öldürme, ben hanımınızdan korktuğum için öyle yaptım.

Bey “Yok, ölmesi gereken kişi öldü.” dedi, taşıdığı altınını ve mülkünü gence verdi ve onlar mutlu bir şekilde yaşadılar.

12. ÜŞ YİĞİT

Burın zamanda bir kart yaşaptı. Onıñ üş ulı bolgan. Eki üyken ulı üylengen kişkeyi kız almagan ol kızlare man oynap yurgen. Kart aytkan:<<Kişken ulım erkin bolıp oynap yursın>>. Karttıñ malı köp bolgan kart ölgende ulları birge turadılar. Bir kün eki agası inisine:

–Sen bizi men kullık et, –deydiler. Kişkey inisi unamadı. Sol zaman eki agası inisine maldan pay berediler. Kişkey ulı kızlar man yurdi, yurdi, soñ malın da tevesti, bir zatı da kalmadı. Onıñ esine atasınıñ aytkanı tüsti. Ol balalarına:<<Men ölgen soñ yarlı bolsanız, ana töbede bir şapşak altın bardır. Onı alıp ülesersiz. Eger mal tursa, altınga tıymessiz>> –degen edi. Altın esine tüşkende yas uyklap ta bolmadı. Yanına bir yastı iyertip töbege baradı. Kün tuvartırğanda, yas töbede turagalıp turadı. Soñ öziniñ kületkisiniñ şetin belgilep, Kazıp baslaydı.

Kazadı, kazadı soñ bir zamanda altındı köredi de:

–Ay, altın yok. Kaytayık, –deydi.

Olar birinşi kün kaytıp üyge baradılar. Yas ertesi kün kelip altındı kazıp alıp ketedi, üyge saladı. Soñ agalarına barıp:

–Siz baysız men yarlıman. Atadan kalgan altındı alıp üleseyyik, –deydi.

Kardaşları:

–Durıs bolar, –deydiler.

Üşevide töbege baradılar, altındı kızadılar.

Tapaydılar. Agaları şexsinip inisine:

–Altındı sen algansıñ, –deydiler.

Kişkeyi:

–Yok. Altındı siz algansız, –deydi.

Agaları:

–Eşi, yuriñiz kadıga barayık, –deydiler. Kadıga barayatırganda, küşli yumgır yavadı.

Yolga karaydılar. Yolda bir kesek koy ozgan.

Üykeni:

–Koydan da ekşisi köp eken, –deydi.

Ortañısı:

–Bakan bir kart eken,–deydi.

Kencepayı:

–lyti bir ala barak eken,–deydi.

Yaslar tagı da yurediler. Endi olar abradın ızın körediler.

Üykeni:

–Arbadagı pişe yukli eken, –deydi.

Ortañısı:

–Oñ yagındagı ögizdiñ oñ közi sokır eken,–deydi.

Kencepayı:

–Arbadıñ bir tegerşigi yañı, bir tegerşigi eski eken, –deydi.

Yaslar tagı da yurediler. Olarga bir atlı rasadı. Ol yaslardan

–Bir kesek koy körmediñizbe?–dep soradı.

–Körmedik, –deydiler yaslar.

Atlı koydı izlep ketedi. Soñ yaslar atlıdı:

–Sabır et,–dep toktatadılar.

Üykeni atlıdan:

–Koyınnan eşkisi köp edime?–dep soraydı

Ortañısı:

–Bakkanı bir kart edime?–dep kosadı.

Kencepayı:

–İyti bir ala barak edime?–deydi.

Atlı süyinip:

–İyi. Eşi körmedik dediñizde?–dep kaytarıp soraydı.

–Yok körmegenmiz, –deydiler yaslar.

Atlı koydı tavıp tağı da yaslarga yolıktı em koy yok bolganın kaytıp añlaganların soraydı.

Sonda üykeni:

–Üyken yamgırda koy ıkka tartar, eşki yelge tartar, sonnan sebep bildim, –dedi.

Ortañısı:

–Bakkan kişi ayagına kiygen ıdırıktıñ bawı şeşilgen olıptı, soñı yıyıp baylap bolgan soñ, kart dep oyladım,–deydi.

Kencepayı:

–Yerge iyttiñ ak em kara tügi tüsıptı edi, iyti barak ekenin sonnan bildim, –deydi.

Yaslar bu atlıman amanlasıp, yol man tağı yurediler. Endi bularga baska bit atlı yarasıp:

–Bir arba körmediñizbe?–dep soraydı.

–Körmedik, –deydiler. Yaslar, soñ <<Sabır et!>>–dep toktatadı

Üykeni:

–Arbadagı pişe yukli edime?–dep soradı, ortanşısı:

–Oñ yagındagı ögizdiñ oñ közi sokır edime?–dep kosadı.

Kencepayı:

–Arbadıñ bir tegerşigi yañı ana birisi eski edime?–deydi

–İyi eşi körmedik, –dediñizde.

–Körmedik,–deydiler.

Atlı abradı tavıp, tagı da bular man yolıgısıp:

–Munı kaytip bildiñiz?–dep soraydı.

Üykeni:

–Arbadagı pişe tolgatkan zamanda, eki tegerşikti ıslap tartkanda, olar şapalaptı, sonnan bildim,–deydi.

Ortanşısı:

–Oñ yagındagı ögiz oñ yagındagı ölendi otlamay bargan, sokır ekenin sonnan bildim, –dep kosadı.

Kencepayı:

–Bir tegerşigi tup–tuvra bargan, ana birevi esirgen edemdey ene yakka da, mine yakka da kıysaya–kıysaya bargan, sonnan bildim,–degen.

Yure–yure kadıga yetediler. Oga barıp:

–Salam eleykum!–deydiler

–Va eleykum salam!–dep yavaplaydı kadı.

–Hoş keldiňiz. Üyge kiriňiz.

Yaslar üyge kirediler.

–Ne etip yurisiz, –yaslar!–deydi kadı.

–Bir davamız bar edi,–deydi, yaslar.

–Aytıňiz yaslar. Tıňşayıňiz, şay işermiz. Aş bolgandırsız. Pişesi bavırsak pisirip, şay ekeledi.

–İşiňiz, yaslar,–deydi kadı.

Üykeni:

–Bu bavırsaktı biz yemmekpiz,–deydi

–Nege?

–Bu bavırsak mezardıň üstine bitken bıydaydıň unınnan etilgen.

Yaslar şay işpeydiler. Kadı olardı sıylap kozı soydirtıp, etin asıp yaslardıň aldına saldırtadı.

–Yeňiz erüv pisken et, –deydi kadı.

Ortanşısı:

–Bu etti biz yemezpiz, –deydi

–Nege?

–Bu iytıň sütün işken kozı.

Yaslar et yemeydiler.

Kencepayı:

–Öziň de ızmadan tuvgan ekensin,–deydi.

Ol zaman kadı şamlanıp:

–Sizin davanızdı men ayrılman. Öziňiz kadı ekensiz, –deydi.

–Menim bir kızım bar, ol baska avılga tüşken. Soga bara ketiňiz. Ol siziň davaňızı ayırar.

Yaslar kadıdan şıgıp onıň kızına barmaga yolga tüşediler. Avılga barıp kadıdın kızın tabadılar. Olar kızdın üyine barıp:

–Kim bar üyde?–dep soraysılar.

Kadıdın kızı yuvırıp şıgıp:

–Hoş keldiňiz, yuvık bolıňız,–deydi.

Yaslar üyge kirediler kız:

–Habar aytıňız, konakalar,–deydi.

–Habardı habar soragannan sora degenler, –deydi yaslar.

–Bizim davamızı şeştagı

Ol zamanda kız:

–Tıňlaňız, yigitler.

...Bizim kasımızda bir han bar edi. Onıň bir kızı bar edi. Ol bir öksiz yaska aşık boladı.

Yasta kızdı bek süyedi eken. Han kızın sol yaska bermey, baydın ulına beredi. Kızdı bay ulına alıp ketedi. Küyev yastı keşe yatar zamanda kirkistedi. Küyev başlığı onı şeşindirip şıgıp ketedi. Yas kızga barıp yatadı. Sol zamanda kız kürsinedi, küyev kızdan:

–Nege kürsinesin, mennem öziň artıka?–dep soraydı.

–Menim aşığım bar edi. Onıň âşıklıktan yanı şıkpaga tuvgan bolar,–deydi.

Küyev:

–Yanı bir de şıkpasın, benim malım oga alal bolsın,–deydi.

Soñ bu kızga iyer, yuven salıp bir at ekelediler.

Yaska barıp yolık. Eger razı bolıp, seni kaytarıp yiberse, kaytıp ta kellersiñ. Yibermese oga pişe bolıp kalarsıñ,—deydiler. Kız atka atlanıp ketedi. Yol man barayatkanda, bu kızdı kırk karak köredi. Olar kızdı ıslaydılar.

—Ne erüv taptık. Bizim otız dogızımızdıñ pişeleri bar, tek birevimizdiñ pişesi yok oga erüv bolayaksın,—deydiler.

—Meni bir baydın balası alğan edi. Men onı men yatayak zamanda kürsingen edim. Sonan sebep alğan küyevim meni sosı avılga aşığımdı körmege yiberdi,—deydi.

—Olay bolsa, erüv kız biz de seni yibereyik, —dep, karaklar kızdı yiberediler. Kız avıldagı öksiz yasıñın kasına keledi. Terezedi sogadı. Yas esikti aşadı. Kız kirende, yas:

—Sen kaydan keldiñ?—dep soraysı.

—Meni alğan yasım saga yiberdi.

—Nege?

—Men kürsingen zamanda, meni misetke sanamaysınma?—dep soradı.

—YoK. Sanayman, tek benim bir âşık yasım bar edi. Onıñ yanı şıkpaga turgan bolar,—dep yavapladım. Kiyevim seni ayap saga malın da berdi.

—Ol malına sense, ben avılga sen mene.

Men sap—sav boldım.—Endi bar bayıña sizgemiñ bereket bersin, dep yas kızdı küyevine kaytarıp yiberedi. —Endi benim soravımdı kim şeşer eken? Öksiz yas yigitpe? Baydıñ ulı yigitpe? Yaslardıñ üykeni:

—Baydıñ ulı —yigit,—deydi.

Kencepayı:

—Kırk karak —yigit, —deydi

Kız bularga karap:

–Kırsız kırsızdı maktar, yigit yigitti maktar, iygi iygidi maktar.

Atañız bay kisi bolıptı eken onıñ bir şapşak altını töbede kömilgen bolıptı. Sol altındı yarlı bolganda öz ara ülesersiz degen eken. Mine soñ eñde kencepayıñız kazıp tıkkın,–dep aytadı.

ÜÇ YİĞİT

Çok eski zamanlarda bir ihtiyar yaşarmış. Onun üç oğlu vardır. İki büyük oğlu evlenmiş küçüğü ise kız almamış, o kızlarla gönül eğlendirirmiş.

İhtiyar şöyle der: “ Küçük oğlum ergen olmuş, eğlensin.”

İhtiyarın malı çokmuş, ihtiyar ölünce onun çocukları birlikte yaşadılar. Bir gün iki ağabeyi küçük kardeşlerine:

–“Sen bize hizmet et.”dediler. Küçük kardeşleri bunu kabul etmedi. O zaman iki abisi, kardeşlerine maldan pay verdiler. Küçük oğlu kızlarla uzun süre yaşadı, sonra malı da bitti, hiçbir şeyi kalmadı. Onun aklına babasının söyledikleri geldi.

O çocuklarına: “Ben öldükten sonra eğer fakir düşerseniz, oradaki tepede bir çömlek altın vardır. Onu alıp paylaşırsınız. Ama malınız varsa, altına dokunmayın.”demişti. O gencin aklına altın düştüğü için uyuyamadı. Yanına bir delikanlı çağırıp o tepeye gitti.

Gün doğarken, genç kalkıp tepeye gitti. Sonra gömünün yerini belirleyip, kazmaya başladı. Kazdı, kazdı bir süre sonra altını gördü:

–“Eyvah altın yok. Dönelim.”dedi.

Onlar birinci gün dönüp eve geldiler. Genç ertesi gün gelip, altını alıp gitti, eve koydu. Sonra ağabeyleri gidip:

–“Siz zenginsiniz, ben ise fakirim. Babadan kalma altını alıp paylaşalım.”dedi.

Kardeşleri:

–“Doğrusu bu olur.”dediler

Üçü birlikte tepeye gittiler, altını kazdılar. Buldular. Ağabeyleri sinirlenip küçük kardeşlerine:

–“Altını sen aldın.”dediler.

Küçük olan:

–“Yok. Altını siz aldınız.”dedi.

Ağabeyleri:

–“Tamam, yürüyün kadiya gidelim.”dediler. Kadiya giderken, çok şiddetli bir yağmur yağıyordu. Yola baktılar. Yolda bir tavşan sürüsü geçiyormuş.

Büyük olan:

–“Keçisi, tavşanından çokmuş.”dedi.

Ortancası:

–“Onlara bakan bir ihtiyarmış.”dedi.

En genç olanı:

–“Köpeği bir ala barak cinsiymiş.”dedi.

Gençler yürümeye devam etti. O zaman onlar arabanın izine rastladılar.

Büyük olanı:

–“Arabadaki kadın hamileymiş.”dediler.

Ortancası:

–“Sağ yanındaki öküzün sağ gözü körmüş.”dedi.

En genç olanı:

–“Arabanın bir tekerleği yeni, bir tekerleği eskiymiş.”dedi.

Gençler yürümeye devam ettiler. Onlara bir atlı rastladı. O gençlere:

–“Bir tavşan sürüsü görmediniz mi?”diye sordu.

Gençler “Görmedik.”dediler.

Atlı tavşanların peşine düştü. Sonra gençler atlıyı:

–“Sabır et.”diye durdurdular.

Büyük olanı atlıdan:

–“Keçisi, tavşanından fazla mıydı? Diye sordu.

Ortancası:

–“İhtiyar mı bakıyordu?”diye atıldı.

En genci:

–“Köpeği bir ala barak cinsi miydi?”dedi.

Atlı sevinip:

–“Doğru. Ama siz görmedik demediniz mi?”diye dönüp sordu.

Atlı tavşanları bulup tekrar gençlere rastladı ve koyunun kaybolduğunu nasıl anladıklarını sordu.

O zaman büyük olanı:

–“Şiddetli yağmurda tavşan rüzgâr tutmayan yere, keçi ise yele doğru gider, bundan anladım.”dedi.

Ortancası:

–“Ona bakan kişi ayağına giydiği ayakkabısının bağı çözülmüş, bunu toplayıp bağladıktan sonra, ihtiyardır diye düşünüm.”dedi.

En genç olanı:

–“Yere köpeğin hem beyaz hem de kara tüyü düşmüştü, köpeğin barak cins olduğunu bundan anladım.”dedi.

Bu gençler atlı ile helalleşip, yola devam ettiler. Şimdi bunlara başka bir atlı yanaştı:

–“Bir araba görmediniz mi?”diye sordular.

–“Görmedik.”dediler. Gençler, sonra “Sabır et!”deyip, atlıyı durdurdular.

Büyük olan:

–“Arabadaki kadın hamile miydi?”dedi.

Ortancası:

–“Sağ taraftaki öküzün sağ gözü kör müydü?”deyip atladı.

En genç olanları:

–“Arabanın bir tekerleği yeni, birisi eski miydi?”dedi.

–“İyi ama görmedik dediniz.

–“Görmedik, dediler.

Atlı arabayı bulup yeniden bunlara rastladı.

–“Siz bunu nasıl bildiniz?”diye sordu.

Büyük olan:

–“Arabadaki kadın hamile olduğu için, iki tekerleği yere basarken, onlar ezilmişti, bunun için anladım.”dedi.

Ortancası:

–“Sağ taraftaki öküz, sağ tarafındaki otları otlamayınca, onun kör olduğunu oradan anladım.” diye atıldı.

En genç olanları:

–“Bir tekerleği tertemizdi, diğeri ise sarhoş adam gibi, o tarafa bu tarafa sürüklene sürüklene gitti, oradan anladım.” Dedi.

Yürüye, yürüye sonunda kadiya ulaştılar.

–“Selam aleyküm!” dediler.

–“Ve aleyküm selam!” diye cevapladı kadı.

–“Hoş geldiniz. Eve giriniz.”

Gençler eve girdi.

Kadı:

–“Niçin geldiniz, gençler!” dedi.

Gençler, “Bir davamız var.” dediler.

–“Söyleyin gençler. Çay içer misiniz? Siz şimdi acıkmışsınızdır.”

Kadının hanımı bavırsak pişirdi, çay getirdi.

Kadı “İçin gençler.” dedi.

Büyük olanı:

–“Biz bağırsak yemeyiz.” dedi.

–“Niçin?”

–“Bu bavırsak, mezarın üzerinde yetişen buğdayın unundan yapılmış.

Gençler çay içmediler. Kadı onları saygı ile karşılayıp kuzu kestirerek, etini pişirtip gençlerin önüne koydurdu.

Kadı “Lütfen yiyiniz, iyi pişirilmiş et.” dedi.

Ortancası:

–“Biz bu eti yemeyiz.” dedi.

–“Niçin”

–“Bu kuzu, köpeğin sütünü içmiştir.

Gençler et yemediler.

En genç olanı:

–“Kendin de zinadan doğmuşsun.” dedi.

O zaman kadı çok sinirlenip:

–“Ben sizin davanıza bakmıyorum. Sizin kendiniz kadı olmuşsunuz.” dedi.

–“Benim bir kızım var, o başka bir köye gitti. Onun yanına gidin. O sizin davanızı çözer.

Gençler kadıdan çıkıp onun kızının yanına gitmek için yola koyuldular. Köye gidip kadının kızını buldular. Onlar kızın evine gidip:

–“Evde kim var?” diye sordular.

Kadının kızı yanlarına çıktı:

–“Hoş geldiniz yaklaşın.” dedi.

Gençler eve girdiler, kız:

Haber verin, misafirler.” dedi.

Gençler “Haber, haber sorandan soracaksın derler.” dedi.

–“Bizim davamızı çöz.”

O zaman kız:

–“Dinleyin, yiğitler.

“...Bizim yakınımızda bir han vardı. Onun bir kızı vardı. O bir öksüz gence âşık oldu.

Genç de kızı çok sevmiş. Han kızını bu gence vermedi, bir beyin oğluna verdi. Bey, kızı oğlu götürdü. Damat genci gece yattığı zaman onun yanına soktu. Damat başlığı onu çırılçıplak edip gitti. Genç, kızın yanına gidip uyudu. O zaman kız iç çekti, damat kızdan:

–“Niçin iç çekiyorsun, sen benden daha mı iyisin sanki?” diye sordu.

–“Benim sevdiğim biri vardı. Onun âşık olduğu için ölecek.” dedi.

Damat:

–“Onun canı çıkmasın, benim malım ona helal olsun.” dedi.

Sonra bu kıza eyerli–dizginli bir at getirdiler.

Damat:

–“Git genci bul. Eğer kabul edip, seni geri gönderirse, dönüp gelirsın. Göndermezse ona eş olup kalırsın.” dediler.

Kız ata binip gitti. Yol boyunca giderken, bu kızı kırk hırsız gördü. Onlar kızı yakaladılar.

–“Ne güzel bir şey bulduk. Bizim otuz dokuzumuzun hanımı var, sadece birimizin hanımı yok, sen ona uygunsun.” dediler.

–“Beni bir beyin oğlu aldı. Ben onunla yatacağım zaman iç çektim. Bunun için beni alan damadım beni şu köye aşığımı görmeye gönderdi.” dedi.

–“Eğer öyleyse, tamam biz de seni gönderelim.” deyip, hırsızlar kızı gönderdiler. Kız köydeki öksüz gencinin yanına geldi. Pencereye vurdu. Genç dış kapıyı açtı. Kız girince, genç:

–“Sen nereden geldin?” diye sordu.

–“Beni alan genç, beni sana yolladı.

–“Niçin?”

–“Ben iç çektiğim zaman, beni hor mu görüyorsun?” diye sordu.

–“Yok. Hor görmüyorum, ama benim bir aşığım vardı. O neredeyse ölecek.”diye yalvardım.

Kocam seni düşünüp, sana malını da verdi.

–“O malına sense, ben Allah’a senemen. Ben sapasağlam oldum.

–“O malına sense, ben köye senemen. Ben sapasağlam oldum. “–Şimdi git beyine, size bin bereket versin.”deyip genç kızı kocasına geri gönderdi. –
“Şimdi benim sorumu kim çözermiş? Öksüz geç mi yiğit? Beyin oğlu mu yiğit? Gençlerin en büyüğü:

–“Beyin oğlu, yiğit.”dedi.

En genç olanı:

–“Kırk hırsız, yiğit.”dedi.

Kız bunlara bakıp:

–“Hırsız hırsızı korur, yiğit yiğidi korur, köpek de köpeği korur.

Babanız bey kişiymiş, onun bir çömlek altını tepede gömülüymüş. O altını, fakir olunca, kendi aranızda paylaşın demiş. İşte sonra en genç olan kazıp altını almış.”diye söyledi.

13.AKILLI YİĞİT

Burın burın zamanda bir yigit bolgan. Sol yigitti bir kart sınamaga şakırgan.<<Men aytkan zattı sol yigit etip bolaram eken?>> –dep oylangan. Öz avılınıñ halkın yıyıp, Kart:

–<<Maga kelkende sol yigit atlı da kelmesin, yayavda kemlesin, yolman da yurmesin, yolsızda yurmesin, ayagı yerge tiye de kelsin, tiymen de kelsin,

kelgende bizim üyke kiredede tursın, kirmeyde tursın>>, –degen. <<Sosı oyga sol yigittiñ akılı yeterme eken?>> –dep oylagan bu Kart.

Yigitke sol habar yetisedi. Yigit köp oylanmay, bar degen birgenekey bir serkesin minip kartka barmaga yolga túsken. Serkege mingen de yigittiñ ayagı yerge tiyip te ketken, tiymeyde ketken, yolman yuripte ketken, yurmey de ketken, kelgen de üyge kire de turgan, kirmey de turgan, atlı kelmegen, yayav da kelmegen.

Karttıñ termesi bar eken. Termediñ etekşesin köterip termemen etekşidiñ arasında toktagan.

Artınnan karap edem körgen yok, aldınnan karasa, yigit üyge de kirgen yok.

Kart, öziniñ oyın tavıp kelgen yigitke: <<Savbol, benim bir yahşı kızım bar. Sen onıñ yaşavında alal teñi bolayaksıñ. Baktıñız aşılısın. Aldınızga kızıl güller şaşılısın>> –dep tilep, yigitti küyev etip halkın üyken yıyıp üyken toy etedi.

AKILLI YİĞİT

Çok eski zamanlarda bir yiğit varmış. Bu yiğidi bir ihtiyar sınamak için çağırır. “Benim söyleyeceğim şeyi şu yiğit yapabilecek miymiş?” diye düşündü. Bu ihtiyar, kendi köyünün halkını toplayıp:

–“Bana gelen şu yiğit atlı da gelmesin, yayan da gelmesin, yoldan da yürümesin, yolsuz yerden de yürümesin, ayağı yere değse de gelsin, değmese de gelsin, gelince bizim eve girsin de, girmesin de.” “Bu düşünceye, şu yiğidin akli yeter miymiş?” diye düşündü.

Bu haber yiğide ulaştı. Yiğit çok düşünmeyip, var diye, keçisine binip ihtiyarın yanına gitmek için yola düştü. Keçiye binince yiğidin ayağı yere değerek de gider, değmeden de gider, yolla yürüyerek de gider, yürümeden de gider, gelince eve girebilir de, girmeyebilir de, atlı da gelmez, yayan da gelmez.

İhtiyarın çadırı varmış. Çadırın kapı örtüsünü kaldırıp, çadırla ile kapı örtüsünün arasına durdu.

Arkasından bakınca insan gören yok, önünden baksa, yiğit eve de girmemiş.

İhtiyar, kendisin düşündüğünü bulan yiğide: “Teşekkür ederim, benim çok güzel bir kızım var. Sen onun yaşamında, onun helali olacaksın. Bahtınız açık olsun. Önünüzde kızıl güller saçılsın.” diye diledi, yiğidi damat yapıp, bütün halkı toplayıp büyük bir düğün yapar.

14.KARAK KADI

Burın bir yarlı yigit yolda bir avıldıñ kadısınıñ üyinde konadı. Kadı ependi yiyitke:

–Men de kalıp, bir ay isle,– dep tileydi.

Yigit kadıdıñ tilegin keri kaytarmay, kalmaga razı boladı. Em kadıga öziniñ yıygan akşasın saklap koymaga beredi. Kadı akşadı öz kolı man almay, bir kol sandıktı tavıp, yigittiñ özine saldıradı. Yigit, akşasın sandıkka salıp, isine kirisedi. Bolcalı yetkende, yigit kadıdan salıp koygan öz akşasın em yal akın soraydı. Sandıktı aşıp karasalar, akşa yok. Sol zaman Kadı:

–Akşadı sandıkka sen öz kolıñ man salıgansıñ yogaluvdı. Baktıñnan kör, –dep kadı akşadı öz moynına almaydı.

Koñısı bay hatın yigitti Kızganıp onıñ akşasın kadıdan eyle men bermege toktastı.

–Men bu seat kadı yanına barayım, bir azdan soñ kellersin, –deydi ol. Soñ kullıkşı kızdı şakırıp:

–Yigitten soñ bir az turıp, sen esik tübine kelip:<<Agay kayttı!>> –dep kışkırarsıñ, –deydi. Em özi kadı yanına ketedi.

Hatın, saparga ketip, keşigip kalgan eriniñ artınnan izlep keteyegin em ak eşirefe kızıl altın sandığınıñ aşkışın kadı ependige kaldırıp keteyegin söyleydi. Kadı bu zatka süyinedi. Sol zamanda kirip kelgen yigitti körüvi men kadı ependi:

–Me, seniñ akşan tabıldı, –dep, yigittiñ akşasın kaytarıp beredi.

Hatınnıñ kolınnan kaznalı sandıktıñ aşkışın kadı ependi alayım dep turganda, kullıkşı kız, esikke yuvırıp kelip:

–Agay Kayttı! –dep kışkıradı. Söytip kışkırgan kızga kadıdıñ esi ketip kaladı.

HIRSIZ KADI

Çok eski zamanlarda, fakir bir yiğit, bir köyün kadısının evinde konakladı. Kadı efendi yiğide:

–“Bende kalıp, bir ay çalış.”dedi.

Yiğit, kadı efendinin dileğini geri çevirmedi, kalmayı kabul etti. Ayrıca kadıya, kendisinin topladığı akçelerini saklaması için verdi. Kadı, akçeyi kendi eliyle almıyor, bir el sandığı bulup, yiğidin kendisine koydurdu. Yiğit akçesini sandığa koyup, işine girişti. Zamanı gelince, yiğit kadıdan sandığa koyduğu kendi akçeleri ile çalışmasının karşılığı olan hakkını sordu. Sandığı açıp baksalar, akçeler yok. O zaman kadı:

–“Akçeyi sandığa sen kendi elinle koydun, yok olmuş. Talihsizlik.”diyen kadı, akçelerin yok olmasını üstlenmedi.

Komşusu varlıklı hatun, yiğidin durumuna üzüлp, onun akçelerini kadıdan hile ile alarak, ona vermeye niyetlendi.

Bay hatun, “Ben şimdi kadı efendinin yanına gideyim, biraz sonra sen gelirsın.” dedi. Sonra hizmetçi kızı çağırıp:

–“Yiğitten sonra bir az bekleyip, sen kapı ağzına gelerek: “Bey döndü!” diye bağırsın.” dedi. Kendisi de kadı efendinin yanına gitti.

Kadın, sefere çıkıp, geçiken kocasının arkasından takip ettiğini ve ak eşirefe kızıl altın sandığının anahtarını kadı efendiye getireceğini söyledi. Kadı buna sevindi. O zaman yanına gelen yiğidi görmesi ile kadı efendi:

–“ Senin akçen bulundu.” deyip, yiğidin akçesini geri verdi.

Karısının elinden hazine sandığının anahtarını kadı efendi alayım dediği zaman, hizmetçi kız, eşiğe fırlayıp:

–“Bey dönüyor!” deyip bağırdı. Bu şekilde bağıran kıza kadı efendinin aklı şaştı kaldı.

15.KIRK ÖTİRİK

Burında bir han bar eken. Bu hannıñ aydese, avızlı, kündese, közli, dünyada eki bolsa onıñ birisi bir bolsa yalgız özi soñ şaklı da erüv bir kızı bar eken.

Bu kızdıñ berileyek şağı kelgende, atası han:

–Kim maga kırk ötirik aytsa, sol kisige kızımdı bereyekpen, –dep yar saladı.

–Ötirik bolganda, –deydi han, –Ötirik bolsın, olardıñ biri ekinşisine uyısatagan bolmasın; biri ekinşisine kıyısıtagan bolması; kisi inanmayak bolsın.

Bu habardı esikten yigitler, hannıñ kızını alayak bolıp, hanga kelip, bilgen ötirilerin aytıp baslaydılar. Bu kelüvşilerdiñ birisi de han aytkanday, biri ekinşisine kıyıspayak ötirik ayta almaydılar. Sonnan han bularga aşuvlanıp berin de askakka astırıp öltirermen deydi.

Onnan son buga eş bir kisi de kelmey hıylı zaman kaladı. Bir kün han altın sarayda, derey tösek, kuv yastıkta yatıp bilmey, esinep turganda munı aldına bir yas keledi. Han munı körip kabagın, kasın tüyip, aşuvlı kepte:

–Ne kerek saga kangima? –dep akıradı. Bu yas: Yok han akam, men kangima tuvılman, men yilkışı yas pam, men kırk ötirik aytpaga keldim, –dep yavap beredi.

Han oga aşuvlanıp:

–Tas bol, közime körinmey tur, sennen üykenler ayta alalmay, tilleri baslarına yetti. Seniñ askakka asılıp turgannıñ keledir. Şık mınan, aman turganda! –dep akıradı.

–Yok, han akam, sen meni aspassıñ, men saga kırk ötirik aytsam, sen maga kızındı berersiñ, –deydi.

–Bu yastıñ ötkirliğine karap ündemey hıylı zaman kalgan soñ, han:

–Ayt eşe, tıñlayım! –deydi.

Sol yerde yilkışı yas sözün bulay dep baslaydı:

–Men atanman aldın tuvıp, babamnıñ yilkısın bagatagan edim. Yılık bek köp edi. Men yilkıdı yatkanda kulagınnan, turganda ayagınnan sanaytagan edim.

Bir kün erteñ ben tursam yıldıñ berı de yatır. Tutıp kelip, kulagınnan sanadım. İşinde bir bovaz biye bar edi, sol yok. Yurip yıldı turgızıp salıp, kelip tağı ayagınnan sanadım, –bayagı buvaz bile tağı da yok. Artta bir üyken yar bar edi, yuvırıp basına şıgıp kardım, eş zat körinmeydi. Soñ kurıgımñıñ yuvan basın kadap, yinişke basına mineyim degen edim, ol meni kötermedi. Men de yinişke basın yerde kadap, yuvan basına minip karadım, tağı da eş zat körinmeydi.

Sol yerden ne eteyegimdi bilmey, kulınlap kırdı kalgan bolsa, kulıññ böri aşagan bolmagay edi degen kaygılı oy man eki közim yaslanıp, kostan sırt karap şıgatan üş ayak bir yol bar edi, sogı tüşip kettim.

Sol yol hıylı ketkennen soñ karasam, adlımda bir yartı at tezek turı. Üytip–büytip, terlep–terşip, tarmasıp–ıdıranıp, iytñ kara küni men, kalay etip te sol yartı at tezektñ üstine mindim.

Yartı at tezektñ üstinde toKtap, dörtte yakka köz salıp karaytatan bolsam bayagı biyem edildin eri yagına şıgıp, yelge Karap yelinlep, ıkka karap kulınlap turı eken.

Körgenime süyünip, yartı at tezektñ üstinnen kargıp tüşip, tez yuvırıp Edilge bardım. Kurıgımdı suvdıñ üstine köpir etip salıp, yuvırıp eri yagına şıKtım.

Biyedi tez ıslap alıp, iyerlep minip, kulındı aldım öñterip alıp, Edilge tüştim. Edildiñ tap bir degen ortasına kelgende, karaytatan bolsam, biye yuze almay batıp, men de suvga ketipte barayatırman. Men de tez ereketlep iyerdi kulınga salıp, oga atlanıp biyedi adlıma öñterip, kulıññ üstine aldım.

Edilden şıgıp, suvdı yagalap ketip barayatır edim, bitpegen betegediñ astınnan bir Koyan turdı da ketti. Kurık pan kuvıp yetip, kulım man sogıp aldım.

Üşiniman da bu yilkışı yastıñ kıyıspayak ötiriklerdi aytıp bolayagın körip, han onı man eriseyekke bolıp:

–Koyan degeniñ köcek bolar?! –dep soraydı.

–Köcek bolsa da yaraydı. Tek ortan yiligi odaga surık bolatagan edi.

–O da degeniñ otav bolar?!

–Otav bolsa da yaraydı. Tek kırk atan aran süyrenkeletagan edi.

–Kırk atan degeniñ kırk taylak bolar?!

–Kırk taylak bolsa da yaraydı. Tek kırk kulaş Karagaydıñ basın şalıp otlap keletagan edi.

–Kırk kulaş Karagay degeniñ kırk yumırşka bolar?!

–Kırk yumırşka bolsa da yaraydı. Tek yogarisına karagan kartlardıñ börki yerge tüse tagan edi.

–Ol zamannıñ kartları ergeceyli bolgan bolar?

–Ergeceyli bolgan bolsa da yaraydı. Tek kırk kulaş kuyıdıñ avızında turıp, tübinnen enkeyip suv işe tagan edi. Ol zamannıñ kuyısı şoKanaçık bolgan bolar?

–Şokanaçık bolgan bolsa da yaraydı. Tek erten vakıttan ketken köñ şekek keşte tübine barıp yetetagan edi. Ol zamannıñ küni kısa bolgan bolar?

–Küni kısa bolgan bolsa da yaraydı. Tek erten bugaga kelip ketken dönecin sıyr, öriste buzavlap, keşte buzavı yanında dönen ögiz bolıp kelip, onı yigip ormannan otın ekeletagan ediler.

Onnan soñ han bir söz de ayta almay, toktaydı. Yilkışı yas halga karap:

–Al endi eri yagın tıñla, han akam, men körgenlerimdi eli saga aytıp kutarganım yok, –deydi.

–Men bayagı koyandı koska ekeliş sıdırdım. İşin yarıp mayın aldım. Sol koyannan bir pud may şıktı. Etin kazanga asıp, mayın salıp kelip etigime yaktım. Bu bir pud may benim bir etigime yetti, bir etigime yetpedi. Etinde aşap, yatıp kelip yıgladım.

Bir zamannan uyanatagan bolsam, bir üyken kışkırık bar karasam eki etigin töbelesip te yatır.

–<<Saga may yaktı, maga may yakkan yok>> –dep birisi kışkıradı.

–<<Maga may yaktı, saga may yakka yok>> –dep tağı birisi kışkıradı. Turıp barıp bulardıñ ekisin eki yakka ayırıp, may yakkan etigimdi alıp, bas astıma salıp, may yakpagan etigimdi ayak uşımnda kaldırıp, tağı yatıp uykladım.

Erteñ turıp karaytagan bolsam, may yakpagan etigim <<maga may yakkan yok>> –dep öpkelep ketipti, men de eki ayagımdı bir etikke sugıp, salıp ketip kelip onıñ artınnan kuvdım.

Kuvıp baratagan bolsam etigim bir üyken toyta ayakşı bolıp halkka et ülestirip yurı. Bu meni körip, şıray tüsi birden türlenip ketti. Nege kaştıñ dep men onı töbeler, dep oylagan bolayak pakır. Sol yerden men etigime köz kısıp, etigimde maga köz kısıp ol ayaklap etti ekelüvde boldı, men aşavda boldım. Onnan on bes ayak et aşap, suvsanganlıgımnan beri de şapşaklardagı suvdı da işip kutardım. Koy endigi Edilge barıp suv işip kanayım, degen oy man etigimdi şakıraman, ol maga şekisiñ berip kıysıgınnan karaydı. Kelmeyek boladı. Onı da sol yerde taslap, eki ayagımdı tağı da etikke sugıp turıp, kelip sırtKa karap yuvırdım.

Baratagan bolsam, yazdıñ issi küninde Edil buzlaptı. Belimde üyken baltam bar edi, alıp bızdı soktım–soktım, buzılmadı. Baltadı bulaktırıp taslap, basımnan börkimdi alıp basım man urıp buzdı oydim.

Suv işip kanıp ketip barayadır edim. Kegeysiz arbaga kapsız tarı tiyegen bir kesek köp kara Nogaylılar keleyadır eken: Olar maga karap:

–Ne kördiñ? Ne körmediñ? –dep akıradılar.

Men olarga:

–Kegeygiz arbaga kapsız tarı kiyegen sizdi kördim; –deymen.

Artında, tagı da: <<Siz ne kördiñiz?>> –dep sorayman olardan. Olar maga:

–Yartı şeke yurgeh tentekey seni kördik, –deydiler.

Basımdı ıslap Karaytagan bolsam, bargı buzdı buzgan yerde, bir yak şeken bölünip tüşip kalıptı. Sol yerde keri kaytıp barıp, şekemdi alıp, yerine salıp, kırk ötirik aytkan kisige Kızın bereyek, dep esitip seniñ aldıña keldim.

Mine benim körgenim, han akam. Bu zatlar beri de benim basımnan keşken zatlar. Eger de men beri de esitkenlerimdi de aytsam, ol men ölgenşi de kutılmas.

KIRK YALAN

Eski zamanlarda bir han varmış. Bu hanın ay gibi ağzı olan, güneş gibi gözü olan, çok güzel bir kızı varmış.

Bu kızın evlenme çağı gelince, han babası:

–“Kim bana kırk yalan söyleyse, o kişiye kızımı vereceğim.” diye haber salar.

Han, “Yalan olunca, yalan olsun, onların biri öbürünü tutmasın; biri ikincisi ile kıyaslanmasın.” dedi.

Bu haberi duyan yiğitler, hanın kızını almak için, hana gelip, bildikleri yalanları söylemeye başladılar. Bu gelenlerden hiç biri hanın istediği gibi, biri diğerine benzemeyen bir yalan söyleyemediler. O zaman han bunlara çok kızıp, hepsini dara ağacında astırayım dedi.

Ondan sonra hanın yanına uzun süre hiç kimse gelmedi. Bir gün han altın sarayında, deri yatakta, kuş tüyü yastıkta yatıp esnerken bunu karşısına bir genç geldi. Han bunu görüp önünü, önünü bağlayıp, sinirli bir şekilde:

–“Sana düşer mi serseri?” diye bağırdı.

Bu genç:

–“Hayır, hanım, ben serseri değilim, ben yilkıcı⁴² bir gencim. Kırık yalan söylemeye geldim.” diye cevap verdi.

Han ona çok sinirlenip:

–“Defol, gözüme görünme, senden iyiler bile söyleyemedi, dilleri başlarına bela oldu. Herhalde senin darağacında asılasın geldi. Şansın varken git buradan!” diye haykırdı.

–“Yok, han ağam sen beni asmazsın, ben sana kırk yalan söylersem sen bana kızını verirsin.” dedi.

–“Bu gencin yalanlarını uzun süre umursamadı. Sonra, han:

–“Söyle, dinleyeyim!” dedi.

O zaman yilkıcı genç, söz şöyledir diye başladı:

–“Ben babamın önüne doğup, babamın yilkısına bakıyordum. Çok fazla yilkı vardı. Ben yilkıyı yatınca kulağından, kalkınca ayağından sayardım.

⁴² At bakıcısı

Bir gün erkenden kalktığımda, yilkının hepsi yatıyordu. Kalkıp onları, kulaklarından saydım. İçince bir hamile at vardı, o yoktu. Gidip yilkıyı kaldırıp, gelip yine ayağından saydım, az önceki hamile at yine yoktu. Arkada büyük kaya vardı, gidip üstüne çıkıp baktım, hiçbir şey görünmüyordu. Sonra kurıgamnın geniş enseli başını yere gömüp, yokuş aşağı onun başına bineyim demiştim, o beni taşımadı. Ben de yokuş aşağı başını yere gömüp, enseli başına çıkıp baktım, yine hiçbir şey görünmüyordu.

O zaman ne yapacağımı bilemedim, kulan atlar kırdı kalmış olsa, onları kurt yemiş olmasın diye kaygılı bir düşünce ile iki gözüm de yaşarak, çadırdan arka tarafa çıkan üçe ayrılmış bir yol vardı, sonra yola koyulup gittim. Şu yolda hayli gittikten sonra baktım ki, önümde bir yarı at tezeği duruyor. İstemeye istemeye, darlanarak, köpeğin kara günü⁴³ ile o yarı atın tezeğinin üstüne bastım.

Yarı at tezeğinin üstünde durup, dört bir tarafa göz gezdirecek olsam, az önceki dişi atım İdil'in her tarafına çıkıp, yele bakarak yellenip, yel değmez yere bakıp yavruluyordu.

Gördüğüm şeye sevinip, yarı at tezeğinin üstünden çekilip, hemen toplanıp İdil'e gittim. Kurugımdı suyun üstünde köpürtüp, her yerine yaklaştırıp, oradan çıktım.

Dişi atı hemen bağlayıp, eyerleyip binidim, kulan atı önüme kattım, İdil'e girdim. İdil'in ortasına gelince, baktım ki at yüzemeyip batıyor, ben de suya girdim. Ben de hemen harekete geçip eyeri kulan ata bağlayıp, ona binip dişi atı önüme katıp, kulan atın üstüne aldım.

İdil nehrinden çıkıp, suyu aşp gidiyordum, bitmeyen işlenmemiş arazinin altından bir tavşan gitti. Kuyruğundan kovalayıp, yetiştim, kolumu sokup aldım.

⁴³ Deyim

Üçüncü kez, bu yilkıcı gencin birbirine benzemeyen yalanları söylediğini görüp, han onun ile tartışıp:

–“Senin tavşan dediğin köcek⁴⁴ olur!” diye sordu.

–“Köcek olsa da iyiydi. Ama orta iliği büyük eve giriş olurmuş.

–“O dediğin de çadır olmaz mı?

–“Çadır olsa da iyiydi. Ama kırk biçilen deve samanlık sürükleyecekti.

–“Kırk biçilen deve dediğin kırk deve yavrusu olmaz mı?”

–“Kırk deve yavrusu da olsa iyidir. Ama kırk kulaç uzunluğundaki köknar ağacının başını çıkıp otlayacaktı.

–“Kırk kulaç köknar dediğin kırk talaş olmaz mı?

–“Kırk talaş olsa da iyiydi. Ama yukarısına bakan ihtiyarları şapkası yere düşerdi.

–“O zamanın ihtiyarları cüce değil mi?

–“Cüce olsa da iyidir. Ama kırk kulaçlık kuyunun ağzında durup, dibinden eğilip su içerdi.

O zamanın kuyusu şokanacık değil mi?

Şokanacık olmuş olsa da iyiydi. Ama sabah erken vakitten itibaren indirilen deri bakraç, gece olunca dibini ulaşırdı.

O zamanın günü kısa değil mi?

–“Günü kısa da olsa iyiydi. Ama sabah erkenden buğaya gelen sığır, otlakta buzağalar, gece buzağa yanında küçük öküz olur, onu yiyip, ormanın otunu getirirlerdi.

Ondan sonra han hiçbir şey söylemeden kaldı. Yilkıcı genç halka bakarak:

⁴⁴ Tavşan yavrusu.

–“Şimdi her yerini dinle, hanım, ben gördüklerimi sana söyleyip bitirmedim.”dedi.

–“Ben deminki tavşanı çadıra getirip parçaladım. İçini yarıp yağını aldım. O tavşandan bir pud⁴⁵ yağ çıktı. Etini kazana koyup pişirip, yağını koyup eteğime sürdüm. Bu bir pud yağ benim bir eteğime yetti. Bir eteğime yetmedi. Etini de yiyip, uyudum.

Bir zaman sonra uyanınca, büyük bir hıçkırık vardı, baktım ki iki eteğim kavga ediyordu.

–“Sana yağ sürdü, bana yağ süren yok.”diye birisi haykırdı.

–“Bana yağ sürdü, sana yağ süren yok.”diye yine biri hıçkırdı. Kalkıp baktım, bunların ikisini iki tarafa ayrılıp, yağ sürdüğüm eteğimi alıp, baş altıma koyup, yağ sürmediğim eteğimi ayakucuma koyup yine uyudum.

Sabah olunca baktım ki, yağ sürmediğim eteğim “Bana yağ süren yok.”diye öfkelenip gitmişti, ben de iki ayağımı bir eteğe sokup, gidip gelip onu kovaladım.

Onu takip ettim, eteğim bir büyük eğlencede hizmetçi olmuş halka et paylaşıtıyordu. Bu beni körüp, birden kaçtı. Niye kaçtı, ben onu yakalarım diye düşünürken, fakir. O zaman ben eteğime gözümü kısıtığım zaman, eteğim de bana gözünü kısıp ayaklanıp gelecek oldu, ben yemekteydim.

O zaman, o beş porsiyon et yiyip, çok susayınca bütün kaplardaki suları içip bitirdim. Bırak şimdi İdil’e gidip su içip kanayım, diye bir düşünce ile eteğimi çağırdım, o bana çekicini verip kıysıgannan baktı. Gelmedi. Onu da, o yerde bırakıp, iki ayağını yine sokup, geldim.

⁴⁵ Eski bir para birimi.

Gideceğim zaman, yaz sıcağında İdil buzlanmıştı. Belimde büyük baltam vardı, alıp buza vurdum ama kırılmadı. Baltayı bırakıp, başımdan başlığımı çıkarıp, başımla vurarak buzı deldim.

Suya kandıktan sonra gidiyordum. Kegeysiz⁴⁶ araba kapsız darı yüklü birçok zengin Nogaylılar geliyormuş. Onlar bana bakıp:

–“Ne gördün? Ne görmedin?” diye haykırdı.

Ben onlara:

–“Kegeysiz arabaya kapsız darı yükleyen sizi gördüm.” dedim.

Arkasından, yine: “Siz ne gördünüz?” diye onlardan sordum. Onlar bana:

–“Yarı şakaklı yürüyen, ahmak seni gördük.” dediler.

Başımı bağlamak istediğim zaman, deminki buzı kırdığım yerde, başımdan bir parça bölünüp düşmüştü. O yere geri dönüp, şakağımı alıp, yerine koyup, kırk yalan söyleyen kişiye kızını verecek diye duyup senin huzuruna geldim.

İşte benim gördüklerim, han ağam. Bunların hepsi benim başımdan geçen şeyler. Eğer ben bütün duyduklarımı anlatsam, onlar ben ölene kadar bitmez.

16.ALAPRAN BATIR

Burın–burın zamanda Alapran degen koyşu yaşagan. Akılı yeñil edem bolgan.

⁴⁶ Araba tekerleğinin çeşitli kısımları.

Bir kün koy bağıp turganda, töbediñ basında Alapran karbız aşap oltırgan. Karbızdan avızı–beti batkanda, onı şıbınlar koymaydı. Alapran olardı kuvaman dep öltirip baslaydı. Öltirgen–öltirgen şıbındı ol sonaydı. Alapran alpıs şıbın öltirgende, onı körip turgan kisiler kacavlap:

–Baleley! Alapran alpıs palvan öltirdi!–dep külediler. –Endi Alapran–betir. Oga alpıs betirdi öltirgen Alapran betir demege kerek. Alapran sol maskaradı uşın körip:

–Men kaysı betirden kemmen, –dep öktemsiydi. Sol habar savlay elge yayıladı. Alaprandı endi sıylı savkat etip at, iyer, yuven, <<Alpıs betirdi öltirgen Alapran betir>> dep yazılğan kalaş berediler. Alapran tuvıp közi körmegen zatlarga süyinedi.

Bir künniñ bir şağında Alapran tavdıñ arasında eki betir bir karındası man yaşaydı dep esitedi. Alapran betir olardan korksa da, öziniñ betir sıyın aklar üşin, korkkanın birevge de bildirtpeydi. Karagerge de oltırıp, kılışın da beline tağıp Alapran tavadı betirleге karap yol aladı. Keşe de yuredi, kündiz de yuredi, soñ bir zamannan soñ betirler turatagan yerge yetedi. Yuvık barıp karasa, üydiñ yanında üyken üş terek öseyatır. Eki şettegide betirlerdiñ kılışları ilüvli, a ortasındadı boppa–bos. Alapran Betir, Karagerden tüşip, kılışın ortadadı tereke iledi. Soñ üydiñ işine kiredi. Ol eri–beri karaydı, birev de yoKtay körinedi. Soñ tağı kulak salıp karaydı, birevdiñ tınısın alğanın esitedi. Eñkeyip taktemettin astına karasa, bir kız tıgılıp oltırganın köredi.

–Sen mennen korkpa, karındas. Alganga hatın bolarsıñ almagannıñ karındası bolarsın. Şık orındıktıñ astınnan.–dep tileydi.

Alapran kılışın tereke ileyatırganda, kız<<meni öltiredi eken>>, dep korkıp tıgılğan edi. Ol korkınışlı yigit tuvıl ekenin bilgede, kız orındıktıñ astınnan şıgadı.

–Karındas, sen agalardıñ kayda ekenin bilesin me?

Aytşı, –dep tileydi.

Olar aňşılup ketken, tezden keler, –dep konak yigitti soran baslaydı. –
Sen kim bolarsın, ogırın kayda?

Kız kılıştıñ yazuvın okıganda, mıkayatta korkadı. Sol elde agaları, kaytıp kelip kaladı. Olar ortadagı terektegi kılıştı körip:

–Egey–ey! Bizge batir kelipti! kılışta <<Alpıs betirdi öltirgen Alapran Betir>> dep okıganda, bular seyirsiniip kaladılar. Bolsa da olar yigerlenip üyge kirip, Alapranga:

–Salam Aleyküm! Hoş keldiniz!–deydiler.

–Aleyküm Salam. Alpıs betirdi öltirgen Alapran Betir degen menmen. Siziñ akıñızda em karındasıñız barın akında esitip kelgenmen. Eger siz razılık berseniz men altı kün, altı keşe toy etip, üylemege süyemen.

kızdıñ agaları razı boladılar. Olar birge yaşap kaladılar.

Betirler üyge tulık pan suv tasıytagan bolganlar. Mine Alapranga da kezek yetedi. Ol tuluktı alıp suv ekelmege ketedi. Mine keler, ene keler dep Alaprandı kütediler, ama ol tez kemleydi.

–Nege Alapran bu zamanga deyim suv ekelmeydi, eşe?–dep tamaşa etediler.

Betirler barıp karasalar, Alapran kara terge túsip kanav kazıp turgan boladı.

–Sen ne etesiñ?–dep soyardı eken betirler.

–Ne eteyek edim? Kanav kazaman er kün bir tulık suv eketkennen, kanav tolıp suv üydiñ yanına kelse, iygi tuvılma?

–Olay bolsa, yahşı,–deydi betirler.

Soñ yıyılısıp üyge kaytıp kelediler. Üyke kelse otın yok. Eki betir ketip eki üyken terekti süyrep ekelediler.

Endi kezek Alapranga keledi. Alapran alıp otinga ketedi. Karaydılar, karaydılar
–Alapran yok.

–Bu ne boldı eken? –dep betirler kaygıradılar.

Barıp karaytagan bolsa, Alapran Batır tereklerdiñ basın baylap, enkeyip
süyrep alıp keleyatır.

–Sen ne etesin? –dep soraydılar.

–Terekti birerlep tasıgannan ese, savlay agaşlıktı üydiñ yanına ekelse
yahşı tuvılma?

–Yahşı, ozak ta,–deydi betirler.

Tagı da üyge birge kelediler.

Sol zamanda agaşlıKta yaman ayuv bar, halkka keşe de, kündiz de yaşav
bermeydi deyen habar şıgadı. Han sol ayuvdı öltirgen kisige köp baylık
bermege söz beredi. Sol habardı esitken Alapran kiyinip–yasanıp, Karagerge
atlanıp, yoldaska betirlerdi de alıp, hanga baradı. Han ak şatırdı kurdırıp toy
etip turgan boladı. Betirlerdiñ kelgenin esitip han olardı şakırtıp tuz–dem berip,
araki–balın küydirip sıylaydı. Aşap–yep bolgan soñ. Alapran birevge bilinmey,
agaşlıkka ketedi. Bir üyken terektiñ üstine minip yatıp uyklaydı. Bir az zaman
ozgan soñ ol uyanadı. Yerge karasa üyken ayuvdı köredi. <<Ne zat eteyim
ekem?–dep oylanadı.

Soñ terektiñ bir butağın sındırıp alıp ayuvdı kuvaladı. Ayuvda avılga karap
Kaşadı. Avıldagılar korkıp üyken kışkırık saladılar.

–Alapran ayuvdı kuvıp ekeleyatır!–dep bakırısadılar.

Alaprandı körge han:

–Sen kayda ketip yok boldıñ? –deydi.

–Menim yuregim parahat tuvıl edi, men agaşlıkka ketken edim. Endi
yaman ayuvdı tokalap ekeldim.

Ol bizim halkka yaşav bermeytagan edi, –dep yavaplaydı Alapran Betir.

–Munı sen bek yahşı ettiñ. Betir bolgan solay bolmaga tir ekensiñ>>,dep han Alapranga aytkan baylığın beredi. Ol onı alıp, onıp–ösip yaşap kaladı.

ALAPRAN BATIR

Çok eski zamanlarda Alapran diye bir çoban yaşarmış. O akıllı az bir kişiymiş. Bir gün koyunlara bakarken, tepenin başında Alapran oturup karpuz yiyormuş. Karpuzdan ağzı yüzü batınca, onu sinekler rahat bırakmamış. Alapran, onları kovayım diye öldürmeye başlamış. Öldüre öldüre o, sinekleri bitirmiş. Alapran altmış sinek öldürünce, onu gören kişiler alay ederek:

–“Bakın hele! Alapran altmış pehlivan öldürdü!”deyip güldüler. Şimdi Alapran batır⁴⁷ oldu. Ona altmış kahramanı öldüren Alapran Batır demek lazım.”

Alapran, bunun dalga geçilmek için yapıldığını anlayıp:

–“Ben hangi batırdan aşağıyım.”diye övündü. Bu haber bütün halka yayıldı. Alapran’ı şimdi sevip sayıp at, eğer, dizgin, “Altmış batırı öldüren Alapran Batır” diye yazılmış bir kılıç verdiler. Alapran doğduğundan beri görmediği şeyleri görüp sevindi.

Bir günün bir zamanında Alapran, dağın arasında iki batır, bir kız kardeşi ile yaşıyormuş diye duydu. Alapran Batır, onlardan korksa da, kendisine kahraman olarak saygı duyulmasından dolayı, korktuğunu hiç

⁴⁷ Kahraman, yiğit

kimseye belli etmedi. Alapran, Karager'e⁴⁸ de binip, kılıcını beline takıp, dağdaki batırlara doğru gitti. Gece gündüz yürüdü, bir zaman sonra, batırların olduğu yere ulaştı. Yakınlaşıp baktı ki evin yanında büyük üç ağaç yetiştiriyor. İki kenardakine batırların kılıçları saplanmış, ortasındaki bomboş. Alapran Batır, Karager'den inip, kılıcını ortadaki ağaca sapladı. Sonra evin içine girdi. O sağa sola baktı, hiç kimsenin olmadığını gördü. Sonra kulak verip dinledi, birinin sesini duydu. Eğilip yataklığın altına bakınca, bir kızın oraya girip oturduğunu gördü.

–“Sen benden korkma, kardeşim. Seni alana eş olursun, almayana ise kardeş olursun. Yataklığın altından çık.” diye yalvardı.

Alapran kılıcını ağaca saplayınca, kız “Beni öldürecekmiş.” diye korkup oraya girmişti. O korkunç bir yiğit olmadığını anlayınca, kız yataklığın altından çıktı.

–“Kardeş, sen ağabeylerinin nerede olduğunu biliyor musun? Söyle.” diye diledi.

–“Onlar avlanmaya gitti, hemen gelirler.” deyip misafir yiğit hakkında soru sormaya başladı.

–“Sen kimsin, uğurun nerede?”

Kız kılıçtaki yazıyı okuyunca, güvenliğinden kaygı duydu. O zaman ağabeyleri dönüp geldiler. Onlar ortadaki ağaçta kılıcı görüp:

–“Eyvah! Bize batır gelmiş! Kılıçtaki yazıyı“Altmış kahramanı öldüren Alapran Batır” diye okuyunca, bunlar telaşlandılar. Yine de onlar hazırlanıp eve girince, Alapranga:

–“Selamın aleyküm! Hoş geldiniz!” dediler.

⁴⁸ Kara at

–“Aleyküm selam. Altmış batırı öldüren Alapran batır denilen kişi benim. Sizin ve kardeşinizin hakkındakileri işitip geldim. Eğer siz kabul ederseniz altı gün, altı gece düğün yapıp, evlenmeyi istiyorum. Kızın ağabeyleri buna razı oldular. Onlar birlikte yaşamaya başladılar.

Batırlar eve tulumla su taşıdılar. İşte Alapran’a sıra geldi. O tulumu alıp su getirmeye gitti. Şimdi gelir, işte gelir deyip Alapran’ı beklediler, ama o hemen gelmedi.

–“Alapran niye bu zamana kadar su getirmediydi?” diye beklediler.

Batırlar gidip baksalar, Alapran ter kana batmış, kanal kazıyormuş.

Batırlar “Sen ne yapıyorsun?” diye sormuşlar.

–“Ne yapıyormuşum? Kanal kazıyorum, her gün bir tulum su getirmektense kanal ile su evin yanına kelse daha iyi değil mi?”

–“Öyleyse iyi.” dediler batırlar.

Sonra toplanıp dönüp eve geldiler. Eve gelseler odun yok. İki batır gidip iki büyük ağacı sürükleyip getirdiler.

Şimdi sıra Alaprana’a geldi. Alapran oduna gitti. Baktılar, baktılar Alapran yok.

–“Buna ne oldu?” diye batırlar kaygılandı.

Gidip baksalar, Alapran ağaçların başını bağlayıp, sürükleyip getiriyor.

–“Sen ne yapıyorsun?” diye sordular.

–“Ağaçları birer birer taşımaktansa, ağaç bütünüyle evin yanında olsa daha iyi olmaz mı?”

Batırlar “İyi, imkânsız da.” dediler.

Yine eve birlikte geldiler.

O zaman ormanda kötü bir ayı varmış, halka gece de gündüz de rahat vermiyor diye haber çıkmış. Han bu ayıyı öldüren kişiyi çok zengin edeceğine söz vermiş.

O haberi işten Alapran giyinip, hazırlanıp, Karager'e minip, yoldaş olarak batırları alıp, hana gittiler. Han ak çadırı kurdurup, eğlence yapıyordu. Batırların geldiğini duyup, onları çağırıp tuz–dem verip rakı ve balını pişirip onlara hürmet etti. Yemek yiyip doyduktan sonra, Alapran kimsenin bilmediği ormana gitti. Bir büyük ağacın başına çıkıp uyudu. Bir az zaman geçince, o uyandı. Yere bakınca büyük ayıyı gördü. “Ne yapayım?” diye düşündü.

Sonra ağacın bir budağını kırıp, ayıyı kovaladı. Ayı da köye doğru kaçtı. Köydekiler korkup, çığlık attılar.

–“Alapran ayıyı kovalayıp getiriyor!” diye bağıştılar.

Alapran'ı gören han:

–“Sen nereye gidip kayboldun?” dedi.

Alapran Batır “Benim içim rahat değildi, ben ormana gittim. Şimdi kötü ayıyı yakalayıp getirdim. O bizim halka rahat vermiyordu.” diye cevap verdi.

–“Sen bunu çok iyi yaptın. Batır diye böylesine denirmiş.” deyip, han Alapran'a vadettiği zenginliği verdi. O, malları alıp, mutlu bir şekilde yaşadı.

17.KİYGİZ⁴⁹ KİTAP

Agalı–inili eki edem yaşagan bolıptı. Yaşavları osal bolgan eken. Yahşı yaşayaKtıñ amalın oylanadılar, izleydiler tappaydılar. Eñ bolmaganda üykeni inisine:

Men bir zat oylap taptım, –deydi. –Sen edemlerden zat urlap yasır, men kiygiz kitaptıñ yardım mınan onı tabayım. Sonda benim bilgiş atım–danım halkka yayılar.

Bir kün inisi koñıslarınıñ atıp urlap ormanga eketip baylaydı. Agasına kaysı yerde ekenin aytadı. koñısları atın izleydiler, tappaydılar, ne eteyegin bilmeydiler. Sonda inisi aytadı oga:

–Menim agamda bir kiygiz kitap bar, ol saga karap bal aşıp tappaga bolar. Barıp tileñiz.

Koñısı kelip tileydi, anavı balsınıp kisi boladı. Koñısı attı tapsa, savkat bereyegin bildiredi.

Sonda agası kiygiz kitabın alıp:

–Atıñ sav, ormannıñ belen şakay yerinde bolmaga kerek, –deydi.

Koñısı atka minip ormanga yöneydi, aytkan yerge keledi. Astındagı atı kisinegende, tereke baylangan atı da kisineydi. Atın tavıp süyinip kaytkan koñısları bayagı yaslardıñ üykeniñ şakırıp sıylap savmaga sıyr, soymaga koy berip yiberedi.

Söytip agalı–inili ekevi de iygi yaşav baslaydılar. Tagı da bir neşe kere inisi urlap, agası kiygiz kitap minen tavıp berip, halktıñ basın aylandırıp turanlar.

⁴⁹ Keçe, çadır ve ev yapımında kullanılan dayanıklı malzeme.

Bir kün hannıñ üş tulık altını urlanadı. Han kiygiz kitaplı edem bar dep esitip, şakırtıp yiberedi. Yaslar ne eteyegin bilmeydiler, ötirigi aşılajak dep korkadılar. Kiygiz kitaptı aşpaga yigeri batpaydı. Sonda han aga üş künlik bolcal beredi, eger üş künniñ işinde kiygiz kitaptı aşıp urılardı taptırmasa, basın keseyek dep buyırık saladı.

Yaslardıñ basına kan kuyılıp, ne eteyegin bilmey üyde oltıradılar.

Altın tulıklardı uralagan urılar, kiygiz kitap aşılajak degen habardı esitip korkıp, bir tulıktı yerge kazıp keşte yaslardıñ ne eteyegin terezeden karap añlıyak boladılar. Kelip karasalar, yasalar törde oltırlar, kolında kiygiz kitap ol karip öz basınıñ kaygısında, keş bolganda üş künniñ bir küni ketti degendey bolıp: <<Biri ketti>> –deydiler. Urılar biri–birine karap:<<Esittiñizbe, bir tulıktı yasırganımızdı bildiler!>> deydiler, tağı da bek korgadılar.

Ekinşi kün urılar ekinşi tulıktı da yerge kazıp, keşte tağı da terezege barıp tıñlaydılar. Anavı yas tağı da bek tömen bolıp oltırı, nege desen eki küni ketti, ölimge bir kün kalıp turı. Sonıñ üşin ol kürsinip: <<Endi birev kaldı!>> deydi Ol özi özine. Tıñlap turgan urılar: <<ol berinde bileği, erten bizdi taptıırıp, askakka astırayak bolıp turı. Yur barıp aytayık, tileyik>> –deydiler.

Bular kelediler de, yastıñ adlında bas iyip: <<Aytpatagı hanga ne boladı ekensiñ bizim atımızdı astırmatagı bizdi askakka!>> –dep tileydiler. Yas olarga üş tulıktı da ekeldirip, özlerin bosına yiberedi.

Üşinşi kün yas hannıñ tulıkların kaytaradı em urılar tağı şıgıp ketkenin bildiredi. Han altında tapkanına bek razı bolıp bir tulık altındı oga beredi.

Yas süyinip üyge kaytıp, inisine: <<Kel, azbar işine kavmaktı üyip, bir keşe ot berip, kiygiz kitap yangan dep habar şıgarayık olay bolmasa kaşanda ötirigimiz şıgar>>, –deydi.

Solay etediler de tıñşayıp yal alıp oñıp–ösip yaşıp kaladılar.

KİYGİZ KİTAP

İki adam, ağabey–kardeş yaşarlarmış. Sakin bir yaşamları varmış. Bunlar iyi yaşamamanın çaresini düşündüler, aradılar ama bulamadılar. Küçüğü bulamayınca, büyük olan:

“Ben bir şey buldum.”dedi.

–“Sen insanlardan bir şeyler çalıp sakla, ben keçe kitabın yardımıyla onu bulayım. O zaman benim bilgin olduğum halkın arasında yayılır.

Bir gün küçük olan kardeş, komşularının atını çalıp götürüp ormana bağladı. Ağabeysine de atın nerede olduğunu söyledi. Komşuları atı aradılar, bulamadılar, ne yapacaklarını bilemediler. O zaman küçük kardeşi ona söyledi:

–“Benim ağabeyimde bir keçe kitap var. O, sana fal açıp bulur. Gidip bunu dileyin. Komşusu gelip diledi, ağabeysi falcı kişi oldu. Komşusu atı bulursa, mükâfat vereceğini söyledi.

O zaman ağabeysi keçe kitabı alıp:

–“Atın sağ, ormanın filan yerinde olması gerek.”dedi.

Komşusu atına binip ormana doğru gitti, söylenen yere gitti. Altındaki atı kişneyince, ağaca bağlanan atı da kişnedi. Atını bulduğu için sevinen komşuları, az önce bahsedilen gençlerden büyüğünü çağırıp teşekkür edip sağlamak için sığır, kesmesi için koyun verip gönderdi.

Böyle yaparak ağabey kardeş rahat yaşamaya başladılar. Dahası birçok kez aynı şekilde kardeşi çalıp, ağabeysi keçe kitapla bulup vererek, halkı çok şaşırttılar.

Bir gün hanın üç tulum altını çalındı. Han, keçe kitabı olan bir kişi var diye duyup, onu çağırttı. Gençler ne yapacaklarını bilemediler, yalanımız

ortaya çıkacak diye korktular. Keçe kitabı açmaya cesaret edemedi. O zaman han ağa, onlara üç günlük bir süre verdi, eğer üç günün içinde keçe kitabı açıp hırsızları bulmazsa, onun başını keseceğiz diye emir verdi.

Gençleri başına kan koyulup⁵⁰, ne yapacaklarını bilmeden evde oturdular.

Altın dolu tulumları çalan hırsızlar, “Keçe kitap açılacak” haberini duyunca korkup, bir tulumu yere gömüp gece gençlerin ne yapacağını pencereden bakıp anlamak istediler. Gelip baktılar ki, gençler çadırın başköşesinde oturuyorlar, elinde keçe kitap o garip kendi başının kaygısına düşmüş, gece olunca üç günün bir günü gitti diyecek olup: “Biri gitti” dediler. Hırsızlar, birbirlerine bakıp: “Duydunuz mu, bir tulumu gizlediğimizi anladılar!” dediler ve daha çok korktular.

İkinci gün hırsızlar, ikinci tulumu da yere gömüp, gece olunca yine pencereye gidip dinlediler. İşte genç yine çok dertli bir şekilde oturuyor, niye dersin iki gün gitti, ölüme bir gün kaldı. Bunun için o iç çekip kendi kendine: “Şimdi biri kaldı!” dedi. Bunu dinleyen hırsızlar: “O hepsini bildi, sabah bizi yakalatıp, darağacına astıracak. Yürü gidip söyleyelim, yalvaralım.” dediler.

Bunlar geldiler, gencin önünde başlarını eğip: “Bizim adımızı hana söyleme ne olur, bizi darağacına gönderme!” diye yalvardılar. Genç onlara üç tulumu da getirdi, kendilerini de serbest bıraktı.

Üçüncü gün genç hanın tulumlarını geri getirdi ve hırsızların da çıkıp gittiğini söyledi. Han altınlarını bulduğuna çok memnun olup bir tulumu ona verdi.

Genç sevinçle eve dönüp, kardeşine: “Gel, avluda bir gece ateş yakıp, keçe kitap yandı diye haber çıkaralım, eğer böyle yapmazsak sonunda yalanımız ortaya çıkar.” dedi.

⁵⁰ Deyim

Böyle yaptılar, içleri rahatladı, mutlu bir şekilde yaşadılar.

B. OLAĞANÜSTÜ MASALLAR

18.KÖL BUGA

Burın burın bir kart bolgan. Onıñ üş ulı bolgan. Bir olı kırdı mal bağıp turgan, eki ulı kolında turgan. Atası bir kün oylanıp kurtkasına:

–Tevesilmes tetli azık et, Kırdagı ulıma barıp karayım, –deydi.

Yuma kün erten men ketedi. Avıl şetinde arıs etmege dep, yarar bası ayırı ağaş tavıp, kancıgasına baylap ketedi. Munıñ aldına azdaa yılan şıgadı em munnan yan soraydı:

–Yas yanıñdım, kart yanıñdım beresiñ? –dep. Soñ oga dört künge bolcal beredi.

Kart kurtkasına kaytıp, korkanıñnan avırıp yatadı. Üyken ulın şakırıp:

–Men avırıyman, marazımñıñ bavu sizde, –deydi de, berin de azdaa akında söylep beredi.

Bu habardı esikten ulı:

–Sen kart yanıñdı bermegende, men nege yas yanımdı beremen, –dep aytadı.

Ekinşisi de solay etedi. Kart kışkeyin şakıradı. Ol hoş körüp aladı. Kart azdaa akında em eki agası yanlarıñ bermegenni akında söyleydi. Sonda kışkeyi:

Kart:

–Men yanımdı berermen, atay, –deydi.

–Togay tolğan yılkin bar, togız yılkıñ bar, solardı kün tuvmay ayda, solardıñ arasında saga minmege tiyisli bolğan attı karayım, –deydi.

Yası solay etkende, kartka bir at ta yaramaydı. Yılkıdan soraganda, bir üyir atlar alıska ketkenin bilediler. Ekelmege buyıradılar.

Yılkı aydap ekelgende, atası:

–Mine sol atlar saga tiyisli, –deydi.

–Olar ile atlar, edemge üyrenmegen, –deydi ulı.

Yas sol yılkıdñ işinnen at saylap alıp minip uştı. Künniñ tuvgan yerine tüsedı, onnan soñ künniñ batkan yerine, onnan son atasına keldi. Em körğeniñ söyleydi: Kün tuvarda iyt ürip, sıyr münireydi, kün batarga solay ok.

Endi zamanı azgannan soñ, degende atası man balası yılanğa barıp, kart balasın yılanğa barıp ketedi.

Yas azdaa man yuredi, beri yılanlar bularga yol berediler. İnge yetkende, azdaa kirip ketedi, yasta artınnan kireyatkanda, kışkey yılan şıgıp baradı. Yas atın baylayak bolıp şıkkanda bargı kışkey yılan kirip keledi. Şıksa, üyken kala, atın koraga kirgiztedi. İnge kirse: Aksakallı kartlar yas kızlar işinde. Azdaa yılan yaska karap:<<Men kızımdı bir alap süt emgen edemge bereyek edim, sonday edem sen ekensiñ>>, –dep, kızın beredi.

Yas yaşaydı, yuredi, ama atasın, anasın, üyin sagınadı. Bir kün anşılap şıgayakta, kızdñ atası:

–Er yakkada barsın, kubıla yakka şıkpasın, –dep aytıradı.

Añda bir zat ta ata alamlaydı. Bir kün ol kubula yakka şıgıp ketedi. Barsa, barsın, yolda kusı da öledi, iytı de öledi, kamışısı soktırmaytağan atı tegeran–azaran yuredi.

Atı aytadı:

–Ölimge barayatırsıñ. Bu kaladı edemler duvğan balaların köl bugaga berip suv alataganlar. Men uşayım, sen berk oltır, kolına kılışıñdı al. Buga ne eken, benim üstimnen alan karga uşpaytagan edi, dep basın köterip karaganda sen onıñ basın kesip alsan, aman kalarmız olay bolmasa, biz öleyekpiz.

At uşadı em yigitke:

–Teñizdiñ argı yagına uşıp yetpey, avızlıgımdı tartpa, –deydi at.

Yigit asıgıp tartadı em katkıtağı em atınıñ beliniñ bir kesegi tüsedı. Sonda at:

–Köl bugadıñ arkasınnan alıp yalga, –deydi.

Yas solay etedi. Atı tüzelgen son kancıgasına köl bugadıñ basın salıp kaynatasına kaytıp ketedi. Kızdıñ atası bunı izleydi, tappaydı. Bir kün onıñ kaytıp keleyatırğanıñ körediler. Karasalar ol bugalar basın alıp keleyatır. Ol bir üyken tavday üykenligi bolgan bas eken.

Han aytadı:

–Üş tilegiñ, bos, balam. Sonda bir kart:

–Ol yigitten ne akıl soraysıñ, endigi biz tınışlandık, barıp tınışaysın, soñ üş tilegin bos dep, aytarsın, –deydi.

Bastı halkka paylayak bolıp, on iki edem üş kün buzadı.

Endigi hanga üş tilek almaga boladı. Pişesi soraydı, ne tileyeksin dep, em ol –
<<mal>> degenge kız:

–Ata yurtın tile, yıldı işinde torı biye, kazna işinde kara bilev tile–ol berin de berer, ama üşinşisin bermege kıynalar, –deydi.

Yas hanga keledi. Han:

–Ay, balam, tile tileyegiñdi, –deydi.

–Ata yurtım, –deydi yas.

–Bolsın, balam. Onnan soñ:

–Yılkı işinde torı biye

–Bolsın, balam,–deydi.

–Kazna işinde kara bilev,–degende, han şıganagın tartadı.

–Bergisi kelmeydi. Sonda bayagı kart bermege akıl beredi em han razı boladı.

Yas pişesine kaytadı. Sonda hannıñ kızı aytadı:

–Bizge bir zatta kerekpeydi ataydan, tek sol kara bilev bolsa.

–Arbaga ayak–sabıt salıp yastıñ ata yurtına ketediler. Yas yolda aş bolıp, pişesine aşuvlanadı:

–Mal alğan bolsak, aş bolmas edik.

–Ottıñ uzın yerine suvdıñ tınık yerine barıp tokta men tabarman berin de, –deydi Kız.

Sonday yerge kelip toktap, yastı yatkaradı, özi bilevdi alıp sıypap: <<Tizil>>, –deydi. Sonda üyken üy, as–su tolgan boladı. Yas körip razı boladı. Kız bilevdi alıp: <Yıyıl!>> –degende, beri de yok bolıp kuvdıragan arba kaladı, ular ketediler. Ata yurtına yuvıklap barayakanda bir töbege yuvıklanganda kız:

–Biz tuvra barmayık, atana süyinşi yibereyik, soñ bararmız, –deydi.

Solay etediler. Kız tagıda bilevdi sıypap:<<Tizil>>, –degende, kök teletıñ yapılğan üyde boladı, mal mülk de boladı.

Bir kart kelip bulardı körip, söylesip tanıydı em süyinşi almaga atasına ketedi. Baslap atası inanyap, soñ körmege baradı. Kelse–ulı eken.

Bular kelediler, anası man körisediler, atamız onı ölimge yibermey, bayıtmaga yibergen, dep öltireyek boladılar. Pişesi onı biledi.

Künlerdiñ bir küninde üyken ullarınıñ sözine karap atası kışkey ulın şakırıp:

–Menim atamnıñ kolında ölgende altın yüzigi ketken sen onı barıp tavıp ekel, –deydi. Yas ketpege ezirlendi.

Üyge kelgende yastın pişesi buga:

–Kusıñdı, iytıñdı, atıñdı alıp bar. Avıldıñ yanında bir töbe bar, sonıñ yanıñnan tülki kaşıp, mezardıñ kasındagı inge kirer, sonda karttı tabarsın, – deydi.

Yas sola yetip, karttı köredi. Kart oga ne etip yuresin degende, yas berin de aytadı. Kart yastı ayap, yuzigin de em bir uvıs topırak ta beredi:

–Birevge de bermey, üyine eket bu topraktı. Avıldagı mollalarga ayt, halk yuma kün namazga kelgende, üstilerine şaşsın, dep. Yas üyge kaytkanda, bayagı topıraktı altın ayakka kuyıp ependige tileydi:

<<Halktıñ üstine şaş>>, dep. Sonda bolgan eki agaları birevi ala şoşka, birevi kola şoşka boladılar. Yas atası–anası man pişesi men oñıp–ösip yaşap kaladılar.

GÖL CANAVARI

Çok eski zamanlarda bir ihtiyar varmış. Onun üç oğlu varmış. Bir oğlu, kırdan hayvan bakıyormuş, iki oğlu ise yanında duruyormuş. Babası bir gün düşünüp yaşlı eşine:

–“Tükenmez, lezzetli yemek yap. Gidip bozkırdaki oğluma bakayım.”dedi.

Cuma günü erkenden kalkıp gitti. Köyün yakınında dinleneyim diye, başı ikiye ayrılmış bir ağaç bulup, torbasını oraya bağladı. Bunun karşısına ejderha yılan çıktı ve bundan can sordu.

–“Genç canını mı, yaşlı canını mı vereceksin?”dedi. Sonra ona dört gün mühlet verdi.

İhtiyar, yaşlı hanımının yanına dönünce, korkusundan hastalanıp yatağa düştü. Büyük oğlunu çağırıp:

–“Ben hastalandım, ölmem yakındır.”dedi ve ejderha yılan hakkında bütün olanları anlattı.

Bu haberi işiten oğlu:

–“Eğer sen yaşlı canını vermiyorsan, ben niçin genç canımı vereyim.”dedi. İkincisi de büyük oğlu gibi yaptı. İhtiyar küçük oğlunu çağırdı. O, olumlu karşıladı. İhtiyar ejderha yılan hakkında ve iki ağabeysinın canlarını vermemesi hakkında konuştu. O zaman küçük oğlu:

–“Ben canımı veririm baba.”dedi.

–“Çayır dolduracak kadar yilkın var, dokuz yilkıcın var, onları güneşin doğmadığı ayda çağır, onların arasından senin binmen için gerekli olan atı bulayım.”dedi.

Genç oğlu böyle yapınca, ihtiyar babasına hiçbir atı beğenmedi. Yilkıcıdan sorunca, at sürüleri almaya gittiğini anladılar. Getirmesini buyurdular.

Yilkıcı getirince, babası:

–“İşte bu atlar sana gerekli.”dedi.

Oğlu:

–“Bu atlar, insana alışmamışlar.”dedi.

Genç, bu yilkının içinden at seçip, ona bindi ve uçtu. Gündoğusuna indi, ondan sonra günbatısına, ondan sonra babasına geldi ve gördüklerini anlattı: Gündoğusunda köpek havlayıp, sığır böğürdü, günbatısında da böyle oldu.

Zamanı azaldıktan sonra, baba-oğul ejderha yılanın yanına gittiler. İhtiyar oğlunu yılanı getirdi.

Genç, ejderha yılanla yürüdü, bütün yılanlar bunlara yol verdi. Mağaraya ulaşınca, korkunç yılan girdi, genç de arkasından girince, küçük yılan çıktı. Genç atını bağlamak için çıkacakken, küçük yılan içeri girdi. Çıktığında büyük bir şehir gördü, atını ahıra soktu.

Mağaraya girdiğinde, Aksakallı ihtiyarlar genç kızlar içindeydi. Ejderha yılan gence bakıp: “Ben kızımı, bir helal süt emen adama verecektim, o adam sensin.”deyip, kızını bu gence verdi.

Genç yaşadı, yürüdü, ama annesinin, babasının ocağını özledi. Bir gün ava çıkacakken kızın babası:

–“Her tarafa gitsin, kible tarafına çıkmasın.”diye söyletti.

Genç, avda hiçbir şey vuramadı. Bir gün o kible tarafına çıkıp gitti. Uzun bir süre yürüyünce av kuşu da, av köpeği de öldü, kamçısını vurmayınca atı yavaş yavaş yürüdü.

Atı konuştu:

–“Ölüme gidiyorsun. Bu şehirde insanlar doğan çocuklarını Köl Buga’ya verip su alıyorlar. Ben uçayım, sen sıkı tutun, eline kılıcını al.

Buga, bu neymiş, benim üstümden ala karga uçamazdı deyi başını çıkarıp baktığı zaman, sen onun başını kesip alırsan biz rahat ederiz, böyle yapmazsak, biz öleceğiz.

At uçtu ve yiğide:

– “Denizin arka tarafına uçma, ağızlığımı çekme.”dedi.

Yiğit asılıp çekti, atının belinin bir tarafı düştü. O zaman at:

–“Köl Buga’nın arkasından dolaş.”dedi.

Genç öyle yaptı. Atı düzeldikten sonra torbasına Köl Buga'nın başını koyup, dönüp kayınbabasının yanına gitti.

Kızın babası bunu takip etti ama bulamadı. Bir gün onun dönüp geldiğini gördü. Baktılar o buganın başını alıp geliyor. O başın büyüklüğü, büyük bir dağ kadarmış.

Han dedi ki:

–“Üç dilek dile, oğlum. O zaman bir ihtiyar:

–“O yığitten niye akıl alıyorsun, biz karar verdik, sen gidip ona danışıyorsun, sonra üç dilek dile diye söylüyorsun.”dedi.

Başı halk arasında bölüştürmek için, iki kişi üç günde parçaladı.

Şimdi hana üç dilek dilemeye gitti. Hanımı sordu, ne dilek dileyeceksin, dedi ve o “hayvan” deyince” kız:

–“Baba yurdunu dile, yılıkı içinden doru at, hazine içinden kara bilev⁵¹ dile, o hepsini de verir, ama üçüncüsünde zorluk çıkarır.”dedi.

Genç hana geldi. Han:

–“Ey, oğlum, dileğini dile.”dedi.

Genç “Baba yurdumu.”dedi.

–“Olsun, oğlum. Ondan sonra:

–“Yılıkı içinden doru atı...

–“Olsun, oğlum.”dedi.

–“Hazine içinden kara bilev isterim.”deyince, han çekindi. Vermek istemedi. O zaman demin konuşan ihtiyar, vermesi için hana tavsiyede bulundu ve han kabul etti.

⁵¹ Çeşitli araç-gereçleri bilemek için kullanılan taş.

Genç hanımına döndü. O zaman hanın kızı konuştu:

–“Bizde o kara bilev olduktan sonra, babadan hiçbir şey gerekmiyor.

–“Arabaya binip, gencin ata yurduna gittiler. Genç yolda acıkıp, hanımına sinirlendi:

–“Eğer hayvan almış olsaydık şimdi aç olmazdık.

Kız, “Otun uzun yerine, suyun sakın olduğu yere git, ben hepsini bulurum.”dedi.

Böyle bir yere gelip durakladılar, genci yatırdı, kendisi bilevi okşayıp: “Dizil” dedi. O zaman büyük bir ev, yemek ve su ile doldu. Genç bunları görüp razı oldu. Kız bilevi alıp: “Toplan!”deyince, hepsi yok olup sadece arabaları kaldı, onlar yola devam etti. Baba yurduna doğru yaklaşıırken, bir tepeye yaklaşan kız:

–“Biz doğrudan gitmeyelim, babana bir müjdecı gönderelim, sonra gideriz.”dedi.

Öyle yaptılar. Kız yine bilevi okşayıp: “Dizil” deyince, gök teneke ile yapılmış ev de, mal mülk de oldu.

Bir ihtiyar gelip bunları görüp, bunlarla konuşup tanıdı ve müjdecı olmak için oğlanın babasının evine gitti. İlk önce babası inanmadı, sonra görmeye gitti. Gelince gördü ki oğluymuş.

Bunlar geldiler annesi ile görüştüler.

Ağabeyleri:

–“Babamız onu ölüme göndermemiş, onu zengin olsun diye göndermiş.” deyip kardeşlerini öldürecek oldular. Hanımı bunu anladı.

Günlerden bir gün babası büyük oğullarının sözünü dinleyip, küçük oğlunu çağırıp:

–“Benim babamın, öldüğü zaman, elindeki altın yüzüğü kayboldu, sen onu git bul gel.”dedi. Genç gitmek için hazırlandı.

Eve gelince, gencin hanımı buna:

–“Kuşunu, köpeğini, atını alıp git. Köyün yanında bir tepe var, bunu yanından tilki kaçıp, mezarın başındaki mağaraya girer, orada ihtiyarı bulursun.”dedi.

Genç öyle yapıp ihtiyarı gördü. İhtiyar ona, burada ne işin var deyince, genç hepsini anlattı. İhtiyar, genci anlayıp, ona yüzüğünü ve bir avuç toprak verdi:

–“Bu toprağı hiç kimseye vermeden evine götür. Köydeki mollalara söyle, halk Cuma günü namaza gelince, üstlerine saçsın.”dedi. Genç eve dönünce, deminki toprağı altın bir kadehe koyup hocaya rica etti:

–“Halkın üzerine serp.”dedi. Böyle olunca, iki ağabeysinden biri ala şoşka⁵², diğeri kula şoşka oldular. Genç annesi, babası ve hanımı ile mutlu bir hayat sürdü.

19.ALTIN AYAKLI ARGIMAK EM KENCEBAY BETİR

Burın zamanda bir bay biy bolgan. Onın üş uvılı bolgan. Ol öleyekte uvıllarına:

–Añga şıksañız, sırtka barmañız, –dep ösiyet etken. Ataları ölgen soñ üyken uvılı yanına kırk saklavşılardı yertip, karşığaların kolga alıp yuyrik atlarga atlanıp, taz iytlerin yertip, añşılup şıgadılar.

Olar küntübarga baradılar, künbatarga baradılar, kıbla yakka baradılar, amma yan tındırganday añ tappaydılar. Soñ biydin uvılı yalkıp, atası sırt yakka

⁵² Sevimsiz, kötü, domuz; sevilmeyen insanlar için kullanılan bir kelime.

barma dep ösiyet etkenine oylanadı em saklavşıları minan sırtka karap yurediler. Bulardıñ yolınnan bir kaska koyan turıp kaşadı. Bular koyanga karşıgaların da taz iytlerin de kuvmaga yiberediler.

koyan yetkermeydi, iytler de koyandı şalıp kaytarayık dep kuvuvda boldılar. İytlerge kömek etip, koyandı bir yagınnan burayık dep, bular da atların şaptırdılar. Koyan yetkermey bir ormanga kirip yogaladı. Karşıgalar minan iytler de ormanga kirediler. Bular yetip kirgende, iytler bir ormannıñ tübinde, karşıgalar basında turılar. Soñ bular karşıgalardı kollarına alıp, iytlerdi yertip, ormannıñ işi minen yurediler.

Bular bir kölge kelediler. Kölge kuvlar, kazlar em üyrekler köp eken. Bular sol yerde añşılup, kancıgaların aña toltırıp, kaytpaga yurediler. Uzak ta barmay orman işinde bir tokalık üy körinedi. Sonda ne barın biler üşin, bir sakvaşsıdı yiberediler. Ol barsa ne körsin: Üyde kazan kazan aş pisip turı, astakta da türli işimlikler de bar. Saklavşı bir sise işki alıp yoldaslarına kelip, körgenin aytadı. Bular as aşap, işip yal eteyik dep, sol üyge baradılar em aşap, işip zavk etip bir az esirgende birevi:

–Keş boldı, kaytayık,—deydi.

Ekinşi birevi:

–Bizge kaytıp ta ne bar? Zavk etip konayık, tañla erten kaytarmız – deydi. Baskaları da bu razı bolup kaladılar.

Bular bek esirip, erisi er yerde uyklap yatadılar. Tün ortasında bir zat kelip bulardıñ berin de öltirip, atların alıp ketedi.

Bir zaman biydin ekinşi uvılı kırk saklavşısı minen añşılup şıgadı. Olar da karşıgaların em taz iytlerin aladılar. Olar da ızında añ tappagan soñ sırtka karap yurediler em bayagı koyanga yolıgıp, ormanga barıp kirip köldin yagasına şıkıp, kuvlar, kazlar, atıp alıp, kaytayakta tokalak üydi körip, sonda bir saklavşısıdı yibertip, kazan kazan as em işimlik bar ekenin bilip, aşap, işip konıp kaladılar. Tün ortasında bir zat kelip bulardı da öltirip, atların alıp ketedi.

Soñ biydin üşinşi uvılı bir zaman kırk saklavşısı mınan, iytin, kusın yertip, ańşılap şıgadı. Bu, sırt yakka barmay, baska yaklarda yurip ańşılaydı. Ańda yurgende agalarının saklavşıları mınan sırtka ketip kaytpay kalğanları esine tüsedı.-Solardı bir karap kaytayım dep, Kencebay da saklavşıları mınan sırtka karap baradı. Yolda bayagı kaska koyanga bular da yolıgadılar. Koyandı kuvıp, olar ormanga kirediler, onda köl körip, kölge kelip kuvlar, kazlar atıp kaytayık degende tokalak üydi körediler. Bir saklavşı barıp, onda as em işimlikler barın bilip kelgende beri de baradılar.

Aşap, işip, bir az esirgende, Kencebay:

–Keş boldı, kaytayık,—deydi.

Saklavşılar Kaytpaga süymeydiler. Sol zamanda Kencebay

–Olay bolsa, siz zavklanınız, men kırdı küzet şıgayım —deydi.

Saklavşılar:

–Küzetti sen koy, küzetke biz şıkarmız,—deseler de Kencebay ebin tavıp, özi şıgadı.

Kencebay üydi aylanıp yasırınday yer tappaydı. Ahırında bir şapşaktı körip, sonıñ işine kirip yasırınadı. Bir zaman saklavşılar erisi bir yerde esirip uyklaydılar.

Kencebay yan–yaktı karap şıgadı.

Tün ortasında altı ayaklı argımakka atlanıp bir yigit toktaydı. Ol bulardıñ kantaruvlı turgan atların sanap:

–Kırk bir eken, —deydi.

Soñ üyge kirip yatkan kişileri de sanap, ol:

–Kırk, bulardıñ birevi tağı da bolmaga kerek, —dep üy aylanıp karap şıkadı. Tappagan soñ, kırk savlavşılardıñ basların kesip kevdelerin kölge taslap, kırk bir attı aydap alıp ketedi.

Tañ atkan soñ Kencebay üyge kirip aşap toyıp yengil aslardan yolga da alıp atlar mınan ketedi. Ol bara–bara bir otavga yolıgadı

–Selam Aleykum, baylar, —dep kışkaradı.

Hoş keldiñ misepir yuvık bol! –dep otavdan avaz şıgadı.

Kencebay otavga kirse ne körsin: Törde bir kurtka oltırı, burnı esikke yetedi, esikte bir kurtka oltırı onıñ burnu törge yetedi. Tördeki kurtka Kencebayga karap:

–Edem kelmes yerde sen ne etip yürisin yas? –deydi.

–Altın ayaklı Argımakka atlangan kırk bir at aydagan bir yigitti izlep yüremen. Siz körmediñizbe? –deydi Kencebay.

Kurtka sonda:

–Biz körmedik amma onı bizim uvılımız körse yaraydı. Ol özi dünyadı künde bir aylanadı. Uzaklamay kaytar, tek bizim uvılımız namart, seni körse öltirmege şalışar, –dep, Kencebaydı kalak etip kebece astına salıp koyadılar.

Uzaklamay kurtkalardın uvılı kelip karşıga bolıp tepekke konadı. Soñ yerge tusip kagınıp–sogınıp, yigit bolıp üyge kiredi soñ yan–yakka karanıp iyiskelenedi.

–Üyde edem iyisi bar–av, deydi yigit.

Sonda kurtkalardın birevi:

–Edem iyisi kaydan kelsin? Yok, bir iyis te, tek bir yas yigit kelip altı ayaklı argımakka atlanıp, kırk bir attı aydagan bir yigitti sorap ketti. Sen dünyadı aylansan da, sonday habar söylemeysin, –dep ökpelegendey boladı.

Sol zamanda yigit:

–Onı bir körse, siziñ üyken epteñizdiñ uvılı köre, –deydi. Soñ ekinşi kün yigit tagı da şıkıp ketedi. Kurtkalar Kencebaydı öz kebine keltirip uvıllarının aytKanın söylediler. Kencebay savbol aytıp ketpeye karaydı. Sol zamanda kurtkalardın birisi:

–İşten şıkpay bala bolmas, –dep Kencebaydı avızınnan yutıp, artınnan şıKarıp: <<al, endigi benim balam boldın>> –dep şıgarıp yiberedi.

–Bu urşıktan bal tamsa, men aman–esen, kan tamsa men ölgen bolarman, –deydi.

Sonnan soñ yigit bara–bara tagı da bir otavga yolıgadı. Onda da eki yelmavız bolıp, bizim uvılımız dünyadı künde eki aylanadı, ol kaytsa öltirer dep, Kencebaydı bayagıday etip kazadan saklaydılar. Munda da aldingıday bolıp ketedi.

Sonnan soñ yigit bara–bara tagı da bir otavga yolıgadı. Onda da eki yelmavız bolıp, bizim uvılımız dünyadı künde iki aylanadı, ol kaytsa seni öltirer, – dep Kencebaydı bayagıday edip kazadan sakladılar. Munda da aldingıday bolıp ketedi.

Sonnan soñ Kencebay bara–tura tagı da bir otavga rasadı. Onda da yelmavızlar ediler.

Olardın uvılları altı ayaklı argımakka atlanıp, kırk bir attı aydap ketken yigit, yigit tuvıl da, dünyadı elek etken bir kız eken. Oga barayak kişi, ene körüngen arkadıñ basındagı eki kabatlı üyge barar. Yuvıklar barganda, yer kazıp yer astınnan barmaga kerek. Kız özi üyde yalgız yatadı. Bir esiginde iytler bolar. Altın Ayaklı argımak âdemdi körse kisiner.

Onı esitip, Kız yez kamışısın alıp, şıgıp Karar. Oga bargan kisi otlık astında yasırınıp yatıp, kız uyukladı degende, turıp argımaKtı sıypar. Üş yolga deyim solay etse, argımak üş yol da kisinep, sonda kız turıp:<< Maga uyku bermedin>> –dep yez kamışı mınan argımaKtı urıp keter. Sonnan soñ Argımak ökpelep, kisidi körse de, kisinemes.

Sol zamanda kazlardı kañkıldatpay, iytlerdi ürdirtpey, üyge kirip bilgen kişi, yatkan Kızdın şaşları yıyıp beline baylap, yez kamışıdı kızdırtıp, uşın şirkite berer. Kız yılap ant eter, antına karamay şirkite berer. Kız yılap ant eter, antına karamay şirkite berer. Ahırında kız altı ayaklı argımaK pınan, em yıyılğan altını mınan toba eter. Sol zamanda kızdıñ şaşın şirkitüvdi Koyar.

Kencebay bu sözlerdi esitip, kızdın üyine baradı em kurtkalar aytkanday etip üyge kiredi. Kızdın amalı kurıp, Altın ayaklı Argımak pınan altınları mınan ant eter. Kencebay atlardı alıp kaytayakta, Kız oga karap:

–Ne bolsa da boldı. Endigisi men seniki munda kal, ekimiz alal bolıp yaşayık, –deydi.

Kencebay da razı bolıp Kaladı. Solay etip bunlar bek aruv yaşaydılar. Bir kün kız suvga barıp şomıladı. Yuvingan zamanda kızdın bir keçek şaş tüşip, suvga arıp ketedi. Ol şaş suv mınan barıp, ekinşi bir elge yetedi. Sol eldiñ balıkşıları şaştı körip, üyken aydaga keleyatır dep kaşkanlar. Tek bir kart kaşpaga ülgire almay kayığında kalgan. Arıp kelgen şaştı bu kart tutıp algan. Karttın altınday bir zat ıslaganın balıkşılar körip hanga habar yetkerediler. Suvga ıslagan altınday zatın özine ekelmegenge han karttı şakırtıp oga aşuvlanadı.

Kart:

–Kart kişidiki ne bolsın? Ekeleyek edim, avırıp kaldım,–dep eplep şaştı berip, hannıñ yazasından kutıldı. Han toy etip, halk yıyıp:

–Bu şaştın iyesini tavıp ekelgenge, elimniñ yartısın beremen, –dep yar etedi.

Buga barmaga birevdiñ de yigeri yete olmaydı

Soñ bir kurtka şıgıp:

–Men tavıp ekelermen– –deydi.

Kurtkaga bir kayak bir neşe sise arakı em neşe tulık alma kerek boladı. Han kurtkadın tilegin de em yol azıgın da berip yiberedi. Kurtka bara–bara Kencebaydıñ turgan yerine yetedi, arakı mınan almaları bir yere yasırıp özi suvdıñ yagasına şıkıp karipsinip olturadı.

Altın Ayaklı Argımakka atlanıp anşılup yürgen Kencebay kurtkaga yolıgıp:

–Sen kimsin? Ne etip oltırasın? –dep soraydı.

Kurtka

–Barar yerim yok bir karip kurtkaman, meni üyiñe alsañ eken, kol kömegimdi etermen üy karavga, –dep tileydi.

Kurtkaga Kencebaydıñ yanı avırıp, üyine eketip hatınına:

–Mine seniñ yanıña es bolsın dep bir anaydı ekeldim, –deydi.

Hatını:

–Koy, bu kurtka Kırılı bolmas. Onıñ bir belesi yugar, alğan yerin eketip tasla, –deydi

Kencebay sonda:

–Ey sonı, sol bir yaman kurtkadan ne bolayak, tura bersintagı, es bolar yanına, könlüne de bas–köz, –deydi.

Solay etip kurtka bulardın üyinge turıp Kaladı. Bir kün Kencebay anşıláp ketkende, kurtka onıñ hatınına bulay deydi:

–Eriñ seni süymeydi. Eger süyse öziniñ yanı kayda ekenin aytar edi.

Hatın:

–Yok. Kencebay meni süyedi. Onıñ yanı kayda bolganı maga ne avara, men onı ne eteyim?–deydi.

Kurtka:

–Sen onı özin sorap bil. Mine ol añnan kaytkanda, men karsı şıgayım. Ol seni kayda dep soraganda avırıp yatır dep aytayım. Sen de avırıntağan bolıp yat, –deydi.

Bu sözlerge hatın da razı boladı. Kencebay añnan kaytkanda, kurtka karsı şıgıp argımaktın basın tutayak boladı. Altın Ayaklı Argımak kurtkadı yuvıtpaydı.

Kencebay kurtkadan:

–Keliniň kayda? –dep soraydı.

–Kelin avırıp yatır, bir az kepsiz, –deydi. Kurtka Kencebay argımdan tüşip, üyge kirip, yatkan hatınıniň elin sorap, soň oltırıp aşap, içip, keş bolganda yatadılar. Hatını Kencebayga kurtkadın üyretkenin aytadı.

–Men seni bek süyemen. Tek benim yanımnıň kayda ekenin saga nege kerek boldı? Kerek bolsa aytayım. Meni yanım yayımda bolar, –deydi Kencebay.

Bu sözlerdi tıňlap yatkan kurtka taň mınan turıp, Kencebaydıň yayınıň bavın kesip kırğa şıkıp, bir koyan körip Kencebaydıň hatınına:

–Kencebay tez şıkıp, koyandı ok pınan atıp alsın, –dep habar beredi.

Munı esitken Kencebay tez şıkıp, koyanga atayım dep, oktı tartıp karaca, yayınıň bavu kesilgenin köredi. Onı yaňıdan baylap, kene de koyandı atıp aladı.

Sonnan soň Kencebay tagı da anşılup ketedi. kurtka Kencebaydıň ötirik aytkanın bilip, onıň hatınına:

–Erin tüz aytpadı, sen onnaň tagı da bir sora, –deydi.

Ekinşi keşe de hatını Kencebaydan, ökpeley berip tagı da soraydı.

Bu yol Kencebay tüzin aytadı:

–Benim yanım aydarımnıň astındagı altın kutıkta bolar, –deydi.

Munı tıňlap turgan kurtka, Kencebay uykladanda onıň aydarınıň astındagı altın kutıktı bildirmey aldı, suvga taslaydı.

Taň atkanda kurtka:

–Esik aldında aň bar! Kencebaydı uyantıp şıgar!–dep hatinga aytadı.

Hatını Kencebaydı uyantıp karasa, ol ölip, suvıp kalgan. Kencebaydıñ ölgenin bilip hatını bek kıynaladı. Sol zamanda kurtka yasırıp koygan yerden ekelişip işirtip, alma ekelişip aşatıp, hatındı zavklandırıp, esirtip, yubantadı. Hatın bek esirgende, kurtka anı aldatıp, yılga yagaga eketip, kayıkka mindirtedi. Soñ kurtka kayıktı eskeklep, hatındı alıp ketedi. Hatın ayıkkan sayın, kurtka arakı işirte turadı. Bara bara aragı bitip, kız ayıgadı.

Ol esin–basın yıygan soñ kurtkadıñ eylesin bilip onı köterip suvga atadı. kurtka suv işinde turup, kayıktın bavın ıslaydı. Ne bolsa da kayıktı özine karan tartıp, ilgeri yüritedi. Hatınnıñ amalı kurıp, kayakta yatadı. Eytebüyte Azazıl kurtka hatındı hannıñ elini yetkeredi. Kurtka hanga habar yibertedi. Han kişiler yiberip, kurtkadı karsı aldıradı. Han kelken hatinga bek razı bolıp, toy etip elinniñ yartısın berip, Azazil kurtkadı razılatadı. Han hatındı özine alayak bolgan da hatın ola bulay deydi:

–Ölgen erimnin yıl bolmay, sen maga yuvıklama, menim özime bir üy saldırıp, bir yıl şıda, onan soñ men seniki bolarmay, –deydi.

Han bu sözleri makul körip, saraydan erek, bir bulak yanında uşpa şarlak bir üy saldıradı em hatındı sonda koyadı.

Endigi hatın sonda tura tursın, biz bayagı urşık alıp kalgan yelmavız kurtkalarga keleyik. Olar urşıklarınınñ basınnan kan tamganın körediler. Sonnan soñ bular, Kencebaydıñ ölgenin bilip, üşevi de öz uvılları alıp, Kencebay ölip yatkan üyge kelediler. Sol yerde bulardıñ birinşisiniñ uvılı kırdagı ayvanlardıñ patşası bolıp ekinşisiniñ uvılı avadagı kustardın patşası bolıp, üşinşisiniñ uvılı suvda yaşaytagan yan–yanuvarlardıñ patşası bolıp, özleriniñ kol astına birevdi de kaldırmay yıyıp, olardın ne körgeñin, ne bilgeñin, ne tapkanın sorastıradı.

Amma birevi de bunlara kerek zattı tappagan, esitpegen, bilmegen. Soñ bular, kelmey birev de kalmadıma dep soraydı. Sol zaman bir balık, palen yerde bir sokır şortan kaldı dep aytadı. Sol zaman balıklar patşası:

–Ol şortandı bu seetley alıp kelip maga yetkeriñiz, –dep balıklarga buyıradı.

Sokır Şortan kelgen soñ, onnan balıKlar patışası sorav aladı.

Sonda Sokır Şortan:

–Közimniñ avıruvna dayana almay, kelgen amalsızdan kaldım, –deydi.

–Seniñ köziñe ne bolgan? –dep, balıklar patışası soraganda, Sokır Şortanbulay deydi:

–Men bir kün yılga astında yuzip yurgende, bir közime bek katı zat kelip urundı. Közimdi avırtkanda aşuvlanıp, sol yılga tübine batıp barayatkan zattıñ artınnan barıp, onı tavıp alıp işime yuttım. Sonıñ belesinnen bir közimnen de ayırılıp, işimdeki zat da bek avır bolıp, bir yerde kozgalmay yatıp turaman, – deydi.

Sonnan soñ balıklar patışası, yarakşılar şakırttırıp, Şortanniñ işin yardımıp, onıñ işinnen altın kutıktı şıgarıp aldirtadı. Şortanniñ bolsa işin tigip yiberediler. Altın kutıktı Kencebaydıñ aydarınıñ astına saladılar. Sol zamanda Kencebay sekirip turadı.

–Uzak zaman uyuklaganman eken, –dep, yan–yagına karatıp yelmavız kurtkalardı körip:

–Siz ne etip yurisiz?–dep soradı. Olar ne bolgan istiñ berisinde aytadılar. Sonnan soñ Kencebay:

–Siz munda turıp turıñız, –dep altı ayaklı argımakka atlanıp, hatının izlep ketedi. Erteñlik ketti, keşlik ketti, ahırında muniñ hatının alğan patışadın üyine kelip yetedi.

Şahardıñ şetinde buvaz bakkan balalardıñ yanına kelip toktap:

–Şaharda ne habar bar?–dep soraydı

Balalar:

–Bizim han altın şaşlı hatın ekeltirken, tañla toyı bolayak, –deydiler. Soñ hatınnıñ turgan üyin de sorap, ilgeri yüredi. Uşpa şarlak yanındaki bulakka barıp toktaydı. Sol arada üyden bir tevke şıgıp, kolında tulgı mınan suv almaga keledi. Kencebay tevkege bir altın berip:

–Suv işeyimşi, anay, –dep tulıgın sorap aladı. Kencebay az–azdan suv işip, soñ tulıktıñ işine körsetpey yuzik salıp beredi.

Tevke suvdı alıp barıp, hatınnıñ bet–kolın yuvdıradı.

Hatın:

–Suvdı erüv etip kuy, –degende, tevke tulıktı bek köterip kuyadı. Sonda hatın bir zat sıltırap tūskenin esitedi.

Soñ tevke tağı da bulakka ketip, Kencebay yanına baradı. Hatın onıñ artınnan karap Kencebaydı köredi. Tek onı tanımaydı. Bir zamannan soñ elekenge sıltırap tūsken zat esine tūsip barıp yuzikti alıp karasa, öziniñ altın yuzigin tanıydı.

–Menin yuzigimdi tevke alıp, tūsirgen eken, –dep barıp karasa, yuzigi ornında turı. Biraz oylap turgan soñ, bu yuzikti Kencebayga esine bergeni tūsedi. Soñ bulak yagına yuvık barıp karasa, bu yigit Kencebay eken.

Sonnan soñ ekevi amanlasıp, kaşuvdın amalın keñesediler.

Hatın:

–Tañıla han üyken toy etip, yigitlerden at sekirtip, mennen bal ayagın aldirtayak. Sol zaman sen de altı ayaklı argımagıñdı sekirtip, mennen bal alğan bolıp, özimdi alıp kaşarsın, –deydi. Kencebay hatındı aytkanday etip, Altın Ayaklı Argımagın sekirtip, bal ayaktı alayık bolıp, hatınnıñ özinde alıp, aldına salıp, Altın Ayaklı Argımaqtı şaptırtıp, közden yogalıp ketedi.

Han avızın aşıp, kurı kalıp, Kencebayga hatını mınan üylerine aman, esen, sav yetip, ekevi birge yaşav etip, oñıp ösip kaladılar.

ALTIN AYAKLI ARGIMAK VE KENCEBAY BATIR

Geçmiş zamanda zengin bir bey vardı. Onun üç oğlu vardı. O öleceği zaman oğullarına:

–“Ava çıkarsanız, sırta doğru gitmeyin”, diye vasiyet etti. Onların babaları öldükten sonra, büyük oğlu yanına kırk muhafızı hazırlayıp, Lâçin kuşlarını ellerine alıp hızlı atlara atlayıp, tazı itleri⁵³ hazırlayıp ava çıktılar.

Onlar, gün doğusuna ve gün batısına gittiler, güney tarafa gittiler, ama işe yarar bir av bulamadılar. Sonra beyin oğlu yalkıp, atasının sırta doğru gitme diye vasiyet ettiğini düşündü ve muhafızları ile dağın arka tarafına doğru yürüdüler. Bunların gittiği yoldan bir kaşka⁵⁴ tavşan kaçmaktaydı. Bunlar, Lâçin kuşlarını da tazı itlerini de tavşanı kovalamaları için gönderdiler. Tavşana yetişilmiyordu, itler de tavşanı yakalayıp öyle dönelim diyerek kovalamaya devam ettiler.

Onlar, köpeklerle yardım edip, bir taraftan da tavşanı biz kıstıralım diye atlarını koşturdular. Tavşan yakalanmayıp ormana girerek kayboldu. Lâçin kuşları ile köpeklerde ormana girdiler. Bunlar ormana ulaşınca, köpekler ormanın bir derinliklerinde Lâçin kuşları ise ormanın girişinde durdular.

Sonra bunlar Lâçin kuşlarını ellerine alıp, köpekleri çağırıp, ormanın içinde yürüdüler. Bunlar bir göle geldiler. Bu gölde kuğular, kazlar ve ördekler çokmuş. Bunlar, burada avlanıp, kancıgaların avlandırıp, dönüyorlardı. Uzakta girilmemiş ormanın içinde, virane bir ev görüldü.

Orada ne olduğunu öğrenmek için, bir muhafızı oraya gönderdiler. O gidince bir de ne görsün: Evde kazanla yemek pişiyor, mutfakta da çeşit çeşit

⁵³ Av köpeği, hızlı koşan köpek.

⁵⁴ Anlında siyah leke olan tavşan cinsi olabilir.

içki var. Muhafız bir şişe içki alıp arkadaşlarının yanına gelerek, gördüklerini anlattı. Bunlar, yemek yiyip içki içip dinlenelim diyerek, o eve gittiler ve yiyip, içip eğlenip biraz sarhoş olunca birisi:

–“Geç oldu, dönelim.”–dedi.

Başka biri:

–“Biz dönünce ne olacak? Eğlenip konaklayalım, yarın sabah erkenden döneriz.” –dedi. Diğerleri de buna kabul edip, kaldılar. Bunlar çok kendilerinden geçip, her biri bir yerde uyuyakaldılar. Gece yarısında bir şey gelip bunların hepsini öldürüp, atlarını alıp gitti.

Bir zaman sonra beyin ikinci oğlu kırk muhafızı ile avlanmaya çıktı. Onlar da Lâçin kuşlarını ve tazı itlerini aldılar. Onlar da av izine rastlamayınca sırta doğru yürüdüler ve biraz önceki tavşanla karşılaşp, ormana girip gölün kenarına çıkarak, av kuşlarını atıp kuğular, kazlar alıp tam geri dönecekleri sırada virane evi görüp, sonra bir muhafızı gönderip, kazan kazan yemek ile içkilerin olduğunu öğrenip, orada yiyip, içip, konakladılar. Gecenin ortasında bir şey gelip, bunları öldürüp, atlarını da alıp gitti.

Sonra beyin üçüncü oğlu bir zamanda kırk muhafızı ile köpeklerini, kuşunu hazırlayıp ava çıktı. Bu oğlan, sırt yakaya gitmedi; başka taraflarda dolaşıp avlandı. Avlanırken, ağabeylerinin muhafızları ile sırta tarafına gidip dönemedikleri aklına geldi.

Şunları bir görüp döneyim deyip, Kencebay da muhafızları ile sırta doğru yürüdü. Yolda az önceki tavşanla bunlar da karşılaştı. Tavşanı kovalayıp, onlar ormana girdiler, orada göl görüp, göle gelip kuğuları, kazları yakalayp dönelim dediği zaman virane evi gördüler. Bir muhafız gidip, orada yemek ve içki olduğunu öğrenip gelince hepsi gittiler.

Yiyip, içip, biraz kendilerinden geçince, Kencebay:

–“Geç oldu, dönelim.”, –dedi.

Muhafızlar dönmeye istemediler. O zamanda Kencebay:

–“Öyle ise siz eğlenin, ben de kırdaki nöbet tutayım.” –dedi.

Muhafızlar:

–“Nöbeti sen düşünme, biz nöbete çıkarız.” –deseler de Kencebay, emin olmak için, nöbete kendi çıktı. Kencebay, evi dolaştı ama gizlenebilecek bir yer bulamadı. Sonunda bir fıçıyı görüp onun içine girip orada saklandı. Bir süre sonra muhafızların her biri bir tarafta sızıp uyuyakaldılar.

Kencebay, etrafı izledi.

Gece yarısında, Altın Ayaklı Argımak’a binmiş bir yigit belirdi. O, bunların eyerli-dizginli olan atlarını sayıp:

–“Kırk birmiş.”, –dedi.

Sonra eve girip yatan kişileri de sayarak, o:

–“Kırk, bunlardan birisi daha olması gerek,” –deyip evi dolanıp, etrafa bakıp çıktı. Bulamayınca, kırk muhafızın başlarını kesip, gövdelerini göle atıp, kırk bir atı önlerine katarak gitti.

Gün ağardıktan sonra Kencebay eve girip yemek yiyip karnını doyurup, hafif yiyeceklerden yolluk alıp atların peşinden gitti. O, uzun süre gittikten sonra bir çadıra rastladı.

–“Selamın Aleyküm, beyler” –diye bağırdı.

Hoş geldin, misafir, yaklaş! –diye çadırdan ses çıktı.

Kencebay, çadıra girince ne görsün: Çadırın başköşesinde yaşlı bir kadın oturuyor, onun burnu kapı önüne yetiştiriyor, kapı önünde de bir yaşlı kadın oturuyor, onun burnu çadırın başköşesine kadar yetiştiriyor. Başköşedeki yaşlı kadın Kencebay’a bakıp:

–“Delikanlı, insanın uğramadığı bu yerde senin ne işin var?” –dedi.

Kencebay, “Altın Ayaklı Argımak’a binmiş, kırk bir at kaçıran bir yigiti takip ediyorum. Siz onu görmediniz mi?” dedi.

O zaman yaşlı kadın:

–“Biz görmedik ama onu bizim oğlumuz körmüşse iyi olur. Onun kendisi hergün dünyayı dolaşır. Çok geçmeden döner, ama bizim oğlumuz namerttir, seni görünce öldürmeye çalışır” deyip, Kencebay’ı spatula yapıp, kebece altına koydular. Çok geçmeden yaşlı kadınların oğlu gelip Lâçin kuşu olup tepeye kondu. Sonra yere inip silkelenip, bir yiğite dönüşüp eve girdi ve etrafa bakıp koklandı.

–Yigit, “Evde insan kokusu var.” dedi.

O zaman yaşlı kadınlardan biri:

–“İnsan kokusu nereden gelsin? Koku filan yok, sadece genç bir yiğit gelip Altın Ayaklı Argımak’a binmiş, kırk bir atı kaçıran bir yiğiti sorup gitti. Sen dünyayı dolaşsan da bundan haber vermezsin,” deyip öfkelenecek gibi oldu.

Yiğit, o zaman:

–“Onu görse görse, sizin büyük ablanızın oğlu görür.” dedi. Sonra ikinci gün yiğit de çıkıp gitti. Yaşlı kadınlar, Kencebayı eski haline getirip, oğullarının konuştuklarını ona söylediler. Kencebay teşekkür edip yola koyuldu. O zaman yaşlı kadınlardan birisi:

–“İçten çıkmayan çocuk olmaz.” deyip Kencebayı ağızdan yutup, arkasından çıkardı: “İşte şimdi benim çocuğum oldun” deyip çıkarıp yolladı.

–“Bu iğden⁵⁵, bal damlasa, ben mutlu olurum, kan damlasa ben ölürüm.” dedi.

⁵⁵ Pamuk, yün vb.nden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç.

Bundan sonra yiğit uzun süre gittikten sonra yine bir çadıra rastladı. Orada da iki yelmavız olup, bizim oğlumuz dünyayı günde iki kez aylanadı, o dönerse seni öldürür deyip, Kencebayı bayagıday yapıp beladan korudular. Bunda da aldingıday olup gitti.

Şundan sonra yiğit gide gide tagı da bir çadıra rastladı. Orada da iki cadı vardı, “Bizim oğlumuz dünyayı günde iki kez dolaşır, o dönerse seni öldürür,” deyip Kencebayı az önceki gibi yapıp ölümden korudular. Burada da daha önce olduğu gibi oldu.

Bundan sonra Kencebay gide gide yine çadıra rastladı. Orada da cadılar vardı. Onların oğulları altın ayaklı Argımak’a binip, kırk bir atı kaçıran yiğitmiş, yiğit değil de, dünyayı helak eden bir kızmış. Ona gidecek kişi, işte şu görünen sırtın başındaki iki katlı eve gider. Oraya yaklaşıncı, yeri kazıp yer altından gitmek gerek. Kızın kendisi evde yalnız yatıyor. Kapısında köpekler olur.

Altın Ayaklı Argımak, insanı görünce kişner. Onu duyup kız, pirinç kamçısını alıp, çıkıp bakar. Ona gidecek olan kişi, otluk altında yatıp saklanır, kız uyuklayınca kalkıp argımağı sıvazlar. Eğer üç kere böyle yaparsa, argımak her seferinde kişner, o zaman kız kalkıp: “Bana uyku vermedi.” diye pirinç kamçı ile argımaka vurur.

Bundan sonra argımak öfkelenip, insanı görse de kişnemez. İşte o zaman kazları öttürmeyip, köpekler havlatmayıp, eve girebilen kişi, yatan kızın saçlarını toplayıp onun beline bağlayıp, pirinç kamçıyı kızdırıp, ucunu yakar. Kız ağlayıp yemin eder, o kişi yeminine aldırmandan yakar.

Kız ağlayıp yemin eder, o kişi yeminine aldırmandan yakar. Sonunda kız altın ayaklı argımak ile toplanan altını ile töbe eder. İşte o zaman kızın saçını yakmayı bırakır. Kencebay bu sözleri dinleyip, kızın evine gitti ve yaşlı kadınların söylediği gibi yapıp eve girdi. Kızın kendinden geçip, altın ayaklı

argımak ve altınları ile yemin eder. Kencebay atları alıp döneceği zaman, kız ona bakarak:

–“Ne olduysa oldu. Şimdi sen burada kal, ikimiz evlenip yaşayalım.” dedi.

Kencebay da kabul edip kaldı. Böyle yaparak bunlar çok iyi bir şekilde yaşadılar. Bir gün kız suya gidip eğildi. Yıkandığı zaman kızın bir parça saçı düşüp, suya karıştı. O saç, su vasıtası ile başka bir ülkeye gitti. Bu ülkenin balıkçıları saçı görüp, büyük aydaga geliyor deyip kaçarlar. Sadece bir yaşlı adam kaçmadı, kayığında kaldı. Suyla gelen saç bu yaşlı adam yakaladı.

Balıkçılar, bu yaşlı adamın altın gibi bir şey yakaladığını görüp hana haber ulaştırdılar. Han, suda yakalanan altın benzeri şeyi kendisine getirmeyince, yaşlı adamı çağırıp ona kızdı.

Yaşlı adam:

–Yaşlı adamdaki ne olabilir? Getirecektim, ama hastalandım,” deyip, saçı hana verip onun vereceği kurtuldu. Han, halkı tıplayıp bir eğlence düzenledi:

– “Bu saçın sahibini bulup getirene, servetimin yarısını veririm.” diye ilan etti.

Bunu yapmaya hiç biri cesaret edemedi.

Sonra bir yaşlı adam çıkıp:

–“Ben bulup getiririm.” dedi.

İhtiyar adama bir kayık, birçok şişe rakı ve birçok tulum elma gerekti. Han, yaşlı adamın istediklerini ve yol azığını verip onu gönderdi. İhtiyar uzun süre gittikten sonra Kencebay’ın yaşadığı yere ulaştı, rakı ve elmaları bir yere saklayıp, kendisi suyun kenarına çıkıp şaşkın şaşkın oturdu.

Altın ayaklı argımaka binip avlanmaya çıkan Kencebay, ihtiyara rastlayıp:

–“Sen kimsi? Niçin oturuyorsun?” diye sordu.

İhtiyar:

–“Benim gidecek yerim yok, ben bir garip ihtiyarım, beni evine alırsan, evini korumak için sana yardım ederim.” diye diledi.

Kencebay, onun ihtiyarın haline üzüлüp, evine getirip karısına:

–“İşte sana yardımcı olsun diye bir ana getirdim.” dedi.

Karısı:

–“Boş ver, yaşlı kadından hayır gelmez, ondan bir bela gelir, onu aldığı yere götürüp bırak.” dedi.

Kencebay o zaman:

–“Ey şunu! Şu işe yaramaz yaşlı kadından ne olacak, dursun, senin yanına eş olur, gönlünü de dost olur.” dedi

Öyle yapıp yaşlı kadın bunların evinde kaldı. Bir gün Kencebay avlanmaya gittiğinde, yaşlı kadın onun karısına şöyle dedi:

–“Kocan seni sevmiyordu. Eğer sevseydi kendisinin canın nerede olduğunu söylerdi.”

Karısı:

–“Hayır. Kencebay beni seviyor. Onun canının nerede olduğu beni ne ilgilendirir, ben onu ne yapayım?” dedi.

Yaşlı kadın:

–“Sen onu kendin sor öğren. İşte o avdan dönünce, ben karşısına çıkayım. O, senin nerede olduğunu sorunca hasta yatıyor diye söyleyeyim. Sen de hastaymış gibi yat.” dedi.

Bu sözleri kadın da kabul etti. Kencebay avdan dönünce, yaşlı kadın onun karşısına çıkıp, Argımakın başını tutacak oldu. Altı ayaklı argımak, yaşlı kadını yaklaştırmadı.

Kencebay, yaşlı kadından

–“Gelinin nerede?”deyip sordu.

–“Gelin hastalanmış yatıyor, biraz keyfsiz.”dedi. Yaşlı kadın, Kencebay argımdan indi, eve girip, yatan karısının halini sorup, sonra oturup yiyip, içip vakit ilerleyince yattılar. Karısı Kencebay’a yaşlı kadının öğrettiklerini söyledi:

–Kencebay, “Ben seni çok seviyorum. Ama benim nereye gitmiş olduğum sana niçin lazım oldu? Lazımsa söyleyeyim. Benim canım yayımda olur.”dedi.

Bu sözleri dinleyip yatan yaşlı kadın sabah erkenden kalkıp, Kencebay’ın yayının bağını keser, kıra çıkıp, bir tavşan görüp Kencebayın karısına:

–“Kencebay çabuk çıkıp, tavşanı ok ile vursun.”,diye haber verdi.

Bunu duyan Kencebay hızla çıkıp, tavşana atayım diyerek, oku çekip bakınca, yayının bağının kesildiğini gördü. Onu yeniden bağlayıp, yine de tavşanı vurabildi.

Bu olaydan sonra Kencebay yine avlanmaya gitti. Yaşlı kadın Kencebay’ın yalan söylediğini anlayıp, onun karısına:

–“Kocan doğru söylemedi, sen ondan yine de bir sor.”dedi.

İkinci kere de karısı Kencebay’dan, sinirli bir şekilde, yeniden sordu.

Bu kez Kencebay doğrusunu söyledi:

–“Benim canım perçemimin altındaki altın kutuda olur.”dedi.

Bunu dinleyen yaşlı kadın, Kencebay uyuduğunda onun perçeminin altındaki altın kutuyu ona söylemeden aldı, suya attı.

Sabah olunca yaşlı kadın:

–“Eşik önünde av var! Kencebayı uyandırıp çağır!” diye karısına söyledi.

Karısı, Kencebayı uyandırıp baktı ki, o ölmüş, kalbi durmuştu. Kencebay'ın öldüğünü anlayıp çok üzüldü. O zaman yaşlı kadın, sakladığı yerden içkiyi getirip içirtip, elma getirip yedirip, kadını eğlendirip, sarhoş edip onu sakinleştirdi. Kadın çok sarhoş olduğu için, yaşlı kadın onu aldatıp, nehir kenarına getirip, onu kayığa bindirdi. Sonra yaşlı kadın kayığın küreklerini çekip, kadını alıp gitti. Kadın ayılacakken, yaşlı kadın rakı içirmeye devam etti. Uzun süre gittikleri için rakı bitti, kız da ayıldı.

O kendine geldikten sonra yaşlı kadının hilesini anlayıp onu itip suya attı. Yaşlı kadın su içindeyken, kayığın ipini yakaladı. Nasıl olduysa kayığı kendisine doğru çekip ileri doğru yürüttü. Kadın yorgunluktan, kayıkta yattı. Şeytansı yaşlı kadın zorlukla, Kencebay'ın karısını hanın ülkesine götürdü. Yaşlı kadın hana haber göndertti. Han adamlar gönderip yaşlı kadını karşıladı. Han gelen kadına çok sevinip, düğün yapıp ülkesinin yarısını vererek şeytansı yaşlı kadını mutlu etti. Han, kadını kendisine alacağı zaman kadın ona şöyle dedi:

–“Ölen kocamın daha yılı dolmadı, sen bana eş olma, bana bir ev yaptır, bir yıl sabret, ondan sonra senin olayım.” dedi.

Han bu sözleri mantıklı bulup, saraydan uzak, bir çeşme yanında büyük bir ev yaptırttı ve kadını orada bıraktı.

Şimdi kadın orada duruversin. Biz az önceki iğlerini alan yaşlı cadı kadınlara gelelim. Onlar, iğlerinin başından kan damladığını gördüler. Ondan sonra bunlar, Kencebay'ın öldüğünü anlayıp, üçü de kendi oğullarını alıp, Kencebay'ın ölü yattığı eve geldiler. O sırada bunlardan birincisinin oğlu

bozkırdaki hayvanların padişahı olmuş; ikincisinin oğlu havada uçan kuşların padişahı olmuş; üçünsünün oğlu da suda yaşayan canlıların padişahı olmuş, onlar ellerinin altına bu canlıların biri bile eksik kalmadan toplayıp, onların ne gördüklerini, ne bildiklerini, ne bulduklarını soruşturdular.

Ama hiç biri bunlara gereken şeyleri bulamamışlardı, duymamışlardı, bilmiyorlardı. Sonra bunlar, “Gelmeyen biri kalmadı mı?”deyip sordular. O zaman bir balık, falan yerde bir kör turnabalığı kaldı diye söyledi. O zaman balıklar padişahı:

–“O turnabalığını hemen alıp bana ulaştırın.”diyerek balıklara emir verdi.

Kör turnabalığı geldikten sonra, balıklar padişahı, ondan durumu öğrendi.

O zaman Kör turnabalığı:

–“Gözümün ağrısına dayanamadım, gelen amalsızdan kaldım.”dedi.

–Balıklar padişahı “Senin gözüne ne oldu?”diye sorunca, Kör turnabalığı şöyle dedi:

–“Ben bir gün nehrin altında yüzerken, gözümün birine çok sert bir şey gelip çarptı. Gözümü ağrıınca ona sinirlenip, o nehrin dibine dalıp giden şeyin ardından gidip, onu bulup içime yuttum. Onun yüzünden bir gözümde de oldum, içimdeki şey de pek ağır olduğu için, hareketsiz bir şekilde yattım.”dedi.

Ondan sonra balıklar padişahı, silahlı askerleri çağırıp, turnabalığının içini yardııp, onun içinden altın kutuyu çıkarıp aldırdı. Turnabalığının ise içini dikip gönderdiler. Altın kutuyu Kencebay’ın perçeminin altına koydular. O zamanda Kencebay canlanıp kalktı.

–“Uzun zaman uyumuşum.”deyip, etrafına bakıp cadı olan yaşlı kadınları görüp:

–“Siz ne yapıyorsunuz?” diye sordu. Onlar da ne olduğunu başından itibaren anlattılar. Ondan sonra Kencebay:

–“Siz burada durun.” deyip altın ayaklı argımaka binerek, karısının peşine düştü. Gece gündüz gitti, sonunda onun karısını alan padişahın evine ulaştı.

Şehrin kenarında hayvan bakan çocukların yanına gelip durarak:

–“Şehirde ne haber var.” diye sordu.

Çocuklar:

–“Bizim hanın getirttiği altın saçlı kadınla güneş doğunca düğünü olacak.” dediler. Sonra karısının olduğu evi de sorup, ileri yürüdü. Görkemli evin yanındaki çeşmeye gidip durdu. O arada evden bir yardımcı kadın çıkıp, elinde tulum ile su almaya geldi. Kencebay yardımcı kadına bir altın verip:

–“Su içeyim mi ana?” diye sorup tulumu aldı. Kencebay yavaş yavaş su içip, sonra tulumun içine göstermeden yüzük bıraktı.

Yardımcı kadın, suyu götürdü; kadının elini yüzünü yıkattı.

Kadın:

–“Suyu iyi dök.” deyince, yardımcı kadın tulumu iyice kaldırıp döktü. O zaman bir şeyin yere düştüğünü duydu.

Sonra yardımcı kadın yine çeşmeye Kencebay’ın yanına gitti. Kadın onun arkasından bakıp Kencebayı gördü. Ama onu tanımadı. Bir zamandan sonra tasa fırlayıp düşen yüzüğü alıp bakınca, kendisinin altın yüzüğünü tanıdı.

–“Benim yüzüğümü yardımcı kadın alıp, düşürmüş,” deyip gidip baksa, yüzüğü yerinde duruyor. Biraz düşündükten sonra, bu yüzüğü Kencebay’a verdiği aklına geldi. Sonra çeşme başına yaklaşıp bakınca, bu yiğitin Kencebay olduğunu anladı.

Ondan sonra ikisi çok mutlu oldular ve nasıl kaçacaklarını düşündüler.

Kadın:

–“Han, güneşin doğması ile büyük bir düğün düzenleyecek, orada yiğitlerle at yarışı yapıp, benden bal ayağını aldirtacak. O zaman sen de altın ayaklı argımakını koşturup, benden bal alacak olup, beni alıp kaçarsın.”dedi. Kencebay karısının söylediğini yapıp, Altı Ayaklı Argımak'ını yarıstırıp, bal ayağı alacak olup, kadının kendisini alıp, önüne koyup, altı ayaklı argımakı koşturarak, gözden kaybolup gitti.

Han, ağzı açık donup kalırken, Kencebay karısı ile sağ salim ulaşp, birlikte mutlu bir yaşam sürdüler.

20.YAV BERMES

Burın burın zamanda ögizler buzavlagan yıllarda, ormannıñ şetinde kart pan kurtka yaşagan. Olardıñ bir kızları da bolıptı. Kart pan kurtka ne kader kullık etseler de, tek yarlı yaşaganlar. kullıktan başka Kart añşılamağa süygen, em sav kün uzagı ormannıñ işinde añ etip yuretagan kezüvleri de bolgan. Yaşay–yaşay turıp, kart avırıp öledi. Kart ölgeni köp bolmay, kurtka tagı da bir uvıl tabadı em balaga Yav Bermez dep ataydı. Kart ölgen soñ bular tagı da bek yarlı yaşaydılar.

Bulardıñ aslarınıñ asılı tek bir orman işindeki ösetagan yer yiylek boladı. Bir kün kurtka man kızı Yav Bermesti besikke salıp, özleri ormanga yiylek yıymağa ketediler. Kurtka man kız üyden şıkkanı man, Yav Bermes besikten turıp atasınıñ yayı man ogın alıp, esik aldına sıgadı. Turıp Yav Bermes kökte uşıp barayatkan kögerşindi atıp öltirip, üyge kirgiztip oşak yanına saladı da, özi besikke kirip yatadı. Bir zamanda kurtkaman kızı kelediler. Kelse–kelsinler,

olar oşak yanında turgan kögerşindi körip, bu iygilikti bizge kim etti dep bek ecepsinip tögereğine karaydılar, bolgan üşin üydiñ işinde tek bir besik pen bala bolmasa, eş bir zat ta tok edi. Ekinşi kün kurtka man tagı da ketediler. Yav Bermes besikten turıp, atasınıñ yayı man ogın alıp, esik aldına sıgadı. ŞıKsa bir koyan artınnan şan–şıgarıp, kaşıp keleyatırğan eken. Bala koyandı atıp, üyke kirgiztip, oşak yanına salıp özi tagı besikke kirip yatadı. Kız ban kurtka kelse, oşak yanında yatkan koyandı körip: kудayalla, bizge bu iygilikti ete tagan kim eken? –dep tagı da üygen eceyipke kaladılar.

Üşinşi kün kızban kurtka tagı orman yiylek yıymaga kettiler. Bolgan üşin kız artına kaytıp, bu zatlardı kim ete taganı bilgisi kelip üyge kirip yasırınadı. Bala besikten turıp esik aldına sıgayım degen zamanda kız onıñ moynına asılıp kayda barasıñ dep yılaydı. Yav Bermes sol zamanda bir yakkada barmayman dep artına kaytıp oltırğışka oltıradı. Sol arada anası da keledi, orman yanında turgan yalgız üyge üyken süyiniş boladı. Ekinşi kün Yav Bermes anasına:

–Men munday yerde yalgız turmayakpan, –dep atasınıñ yayı man ogı alıp, avıl izlep ketedi.

Kıdıra kelip yas bir elge kiredi. Kirgen üşin avılda eş bir kisi de körinmeydi. Yav Bermes bir üyge kiredi –ol da bos, ekinşi üyge kiredi –ol da bos, sav avıldı aylanıp sıgadı, tek bir üyden kalgannan özgesin. Ol avıldıñ oñ şetinde bolıptı. Eñ sonıñda yas sol üyge kiredi. Kirse, üydin ortasında üyken degende üyken şukır–şukır işinde bir davaz:

–Meni munnan şıgarıñız tagı, –dep tileydi.

Şukırdıñ işinde edem aşaytagan azdaa oltırı ekenin bilmey işine atılğan eken. Yav Bermes şukırdıñ töbesinnen karap:

–Sen ne zat bolarsıñ? –dep soraydı.

Şukırdıñ işinnen:

–Men edem, –degen davazdı esitedi. Bolgan üşin onıñ davazı edem davazına usamaydı. Sonnan sebep Yav Bermes bolgan üylerdi kirtlep, anası man karındası sol avılga ekeledi. Avılga kelgen soñ, Yav Bermes beri üylerdiñ aşkışların anasına beredi de, tek ene üydi aşıp oltırma, kalğanların aşpaga bolayaksın dep, özi añşılup ketedi. Arası dört bes kün ketken soñ, kurtkadiñ kolu tanışlık tappaydı. Yas aşpa degen üydiñ esigin aşıp üyge kiredi.

Kirgenley oga üy işinde:

–Meni munnan şıgarıñız tagı, –degen tavıstı esitedi. Şukır işinnen tagı:

–Kızıñ bolayım, –dep tileydi. Kurtka:

–Kızım bar, –dep mükir kelmeydi.

–Eşigi, uvılıñ bolayım. Kurtka:

–Uvılım da bar.

–Eşigi, eriñ bolayım!

Sol zamanda kurtka kulak salıp, eşi kaytıp şıgarayakpan, dep soraydı. Şukır işinnen tavıs uzın arkan man şapraş kerek ekenin em olardıñ kaysı üyde bolğanın kurtkaga anlatadı. Kurtka desen şapraş pan uzın arkan ekeliپ azdaadı şukırdan şıgaradı. Kurtka azdaadı üyine ekeliپ üyken sandık işine yasıradı.

Solay etip olar yaşap turadılar. Bolgan üşin bulardıñ yasırtın yaşavın ne kız, ne Yav Bermes bilmeydiler. Tura–tura kurtka azdaadan bir bala tabadı. Baladı tapkan üşin, ol onı üyde kaldırmaga uvılınnan korkıp eketip, Yav Bermestiñ keleyek yolına taslaydı. Yav Bermes añşılup keleyatkan zamanda, yol üstinde yılap yatkan kişkey baladı körip süyinedi em anasına ekeliپ beredi. kurtka azdaadan bolgan balasın karap baslaydı.

A azdaa deseñ, Yav Bermes üyde yok vakıtta, üyken sandıktan şıgıp bala man oynaytağan bolgan. Bir kün azdaa kurtkara:

–Bulay yasırınıp turgan yaşav yaşamas, Yas bermesti öltirmege kerek, –dep söyleydiler.

Bu sözlerdiñ berisin de bala esitip, Yav Bermeske:

–Bizde senen baska tagı da bir kisi bar, ol kisi tek sen üyde bolmagan zamanda tıska şıgadı. Em sol kisi seni öltirmege dep abay man söylestiler. Olar seniñ ayak astıña kuymaga dep bir şekek tarı ezirlegenler em bugün sol kisi seni men töbelesecek. Bolgan üşin sen birt te Korkpa, –deydi.

Yav Bermes orındıktan turıp bet–kol yuvıp, as işpege dep astaktadıñ kasına oltıradı. Oltırgan seatley ok üyken sandık işinnen azdaa şıgıp:

–Endigi sen kolga tüstiñ. –dep yastı kelip ıslaydı. Azdaa Yav Bermesti ıslaganda, Yav Bermes te onı ıslaydı. Em ekevlere de küresip baslaydılar. Kürese–kürese ekevi de arıgan soñ bala şavıp şekekterge tarıdı azdaadıñ ayagınıñ astına kuyadı. Azdaa tarıdan tayıp yığılgan soñ, Yav Bermes onıñ basın kolındagı kılışı man urıp eki yaradı. Kurtkadı deseñ Yav Bermes üyretilmegen attıñ kuyrığına tagıp yiberedi. Yav Bermes pen bala em üyken eptesi oñıp–ösip kalgan, deydi.

YAV⁵⁶ VERMEZ

Çok eski zamanlarda öküzler buzağaladıgı zamanda, ormanın kenarında bir ihtiyar adamla ihtiyar karısı yaşıyormuş. Onların bir de kızları varmış. İhtiyar çift her ne kadar çok çalışsalar da yine fakir yaşamışlar.

İhtiyar adam işçilik yapmasının yanında bir de avlanmaya çıkar ve tam gün uzaklığındaki ormanın derinliklerinde ava giderken gezileri de olur.

⁵⁶ Düşman, hasım. Yav Vermez “Düşman Vermez” anlamına gelmektedir.

Yaşayıp giderken bir gün ihtiyar adam hastalanıp öldü. Yaşlı adam öleli çok olmamışken, yaşlı kadın bir oğlan sahibi oldu ve ona “Yav Vermez” diye isim verdi. Bunlar ihtiyar adam öldükten sonra da çok fakir yaşadılar.

Bunların yemeklerinin kaynağı bir ormanın içindeki büyüyen yer yiyelekti⁵⁷. Bir gün ihtiyar kadınla kızı Yav Vermez’i beşiğe koyup, kendileri ormana yiyelek toplamaya gittiler. Kadınla kızın evden çıkması ile Yav Vermez beşikten kalkıp, babasının okuyla yayını alıp, kapının önüne çıktı. Yav Vermez ayağa kalkıp, gökyüzünde uçan güvercinleri vurup öldürdü ve çocuk onları eve sokup ocağın yanına koydu, kendisi de beşiğe girip yattı.

Bir süre sonra ihtiyar kadınla kızı geldi. Geldiler ki, onlar çocuğun yanında duran güvercini görüp, bu iyiliği bize kim yaptı diye çok şaşırıp etraflarına bakındılar, böyle olmasına rağmen evin içinde çocuk ile beşikten başka hiçbir şey yoktu.

İkinci gün ihtiyar kadınla kız yine gittiler. Yav Vermez beşikten kalkıp, babasının okunu ve yayını alıp, kapı önüne çıktı. Çıkınca bir tavşanın arkasından kaçıp geliyormuş. Çocuk tavşanı vurup alıp eve soktu ve çocuk onu ocağın yanına koyup, kendisi de beşiğe girip uyudu. Kızla ihtiyar kadın çocuğun yanında duran tavşanı görüp: “Büyük Allah! Bize bu iyiliği yapan kim?”deyip yine çok şaşırdılar.

Üçüncü gün kızla kadın ormana yiyelek toplamaya gittiler. Kız bu olan şeyleri kimin yaptığını öğrenmek için geri gelip eve girip saklandı. Çocuk beşikten kalkıp, kapı önüne çıkayım dediği zaman kız onun boynuna sarılıp nereye gidiyorsun diye ağladı. Yav Vermez, o zaman “Hiçbir yere gitmiyorum.”deyip dönüp oturağa oturdu. Bu arada annesi de geldi, ormanın kenarında yalnız olan bu evde büyük bir sevinç yaşandı.

İkinci gün Yav Vermez annesine:

⁵⁷ Yerde, yapraklar arasında olan bir meyve.

–“Ben böyle yerde yalnız durmayacağım.”deyip, babasının okuyla yayını alıp, bir köy bulmaya gitti.

Dolaşan genç bir yabancı yere girdi. Ama bu yerde hiç kimse görünmüyordu. Yav Vermez bir eve girdi, ora da boştu; ikinci eve girdi, orası da boş; bütün köyü dolanıp çıkmıştı, ama sadece bir ev kalmıştı. O köyün sağ tarafında kalıyordu. Oğlan en son bu eve girdi. Girdi ki, evin ortasında çok büyük bir çukur, çukurun içinde de bir ses:

–“Beni buradan çıkar.”diye yalvardı.

Çukurun içinde adam boyunu geçen cadının oturmuş mu yoksa onun içine atılmış mı olduğunu bilemedi. Yav Vermez çukurun tepesinden bakıp:

–“Sen nasıl bir şeysin?”diye sordu.

Çukurun içinden:

–“Ben insanım.”diye bir ses duydu. Ama onun sesi insan sesine benzemiyordu. Bu sebeple Yav Vermez, burada olan evleri kitleyip, annesi ile kardeşini bu köye getirdi. Köye geldikten sonra, bütün evlerin anahtarlarını annesine verdi ama sadece şu evin açıp orada oturma, geriye kalanları açıp oturabilirsin diyerek, kendisi avlanmaya gitti. Aradan dört beş gün geçtikten sonra, ihtiyar kadının eli rahat durmadı. Oğlanın açma dediği evin kapısını açıp eve girdi.

Girdiği gibi ona, ev içinden:

–“Beni buradan çıkarın.”diye sesi duydu. Çukur içinden yeniden:

–“Kızın olayım.”diye yalvardı. İhtiyar kadın:

–“Kızım var.”dedi ve kabul etmedi.

–“O zaman oğlun olayım.” İhtiyar kadın:

–“Oğlum da var.

–“O zaman kocan olayım!

O zaman yaşlı kadın kulak verip, nasıl çıkarayım, diye sordu. Çukur içinden sesin geldiği yere kadar uzanan bir ip ile makara gerekir. Onların hangi evde olduğunu ihtiyar kadına söyledi. İhtiyar kadın makara ile uzun ipi getirip ejderhayı çukurdan çıkardı. Kadın, Ejderha'yı evine getirip büyük bir sandık içinde sakladı.

Bu şekilde onlar uzun süre yaşadılar. Böyle olduğu için bunların gizlice yaşadıklarını ne kız ne de Yav Vermez bilmediler. Bir zaman sonra kadın bu Ejderha'dan bir çocuk sahibi oldu. Kadın oğlundan korktuğu için onu evde saklamadı ve Yav Vermez'in geleceği yola bıraktı. Yav Vermez avdan gelirken, yol üstünde ağlayarak yatan küçük çocuğu görüp sevindi ve onu annesine getirip verdi. İhtiyar kadın ejderhadan olan çocuğuna bakmaya başladı.

O ejderha ise, Yav Vermez'in evde olmadığı bir zamanda, büyük sandıktan çıkıp, çocukla oynadı. Bir gün cavar, kadına:

–“Böyle gizlenerek yaşanmaz, Yav Vermez'i öldürmem gerekiyor.”diye konuştular.

Bu sözlerin hepsini de çocuk duyup, Yav Vermez'e:

–“Bizde senden başka bir erkek daha var, ama o erkek sen evde olmadığın zamanda dışarı çıkıyor ve bu adam seni öldürmek için annemle konuştu. Onlar senin ayağının altına koymak için bir çömlek darı hazırlıyorlar ve bu o adam seninle kavga edecek. Bunun için sen korkma.”dedi.

Yav Vermez oturduğu yerden kalkıp, elini yüzünü yıkayıp, yemek için mutfağa oturdu. Oturdu zaman büyük sandığın içinden Ejderha çıkıp:

–“Şimdi sen elime düştün.”diyerek gelip genci yakaladı. Ejderha, Yav Vermez'i yakaladığı zaman, Yav Vermez de onu yakaladı. Ve ikisi de güreşmeye başladılar. Güreşe–güreşe ikisi de yorulduktan sonra, çocuk koşup

çömlekteki darıyı, cadının ayağının altına koydu. Cadı, darının yüzünden kayıp yıkıldıktan sonra, Yav Vermez onun başını, elindeki kılıçla, kesip kopardı. İhtiyar kadını dersin, Yav Vermez eğitilmemiş atın kuyruğuna bağlayıp gönderdi. Yav Vermez, çocuk ve büyük ablası ile mutlu yaşamışlar, derler.

21.KAMIR⁵⁸ BATIR

Burın zamanda bir bay kisi bolgan dünyada onıñ bir evlet kerekten baksa bir kaygısı da bolmagan.

Bir kere onıñ hatını ötppek salayak bolıp, Kamır basıp, onıñ üstin yavıp koygan eken. Ötppek salayım dep, kamırın karasa, kamır orınında bir erüv uvıl bala yatır. Kurtka süyinip kartına aytadı:

–Kart mınavın karaşı, men kamır kasınnan bala tavıp aldım.

–Koy, bolmas, yalğan sözdi aytpa! –dep inanmaydı kart. Kart kelip karasa, uşını mınan da bir erüv bala yatır. Soñ bu Kart:

–Uvıl balalı boldık, –dep, toy etip, halktı yıyadı em balaga Kamır dep at ataydılar.

Kamır bek tez ösedı em bek küşli bolıp özi minen oynagan balalardı dayantpaydı. Solay etip Kamır aylangan künde ösip, yigit bolıp yetedi. Sonda buga Kamır Batır dep aytadılar.

Bir kün ol atasına

–Meni yahışı sadaklandırıp, bir tulpar bersen, dünyaya kezip keler edim,– deydi.

⁵⁸ Hamur.

Atası razı bolıp, uylınnıñ süygenin etedi.

Kamır Batır asınıp–tagınıp, tulparga atlanıp, yapa yalgız sırt yakka karap ketedi.

Ay ketti, yıl ketti, arıdım–taldım degende, ol bir ormanga barıp yetedi. Orman işinde yal etip oltırganda, bir karaldı köredi. Ol da eki yaklap, tereklerdi tamırı minan süvırıg keleyatkan kişi eken.

Kamır Batır eceyip etip:

–Sen ne elemet kişisin?–dep soraydı.

Bu kişi buga karap:

–Elemetti köreyek bolsan, Kamır Batırge bar, –deydi.

Kamır Batır:

–Mine men Kamır Batır bolaman, –degen.

Sol kisi:

–Meni yoldaslıkka altagı, –dep tilegen.

Kamır Batır ekevi bolıp ketediler. Bular yolda eki kolına birer tavday tas alıp, birin–birine urıp keleyatkan bir davdı körediler.

Kamır Batır buga eceyip etip:

–Sen ne elemet edemsiñ? –dep soraydı.

Dav:

–Elemetti köreyek bolsan, Kamır Batırge bar, –deydi.

Kamır Batır özin aytıp, bu davdı da yoldaşlıkka alıp üşevi bolıp ketediler.

Bara–bara bular bir teñiz yagasına kelip kaladılar. Suv yakasında kuv süyektey bir kişi oltırır. Bu kisi teñgidiñ suvın işedi de bitiredi.

Kamır Batır eceyip etedi:

–Sen ne elemet edemsiñ?–dep soyardı.

Bu kisi, teñgizdiñ suvın işip, üyken bir dav boladı.

Ol:

–Elemetti köreyek bolsan, Kamır Batırge bar, –deydi. Kamır Batır öziniñ kim ekenin aytıp, bu davdı da alıp, dörtevi bolıp ketediler. Bular yaşavga kolaylı bir yer tavıp, kos yasap sonda turadılar. Olar tögerekten yıldı urlap ekelip, köp yıldı östirediler.

Bir kün Kamır Batır aňşılap şıgayak bolıp birinşi davdı kosta kaldırıp:

–Yıldıkdan on biyedi soyıp, etlerin asıp, biz kelgenşe ezirlep koyarsın, –dep buyırıp ketedi.

Birinşi dav Kamır Batır aytkanday etip, on biyedi soyıp etlerin asıp, kazan kaynap turganda bir atlı keledi. Onıñ boyı bir karıs, sakalı bes karıs kart ekenin köredi

Bu kart:

–E, balam, men attan tüşe almayaman, meni köterip alşı, –deydi.

Dav onı köterip aladı.

–Bir az aş boldım, et bersen razı bolap edim, balam,–deydi kart.

Dav oga bir biyedin etin em bir tabak sorpa beredi. Kart ettin aşap bitip, sorpadı da işip:

Toymadım,–dep tağı da as soraydı.

Dav aşuvlanıp onı kuvayak bolıp edi. Amma ekevi alısadılar. Kart davdı köterip yerge uradı em saKalınnan bir kıl üzip alıp, davdın ayagın kolın baylap kazandagı ettiñ berisin de aşap ketedi.

Dav otka yanasıp barıp, kolın, ayagın baylagan kıldı otKa şirkitip, kolı, ayagı bosap turadı. Ol yanma–yan on biyedi soyıp, etin asıp turganda Kamır Batır yoldaşları mınan kaytıp keledi. Astın ezir bolmaganın körip Kamır Batır:

–Sen maga yoldaslıkka yaramaysıñ,–dep birinşi davga aşuvlanadı.

Amma dav uyalıp karttın isin aytpaydı.

Ekinşi kün Kamır Batır ekinşi davdı kaldırıp:

–On beş biye soyup, as ezirlep koyarsın, –dep yoldaşları mınan anşılup ketedi.

Ekinşi davga da bayagı kart kelip, davdı urıp yığıp sakalınnan bir kıl alıp, baylap, etti aşap ketedi.

Bu dav da otka yanasıp, kıldı şirkitip, bosatıp kaytabastan yılkı soyıp, as asıp turganda, Kamır Batır keledi. As ezir bolmaga buga da aşuvlanadı.

Üşinşi kün üşinşi dav kalganda, oga da solay boladı.

Dörtinşi kün Kamır Batır özi kaladı, davlar anşılup ketediler.

Kamır Batır yırma biye soyıp, etin kaynatıp turganda, kart kelip:

–E, balam, men attan tüşe almayman meni köterip alşı, –dep tileydi.

Kamır Batır karttı sakallınnan alıp, aylandırıp–aylandırıp yerge uradı em eltep kos tereke, sakalınnan alıp, baylap koyadı.

Kaytıp kelgen yoldaslarına et aşatıp oltırganda:

–Kos terek yagına barsañız, bir elemet körsetermen, –deydi Kamır Batır

Davlar yırmı biyedin etine bek toyıp:

–Arık keldik, tañla kararmız, –deydiler.

Ertetürüp, barıp karasalar, ne körsin: Kart kos terekti suvırıp, kaşıp ketken.

Sondan soñ Kamır Batır kaarlanıp:

–İzi mınan kuvmaga kerek, –dep üş yoldasın da alıp dörtev bolıp ketediler.

İz bulardı bir kuyıya alıp keledi. Kamır Batır yanınnan bir yibek arkan şıgarıp, bir uşın yoldaslarına ıslatıp, ekinşi uşın özi ıslap, kuyıya tüşip ketedi. Kuyıdıñ bir bir yagında keñ kır körinedi. Kamır Batır bu kırdı yuzıp, bir üyge yetip keledi. Kapıdı aşıp kirse, bir kız yatır. Onıñ basında bir şırak, ayagında ir şırak yanıp turı. Yigit şıraklardıñ orının avıstırıp koyadı. Kız uyanmaydı. Ekinşi bölmege kirse, tağı da sol kepte bir kız yatır. Kamır Batır şıraklardın orının avıstırıp, üşinşi bölmege kiredi. Onda da sol kepte bir kız yatır.

Kamır Batır şıraklardıñ orının avıstırganda, bu kız uyanadı em, Kamır Betirdi körıp, onı yaratıp:

–Hoş keldin, yigit! Munda ne etip yuresin?–dep soraydı

Kamır Betir:

–Munda menim düşpanım kirgen, sonı izleymen,–deydi.

–Onı koy, meni öziñe al da ket,–deydi kız.

Kamır Betir:

–Ol söziñdi koy, düşpanımdı körset, –dep kanıgadı.

–Onı sen koy, aldını eki bölmede eki eptem bar, meni de kosıp, uşevimiz de alıp ket,–deydi kız artınnan kalmay.

Kamır Batır aşuvlanıp:

–Düşpamındı körsetpeseñiz, beriñizdi de öltirer men deydi.

Soñ kız boldıra almay:

Ol kisi menim atam boladı. Onıñ bir koyan atı bar. Sonu mınan erte ketip, keşke deyim yeti aylık yerdı aylanıp keledi,–deydi. Kız atasınıñ turgan yerin körsetedi:

–Ol seni minen küreser, seni dayantpas yerge urıp öltirer. Amma seni tez yıga almasa, toktap bir suv işeyim dep. Suvdı men ala barayım, –dep, Kamır Batır minen birge baradı.

Kart bulardın kelgenin körip üyden aygırdıy bolıp kisenip şıgıp, Kamır Batır minen alısadı. Sol alısuvdan tükse deyim birin–biri yıga almaydılar. Sol zaman kart toktan:

–Suv işeyik! –deydi.

Kız eki ayakka suv kuyıp, birisin kartka, birisin Kamır Batırge berip, işirtedi. Sonnan soñ bular tagı da alısıp, keş yuvıklaganda, Kamır Batır karttı yerge urıp, basın kesip, onı suvga taslaydı, em üş kızdı da aldı kuyıga keledi. Aldı minan kızlardı şıgarayakta, kişkey kız:

–Aldı minan sen öziñ şık, nege deseñ yoldaslarıñ üşevi üş kızdı alar da kuyıda kaldırıp keterler deydi.

Kamır Batır onı tıñlamay kızlardı şıgarıp, özi soñga kaladı. Soñ özi şıgayak bolıp arkandı kütedi–kütedi, amma arkan tagı kaytıp kemleydi.

Bek uzak turgan soñ yoldaslarınıñ kaldırıp ketkenin bilip, bek ökinip, kaygırıp bayagı kırğa ketedi. Bara–bara bir otavga yolıgadı em ol:

–Selam aleykum, baylar! –deydi.

Otavlan << Konak bol >> degen avaz esitiledi. Otavda bir kart oltırı eken.

Sonda bu kart kelgen konakka:

–Bu yaktın kişisine kusamaysın. Ne etip yuresin, balam? –dep soraydı.

Kamır Batır:

–Atay, yer üstine şıkpaga maga bir madar etip yol körsetsene, –dep tilendi.

Kart sonda:

–Ey balam, yer üstine şıguvın bek kıyın is, solay da konak bolıp kelgen soñ, bir yol körseteyim. Ene bir Kuvıstı köresiñ me? Sonda bir otlık bar, sol yerde barıp, yasırınıp oltır. Bir ak koşkar, bir kara koşkar kelip em aşarlar. Sol zamanda ak koşkarga sekirip mine alsan, ak dunıyaga şıgarsın, amma kara koşkarga minme. Ol munnan da karaña yerge eketer.

Kamır Batır kuvişka barıp, yasırınıp yatadı. Koşkarlar kelip em aşap baslaydılar. Ol karañada yahşı körmey, algasap kara koşkarga minedi. Kara koşkar onı tagı da karaña yerde eltep taslaydı. Kamır Batır bek kaygırıp yuredi. Yure–yure ol tagı da bir otavga yolıgadı. Otavga kirip ondagi kartka:

–Salam Aleykum!–deydi.

Kart ecepsinip:

–Bu yaktın kirişine kusamaysın. Ne etip yuresin, balam?–dep soraydı.

–Atay, yer üstine şıkpaga maga bir madar etip yol körsettagı, –dep tileydi.

Sonda kart kelgen konakka:

–Bek kıyın kullık. Konak bolıp kelgen son, aytpay amal da yok. Ene terekti köreseñme? Sol terekte karagus uyası bolar, uyada balapanları bolar. Onıñ balapanları bir azdaha yılan kelip aşap turadı. Eger sen evin tavıp azdahadı öltirsen, karagus seni yarık dunıyaya şıgarır.

Kamır Batır bu tereke kelip tasalanıp turadı. Karaydı–karaydı azdaha kemleydi. Arıp kelgen Kamır Batır uyklap ketedi. Bir zaman karagustıñ balapanlarınıñ kışkıırıqlarınan uyanadı. Karasa azdaha kelip kelgen. Kamır Batır yanma–yan onıñ basın kesip aladı. Sonnan soñ munı körip turgan balapanlar bulay deydiler:

–Ey, yigit, sen bizge üyken iygilik ettiñ. Anamız kelse, seniñ ne tilegiñ bolsa da eter. Tek bizim anamız seni baslap körgende, ay–bayımızga Karamay, aşar. Sonıñ üşin seni kanat astımızda yasırıp turayık.

Kamır Batır bir balapannıñ kanat astına yasırınadı. Bir zaman katı yel esedi. Onıñ artınnan buz yavadı.

Kamır Betir:

–Bu ne? –dep soraganda, bir balapan:

–Bu anamızdıñ kanatınnıñ yeli, buz da onıñ köz yaşı, –degen.

Karagus kelip, terekke konadı. Ol ölip yatKan azdahadı körip, süyinip:

–Munı kim öltirdi?–dep soraydı.

–Bir yigit öltirip ketti, –deydiler. Balapanları

–Ah seni, onı körsem, ne tilegin bolsa da eter edim, –deydi Karagus.

–Sen onı aşap edinme?–dep soraydılar balapanları.

–Yok, aşagaseken, aşamaspan. Yahşılık etkenge–yahşılıkpınan kaytarmaga kerek, –dep söz beredi.

Sol zamanda balapanlar:

–Ol yigit bizim kanatımız astında, –dep Kamır Betirdi şıkaradılar.

Karagus Kamır Betirge savbol ayıp:

–Ne tilegiñ bar? Ayt, tilegiñdi bitirermen, men saga amalsızban, –deydi.

–Meni yarık dunıyaga şıgarsan, men saga bek razı bolar edim, –deydi

Kamır Betir.

Sonda Karagus yigitke:

–Şıgarayım. Tek yolımız togız aylık, yol azıkka togız biyediñ etin kuvırıp almaga em de togız tulık suv almaga kerek. Men oñ yagıma karasam, avızıma et salarsın, sol yagıma karasam suv bürkersiñ,—dep tūsindiredi.

Karagus togız biyedi aydap ekeledi. Kamır Batır olardı soyıp, etin kuvırıp em togız tulıkka suv kuyıp, yolga şıgadılar.

Yol boyında Karaguska etti de suvı da bere turıp, Kamır Batır beri zatın da tavesedi. Karagus basın eki yakka bura berip, osal uşıp başlaydı. Sol zamanda Kamır Batır butınnan et kesip Karaguska beredi. Suv soraganda, Karagustıñ avızına tükirşigin bürkitedi. Arıdım—taldım degende, bular yarık dunıyaga şıgadılar.

Bir yerge toKtap, Karagus Kamır Betirden:

–Sen maga bir tatlı et bergen edin, ol ne etken et?—dep soraydı. Kamır Batır öziniñ but etin bergenin aytpaydı.

Karagus oga:

–Al, mine yol mınan yurşı, —deydi şexsenip. Kamır Batır aksap, yure almaydı. Sonnan soñ Karagus Kamır Betirdiñ but eti kesilgenin sezip, onı yutıp, keri kaytarıp şıgaradı.

Kamır Batır sap—sav bolıp Kaladı. Karagus balapanlarına keri kaytıp ketedi. Kamır Batır namart yoldasların savıp, olardı öltirip, özi süygen kızdı aldı, oñıp—ösip yaşap kalğanlar.

KAMIR BATIR

Geçmiş zamanda varlıklı bir kişinin olduğu dünyada, onunu bir evlattan başka bir kaygısı yokmuş. Bir keresinde onun karısı ekmek koyacak olup, hamur yoğurup onun üstünü kapatıp bırakmış. Ekmek yapayım diye hamura bakınca, hamurun yerinde bir güzel çocuğun yattığını görür. Yaşlı kadın sevinip kocasına söyledi:

–“Bey, gözün aydın, ben hamurun yanında bir çocuk buldum.”

–Kocası “Bırak, öyle şey olmaz, yalan söyleme!”deyip inanmadı. Kocası gelip bakınca, bir güzel çocuk yattığını gördü. Sonra bu adam:

–“Oğlan çocuğu sahibi olduk.”diye halkı toplayıp, eğlence düzenleyerek çocuğa da Kamır diye ad koydular.

Kamır, çok çabuk büyüdü ve çok güçlü olup, kendisi ile oynayan çocuklar tahammül edemedi. Böyle bir günde büyüyüp, yiğit oldu. O zaman buna Kamır Batır dediler.

O, bir gün babasına

–“Beni güzelce silahlandırıp, bir tulpar⁵⁹ at versen, dünyayı gezip gelirdim.”dedi. Babası bunu kabul edip, oğlunu sevindirdi.

Kamır Batır hazırlanıp, tulpar ata binerek tek başına sırt tarafa doğru gitti. Aylarca yıllarca gitti, yeterince uzağa geldim dediği zaman o, bir ormana ulaştı. Ormanın içinde dinlenmek için oturduğu zaman, bir karaltı gördü. O, ağaçları demiri ile iki tarafa savurarak gelen adammış.

Kamır Batır şaşırıp:

–“Sen ne harika bir adamsın?”diye sordu.

Bu adam, buna bakıp:

–“Harikayı görmek istersen, Kamır Batır’a git.”dedi

Kamır Batır:

–“İşte ben Kamır Batırım.”dedi.

O adam:

–“Beni yoldaşlığa kabul et.”diye diledi.

⁵⁹ At cinsi

Kamır Batır ile ikili olup gittiler. Bunlar yolda, iki eline birer dağ gibi taş alıp, birbirine vurarak gelen bir devi gördüler.

Kamır Batır buna şaşırıp:

–“Sen ne harika insansın?” diye sordu.

Dev:

–“ Harikayı görmek istersen Kamır Batır’a git.” dedi.

Kamır Batır kendisinden bahsedip, bu devi de yoldaşlığı kabul ederek üçlü olup gittiler. Bunlar gide gide bir deniz kenarına gelip durdular. Su kenarında, kuğu ölüsü gibi biş kişi oturuyordu. Bu kişi tenizin suyunu içip bitirdi.

Kamır Batır şaşırdı:

–“Sen ne harika bir adamsın?” diye sordu.

Bu kişi denizin suyunu içip, çok büyük bir dev oldu.

Dev:

–“Harikayı göreceksan, Kamır Batıra git.” dedi.

Kamır Batır kendisinin kim olduğunu anlatı, bu devi de alıp dördlü olup gittiler. Bunlar yaşamın kolay olduğu bir yer bulup, çadır kurup orada kaldılar. Onlar çevreden at sürüsü çalıp, çok sayıda at sürüsü yetiştirdiler.

Bir gün Kamır Batır avlanmaya çıkacak olup, birinci devi çadırda bırakarak:

–“At sürüsünden on dişi kesip etlerini pişirip biz gelinceye kadar hazırlarsın.” diye emir verip gitti.

Birinci dev Kamır Batır’ın söyledilerini yapıp, on dişi at kesip etlerini pişirir, kazan kaynadığında bir atlı geldi. Onun, boyu bir karış, sakalı ise beş karış olan bir yaşlı adam olduğunu gördü.

Bu ihtiyar:

–“Ey, çocuğum, ben attan inemiyorum, beni tut.”dedi.

Dev onu yakaladı.

İhtiyar –“Biraz acıktım, çocuğum, et versen memnun olurdum.”dedi.

Dev ona bir dişi atın eti ile bir tabak çorba verdi. İhtiyar etini yiyip bitirip, çorbayı da içip:

–“Doymadım.”diyerek daha fazla çorba istedi.

Dev sinirlenip onu kovacak oldu. Ama ikisi karşılaştılar. İhtiyar devi tutup yere vurdu ve sakalından bir kıl koparıp, devin elini ayağını bağlayıp kazandaki etin hepsini yiyip gitti.

Dev ateşe yanaşıp, elinin ayağının bağlandığı kılı ateşe yakıtılarak, eli ayağı kurtuldu. O, çabuk çabuk on dişi at kesip, etini pişirirken Kamır Batır arkadaşları ile döndü. Kamır Batır, yemeğin hazır olmadığını görüp:

–“Sen bana yoldaş olamazsın.”deyip birinci deve sinirlendi.

Ama dev utandığı için, ihtiyarın yaptığını anlatmadı.

Kamır Batır ikinci gün, ikinci devi bırakıp:

–“On beş dişi deve kesip, yemek olarak hazırlarsın.”deyip, yoldaşları ile avlanmaya gitti.

İkinci deve de az önceki ihtiyar gelip, devi vurup yıkıp, sakalından bir kıl alıp, bağlayıp, eti yiyip gitti.

Bu dev de ateşe yaklaşıp, kılı yakarak, serbest kaldı. Onlar dönmeden atlardan kesip, yemek pişirirken Kamır Batır geldi. Yemeğin hazır olmadığını görünce buna deve de sinirlendi.

Üçüncü gün, üçüncü dev kaldığında, ona da öyle oldu.

Dördüncü gün Kamır Batır kendisi kaldı, devler avlanmaya gittiler. Kamır Batır yirmi dişi at kesip, onların etini kaynatırken, ihtiyar gelip:

–“Ey, çocuğum, ben attan inemiyorum beni yakala.”diye diledi.

Kamır Batır ihtiyarın sakalından alıp, çevirip çevirip, yere vurdu ve alıp çift ağaca sakalından bağlayıp bıraktı.

Dönüp gelen yoldaşlarına et yedirdiği sırada:

Kamır Batır, “Çift ağacın yanına gidin, güzel bir şey göstereceğim.”dedi.

Devler yirmi dişi atın etiyle çok doydukları için:

–“Yorgunuz, sabah bakarız.”dediler.

Sabah olunca gidip baksalar, ne görsünler: İhtiyar çift ağacı savurup, kaçıp gitmiş.

Ondan sonra Kamır Batır kahredip:

–“Peşine düşüp kovalamak lazım.”deyip üç yoldaşını da alıp dörtlü olup gittiler.

İz, bunları bir kuyuya getirdi. Kamır Batır cebinden ipek bir kement çıkarıp, bir ucunu yoldaşlarına tutturup ikinci ucunu kendisi tutup kuyuya indi. Kuyunun bir tarafında geniş bir kır göründü. Kamır Batır bu kırdan yüzüp bir eve ulaştı. Kapıyı açıp girince bir kızın yattığını gördü. Onun başında bir çıra, ayağında bir çıra yanıp durur. Yiğit çıraları söndürdü. Kız uyanmadı. İkinci odaya girse, yine o şekilde bir kız yatıyor. Kamır Batır çıraları söndürüp üçüncü odaya girdi. Orada da o şekilde bir kız yatar.

Kamır Batır çıraları söndürdü; bu kız uyandı ve Kamır Batırı görüp onu beğenip:

–“Hoş geldin, yiğit! Burada ne yapıyorsun?”deyip sordu.

Kamır Batır:

–“Buraya benim düşmanım girdi, onu takip ediyorum.”dedi.

Kız“Onu bırak, beni kendine al git.”dedi

Kamır Batır:

–“Sen böyle konuşmayı bırak, benim düşmanımı göster.”deyip, sinirlendi.

Kız, onu bırakmasın diye “Sen onu bırak, öndeki iki odada ablam var, beni de karın yapıp, üçümüzü de alıp git.”dedi

Kamır Batır sinirlenip:

–“Düşmanımı göstermezseniz, hepinizi öldürürüm.”dedi

Sonra kız istediğini yaptıramadı:

–“O kişi benim babam olur. Onun bir tavşan atı var. Onunla sabah gidip, geceye kadar yedi aylık yeri dolanıp gelir.”dedi. Kız, babasının olduğu yeri gösterdi:

–“O seninle güreşir, sen onunla başa çıkamazsın yere vurup öldürür. Ama seni çabuk yıkamaz, durup bir su içeyim der. Suyu ben veririm.”deyip, Kamır Batır ile birlikte gitti.

İhtiyar bunların geldiğini görüp evden aygır gibi kişneyerek çıktı, Kamır Batır ile çarpıştı. Bu çarpışmadan uyuyana kadar birbirlerini yıkamadılar. O zaman ihtiyar durarak:

–“Su içelim!”dediler.

Kız iki kadehe su koyup, birini ihtiyara, birini Kamır Batır’a içirtti. Ondan sonra bunlar dövüşmeye devap ettiler. Gece yaklaşırken, Kamır Batır ihtiyarı yere vurup, başını keserek, onu suya attı ve üç kızı da alıp kuyuya geldi. Öncelikle kızları çıkaracakken, küçük kız:

–“Öncelikle sen çık, niye dersen yoldaşlarının üçü, üç kızı alır ve seni kuyuda bırakıp giderler.

Kamır Batır, onu dinlemedi kızları çıkardı, kendisi sona kaldı. Sonra kendisi çıkmak için kementi uzun süre bekledi, ama kement daha dönüp gelmedi.

Hayli vakit geçtikten sonra, yoldaşlarının onu bırakıp gittiğini anladı. Bu duruma çok üzüldü ve haykırarak denimki kıra gitti. Uzun süre yürüdükten sonra bir çadıra rastladı ve o:

–“Selamın aleyküm beyler!”dedi.

Çadırdan (misafir ol) diye bir ses işitti. Çadırda bir ihtiyar oturuyordu.

O zaman ihtiyar gelen misafire:

–“Buraların insanına benzemiyorsun. Ne yapıyorsun, oğlum?”diye sordu.

Kamır Batır:

–“Baba, yer üstüne çıkmam için bana bir yardım edip yol gösterebilirsen,”diye yalvardı.

İhtiyar, o zaman:

–“Ey oğlum, yer üstüne çıkmak çok zor bir iştir, sen bir misafirimiz ol, sonra bir yol göstereyim. İşte orada bir derin yeri görüyor musun? Orada bir otluk var, o yere gidip gizlenip otur. Bir ak koşkar, bir kara koşkar gelip oturlar. O zamanda ak koşkara koşup binersen, yeryüzüne çıkarsın, ama kara koşkara binme. O, seni buradan da karanlık yere götürür.

Kamır Batır çukur yere gidip, gizlendi. Koşkarlar gelip ot yemeğe başladılar. O karanlıkta iyi göremeyip, yanlışlıkla kara koşkara bindi. Kara koşkar, onu daha da karanlık yere götürüp bıraktı. Kamır Batır daha çok haykırarak yürümeye devam etti. Yürüye yürüye o yine bir çadıra rastladı. Çadıra girip oradaki hitiyara:

–“Selamın aleyküm!”dedi.

İhtiyar şaşırarak:

–“Sen buraların adamına benzemiyorsun. Ne yapıyorsun, oğlum?”deyip sordu.

–“Baba, yeryüzüne çıkmak için bana bir yardım edip yol göster.”deyip yalvardı.

O zaman ihtiyar gelen misafire:

–“Pek zahmetli hizmet. Misafir olduktan sonra, söylenmeyecek söz olamaz. İşte şu ağacı görüyor musun? O ağaçta Karakuşun yuvası var, o yuvada onun yavruları var. Onun yavrularını bir kötü yılan gelip yiyecek. Eğer sen kötü yılanın evini bulup onu öldürürsen, Karakuş seni yeryüzüne çıkarır.

Kamır Batır bu ağacın yanına gelip gizlendi. Baktı baktı yılanı gelmedi. Yorulan Kamır Batır uyukladı. Bir süre sonra Karakuş’un yavrularının bağrıışmalarından uyandı. Baktı ki kötü yılan gelmiş. Kamır Batır çabucak onun başını kesti. Ondan sonra bunu gören yavrular şöyle söyledi:

–“Ey yigit! Sen bize çok büyük bir iyilik yaptın. Annemiz gelirse o, senin ne isteğin olursa yapar. Ama annemiz seni ilk gördüğünde, biz eyvah diyene kadar seni yer. Bunun için seni kanat altında gizleyelim. Kamır Batır yavruların kanat altına gizlendi. Bir süre sonra sert bir rüzgâr esti, onun arkasından kar yağdı.

Kamır Batır:

–“Bu ne?”diye sorduğunda, yavruardan biri:

–“Bu annemizin kanatlarından çıkan rüzgâr, kar da onun gözyaşıdır.”dedi.

Karakuş gelip ağaca kondu. O, ölen kötü yılanı görüp, sevinerek:

–“Bunu kim öldürdü?”deyip sordu.

Yavruları, “Bir yiğit öldürüp gitti.”dediler.

Karakuş, “Ah seni, onu körseydim, ne isteği olsa yapardım.”dedi

Yavruları, “Sen onu yer miydin?”diye sordular.

–“Yok, acıkmış olsam da yemezdım. İyilik yapana, iyilikle karşılık vermek gerekir.”deyip, yemeyeceğine söz verdi.

O zaman yavrular:

–“O yiğit, bizim kanadımızın altında.”deyip Kamır Batır’ı çıkardılar.

Karakuş, Kamır Batıra teşekkür etti.

–“Bir isteğin var mı? Söyle, istediğini yapayım, ben sana ne yapacağımı bilemiyorum,”dedi.

Kamır Batır “Beni yeryüzüne çıkarırsan, ben sana çok minnettar olurđum.”dedi.

O zaman Karakuş, yiğite:

–“Çıkartayım. Ama yolumuz dokuz aylık, yol azığı olarak dokuz dişi atin etini kavurup almak ve dokuz tulum su almak gerek. Ben sağ tarafıma baksam, ağzıma et koyarsın, sol tarafıma baksam su serpersin.”deyip tembihledi.

Karakuş, dokuz dişi atı hazırlayıp getirdi. Kamır Batır onları soyup, etini kavurdu ve dokuz tuluma su koyup, yola çıktılar.

Yol boyunca Karakuşa eti de suyu da verdi, Kamır Batır her şeyi bitirdi. Karakuş başını iki tarafa çevirip yavaş uçmaya başladı. O zamanda Kamır Batır budundan et kesip Karakuşa verdi. Su sorunca da Karakuşun ağzına tükürüğünü attı. Çok uzun gittik dediğinde, bunlar aydınlık dünyaya çıktılar.

Karakuş, bir yere konup Kamır Batır’a:

–“Sen bana tatlı bir et verdin, ne etiydi? Kamır Batır, kendi budunun eti olduğunu söylemedi.

Karakuş şüphelenerek ona:

“Al, İşte bu yol boyu yürü.”dedi. Kamır Batır, aksadığı için yürüyemedi. Ondan sonra Karakuş, Kamır Batır’ın but etinin kesildiğini anlayıp, onu yutup yeniden çıkardı. Kamır Batır sapasağlam oldu. Karakuş, yavrularına geri döndü. Kamır Batır, namert yoldaşlarını canlı bulup, onları öldürdüve sevdiği kızı aldı, mutlu bir şekilde yaşadılar.

22.KUL EM HAN KIZI

Burın zamanda yaşagan bolgan bir han. Onıñ ıspayı kızı bolgan. Hannıñ Kolında bir kul da turatagan bolıptı. Bir kere şatlanıp–zavklanıp turganda kul hannıñ kızı men biyiy koyadı em onı bek süyip yaratadı. Munı sezgen han öziniñ özdenin yiberip, kul onıñ kızına tiymesin dep ayttıradı. Onı man da bir zat ta bolmaydı.

Kul hanga barıp:

–Kızıñdı erge maga ber,—dep tiledi.

Han aşuvlanmay:

–Onı kız biler, eger yaratsa, saga barsa barsın,—deydi.

Kul gözelden soraganda, ol razılığın bildiredi. Han kızına bermeyegin neşaklı aytsa da, ol öz sözine berk boladı. Hannıñ kızı kul man birge yaşaydılar, yaşaydılar soñ ızında hatını avırıydı öleyekten aldın:

–Eger meni süye bolsañ, men ölgen soñ eşkidi soyıp, tersine sıdırıp alıp, üstiñe kiyip, yol man bararsıñ. Soñ sen üş ayırgış yolga kelesin. Sonda üşeviniñ ortasına yatarsıñ,—depti. Küyevi söytip etipti. Uşıp kelgen Karagus onı yogarıga köterip, eki tadvın arasına taslaydı.

Kul turadı, yan–yagına karaydı: Tögeregi tek kaya. Tek bir yerde bir üy körinedi. Adlında bir kart turı. Kul yerinen turıp, kartka barıp, aşamaga soraydı. Kart onı üyge kirgistip, taska oltırtadı. Olar aşap baslaganda kul:

–Munda bir hatın tavıp yaşasa, yaman bolmas edi,—deydi.

–E, sen üylenmege süyesıñme?—dep soradı kart.

–Men saga tabarman. Sen yol man bar, sonda bir kuyı körersiñ. Sonıñ yanınnan bir şukır Kazıp sonda tıgıl. Keşke taman onda üş kız kelip, şomılmaga şeşinerler. Olardın ekevi küveyge barganlar, a üşinşisiniñ ayagınan tut sol seniki bolar.

Kul solay etedi. Ol kızdı kartka ekeliıp, neke kıydıradı. Olar birge yaşap turadılar, soñ bir kere hatını kulga:

–Kardaş–tuvganlarımızdı körsek erüv bolar edi,—deydi.

Karttan soraydılar:

–Barıñız. Sen, uvılım, hatınıñdı korlama, ketip koyar,—deydi.

Olar uşpa kelşege oltırıp ketediler. Kelgende kaynanasınıñ üyinde yaşap turadılar. Hatını uvıl tabadı, öltiredi, söytip ekinşisin de, üşinşisin de bugındırıp öltiredi. Eri ursısıp baslaganda, hatını ketedi de kaladı. Muñlanıp turgan küyevi birden yerde hatınıñ bir bepişin köredi. Onı alıp, kisesine salıp, hatınıñ izlep şagadı. Beri de kuslaptı şakırıp, özinin hatınıñ kayda ketkenin bilmeyme eken dep, soraydı. Birev de onı bilmegen, tek bir Karga:

–Bir Karagus bar, ol yelmavızga yol körsetip boladı. Yelmavız seniñ hatınıñ Kayda ekeniñ biledi,—deydi. Kul aydap Karaguska baradı. Ol razı bolıp, yol körsetedi. Kede bara–bara, bir üydi köredi. Ol onda kirip karasa: onda bir üydiñ işinde bir yelmavız yılınıp turı.

–Amanma, apay,—deydi Kul.

–Aman, uvılım, saga ne kerek?—deydi yelmavız.

Kede keregin aytıp saladı.

–Ol zaman seniñ hatınıñdı tabuv üşin, maga onıñ kayday bolsa da bir zatı kerek,—deydi Yelmavız.

–Mine, mende onıñ bepişi bar,—deydi kul.

–Eşi, toktap tur munda, men saga hatınıñdı tabayım,—dep yelmavız şaytanga minip, bepişti alıp ketedi. Hatındı tavıp, küyevine ekeledi. Olar kerı kaytıp, onıp–ösip yaşap kaladılar.

KÖLE İLE HAN KIZI

Eski zamanda bir han yaşarmış. Onun çok güzel bir kızı varmış. Hanın hizmetinde bir de köle varmış. Köle bir keresinde eğlenirken hanın kızı ile oynamış ve ona âşık olmuş.

Bunu sezen han kendisinin adamını gönderip, köle onun kızına yaklaşmasını diye söylettirdi. Bundan da bir şey çıkmadı.

Kul hana gelip:

–“Kızını kocaya bana ver.” diye yalvardı.

Han sinirlenmeyip:

–“Onu kızım bilir, sana varmak isterse, varsın.” dedi.

Köle, güzel kızıdan sorduğunda, o kabul ettiğini söyledi. Han, kızını vermek istemese de, o kendi sözünde durdu. Hanın kızı ile köle beraber uzun süre birlikte yaşadılar ve bunu ardından karıdı hastalandı, ölmeden önce:

–“Eğer beni seviyorsan, ben öldükten sonra keçinin derisini yüzüp, tersine çevirip, onu üstüne giyerek, yol boyu gidersin. Sonra sen üçe ayrılmış yola gelirsin. Orada üçünün ortasında yatarsın.” demişti. Kocasının onun söylediklerini yaptı. Uçup gelen karakuş onu gökyüzüne götürüp, iki dağın arasında bıraktı.

Köle kalktı, etrafına baktı, “Etraf sadece kaya. Hiçbir yerde bir ev görünmüyor.” Önünde bir ihtiyar dikiliyordu. Köle yerinden kalkıp, ihtiyara gidip yemeği sordu. İhtiyar onu evine çağırıp, taşta oturttu. Onlar yemeğe başladığında, köle:

–“Burada bir kadın bulup yaşasam, fena olmazdı.” dedi.

İhtiyar, “Sen evlenmeyi istiyor musun?” diye sordu.

–“Ben sana bulurum, sen yol boyunca git, orda bir kuyu göreceksin. Onun yanında bir çukur kazıp oraya gir. Akşama doğru orda üç kız gelip orada oturmak için soyunurlar. Onlardan ikisi kocaya gidecekler. O üçüncüsünün ayağından tut, o senin olur.

Köle öyle yaptı. O kızı ihtiyara getirip, nikâh kıydırdı. Onlar beraber yaşamaya başladılar. Sonra karısı bir defasında köleye:

–“Kardeşlerimizi görsek iyi olurdu.” dedi.

İhtiyardan sordular:

–“Gidin. Sen oğlum, karını hor görme, seni bırakır.” dedi.

Onlar uşpa kelşege oturup gittiler. Gelince de kaynanasının evinde yaşamaya başladılar. Karısının oğlu oldu, onu öldürdü, böyle yapıp ikincisinde de, üçüncüsünde de boğup öldürdü. Kocasının bu durumdan dolayı rezalet çıkarınca karı gitti, adam kaldı.

Bunalan kocası bir anda yerde karısının ayakkabısını gördü. Onu alıp kesesine koyarak, karısını takip etmeye başladı. Bütün kuşları çağırıp, karısının nereye gittiğini bilip bilmediklerini sordu. Birisi bile onu bilmiyordu, ama bir karga:

–“Bir Karakuş var, o cadıya yol gösterir. Cadı, senin karının nerede olduğunu biliyordur.”dedi. Köle yürüyüp Karakuş’a gitti. O kabul edip yol gösterdi. Oğlan gide gide, bir evi gördü. O, oraya girip baksa: orada bir evin içinde bir cadı ısıniyordu.

–“İyi misin, ana?”dedi köle.

–“İyiyim, oğlum sana ne lazım?”dedi cadı.

Oğlan gerekeni söyledi.

Cadı, “O zaman senin karını bulmak için, ne olursa olsun, onun bir şeyi gerekir.”dedi

Köle, “İşte, bende onun ayakkabısı var.”dedi.

–“Peki, sen burada bekle, ben sana karını bulayım.”dedi. Cadı şeytana binip, ayakkabıyı alıp gitti. Karısını bulup, kocasına getirdi. Onlar geri dönüp, mutlu bir şelikde yaşadılar.

23. KUL EM HAN KIZI (2)

Burın zamanda yaşagan bolgan bir han onıñ bir ıspayı kızı bolıptı. Hannıñ kolında bir kul da turagan bolıptı. Bir kere şatlanıp–zavkalanıp turganda, kul hannıñ kızı mınan biyi koyadı em onı bek süyip yaratadı. Munı sezgen han öziniñ özdenin yiberip, kul onıñ kızına tiymesin dep ayttırtadı. Onı mınan da bir zat ta bolmaydı, kul es te etpeydi. Bir kün kul hanga barıp:

–Kızıñdı maga erge ber, men onı süyemen, –dep tileydi.

Han aşuvlanmay, sabır kepte kulga yavabında:

–Onı kız biler, eger yaratsa saga barsa barsın, –deydi.

Kul süygen gözelden soraganda, ol da razılığın bildiredi. Tek han kızına kulga onı bermeyegin neşaklı aytsa da, ol öz sözine berk boladı. Hannıñ sözine tıñlamay, kız kul mınan birge yaşap baslaydılar. Yaşaydılar, yaşaydılar, soñ bir künniñ bir künde kuldıñ hatını bek katı avırıydı.

Hatın öleyekten aldın:

–Eger beni süye bolsañ benim saga bir tilegim bar, men ölgen soñ eşkidi soyıp, terisin sıdırıp alıp, üstiñe kiyip, yol mınan bararsıñ. Soñ sen üş ayırgım yolga kellersin, sonda üşenviniñ ortasına yatarsın, –depti. Küyevi söytip etipti. Uşıp kelgen karagus onı yogarıga köterip, eki tavidñ arasına eltep taslaydı.

Kul turadı, yan–yagına karandı: Tögeregi tek kaya em taslar.

Tek bir yerge üy körinedi. Aldında bir kart turı. Kul yerinnen turıp kartka barıp aşamaga soraydı. Kart onı üyge kirgizip taska oltırtadı. Olar aşı aşap baslaganda kul:

–Munda bir hatın tavıp yaşasa yaman bolmas edi,–deydi

–E sen üylenmege süyesiñme? –dep soraydı. Kart, –Men saga tabarman. Sen mınnan bar, sonda bir kuyı körersin. Sonıñ yanınnan bir şukır kazıl sonda tıgıl. Keşke taman onda üş kız kelip, şomılmaga şeşinerler. Olardıñ ekevi küyevge barganlar, e üşinşisiniñ ayagınnan tut, ol seniki bolar.

Kul solay etedi. Ol kızdı kartka ekeliş neke kıydıradı. Olar birge yaşap turadılar, soñ bir kere hatını kulga:

–Törkinime barıp, kardaş turganlarımızdı körsek erüv bolar edi, –deydi.

Kartta razılığın soraydılar.

–Barıñız. Sen, ovılım, hatınıñdı korlama, ketip koyar, –deydi kart.

Olar uşpa kelşege oltırıp ketediler. Kelgende, kayınanasınıñ üyinde yaşap turadılar. Bir kesek zaman ketken son hatını uvıl tabadı, tek bir keşe hatını balasın öltiredi.

Bir zamannan soñ ekinşisin de, üşinnşisin de tapkanda söytip bugındırıp öltiredi. Eri munı söytip etetaganıñ bilip ursısıp, sögip baslaganda, hatını aşuvlanıp ökpelep ketedi de kaladı. Munlanıp turgan küyevi bir yerden hatınıñ bir bepişin köredi. Onı alıp, kisesine salıp, hatının izlep ketedi. Beri de kuslardı ayvanlardı, yan–yanvardı şakırıp, öziniñ hatının kayda ketkenin, kim körgenin bilmeyme eken dep, soraydı. Birevde onı bilmegen, eş körmegen tek arasında bir kara karga maslagat etip:

–Bir Karagus bar, ol yelmavızga yol körsetip boladı. Yelmavız seniñ hatının kayda ekeni biledir, –deydi

Kul aydap baradı. Ol razı bolıp, yol körsetedi. Kede bara–bara bir üydi köredi. Ol onda kirip Karasa: Onda bir üydiñ işinde bir yelmavız yılınıp oltırı.

–Amanma, abay, –deydi kul.

–Aman, uvılım, saga ne kerek?–deydi yelmavız. Kede keregin aytıp saladı.

–Eşigi toktaptur munda, men saga hatınıñdı tabayım, –dep, yelmavız şaytanga minip bepişti de alıp ketedi.

Köktiñ yeti kabatına da baradı, hatını yok, yerdıñ yeti kabatına da baradı, hatını bir yerde yok suvdan izleydi, onda da hatını yok, tavdan izleydi–tabadı. Bayağı Karttıñ üyinde oltırgan bolıptı eken, yanında üş balaları da oynap oltırılar. Yelmavız hatındı da, balalardı da alıp küyevine ekeledi.

Küyevi süyinip, kamalıp oltırmaga yer tappay, işpege suv tappay, hatının em balaların hoş körıp aladı. Ol kalay boldı, sen nege olay ettiñ dep hatınıñnan soraganda, hatını bulay habarlaydı:

–Atam saga bermes uşın, maga eyle etip avuruv yiberip em yeti sınav saga salgan, sol sınavdan baz keşsen, men seniki. Sen onı şıdadıñ, öştiñ. Karagus bolıp kelgende men edim, tavga eltep taslavda men edim, üş kız bolıp kelgende men edim, üş baladı öltirgende etken de men edim, seni taslap ketken de men edim. Şıdadıñ, sınavdı öttiñ, endigi men seniki. Söytip olar üyelerine, yurtına kaytıp, balday tatım bolıp, oñıp–ösip, balaların östirip yaşap kaladılar.

KÖLE İLE HAN KIZI

Eski zamanlarda yaşayan bir hanın, güzel bir kızı varmış. Hanın emri altında bir de köle varmış. Bir keresinde çok mutluyken, köle, hanın kızı ile beyi terkedip, hanın kızına âşık olmuş. Bunu sezen han habercilerden birini gönderip, köle kızına yaklaşmasın diye söyletti. Ama bu söylenen şeylerle hiçbir şey çıkmadı, köle bu söylenenleri yapmadı. Bir gün köle hanın yanına gidip:

–“Kızını bana ver, ben onu seviyorum.”diye yalvardı.

Han sinirlenmeden, sabırla köleye cevap verdi:

–“Onu kızım bilir, eğer istiyorsa sana varsın.”dedi.

Köle, sevdiği güzele sorunca, o da istediğini bildirdi. Ama han, kızına onu köleye vermeyeceğini söylese de o sözünde durdu. Hanın sözünü dinlemeyip, kız köle ile birlikte yaşamaya başladı. Çok zaman geçmişti, sonra bir gün kölenin hanımını çok ağır hastalandı.

Hanımı ölmeden önce:

–“Eğer beni seviyorsan, benim senden bir dileğim var. Ben öldükten sonra keçiği kesip, derisini yüzüp al, üstüne giyip, yol boyunca yürürsün. Sonra sen üçe ayrılmış yola gelersin, orada üçünün ortasında yatarsın.”dedi. Kocası öyle yaptı. Uçup gelen Karakuş, onu gökyüzüne götürüp, iki dağın arasına bıraktı.

Kul kalktı, etrafına bakındı: Etrafı sadece kaya ve taşlarla çevriliydi.

Hiçbir yerde ev görünmüyordu. Önünde bir ihtiyar adam duruyordu. Kul yerinden kalkıp, ihtiyarın yanına giderek yiyecek bir şeyler sordu. İhtiyar onu eve sokup, taşa oturttu. Onlar yemek yemeye başlayınca köle:

–“Burada bir kadın bulup yaşasam fena olmazdı.”dedi.

–“Sen evlenmek mi istiyorsun?”diye sordu. İhtiyar, “Ben sana bulurum. Sen bu yolla devam et, orada bir kuyu göreceksin. Onun yanında bir çukur kaz ve içine gir. Gece olunca oraya üç kız gelip, soyunurlar. Onlardan ikisi kocaya gidecek, üçüncüsünün ayağını tut, seninki odur.

Köle öyle yaptı. O kızı, ihtiyara getirip nikâh kıydırdı. Onlar birlikte yaşamaya başladılar, sonra bir keresinde hanımı, köleye:

–“Evime gidip, kardeşlerimi körsem çok iyi olurdu.”dedi.

İhtiyara kabul edip etmediğini sordular.

İhtiyar “Gidin. Sen, oğlum, hanımını horlama, seni terk eder.”dedi.

Onlar uşpa kelşege oturup gittiler. Gelince kaynanasının evinde kaldılar. Aradan biraz zaman geçtikten sonra, hanımı çocuk sahibi oldu, ama bir gece çocuğunu öldürdü.

Bir zaman sonra ikincisinin de, üçüncüsünün de sahibi olunca aynı şekilde onları boğup öldürdü. Kocası bunu böyle olduğunu öğrenince çok sinirlenip, küfür etmeye başlayınca, hanımı kızıp, öfkelenip gitti.

Çok bunalan kocası bir yerden, kadının pabucunu gördü. Onu alıp kesesine koyup, hanımını takip etti. Bütün kuşları, hayvanları, Ejderhaları çağırıp, hanımının nereye gittiğini, kimin gördüğünü bilmiyor muymuş, diye sordu. Biri bile onu bilmiyordu, hiç görmemişti, ama bir kara karga fikir verdi:

–“Bir Karakuş var, o cadıya yol gösteriyordu. Yelmavız senin hanımının nerde olduğunu bilir.”dedi.

Köle cadıya durumu anlatmaya gitti. Cadı razı olup, ona yol gösterdi. Oğlan gide gide bir evi gördü. Oraya girip baktı ki orada bir evin içinde bir cadı oturuyor.

Köle, “İyi misin ana?”dedi.

Cadı “İyiyim oğlum, ne istiyorsun?”dedi. Oğlan istediği şeyi söyledi.

–“Burada, kapının önünü bekle, ben sana hanımını bulayım.”deyip, cadı şeytana binip, kadının pabucunu da alıp gitti.

Göğün yedi katına da gitti, hanımı yok; yerin yedi katına da gitti, hanımı hiçbir yerde yoktu; suyun içine de baktı, orada da yoktu; dağa baktı, buldu. Az önceki ihtiyarın evine oturuyormuş, yanında üç çocuğu da oynuyormuş. Cadı, hanımı da çocukları da alıp, kocasına getirdi.

Kocası çok sevindi, içi içine sığmıyor, içmeye su bulamıyordu. Hanımı ve çocuklarını hoş görüp aldı. Kocası, “Ne oldu, sen niye böyle yaptın?”diye hanımına sorunca, hanımı söyle cevap verdi:

Babam sana vermemek için, beni bu şekle sokup, bana hastalık gönderdi ve seni yedi sınava tabi tuttu, o sınavlardan geçersen ben senin olacaktım. Sen onu geçtin. Karakuş olup gelen bendim, dağa götürüp bırakan bendim, üç kız olup gelen bendim, üç çocuğu öldüren de bendim, seni bırakıp giden de bendim. Sen sınavı geçtin, şimdi ben senin oldum.

Onlar yurtlarına, evlerine dönüp, baldan tatlı olup, mutlu bir şekilde çocuklarını büyütüp, yaşadılar.

24. OKIGAN YİĞİT

Burın zamanda dünyadagi er bir ilmidi bilgen bir kart yaşagan bolgan. Bir koyşı yas sol karttan okımaga süyip, atasına:

–Koydı sen bak, sen razı bolsan, men karttan okuv, bilim alıp keleyim,

–dep tileyidi. Atası razı bolıp, yastı okımaga yiberedi. Yas köp yıllar okıp, bek önerli bolıp kaytadı. Bir kün yas atası koy bagıp turgan yerge barıp, kozı kebine kirip, atasına körinedi. Atası ıslayıp dep ımtılğanda, kozı kamışlıkka kirip, atasına keledi. Atası:

–Bu yerde bir aruv kozı kördim, eltiri saga börklik bolar dep ıslayıp degen edim, kamışlıkka kirip yoyıldı,–depdi.

–Ol kozı tuvıl, atam, ol men edim. İlmidiñ küşi minen ayvan kebine kirmege bolaman,–deydi yası. –Endigi men atay, bir erüv at kebine kireyim. Sen meni bazarga eltep sat. Tek noktamdı bermey aldıp kaytarsın.

Söytip, yas bir erüv at kebine atası bazarga eltep satıp, noktası alıp kaytadı. Keşe bolğanda, yas iyt kebine kirip, iyesinnen kaşıp, üyine kaytadı.

Yas tagı bir bazarga kocaklı ögiz kebine kirip atası bazarda satıp, bas bavın alıp kaytadı. Yas keşede torgay kebine kirip, tagı da iyesinnen kaşıp üyine Kaytadı.

Üşinşi bir bazarga yas tüye kebine kelip atası onı alıp bazarga baradı. Bazarda, tüyede bu yastı okıtkan elim kart tanıp:

–Ey, zelim! Halktı aldatıp yurgenin karaşı mınavgı!–dep oylap, tüyedi noktası mınan satıp aladı. Yas elim karttıñ kolınnan kutıla almay. Kart tüyedi üyine alıp barıp, ayakların baylap, yigip soyayak bolıp turgan yerinen bir yakka ketip kaladı. Sol zamanda tüyediñ yanına karttıñ kızı keledi.

Tüye sol zamanda edem davısı men kızga:

–Üydeki pışaktı yasır em benim ayagımdı şeşi,—dep tileydi. Kız pışaktı yasırıp, tüvediñ ayagın da şeşedi. Soñ atası baksa bir pışak tavıp kelse, yatkan tüye torgay uşıp barayadır. Kart ta yanma—yan tırımtay bolıp, onı kuvıp ketedi. Torgaydıñ kanatı talganda, yerge túsip koyan bolıp kaşadı, kart ta taz iyt bolıp, onı kuvadı. Soñ koyan hannıñ tereginiñ basına alma bolıp bitedi. Kart terekke mine almay, iyesine barıp:

–Seniñ tereginde bir alma bar, avıruv balam üşin yartısın maga bertagı,—dep tileydi.

Terektin iyesi ecepsinip:

–Ol tereke alma kaydan kelsin? —deydi.

Kart onı alıp barıp, almadı körsetedi. Terektin iyesi bir tayak pınan almadı körsetedi. Terektin iyesi bir tayak pınan almadı karadı, alma tarı bolıp, yerge tögiledi. Sol yerde karap turgan kart, koraz bolıp, tarıdı şöplep baslaydı. Bir tarı şöp arasında yasırınıp kalgan eken.

Koraz sonda:

–Şöplep bitirdim,—dep kerilip turganda, şöp astında kalgan tarı, yigit bolıp, korazdı kagıp ıslap aladı. Sonda koraz kart kelibe kelip:

–Men mükir, okuvdı yahşı uyrenipti ekensin. Endigi men saga razı. Men saga kızımdı beremen,—deydi. Yas karttın kızın da alıp, atasına kelip, üyken toy da etip, onıp—ösip yaşap kaladı.

OKUYAN YİĞİT

Geçmiş zamanda, dünyadaki her ilmi bilen bir ihtiyar yaşarmış. Bir çoban genç o ihtiyardan ders almaya heveslenip babasına:

– “Koyunu sen bak, sen bunu kabul edersen ben ihtiyardan ders alıp, ilim sahibi olup geleyim.” diye diledi.

Babası kabul edip, genci okumaya gönderdi. Genç uzun yıllar okuyup, pek hünerli olup döndü. Bir gün genç, babasının koyunlara baktığı yere gidip, babasına kuzu şeklinde göründü. Babası onu yakalayayım diye hareketlenince, kuzu kamışlığa girip kayboldu, o çocuk babasının yanına geldi. Babası:

–“Burada iyi bir kuzu gördüm, o kuzunun derisinden sana başlık olur diye yakalayayım dedim, kamışlığa girip yok oldu.” dedi.

Genç, “Baba, o kuzu değil, bendim. İlmin gücü ile hayvan kılığına girebiliyorum.” dedi

–“Baba şimdice ben bir at kılığına gireyim. Sen beni pazara götür sat. Ama bağımı vermeden alıp dönersin.

Söylediği gibi babası genci pazara iyi bir at kılığında götürüp onu sattı ve bağını alıp döndü. Genç, gece olunca köpek kılığına girip, sahibinden kaçarak eve döndü.

Genç, yine başka bir pazara bir çift öküz kılığına girdi, babası pazarda onu satıp, boyun bağını alıp döndü. Genç gece olunca serçe kılığına girip, yeniden kaçıp evine döndü.

Genç, üçüncü pazara giderken deve kılığına girdi, babası onu alıp pazara gitti. Pazarda, deve kılığındaki bu genci, onu eğiten ihtiyar âlim tanıyıp:

–“Ey, zalim! Halkı aldatıyorsunuz gösteririm sana!” diye düşünüp, deveyi bağı ile satın aldı. Genç, ihtiyar âlimin elinden kurtulamadı. İhtiyar, deveyi alıp evine gitti, ayaklarını bağlayıp, tam onu kesip yiyecekken, çıkıp bir yere gitti. O zaman ihtiyarın kızı, devenin yanına geldi.

Deve o zaman insan sesi ile kızı:

–“Evdeki bıçağı sakla ve benim ayağımı çöz.” diye yalvardı. Kız bıçağı gizleyip, devenin ayağını da çözdü. Sonra kızın babası bir bıçak bulup gelince, yatan devenin serçe olup uçup gittiğini gördü. İhtiyar da acemiler gibi onu kovaladı. Serçenin kanatları yorulunca, yere inip tavşan olup kaçtı, ihtiyar da tazı köpek olup onu kovaladı. Sonra tavşan hanın ağacında elma olarak bitti. İhtiyar, ağaca çıkamadı, sahibine gidip:

–“Senin ağacında bir elma var, hasta çocuğum için onun yarısını bana ver.” deyip yalvardı.

Ağacın sahibi şaşırıp:

–“O ağaca elma nereden gelsin?” dedi.

İhtiyar onu götürüp, elmayı gösterdi. Ağacın sahibi bir sopa ile elmayı gösterdi. Ağacın sahibi bir sopa ile elmaya baktı, elma darı olup yere döküldü. O sırada bakakalan ihtiyar, horoz olup darıyı eşelemeye başladı. Bir darı çöp arasında gizlenip kalmış.

Horoz, o zaman:

–“Eşeleyip bitirdim.” deyip gerildiğinde, çöp altında kalan darı, yiğit olup horozu itekleyip yakaladı. O zaman horoz ihtiyar kılığına girip:

–“Kabul ediyorum, büyüü çok iyi öğrenmişsin. Ben senden razıyım. Kızımı sana vereceğim.” dedi.

Genç, ihtiyarın kızını da alıp, babasının yanına gelerek, görkemli bir düğün yaptı, mutlu bir şekilde yaşadılar.

25.NAR KAMIS

Burın bir zamanda kart pınan bir kurtka yaşaganlar. Bir kün kurtka üydiñ ortasında yañı ösip turatagan bir nar kamıstı körip:

–E, kart! Sen mınavın kesip taslaş,–dep buyuradı.

Kart kolin siltep:

–Ey, koyşı sonı! Bular zattı akıllı edem keserme?

Üy töbesine deyim össin. Köktegi dunıyadı sama körermiz,–deydi.

Bu Nar Kamıs bek tez ösedı, tez orada üy töbege yetedi.

Bir kün tagı kurtka kartına kanıgadı.

–E kart! Endi sama kes mınavdı,–degen sözine kart:

–Koy sonı bolmagandı! Kökke deyim össin,–dep kamıstıñ tuvrasınnan üydiñ töbesin tesedi. Bir neşe künnen kart karasa bu ne elemet! Nar Kamıs kökke de yetken!

Kart Kuanıp:

–Ey kurtka! Men endigi bu Nar Kamıska minip, kökte ne barıp, ne yogın karayım,–deydi.

Solay etip kart Nar Kamıska minip ketedi. Mine–mine arıdım–taldım degende, ol Nar Kamıstıñ basına yetip minedi em yaylanıp oltıradı. Kolaylanıp tögeregine karasa, bir yagında yennet, ekinşi yagında yahannem barlıgın köredi. Yennetke yahşı etip karasa, en yahşı yerde, altın tak üstinde, alladı, onıñ tögereginde meliyeklerdi köredi, onlardıñ yanında kızıdırıp yurgen kadı–mollalardı köredi. Karttın bek kucırı kelip, ol bu elemetti kurtkasına körseteyek boladı. Ol tüşip ne körgeñin kurtkasına ayta. Kurtka da bek zavıklanıp,

kartınıñ mindireyegine makul boladı. Kart onı bir kapka salıp, tisi minep kavıp, özi minen baslaydı. Bir hıylı zaman ozgan soñ, kurtka:

–Ey kart yettikpe?–deydi. Amma kart söylese kurtka kap pınan avızınnan tüseyegin bilip <<imm>> dep mine beredi.

Tagı da bir hıylı zaman ötken soñ, kurtka şıdımay:

–Ey kart, yetemizbe?–deydi.

Kart <<imm>> dep mine beredi. Nar Kamıstıñ basına yetip al endigi yettim dep turganda, tunşıkkan kurtkası kabıñ işinnen zarlanıp tagı şıdamay soraydı:

–Ev yettikpe?!–dep ızında bakıradı.

Kart kuvanganınnan dunıyasın mutıp:

–Yettik!–degende, avızınnan Kap tüsip ketedi. Munnan soñ kart ne bolganın anlap, tez tüsip, Kaptı yıyp alıp, kurtkasınıñ moyını kıyırıp, belı süyirilip, yalpayıp yatkanın köredi. Kart bolgan isten korkıp:

–Ey kurtka, sen savma?–dep soraydı.

–Yahannem saga, accal bar edime onda maga,–dep ınkıldap kurtkası kap işinnen yavap beredi.

Sonda kart işinnen yıbırdaydı: –Yamanlık oylagan yaramas,–dep kurtkasınıñ Nar kamıstı kes degeni esine tusedi.

–Künelige kaldıñ endigi,–deydi özi özine kart.

NAR KAMIŞ

Geçmiş zamanlarda ihtiyar adamlar, ihtiyar kadın yaşarlar. Yaşlı kadın bir gün evin ortasında yeni büyüyen bir nar kameş görüp:

–“Ey ihtiyar! Sen, bunu kesip at.” diye buyurdu.

İhtiyar elini sallayarak:

“Hey! Bırak bu sözü. Böyle bir şeyi akıllı insan keser mi? Evin tepesine kadar büyüsün. Gökteki dünyayı, gökyüzünü görürüz.” dedi.

Bu nar kamış, çok çabuk büyüdü, çabucak evin tepesine yetişti.

Bir gün yaşlı kadın, kocasıyla uğraştı:

–“Ey ihtiyar! Şimdi hemen kes bunu.” dediği sözüne ihtiyar:

–“Bırak onu, daha olmadı! Göğe kadar ulaşsın.” deyip kamışın dikliğinden evin tepesi delindi. İhtiyar bir nice günden sonra, ne kadar güzel olduğuna baktı. Nar kamış göğe kadar yetişmiş!

İhtiyar sevinip:

–“Ey yaşlı kadın! Ben şimdi bu nar kamışa tırmanıp, gökte ne var ne yok bakayım.” dedi. İhtiyar öyle yapıp, nar kamış’a tırmanıp gitti. Tırmana tırmana, yeterince uzağa geldim dediği zaman, o nar kamış’ın başına tırmanıp yetişti ve yayılıp oturdu. Rahatlayıp çevresine bakınca, bir yanında cennet, öbür yanında cehennem olduğunu gördü. Cennete güzelce baksa, en güzel yerde, altın taht üstünde, Allah’ı, onun etrafında melekleri gördü; onların yanında dolaşan kadı ve mollaları gördü. İhtiyarın tuhaf şeyler düşünme hali ortaya çıkıp, bu güzellikleri yaşlı karısına gösterecek oldu. O inip ne gördüğünü yaşlı karısına anlattı. Yaşlı kadın da çok heveslenip, kocasıyla tırmanmayı kabul etti. İhtiyar onu bir kaba koyup, dişi ile tutup, kendisi tırmanmaya başladı. Bir hayli zaman geçtikten sonra, yaşlı kadın:

–“Ey ihtiyar ulaştık mı?” dedi. Ama ihtiyar onu söylese, kap ile ağzından düşeceğini bildiği için “ımm”⁶⁰ diye cevap verdi.

Yine bir hayli zaman geçtikten sonra, ihtiyar kadın dayanamayıp:

⁶⁰ Yok, hayır anlamlarında kullanılmıştır.

–“Ey ihtiyar ulaşıyor muyuz?”dedi.

İhtiyar “ımm” deyip cevap verdi. Nar kamışın başına ulaşp, işte şimdi ulaştım deyince, daralan karısı, kabın içinden sıkılıp yine dayanamayıp sordu.

–“Ulaştık mı?”diye arkasından bağırdı. İhtiyar, yorgunluğundan dünyasını unutarak:

–“Ulaştık.”deyince, kap ağzından düşüp gitti. Bundan sonra ihtiyar ne olduğunu anlayıp, hemen aşağı inip kabı toplayıp, karısının boynunun kırık, belinin sıyrık bir şekilde kımıldamadan yattığını gördü. İhtiyar bu olanlardan korkup:

–“Ey, yaşlı kadın, sen sağ mısın?”diye sordu.

Karısı ona kap içinden inleyerek cevap verdi: “Sen cehennemliksin, benim ecelim orada mıydı?

O zaman ihtiyar içinden bir şeyler yapıyor: “Kötülük düşünen, yaramaz.”deyip, aklına karısının nar kamışı kes sözü geldi.

İhtiyar kendi kendine, “Şimdi günaha girdin.”dedi.

26.SÜLEYMAN PATŞA

Burın zamanda Süleyman Patşa degen bir patşa bolıptı eken. Bu patşa dunıyadagı beri de yan–yanuvalardıñ tilin bileği eken. Munıñ dört hatını bar eken. Bir kün munıñ bir hatını avırıgan. Avırıgan kisidiñ yüregi tek ne zat süyip ne zat eske kelmeydi. Ol erin şakırtıp:

–Sen maga dunıyadagı beri de kuslardıñ süyeklerinnen üy saldır, – degen de, patşa da munıñ aytkanıñ tıñlap, beri de kuslardı şakırğan.

Dunıyadagı beri de kuslar Süleyman Patşadıñ aytkanıñ tıñlap, erisi eh bir yaktan uşıp–uşıp kelgenler. Tek bulardıñ arasıñda yabalak kelmey kalgan.

Süleyman Patşa buga bir de yibergen habar, eki de yibergen habar, üşte yibergen yabalak kelmey. Dörtinşi yibergende, yabalak uşıp kelgen:

–Seniñ artınnan üş kere yiberdim, nege kelmeydiñ? –dep Süleyman Paşa buga aşuvlanadı.

–Sen üş kere kisi yibergende, üşinde de men oy oylap turı edim, –deydi yabalak.

–Kara sen munı kayda aytsı, ne oy oylap turı ediñ?

–<<Başa men dunıyada öli köp ne eken, tiri köp ne eken? –dep oylap turı edim.

–Taptıñma?

–Taptım.

–Kalay taptıñ?

–Kalay tabayak edim?

–Dunıyadagı tiriler beri de öledi, sogı köre men oyladım:

–Dunıyada tiriden öli köp eken>> –dep

–Ekinşide ne oylap kaldıñ?

–Ekinşide men dunıyadıñ yüzinde yer köp pe eken, suv köp pe eken, –dep oylap kaldıñ.

–Taptıñma?

–Taptım.

–Kalay taptıñ?

–Kalay tabayaK edim? Yatkan Kırı yerdi kazsañ onnan suv şıgadı, sogu köre men esap ettim:<<Duniyada suv köp eken>>, –dep.

–Üşinşide ne oylap kaldıñ?

–Üşinşide men <<Duniyada erkek köp pe eken hatın köp pe eken>>, –dep oyladım.

–Kara, kara ene ol yerde üyken is bar, taptıñma?

–Men özim onıñ üstinde uzak oyladım, sogu köre keş te kaldım, bolsa da tapkanday boldım.

–Kayda, ayt, kalay taptıñ?

–Kalay tabayak edim? Men hatın kişilerdiñ öysiz aytkan sözlerine tıñlagan erkeklerdi hatınga esap ettim, sogu köre de, hatın köp dep bildim, –dep yabalaK sözün kutaradı.

Yabalaktıñ bu sözün esitken soñ, Süleyman paşa hatınıñ sözine tıñlaganına uyalıp beri de kuslardı azat etip yiberedi.

SÜLEYMAN PADİŞAH

Çok eski zamanlarda Süleyman Padişah diye bir padişah varmış. Bu padişah dünyadaki bütün canlıların dilini biliyormuş. Bunun dört hanımı varmış. Bir gün bunun bir hanımı hastalanmış. Hasta olan kişinin kalbinin ne istediği akla gelmiyordu. O, kocasını çağırıp:

–“Sen bana bütün dünyanın kuşlarının kemiklerinden ev yaptır.” –deyince, padişah da bunun söylediğini dinleyip, bütün kuşları çağırttı.

Dünyadaki bütün kuşlar, Süleyman Padişah'ın söylediklerini dinleyip, her biri bir yerden uçup geldiler. Ama bunların arasından sadece baykuş gelmemişti.

Süleyman Padişah buna tekrar haber gönderdi, ikinci kez haber gönderdi, üçüncü kez haber gönderdi ama baykuş gelmedi. Dördüncü kez haber gönderince, baykuş uçup geldi:

Süleyman Padişah, buna sinirlenip “Senin arkandan üç kez haber yolladım, niye gelmedin?” dedi.

Yabalak “Sen üç kez haber yolladığında, üçünde de ben düşünüyordum.” dedi.

–“Sen söyle bakalım ne düşünüyordun?”

–“İlk önce ben, dünyada ölü mü çok, diri mi çok? Diye düşünüyordum.”

–“Buldun mu?”

–“Buldum.”

–“Nasıl buldun?”

–“Nasıl bulacaktım?”

–“Dünyadaki dirilerin hepsi öldü, ona göre ben düşündüm:

–“Dünyada ölüleri, dirilerden daha çokmuş.” dedi.

–“İkincide ne düşünüyordun?”

–“İkincisinde ben dünyanın yüzünde toprak mı daha fazla, su mu daha fazlaymış, diye düşünüyordum.”

–“Buldun mu?”

–“Buldum.”

–“Nasıl buldun?”

–“Nasıl bulacaktım? Yattığımız kuru yeri kazsan ondan su çıkar, buna göre ben hesapladım: “Dünyada, su daha fazlaymış.”dedi.

–“Üçüncüsünde ne düşünüyorsunuz?”

–“Üçüncüde ben “Dünyada erkek mi çok, kadın mı çok diye düşünüyordum.”

–“Bak, bak işte orası biraz karışık bir iş, buldun mu?”

–“Ben kendim onun üstünde çok düşündüm, bunun yüzünden geç de kaldım, yine de cevabını buldum.

–“Hani, söyle, nasıl buldun?”

Yabalak “Nasıl bulacaktım? Ben kadınların düşüncesiz söyledikleri sözlerini dinleyen erkekleri, kadından saydım, buna göre kadınlar fazla çıktı.”deyip sözünü bitirdi.

Baykuşun bu sözlerini duyduktan sonra, Süleyman Padişah hatunun sözünü dinlediğini fark edip, bütün kuşları serbest bıraktı.

27.AZDAA BEZGEN HATİN

Burın–burın zamanda bir kurkta diye yalgız bir uvılı bolıptı. Bulardıñ avılında bir yadı, tili kayrak, yavlığı bayrak bolıp yuretagan pişe bolgan em onıñ da yalagız kızı bolıptı.

Künlerdiñ bir küninde kurtkadıñ yası bayagı pişediñ Kızın aladı. Sonda yastıñ anası:<<Üyiñ yığıldı, balam>> deydi. –Nege anam? –dep uvılı soraganda, anası: <<Ayagın kör de asın iş, anasın kör de –kızın al, degenler ataylar>>, –deydi.

Yas baslap inanmasa da, sonıñda solay boladı. Baslap kelinşek yastı anasınnan ayıradı, soñ koñışılar man da sıyısınan baslaydı. Yastıñ öziñ yaşavı desen, ol savlay da karaña. Yas köp oylanıp yuredi, soñ pişesine:<<Yur, bir avılga kıldırayık>>, –dep alıp ketedi. Yolda bir şukırğa yetkende, yas arbadı toktatıp, pişesiniñ şaşınnan ıslap, tereñ şukırğa atıp ketedi.

Bir aydan soñ savma, tirime, ölgenme ekenin bileyim dep, yas sol bayagı şukırğa tergemege keledi. Sol şukırdıñ işine bir uzun arkan yiberedi, sav bolsa, sogı kaptırılıp şıgardep, arkandı tartıp şıgarıp karasa, arkanga bir üyken oñmaga azdaa kaptırılıp keleyatır. Yas korkıp arkandı kesip, azdaadı kerı atayak boladı. Sonda azdaa köz yasıman yılap, telmirip tileydi: <<Ya saga tileymen, sol şukırğa kaytarıp túsirmetağı meni. Seniñ pişeñ kelgennen soñ, onda maga yaşav bolmadı, kalay kaşayagımdı da bilmey turgan edim, savbolgır kene sen kelip kurtkardıñ meni, men de seniñ ne aytkan tilegiñdi de etermen>>, deydi. Yas hannıñ kızın almaga yardım etpege tileydi. Sonda azdaa: <<Men hannıñ avılına barıp, halktı korkıstayım. Tap hannıñ özin de aşayak bolayım. E sen kel de, meni Kuv. Sonda han seni betir yas dep, kızın berer>>, deydi. Söytip etediler de, hannıñ kızına üylendi, oñıp–ösip yaşap baslaydı. Künlerdiñ bir küinde azdaa hannıñ malın kırıadı degen habar şıgadı. Han tağı da yaska tileydi, sonı Kuv dep. Yas kırgan şıgadı, onda durısınnan da, azdaa: <<Yuvık kemle maga, men seni de aşarman! Bir tileyiñdi ettim, endi iygilik kütpe mennen!>> –dep kışkıradı. Sonda yas: <<Aşasañ, aşı! Anavı pişe şukırdan şıgıp, meni de, seni de tabıp salıp izlep yuri. Onıñ kolına túskenen ese seniñ aşagınıñ kolay!>> –dep yuvırıp baradı azdaadıñ aldına. Bu sözlerdi esikten azdaa yuregi yarılıp, yanı kaşıp, abırayı tayıp ömiri yaşavı kaytpastay avıldan kaşıp ketedi.

EJDERHANIN BEZDİĞİ KADIN

Çok eski zamanlarda yaşlı bir kadının sadece bir oğlu varmış. Bunların köyünde bir cadı, dili bilevi taşı gibi, düşmanlığı bayrak gibi olan bir kadın varmış. Onun da bir kızı varmış.

Bir gün yaşlı kadının oğlu, az önce söz konusu olan kadının kızını aldı. O zaman gencin annesi: “ Evin yıkıldı oğlum.”dedi. “Niye annem?” diye oğlan sorunca, annesi: “Ayağını gör de yemeğini ye, annesini gör de kızını al, derler atalarımız.”dedi.

Genç başlarda inanmasa da, sonunda yaşlı kadının dediği gibi oldu. Gelin, önce genci annesinden ayırdı, sonra komşularla kötü olmaya başladı. Gencin kendi hayatı dersin o da kötü. Genç çok düşündü, sonra hanımına: “Yürü bir bir yerlerde dolaşalım.”deyip, kadını alıp gitti. Yolda bir çukura gelince, genç karısını durdurup, kadını saçından tutarak, derip olan bu çukura attı.

Bir ay geçtikten sonra öldü mü, diri mi bileyim diyen genç, az önceki çukuru incelemeye geldi. Bu çukurun içine bir uzun kement saldı, sağ ise buna tutunup çıkar deyip, kementi çıkarıp baktı ki, kemente bir büyük Ejderha takılıp geliyor. Genç korkup kementi keserek, Ejderhayı geri atmak istedi.

O zaman Ejderha gözyaşı döküp, ağlayıp, yalvardı: “Sana yalvarıyorum, bu çukura yeniden beni atma. Senin hanımın geldikten sonra, ben orada yaşayamadım, nereye kaçacağımı da bilmiyordum. Sağol ki yine sen gelip beni kurtardın, ben de senin bir diyeğini yapayım.”dedi. Genç, hanın kızını almasına yardım etmesini istedi. O zaman Ejderha: “Ben hanın yaşadığı yere gidip, halkı korkutayım. Hanın kendisine kadar ulaşayım. O zaman sen gel, beni kov. O zaman senin bir kahraman olduğunu anlayıp, sana kızını verir.”dedi.

Öyle yaptılar, hanın kızı ile evlendi, mutlu bir hayat sürmeye başladı. Bir gün Ejderha, hanın malına zarar verdi diye haber çıktı. Han, gençten onu kovsun diye yine yardım istedi. Genç onu vuracak gibi çıktı, o zaman Ejderha doğrusunu söyledi: “Benim üstüme doğru gelme, ben seni de yerim! Bir dileğini yerine getirdim, şimdi benden bir iyilik bekleme!” diye sinirlendi. O zaman genç: “Beni yersen ye! O kadın çukurdan çıkmış, beni de seni de bulmak için peşimize düşmüş. Onun ellerine düşmektense, senin zarar vermen daha iyi!” deyip, Ejderhanın karşısına çıktı. Bu sözleri duyan Ejderhanın korkudan ödü patladı ve bir daha dönmek üzere köyden kaçıp gitti.

28. NAMART EM YUMART

Burın zamanda bir Namart, bir de Yumart ekevi koñısı bolıp yaşaganlar. Bir zaman ekevi yarlık izlep, kıdırıp kektenler. Bular yol boyında aldı mınan yumarttıñ azıgın aşap barganlar. Yumarttıñ azığı bitip, ol Namartka:

–Endigi senikin aşayık,–deydi.

Namart azıktı ortaga salmaga kızganadı.

–Azığıñ bitken bolsa, ene köringen töbediñ tesigine kirip oltırsañ, azık tabarsın,–deydi. Namart, Yumartka.

Yumart sol töbediñ tesigine kirip, bir tastıñ astına tasalanıp yatadı. Soñ bir tavıska uyanıp karasa, bu tesikke ayuv, böri em tülki kirgeniñ köredi. Ayuv yan–yagına karanıp:

–Edem iyisi bar–av!–deydi.

Ene ekevi:

–Koy ötirik sözdi! Mında edem kaydanı kelsin,–dep parahat yatadılar. Bulardıñ uykıları kelmey, habar söyleydiler. Ayuv ormannıñ işinde bir kisidi körip, onıñ artınnan kuvıp, tuta almay aş kaytkanıñ, böri bolsa, tek bir kaza aşap, yarım kursak bolıp kaytkanıñ söylep, tülkiden:

–Sen ne habar aytarsın?–dep soraydılar.

Tülki de öziniñ habarın aytadı:

–Pelen yerde bir hannıñ kızı yaman maraz bınan avırındı eken, tek oga em tappaydılar eken. Emin tapkan kişige han kızdı em eliniñ yartısın da bereyek bolgan. Onıñ emin tek men bilemen. Onıñ emi–kümis koyanıñ yuregi minen bavırı, –deydi.

Sol koyan kayda bolmaga boladı?–dep soraydılar. Tülki yılmayıp, eyleci közleri minen bularga karap:

–Ol koyan bizim ormannıñ sırtında bir töbede turadı. Onı kim ıslap?–degende, ayuv mınan böri:

– “Yumarttıñ taz iytı ıslap,–deydiler bular tabınsırıp.

Soñ bular uyklap turıp, erten mınan şıgıp ketediler. Bulardın ızı mınan ketip Yumart hannıñ sarayına barıp kiredi em hannıñ maraz kızına em tabayagın bildiredi.

Kızdıñ emi kümis koyunun yuregi minen bavırı ekenin, sol koyan kaysı yerde ekenin Yumarttan esitip, baska kisiler de atlanıp, taz iytleri alıp barayak boladılar.

Solay etip beri de ketediler. Koyandı tapkanda kisiler iytlerin yiberediler. Olardıñ iytleri yurekleri yanıp, yolda kaladılar. Sol zamanda Yumart öz iytin yiberip, koyandı ıslatıp onı özi soyıp, yurek pinen bavırın alıp hanga ekeledi.

Yumarttıñ emi yalap, kız yazılğan soñ, han üyken toy etip, yumartka kızın em eliniñ yartısın berip, uşpa eki kabatlı üy de saldırıp beredi. Solay etip

Yumart onıp–ösip yaşap turganda bayagı yoldası Namart kelip tilenedi. Yumart buga aytadı << yamanlık sennen bolsa da mennen bolmas>> dep Namarttı üyine kirgizip üş kün konak etip sıyladı.

Bu derecege kalay yetistiñ?–dep Namart soraganda, Yumart bayagı töbediñ tesiginde tapkanıñ aytadı. Namart munı esitken künnen soñ ekinşi küninde ok şıgıp ketip, bayagı töbedegi tesikke barıp kirip, tas artında tasalanıp yatadı. keşe bolıp bayagı ayvanlar kelediler.

–Edem iyisi bar–av?–dep tagı iyiskelenedi ayuv.

Tülki de iyiskelenip:

–Koy, bolmas, –degende, ayuv bularga:

–Ene yol da mında kisi bolgan eken, sen, yok bolmas dep şarlasıp koydırgan ediñ, dep tülkige atılayak boladı. Sol zamanda tülki korkıp:

–Eşi, solay bolsa, izlep karayık durısın bilerimiz,–deydi.

Bular izlep baslaydılar, tas artın aşıp karasalar, Namart yatıp. Bular üşevi üş yaKtan Namartka karap şapşıydılar. Namarttıñ yanı tobıgınnan şıgıp, tegaran–azaran kaşıp kutıladı.

Solay etip kisige yoragan yamanlıkka Namart özi yolıgıp tagı eki–meki etpesteyge mükir keledi. Amma ak yurekli Yumart öz yaşavın tavıp onıp–ösip yaşap kaladı.

NAMERT İLE CÖMERT

Geçmiş zamanda, bir Namert ile bir de Cömert ikisi komşu olarak yaşıyorlardı. Vaktin birinde bu ikisi arkadaşlık edip, dolaşıyorlarmış. Bunlar yol

boyunca önce Cömert'in yolluğunu yiyerek gittiler. Cömert'in yolluğu bitince o, Namert'e:

–“Şimdi seninkini yiyelim.”dedi.

Namert, yolluğunu ortaya koyma fikrine kızdı.

Namert, Cömert'e “Eğer yolluğun bittiyse, işte görünen tepenin deliğine girip oturursan, yolluk bulursun.”dedi.

Cömert, o tepenin deliğine girip, bir taşın altına gizlendi. Sonra bir sese uyanıp bakınca, bu deliğe ayı, kurt ve tilkinin girdiğini gördü. Ayı etrafa bakınıp:

–“İnsanoğlu var!”dedi.

Diğer ikisi:

–“Bırak yalan sözü! Buraya insan nasıl gelsin.”deyip rahatça uyudular. Bunların uykuları gelmedi, birbirlerine haber verdiler.

Ayı, ormanın içinde bir kişiyi görüp, onun arkasından kovalayıp, yakalayamayınca aç döndüğünü; kurt ise, bir kaz yediğini, yarım doyararak döndüğünü, tilkiden:

–“Sen ne haberler vereceksin?”diye sordular.

Tilki de kendisinin haberini söyledi:

–“Filan yerde bir hanın kızı çok kötü hastalıkla hasta olmuş, ama ona ilaç bulamamışlar. İlacını bulan kişiye han, kızını ve servetinin yarısını verecekti. Onun ilacını sadece ben biliyorum. Onun ilacı, gümüş tavşanın kalbi ile ciğeridir.”dedi.

–“O tavşan nerede olabilir?”diye sordular. Tilki yılmayıp, kurnaz közleri ile bunlara bakıp:

–“O tavşan, bizim ormanın sırtında bir tepede duruyordu. Onu kim yakalar?”dediğinde, ayı ile kurt:

Bunlar biraz araştırıp, “Cömert’in tazı köpeği yakalar.”dediler.

Sonra bunlar uyuyup, erkenden çıkıp gittiler. Cömert bunların peşinden hanın sarayına girdi ve hanın hasta kızına ilaç bulduğunu bildirdi.

Kızın ilacı, gümüş tavşanın kalbi ile ciğeri olduğundan, Cömert’ten o tavşanın nerede olduğunu duyan başka kişiler de atlanıp, tazı köpekleri alıp gittiler.

Bu şekilde hepsi gittiler. Adamlar, Tavşanı bulunca köpekleri gönderdiler. Onların köpeklerinin ciğerleri şiştiği için yolda kaldı. O zaman Cömert kendi köpeğini gönderip, tavşanı yakalattı ve onu kendisi kesip, kalbi ile ciğerini hana getirdi.

Cömert’in ilacı yarayıp kız iyileştikten sonra, han görkemli düğün yaparak, Cömert’e kızını ve servetinin yarısını verdi. Büyük, iki katlı ev de yaptırdı. Böyle mutlu bir şekilde yaşarken az önceki yoldaşı Namert gelip dilendi.

Cömert buna “Senden kötülük olsa da benden olmaz.”diye söyledi. Namert’i evine alıp üç gün misafir olarak ağırladı.

Namert, “Bu dereceye nasıl ulaştın?”diye sorunca, Cömert az önceki tepenin deliğinde bulduğunu söyledi. Namert bunu duyduğu günle oraya gitti, az önceki tepenin deliğine girerek, taş arkasına saklandı. Gece az önceki hayvanlar geldiler.

Ayı, “İnsanoğlu var?” deyip yine koklandı.

Tilki de koklanıp:

–“Bırak, olmaz.”deyince, ayı bunlara:

–“İşte yol, burada insan varmış, sen, yok olmaz deyip umursamayıp boşver diyordun.”diyerek tilkiye saldıracak oldu. O zamanda tilki korkup:

–“Peki, öyleyse gidip bakalım, gerçeği öğrenelim.”dedi.

Bunlar izleri takip etmeye başladılar, taşın arkasını açıp baktılar ki, Namert yatıyor. Bunların üçü üç taraftan Namert’e bakıp onun üstüne atıldılar. Namert’in canı topuğundan çıkıp, zar zor kaçıp kurtuldu.

Böyle olunca, başkasına yaptığı kötülüğe Namert kendisi rastladığı için bir daha kesinlikle kötülük yapmamsı gerektiğini anladı. Ama temiz yürekli Cömert kendi hayatını kazanıp mutlu yaşadı.

29.AÑKILDAK PAN DÜÑKİLDEK

Burın–burın zamanda Añkıldak pan Düñkildek yoldaş bolgan. Olar üşer ötpek alıp yolavşı bolıp şıkkınlar. Olar yure–yure aş boldılar.

Sonda Añkıldak–ötpek yeyik,–deydi em özi bir ötpegin bölip, yartısın Düñkildekke beredi, kalgan yartısın özi aşaydı. Kalgan eki ötpekti artpagina saladı. Bular tagı da yol yurediler. Tagı da olar aş boladılar. Sonda Ankıldak:

–Ötpek yeyik, –deydi em özi ekinşi ötpekti şıgarıp alıp, yartısın sındırıp yoldasına beredi, ene yartısın özi aşaydı. Kalgan bir ötpekti artpagina salıp, eki yoldas yol man yönediler. Olar köp zaman yurgen soñ arıydılar, aşagısı keledi. Sonda ankıldak:

–Ötpek yiyek,–dep Döñkildekke bildiredi, ama ol artpagina da karamaydı. Sonda Añkıldak, kalgan ötpekti sama aşamasa bolmayak dep, oylanadı da, şıgarıpekige bölip, yartısın Döñkildekke beredi. Bir az yal algan soñ, eki yoldas yolga şıgadılar. Barayakan yeri sol şaklı da uzak boladı, tagı da aş boladılar. Endi Añkıldak:

–Karnımız aş bolgan, ötpek yeyiktagı,—dep tileydi. Sonda Döñkildek artpagınnan bir ötpekti şıgarıp, yartısın sındırıp alıp özi yerdı, ama Añkıldakka bermeydi. Añkıldak şıday almay:

–Men saga ötpek berdim, sen nege maga bermeysiñ?—dep öpkeleydi.

–Bermegen bolsañ, men sennen tilemedim,—deydi Döñkildek. –Bir köziñdi tesip ber, men saga şerik ötpek bereyim.

Añkıldak tögerek yakka karap şıgıp, bir közin tesip beredi em şerik ötpek aladı. Tagı da bara bara bular aş boladılar. Döñkildek ötpegin şıgarıp alıp yeydi. Añkıldak avızınnan silekeyin şubırıp:

–Maga da bertagı, —dep tilemege amalsız boladı.

–Endi de bir közindi tesip ber, bereyim,—deydi Döñkildek

Añkıldak yan–yagına karaydı. Erekte bir kızıl tiyirmen üydi köredi.<<Bolmasa sonda bararman>>,—dep oylanadı ol işinnen. Añkıldak kalgan közin de tesip beredi em bir şerik ötpek alıp aşaydı. Sonnan soñ Döñkildek baska yolga tüsip ketedi. Añkıldak özi körgeñ kızıl tiyirmenge barıp, töbesine minip yatadı. Keş bolganda, dabır–dübir etip bir şeyler 25 keledi. Olar ayuv, böri, tülki em koyan ekenler. Ayvanlar öz yaşavın aytadılar:

Ayuv:

–Men bir suvsız avılda turaman. Bir kuyım bar. Tögeregi tuye–şışkan, olardı yep, toysam, suv, işip, uyklap yataman,—deydi.

Böri:

–Bir hannıñ koyınıñ işinde bir şıgırlı 26 koy bar. Hannıñ kızı berli bolgan. Sol koydı soyıp, kanın şagırık etse, kız iyge bolayak. Onı birev de bilmeydi. Kelgen elşiler kızdı sav etpese, koydıñ basın kesip, koraga iledi. Men sonnan toyıpkelsem, iyiskelep yataman,—deydi.

Tülki:

–Mende bir terek bar. Tögeregi şeşekey. Şeşekeydi otlar bolsam, terektiñ basına minip yataman,—deydi. –sol terektin bir yapıragın alıp, sokır edem közin sıypaga, közi iygi boladı.

Koyan:

–Mende bir şoñkır bar. Onıñ ortasında bir kesek altın bar. Tögeregindegi şeşekeydi otlap toysam, tögereginde şorşıp oynayman, arısam, altıñdı iyiskelep uyklap yataman,—deydi.

Bu habardıñ berisin de esitken Añkıldak, ayvanlar şıgıp ketkende, yogardan tüsip, kolıman türtkişlep, tülki aytkan terekti tavıp, yapıragı man közin uykalaydı. Eki közi de sapa–sav bolıp kaladı.

Endi koyan aytkan şokırdı tavıp, kazıp altındı aladı. Soñ böri aytkan hanga barıp:

–Kızımdı sav eñpesen, basındı kırkıp alıp, koraga ilermen, iygi etsen, sen ne zat tilesen, sonı beremen, patşalıgımdı da ayaman,—deydi. Sonda AnKıldak:

–Sizde şıgırlı koy barma? Bar bolsa sonı tez ereketlep soydır,—deydi.

Han süyinip, ırgatın şakırıp alıp, koyın soydırıp, etin asıp pisirip, kızına yegistedi. Kız iygi boladı. Sonda han kızın Añkıldakka erge berdi. Olar birge yaşaydılar, bir baka tükeni de boladı. Sol tükende Añkıldak satuv etip oltırganda Döñkildek kelip Kaladı.

–Sen munda kaydan keldin? Közindi kaydan taptıñ?—dep soraydı Döñkildek.

–Alla berdi,—deydi Añkıldak.

–Ayttağı, bu nesipti Kaydan taptıñ?—dep, üzbey tileydi Döñkildek

–Kızıl tiyirmenge barsan, nesip sonda,—deydi Añkıldak

Süyingen Döñkildek kızıl tiyirmenge baradı, tabanına yatadı. Keş bolganda ayuv, böri, tülki, koyan kelediler.

Ayuv:

–Men kuyımnan Kadalap suvdı alganem,–deydi

–Şıgırlı koydı soyıp, kızga yegiştım, onı iyge ettim,–deydi böri.

–Men yaşavım aruv, bir sokır kelip, terekten bir yapırak alıp, közin sıypagan edi. Közi iygi boldı,–deydi tülki.

–Menim altınımdı bir edem alıp ketipti.–deydi koyan.

Ol zaman tülki:

–Bizdi birev tıñlagan bolar,–degende.

–Tabandı Karayık,–deydiler baskaları.

Döñkildekı tavıp yeydiler. Añkıldak bayıp tatım yaşap kaladı.

ANKILDAK⁶¹ İLE DÜNKİLDEK⁶²

Çok eski zamanlarda Ankıldak ile Dünkildek yoldaş olmuşlar. Onlar üçer ekmek alıp yoldaş olup yola çıkmışlar. Onlar yürüdükçe acıktılar. O zaman Ankıldak “Ekmek yiyelim” dedi ve kendisi bir ekmeği bölüp, yarısını Dünkildek’e verdi. Kalan yarısını kendi yedi. Kalan iki ekmeği sırtındaki yüklüğüne koydu. Bunlar daha da yol yürüdüler. Onlar yine acıktılar. O zaman Ankıldak:

⁶¹ Saf, kolay kanan

⁶² Uyanık geçinen, kurnaz

–“Ekmek yiyelim.” diye Dünkildek’e ilette, ama o sırtındaki torbaya bile bakmadı. O zaman Ankıldak, kalan ekmeği şimdi yemesek olmaz diye düşündü, ekmeği çıkarıp ikiye bölerek, yarısını Dünküldek’e verdi. Biraz yemek yedikten sonra, iki yoldaş yola çıktı. Onların gideceği yer çok uzaktı, yine acıktılar. Şimdi Ankıldak:

–“Karnımız acıktı, yine ekmek yiyeyim.” dedi sonra Dünkildek sırtındaki yüklükten bir ekmeği çıkarıp, yarısını kırıp kendisi yedi, ama Ankıldak’a vermedi. Ankıldak dayanamayarak:

–“Ben sana ekmek verdim, sen niçin bana vermiyorsun?” diye öfkeleni. Dünkildek “Ben senden istemedim, vermeseydin.” dedi. Sen eğer bir gözünü çıkarıp verirsen, ben de sana çeyrek ekmek veririm.

Ankıldak etrafa bakıp, bir gözünü oyup verdi ve çeyrek ekmeği aldı. Onlar yürüdükçe yine acıktılar. Dünkildek ekmeğini çıkarıp yedi. Ankıldak’ın ağzının suyu akıp:

–“Bana da ver.” Mecburen yalvardı.

Dünkildek “Şimdi de öbür gözünü oyup ver, ekmek vereyim.” dedi.

Ankıldak etrafına baktı. İleride bir kızıl değirmen evi gördü. İçinden “Olmazsa oraya gideyim.” diye düşündü. Ankıldak diğer gözünü de oyup verdi ve bir çeyrek ekmek alıp yedi. Ondan sonra Dünkildek başka bir yola girip gitti. Ankıldak ise gördüğü kızıl değirmene giderek, onun çatısına çıkıp uyudu. Gece olunca, bir takım seslerden sonra bir şeyler geldi. Onlar ayı, kurt, tilki ve tavşandı. Hayvanlar başlarından geçenleri anlattılar:

Ayı:

–“Ben bir susuz kuyuda yaşarım. Bir kuyum var. Her tarafta deve, sığan var, onları yeyip su içer yatarım.” dedi.

Kurt:

–“Bir hanın koyununun içinde şıgırlı 26 koyun var. Hanın kızı deli olmuş. O koyunu kesip, kanını şagırık etse, kız iyileşecek. Onu kimse de bilmiyor. Gelen elçiler kızı sağlığına kavuşturmazsa, koyunun başını kesip duvara diyorlar. Ben ondan doyarsam, koklanıp yatarım.”dedi.

Tilki:

–“Bende bir ağaç var. Etrafı çiçek. Çiçeği yersem, ağacın başına çıkıp uyurum.”dedi.

–“O ağacın bir yaprağını alıp, kör adam közüne sürünce, közü iyi oldu.”

Tavşan:

–“Bende bir çukur var. Onun ortasında bir kese altın var. Etrafındaki çiçekleri yiyip doysam, etfarında hoplayarak oynarım, dahası altını koklayıp uyurum.”dedi.

Bu olayların hepsini duyan Ankıldak, hayvanlar çıkıp gidince, yukarıdan inip, eliyle dürtüp, tilkinin söylediği ağacı bulup, yaprağını gözlerine kapattı. İki gözü de sapasağlam oldu. Şimdi tavşanın bahsettiği çukuru bulup, kazıp, altını aldı. Sonra kurdun bahsettiği hana gitti.

Han:

–“Kızım iyileştiremezsen, başını kesip, çite dikerim. İyileştirirsen, sen ne istersen, onu veririm, padişahlığımı da esirgemem.”dedi.

O zaman Anlıkdak:

–“Sizde şıgırlı koyun var mı? Varsa onu hemen kestir.”dedi.

Han sevinip, ırgatını çağırıp, koyununu kestirip, etinden yemek pişirip, kızına yedirdi. Kızı iyileşti. O zaman han kızını Ankıldak’a, kocaya verdi. Onlar

birlikte yaşadılar, baka⁶³ dükkânı da oldu. Ankıldak bu dükkânda satış yaparken, Dönkildek geldi.

Dönkildek “Sen bu duruma nasıl geldin?” Gözün nasıl iyileşti?” diye sordu.

Ankıldak, “Allah verdi” dedi.

Dönkildek, “Söyle, bu kısmeti nerden buldun?” diye, çok yalvardı.

Ankıldak “Kızıl değirmene gidersen, kısmet orada” dedi.

Dönkildek sevinerek, kızıl değirmene gitti, değirmenin bodrumunda uyudu. Gece olunca ayı, kurt, tilki, tavşan geldiler.

Ayı:

–“Ben kuyumu kazıp suyu aldım.” dedi.

Kurt “Şıgırlı koyunu kesip, kıza yedirdim, onu iyi ettim.” dedi.

Tilki “Benim hayatım iyi; bir kör gelip, ağaçtan bir yaprak alıp, gözüne sürttü. Gözü iyi oldu.” dedi.

Tavşan “Benim altınımı bir adam alıp gitti.” dedi

O zaman tilki:

–“Bizi birisi dinliyor.” deyince

–“Bodruma bakalım.” dediler diğerleri.

Dönkildeki bulup yediler. Ankıldak zengin olup, mutlu bir yaşam sürdü.

⁶³ Yeşil kurbağa, sukurbağası, kurbağa

30.ÜŞ AGALI-İNİLİ

Burın zamanda bir kart yaşagan bolıptı, onıñ üş kedesi bolıptı. Öleyekten aldın ol:

–Menim kabırıma üş kap tuz ekelip salarsız,–depti. Kedeleri neşaklı eceyipsinse de, atasınıñ ösiyetin etip, onıñ kabırına üş kap tuz ekelip salıp, onan ne bolar eken dep karavıllap turadılar.

Birinşi keşe eñ üykeni barıp: Uyklap kaladı, söytip ekinşi uvılı da uyKlaydı. Üşinşi keşe üşinşi kezik, kişkey uvılına keledi. Agaları onı yibermeyek bolgan da, özi koymay baradı. Ol barıp oltıradı, soñ bir hıylıdan soñ köredi: Kabırğa iyerli–yuvenli bir at keleyatır. Ol onı ıslayak bolganda, at edemşe söylep:

–Sen meni yiber. Kıynılık bolsa, mine men bereyek kıldı şirkit, men sonda ok kelermen, –deydi.

Kişkey inisi kelip, agalarına:

–Bir zat ta körmedim,–dep aytadı.

Söytip hıylı zamanlar ozadı. Savlay elge bir han: <<Yarısta kim aldışılıktı alsa, soga üş te kızımdı beremen>>,–dep habar şıgaradı.

Bu kızlar aylak ta ıspayı boladılar. A eñ kiş kişkeyiniñ kümis şaşı bolıptı. Sol yarıska köp edem baradı. Sonda eki üyken agası da baradı, a kişkeyi avırsınday bolıp, ızga kalıp, agaları ketken soñ, kıldı alıp şirkitedi. Oga at keledi, bu özi ıspayı kiyinip yarıska ketedi.

Şapkılay–şapkılay ol bir kölge keledi. Onıñ ortasında batıp yatkan eki agasın tanıydı. Ol özin kim ekenin de aytpay, agaların şıgarıp ketedi. Agaları onı tanımaydı. Üşevi de kelip basına üş iyne kadalğan bir töbedi körediler. Şavıp barayatıp üş iynedi de urıp tüsipmege kerek eken. Şavıp baslaydılar,

üyken agaları da şabadılar, tek iynelerdiñ üşevin de urıp tūsirip bolmaydılar. Kişkey inisi şavıp barayatıp üş te iynedi urıp tūsiredi. Han üş kızın da oga beredi. Ol olardı alıp, agalarınnan aldın üyge kelip, attı da yiberip, kızlardı da yasırıp, küldi bulgan, ot yagada oltıradı. Agaları aşuvlanıp kelediler:

–Ne habar bar?–dep soraydı üydegi inisi. Anavlar esitkenin, körgeñin tökpey–şaşpay aytında, şişkeyi:

–Ol men edim,–deydi.

–Senme?

–De, men edim.

Sol sözlerdin soñ bu üş kızdı da şıgarıp, ertelerin agalarına berip, özine kişkeyin aladı. Olar birge yaşap turadılar. Bolsa da agalarına köp yaramaydı. Agalarınñ hatınları erşi, a inisiniñ hatını ispayı degen habar şıgadı. Agaları inisin öltireyekte toktasadı. Sonıñ üşin olar, inisi uyklap yatında, üyden şıkkanda ayaqların kesilgende etip, bosagadan yogar yerde kılıştı saladılar. Söytip, üyken agaları:

–Koylardı bōriler kelip buvındırıp yatır!–dep kışkıradılar.

İnisi yuvırıp şıgaman degende, onıñ eki de ayagın kılış kesip aladı. Ol yerde yığıladı, a agaları beri de zatlar man onıñ hatının da kosıp eketediler. Sonnan soñ bes yıl ketedi. Bir kere öziniñ termesiniñ yanında oltırganda, ol bir ayuv man sokır keleyatkanın köredi.

–Seniñ sav bolgın keleme?–deydi ayuv sokırdan.

–Bolmaganı nesi eken,–dedi sokır.

–Men avızımdı aşayım, sen basındı suk. Sav da bolarsın,–deydi ayuv, sokır solay etkende, sav bolıp kaladı. Onı körip turgan inisi ayuvga:

–Meni de sav ettagı,–dep tileydi. Ayuv oga basın suktırtadı em yigit yurıp bolatagan boladı.

Sonnan soñ yigit agaları turatagan yerge baradı.

Oylanıp barayatkanda, manlayıñda yulduzlı bir kededi körip:

–Sen kimniñ kedesi?–dep soraydı.

Kede:

–Bilmeymen. Menim eki anam bar, e atam ayaksız kalıp ölgen deydiler,–dedi.

İnisi sonda ok kede munıkı ekenin bileği. Özin, agaların izlep yurgen bir yarlı deydi. Ol onda bir kul hatın turatagan yerge kelip, ot yagaga oltıradı. Hatını küyevin körip, süyingennen şıkkın köz yaşları soKır etip koymaga az kaladılar. Olar oylap–oylap, yaman agaların öltirmege toKtasadılar. Agaları man eptelerine uv sebip öltirediler. Bular tağı tatım yaşıp, onıp–ösip kaladılar.

ÜÇ AĞABEY–KARDEŞ

Geçmiş zamanda bir ihtiyar yaşıyormuş, bu ihtiyarın üç oğlu varmış. Ölmeden önce o:

–“Benim kabrime üç kap tuz getirip dizersiniz.”dedi. Oğulları çok şaşırsa da babalarının vasiyetini yerine getirip, onun kabrine üç kap tuz koyarak, bunun sebebi neymiş deyip nöbet tuttular. Birinci gece en büyüğü gidip: Uyuyup kaldı, ikinci oğlu da öyle yapıp, uyudu. Üçüncü gece üçüncü sıra, küçük oğluna geldi.

Ağabeyleri onu göndermeyecek oldular ise de bunu istemedi ve gitti. O, gidip oturup aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, mezara eyerlenmiş bir atın geldiğini gördü. O, atı yakalamak istediğinde, at adama şöyle dedi:

–“Sen beni bırak. Kötülük olursa, işte benim verdiğim kılı kopar, ben o zaman hemen gelirim.”dedi.

Küçük kardeş gelip ağabeylerine:

–“Bir şey görmedim.”diye söyledi.

Bu şekilde bir hayli zaman geçti. Bir han, bütün halka: “Yarıшта kim birinci olursa, ona üç kızımı veririm.”diye haber verdirdi.

Bu kızlar çok da güzeldiler. Onların en küçüğünün gümüş saçı vardı. Bu yarışa birçok kişi gitti. O zaman iki büyük abisi de gittiler, o küçük olanı yavaş gittiği için arkada kalıp, ağabeyleri gittikten sonra kılı alıp kopardı. Ona at geldi, kendiside güzel giyinip yarışa gitti. O, koştura koştura bir göle geldi. Bu gölün ortasında batıp yatan iki abisini tanıdı. O kendisinin kim olduğunu söylemeyip, ağabeylerini çıkarıp gitti.

Ağabeyleri onu tanıyamadı. Üçü de gelip, başına üç tane iğne dikilmiş tepeyi gördüler. Oraya koşup üç iğneyi de vurup düşürmek gerekiyormuş. Atları koşturmaya başladılar, büyük ağabeyleri de koşturdular, ama iğnelerden üçünü vurup düşüremediler. Küçük kardeşleri koşturup gidip, üç iğneyi de vurdurup düşürdü. Han üç kızını da ona verdi. O onları alıp ağabeylerinden önce eve gelerek, atı gönderdi, kızları saklayıp, külü olan ateş yanında oturdu.

Ağabeyleri sinirlenip geldi:

Evdeki küçük kardeşleri, “Ne haber var?”diye sordu. Onlar duyduklarını, gördüklerini açık seçik anlattı, küçüğü:

–“O bendim.”dedi

–“Sen mi?”

–“Evet bendim.

O sözlerden sonra bu üç kızı da çıkarıp, diğerlerini ağabeylerine verip, kendisi için küçük olanı aldı. Onlar birlikte yaşadılar. Böyle de olsa ağabeylerine çok fazla yaramadı. Ağabeylerinin karıları kötü, küçük kardeşlerinin karısı çok güzel diye dedikodu çıktı. Ağabeyleri, küçük kardeşlerini öldürmeye niyetlendiler. Onun için onlar, kardeşleri uyuyunca, evden çıkınca ayakları kesilsin diye, kapının önünde yurakı doğru kılıcı koydular. Öyle yaptıktan sonra, büyük ağabeyleri:

–“Kurtlar, koyunları gelip boğuyorlar.”diye haykırdılar.

Küçük kardeşleri yıkanıp çıkayım dediğinde, onun iki ayağını da kılıç kesip kopardı. O, yere yıkıldı, ağabeyleri, onun karısı ve herkes koşup geldiler. O olaydan sonra beş yıl geçti. Bir keresinde kedi çadırının yanında oturuyorken, bir ayı ile körün geldiğini gördü.

Ayı ile köre, “Sen iyileşmek ister misin?”dedi.

Kör, “Nasıl olacaktı”dedi

–“Ben ağzımı açayım sen başını sok. iyileşirsin.”dedi ayı, sokır böyle yapınca, iyileşti. Bunu gören küçük kardeş, ayıya:

–“Beni de iyileştir.”diye yalvardı. Ayı ona başını sokurttu ve yiğit yürür hale geldi. Ondan sonra yiğit, ağabeylerinin olduğu yere gitti. Düşüne düşüne gidiyorken, önüne çıkan yıldız gibi parlak bir oğlanı görüp:

–“Sen kimin oğlusun?”diye sordu.

Oğlan:

–“Bilmiyorum. Benim iki annem var, o babam ayaksız kalıp ölmüş dediler.”dedi.

Küçük kardeş, orada çocuğun kendisinin olduğunu anladı. Kendisi için ağabeylerini takip eden bir fakir dedi. O, o zaman bir köle kadınının yaşadığı yere gelip, ateşin kenarına oturdu.

Karısı, kocasını gördüğünde gözünden dökülen sevinç gözyaşları az daha onu kör edecekti. Onlar düşünce düşünce, kötü ağabeylerini öldürmeye karar verdiler. Ağabeyleri ile ablalarına zehir sepip öldürdüler. Bunlar da tatlı yaşayıp, mutlu bir hayat sürdürdüler.

31.MECNUN MAN LEYLADİÑ HABARI

Burın zamanda bir kart bolgan. Onıñ toğız ullarına bolgan. Ol ullarına Kız izlep ketken. Hatını aytkan:<<Bir elde toğız kızlı eyel bolsa, tek solardı alarsıñ>>

Bir elge barıp, han birevge kirgen, ol soragan:

–Yurisin yakışıkama?

–Men bir üyden toğız kız izleymen, –deydi han.

–Bar onday bir üy tek olar ökinişke yarlılar, –deydi üy iyesi.

Erteñgisi kün sol üye eketeti. Olar kuda boladılar. Kızlardıñ atası hannan yaslarıñ berisen de yibermege tileydi. Ol üyge kelip berin de ezirlep turadı.

Üykeni aytadı:<<Biz kişkey inimizdi eketmeyip, kelindi biz özimiz ekelerimiz>>

<<Avıldan şıkkınlar bek suvık bolar, yolda kök teletin üy bolar. Oga kirmeñiz>> –deydi em kişkey inileri.

Yaslar baradılar, solay em boladı. Yaslar, onıñ aytkanına tıñlamayı üyge kirediler, ondagı ezir as–suvdı işediler de, üydi batırıp ketediler. Kızlarga baradılar, üyken toy etip, kızlardı alıp kaytaydılar.

Yolda tağı sol bayağı üyge kirediler. As–suv işediler, şıgamız degende, azdaa yılan kelip, esik tüpde yatadı.

Olardıñ kişikeyniñ kelinin kaldırmaga buyıradı. Em aytadı: <<Yigit bolsakelip özi eketsin>>

Üyge kelip, yaslar beri zattı da aytadılar. Kişkey inisi ezirlenip ketedi.

Barsa, yalgız kelip oltırı, yas kızdı alıp ketpege turganda, azdaa de, agalarınıñ astı işip, üydi Betirip ketkenin aytadı:

–Men edem balası. Bir avılda benim atam bar em karındasım bar. Bir Yelmavız meni:<<Karındasıñdı körgeñse azdaa bol>> , dep karagan. Sonnan beri men edemlerge iyilik etemen, toñgan, aş bolganlarga as–suv salıp koyaman, e olar, benim yahşılığıma yamanlık etip ketediler. Endi sen yigit yas körinesiñ. Tileymen saga, kutkar meni ekelip körset karındasımdı. Men onı körsem, edem bolayakpan. Sol zamanda keliniñdi de karındasını da eketpege bolasıñ>> Yas ekelmege razı boladı.

Yas baradı. Yolda bir şışkandı köredi. Ol yan–yakka şavıp, yanayaktan balaların kurtkarmaga ereketleydi. Ol yaska yalbarıp tileydi:<<Menim balalarımdı kutkartagı, ne boladı ekesiñ>> yas makul bolap şıkkannıñ balaların ottan kutkaradı. Şışkan oga müsirev bolgannan bir kılın beredi de: Kerek küniñde sen munı yandır, sol zaman men saga yetermen>>, –deydi.

Yas kızdı alaman dep keledi ızında. Kızdıñ atası, sınamaga dep bu yaska, bir Kap bıydaydı em bir kap tarıdı katıstırıp beredi. Sınavga köre onı yas bir keşediñ işinde ayırmaga kerek: Bıyday işinde tarı bolmasın, em tarı işinde bıyday bolmasın. Soñ bir karbız beredi, onı kak ortasınnan yarmaga kerek. Yastı takta becenıñ işine kapaydı. Yanına karbızdı, şekkidi, pışaktı saladı. ŞıraK ta beredi. Yastıñ amalı yok, ne etsin mükir bolıp ayırmaga oltıradı, ayırmasa bası kesileyek. Yastın esine şışkannıñ Kılı tüşip ol onı küydiredi. Şışkan keledi de habardı esitip beri şışkanlardı yıyıp ekeledi. Olar berin de şöplep, bir kapka bıyday, bir kapka tarı kuyadılar. Karbızdı da birley etip bölip saladılar da yas tınışına yatıp uyklaydı.

Kızdın atası yas onın borışın toltırmas tep, yastın basın kespege ezirlenedi. Erten turıp kelip karasa, yas tarıdı da, biydaydı da ayırıptı. Karbız da tup–tuvra bölengen, ortasınnan. Soñ kızıdın atası ayatadı: <<Mine bu yigit onday yaska men kızımdı bermesem kimge bereyim>> Otız kün toy etip, kızın berip yiberedi.

Yolda köp yurip, soñ ızında, bular sol bayagı kök teletin üyge kelip yetediler. Adanası man karıdası biri–biri körıp süyinip–kamalıp, töbeleri kökke yetkendey zavk boladılar. Sol zamanda azdaa da erüv yaska oylanadı em aytadı: <<Sen bolmagan bolsañ, bizge körisüv yok edi. Kızlardın ekevi de saga bolsın. Men atamdı tabarman. Siz yahşı yolga barıñız>>

Yas ata yurtına kelip yigitlerin kürestirip, palvanların töbelestirip, otız kün toy etedi, ata–analarınıñ razılıkların alıp, oñıp–ösip yaşap kaladılar.

MECNUN İLE LEYLA’NIN HABERİ

Eski zamanlarda bir ihtiyar varmış. Onun dokuz oğlu varmış. O, oğullarına kız arıyormuş. Hanımı konuştu: “Bir şehirde dokuz kızlı aile olursa sadece onları alırsın.”

Han bir ülkeye gelip, biririn yanına girdi, o adam sordu:

–“Sen iyi niyetle mi buradasın?”

Han “Ben bir evden olacak şekilde, dokuz kız arıyorum.”dedi.

Evin sahibi “Öyle bir ev var ama onlar çok fakirler.”dedi.

Ertesi gün o bahsedilen eve gitti. Onlar dünür oldular. Kızların babası, hana gençlerinin hepsini göndermesi için ricada bulundu. O, eve gelip hepsini hazırladı.

Büyüğü konuştu: “Biz küçük kardeşimizi götürmeyelim, gelini biz getiririz.”
Küçük kardeşleri:

“Köyden çıktığınız zaman çok soğuk olur, yolda gök teneke çatılı ev var. Ona girmeyin.”dedi.

Gençler gittiler, bahsedildiği gibi oldu. Gençler, onun söylediklerini dinlemeyip eve girdiler, oradaki hazırlanmış yemekleri ve içmelikleri bitirdiler, evi de kirletip gittiler. Kızların yanına ulaştılar, büyük bir düğün yapıp, kızları alıp döndüler.

Yoldayken yine az önce bahsedilen eve girdiler. Yiyip içtiler, tam çıkılıp derken, ejderha yılan gelip kapı önünde uzandı. Onların küçük olanın gelininin burada kalmasını emretti. Ve şöyle konuştu: “Eğer yiğitse, gelip kendi götürsün.”

Gençler eve gelip bütün olanları söylediler. Küçük kardeşleri hazırlanıp gitti. Küçük kardeş gitti ki, kız yalnız oturuyor; genç, kızı alıp gitmeye niyetlenince ejderha yılan da, onun ağabeylerinin yemekleri yiyip, evi kirletip gittiklerini söyledi:

–“Ben insanoğluyum. Bir köyde benim babam ve kardeşim var. Bir cadı bana: “Kardeşini göreceğine ejderha ol.” diye beddua etti. O zamandan beri ben bütün insanlara iyilik yapıyorum, donanlara, acıkanlara, yemek ve içmelik hazırlıyorum, ama onlar benim iyiliğime karşılık kötülük yapıp gittiler. Şimdi sen yiğit görünüyorsun. Sana yalvarıyorum, beni kurtar, kardeşimi görmemi sağla. Eğer ben onu görürsem insan olacağım. Sen de o zaman gelinini ve kardeşimi götürürsün.”

Genç, onu götürmeye razı oldu.

Genç gitti. Yolda bir sıçanı gördü. O etrafta koşturup, yanan çocuklarını kurtarmaya çalıştı. O, gence yalvardı: “Benim çocuklarımı kurtar, ne olur.” Genç bunu makul görüp, sıçanın çocuklarını ateşten kurtardı. Sıçan, ona

çocuklarını kurtarması için yalvardığından, bir kılını verdi: “Lazım olduğu gün sen bunu yak, o zaman ben senin yardımına koşarım.”dedi.

Genç, kızı alayım diye peşinden geldi. Kızın babası, bu genci denemek için, bir kap buğdayı ve bir kap darıyı karıştırıp verdi. Bu sınava göre, genç bunu bir gece içinde ayırması gerekir. Buğdayın içinde darı olmayacak, darının içinde de buğday olmayacak. Sonra bir karpuz verdi. Onu tam ortasından yarmak gerekir. Genci, tahta sepetin içine kapattı. Yanına karpuzu, teraziyi ve bıçağı koydu. Çırayı da verdi. Genç, çaresiz bir şekilde kızın babasına inanıp, ayırmak için oturdu, eğer ayıramasa başı kesilecekti. Gencin aklına, sıçanın vediği kıl geldi ve onu yaktı. Sıçan geldi, olanları duyup bütün sıçanları yığıp getirdi. Onların hepsi ayırıp, bir kaba buğday bir kaba darıyı koydular. Karpuzu da birleşikmiş gibi bölüp bıraktılar. Genç, rahat bir şekilde uyudu.

Kızın babası, genç kendine verilen görevi yapamaz diye, onun başını kesmeye hazırlandı. Sabah erkenden kalkıp gelip baktı ki genç buğdayı da darıyı da ayırmış. Karpuz da ortasından dümdüz bölünmüş. Sonra kızın babası konuştu: “İşte bu yiğit gibi birine kızımı vermeyeyim de kime vereyim.” Otuz gün düşün yapıp, kızını verip gönderdi.

Bunlar uzunca bir yol yüyüyüp, az önce bahsedilen gök teneke çatılı eve ulaştılar. Abla kardeşler birbirini görüp sevinip, başları göğe erecek kadar çok sevindiler. O zaman cadı da iyi gence düşünüp şöyle dedi: “Sen olmasaydın biz görüşemeyecektik. Kızların ikisi de senin olsun. Ben babamı bulurum. “Sizin yolunuz açık olsun.”

Genç baba yurduna gelip yiğitleri güreştirip, pehlivanaları kapıştırıp, otuz gün eğlence yaptı, anne babasının rızasını alıp, mutlu bir hayat sürdürdüler.

C. KAHRAMANLIK MASALLARI

32.BATIR KEDE EM BİR HAN

Burın zamanda bir yarlı edem bolıptı. Onıñ bir balası da bolmagan. Bir kere hatını oga:

–Maga iyerli–yuveyli bir argımak ezirle. Men özimniñ kardaş–tuvğanlarımdı körgim keledi,—deydi. Yarlıdıñ azganakay yılıkısında bir argımak bar eken, ol onı hatınına beredi. Hatını avır ayaklı boladı eken. Ol argımak pan keleyatırğanda, yolda bala tuvadı. Oga karaydı da köredi: Ol üyken edemdey bolgan. Onı kapka salıp, küyevine alıp keledi. Küyevine bek süyinip üyken toy etedi. Toy bolıp kutılğan soñ, uvılı atasına:

–Men endi üyken bolım. Argımakka minip, koyındı karayım?—dep soragan.

Atası selekesi kelip:

–Sendeylerme oga mineyek, eli de avızındagı anañnıñ süti keppegen. Sen şe yığılarsın,—dep yavap kaytaradı.

Ama kede öziñniñ aytkanın ettirmey koymadı em atası bulay maslagat beredi:

–Bizim yaylakta bir töbe bar. Eger sen keşede yılıkıdı yıymaga süyseñ sonın basına minip kışkırarsıñ em beri de körgen zatındı maga aytarsın.

Kede atası aytkanday etedi. Mine ol töbediñ basına mingende onıñ işinnen bir kışkenekey edem şıgıp oga:

–Kayday küşli ekenindi bilgim keledi. Eger sen tayak pan üş kere meni ursan em men yerge kirip ketsem, sen küşli—deydi.

Kede beri küşin salıp birinşi kere uradı. Edem yerge baline deyim kiredi, ekinşi kere uradı, moynına deyim kirkistedi, üşinşi kere urganda, ol yerge kirip ketedi:

Kede atasına kelgende, atası onnan:

–Uvılım sen onda ne kördiñ?–dep soraydı.

Kedensi şulay da şulay dep, körgeñin esitkenin aytadı.

–Olay olsa, sen koşşaksıñ. Meni men de sonday zat bolgan em men bir zat ta ete almay koyganman. Sen mennen küşli ekensin,–deydi atası.

Bular bir–birisi men harablap turganda, onıñ atası yaşaytagan ordadıkılar kelip:

–Bir zaman bizde hatını man bir erkek yaşaganlar. Ol ölgen soñ, hatınıñ urladılar,–degenler.

–Munı kede esitip:

Kencebay da olarga bir urşık berip:

–Men onı kaytarıp ekelermen,–dep maktanıp baslaydı.

–Erüv,–deydi atası. –Sen küşindi sinap körsetkensin, men saga senemen. Ama bu zattı etüv üşin sen yeti kocaga barıp, olardıñ ogın al onsız seniñ isin bacarılmas.

Kede atası men savbollasıp ketedi. Yure yure yedi kocaga keledi. Ol olardan oktı soraydı, a olar:

–Mine bizde yeti ağaş saban bar. Eger solardıñ yetevin de sındırsan, tilegindi berermiz deydiler.

Kede razı bolıp, ağaş sabanlarga urganga ar siñkildeydi. Ağaş sabanlar sınadı em kocalar oklarıñ berediler. Onnan şıgıp, ol hatın yaşaytagan kalaga keledi. Ol da bir Nogay hatındı köredi. Söz sözden şıgıp ketkende ol patşadıñ kulşısı ekeni belgili boladı

Sol hatın:

–Bizim patşa bir ıspayı gözel hatınga üyleneyek bolıp turı, ama ol oga küyevge şıkkısı kelmey:<<Eger onın patşalığınnan onı küresip yıkkanday bir betir tabılmasa, barmayakpan>>,-depti. Men bilemen, sen küşli, tek sen sızgırganda ok, onı al da kaş. Ol seniki bolar,-deydi.

–Eröv,-dep kede sarayga karap ketedi. Karasa yeti yuzge yuvık atlı yigitler men kosılıp, kara argımakka minip, patşa da şavıp yuri, tek birevsi de atlı hatınga yetip bolmaydı. Kede de sol yerge baradı. Birev birdin sızgırıp yiberedi. Kede berı de küşi men hatındı alıp kaşadı, soñ Alla oga ayaK bersin. Onı kuvaladılar, ama olar uzakta boladılar. Mine kaşkanlardıñ artında teñiz bola. –Ene bir yagada patşa olar keri Kaytsın dep, paydasız kışkırgan eken. Onı birev de tıñlamaydı, a kede kutıldı em özine kelinşek te ekeledi.

KAHRAMAN ÇOCUKLA BİR HAN

Eski zamanlarda bir fakir adam vardı. Onun hiç çocuğı yoktu. Bir keresinde hanımı ona:

–“Bana eyerli–dizginli bir argımak at hazırla. Ben kardeşlerimi görüp geleceğim.”dedi. Fakir adamın çok az olan yolkısında bir argımak at varmış, adam onu eyerleyip hanımına verdi, hanımı o vakitte hamileydi. O argımak atla gelirken, çocuğı doğdu. Kadın çocuğına heyecanla baktı, işte çocuk bu sırada büyük bir adam gibi oldu. Çocuğı kundaklayıp, onu da kaba koyarak, kocasına getirdi. Adam buna çok sevindi, sevincinden büyük bir eğlence düzenledi. Eğlence bittikten sonra, oğlu babasına:

–“Şimdi ben büyüdüm, argımak ata binip koyunlarına ben bakayım mı?”diye sordu.

Babasının alay ederek:

–“Senin gibiler mi ona binecek, halen ağzındaki anne sütü geçmedi. Sen o attan düşersin.” diye cevap verdi.

Ama oğlan kendi dediğini yaptırmadan bırakmadı ve babası ona söyle nasihat etti:

–“Bizim yaylada bir tepe var. Eğer sen gece yıldıyı toplarsan, onun başına çıkıp haykırırsın ve bütün gördüklerini bana söylersin.

Oğlan, babasının söylediğini yaptı. Söz konusu tepenin üstüne çıkınca, onun içinden bir küçükçe adam çıkıp ona:

–“Ne kadar güçlüymüşsün bilmek istiyorum. Eğer sen sopayla üç kere bana vurursan ve ben yere girip gitsem, sen güçlüsün demektir.” dedi.

Oğlan bütün gücüyle birinci kere vurdu, adam beline kadar yere gömüldü, ikinci kere vurdu, boynuna kadar girdi, üçüncü kere vurunca o yere gömüldü.

Oğlan babasına gelince, babası ondan:

–“Oğlum sen orada ne gördün?”

Oğlu şöyle oldu, böyle oldu diye görüp duyduklarını anlattı:

Babası “Eğer böyle olduysa, sen yiğitmişsin. Benim başıma da öyle şeyler geldi ve ben hiçbir şey yapamadan bıraktım. Sen benden güçlüsün.” dedi.

Bunlar birbiriyle sohbet ederken, onun babasının yaşadığı şehirdekiler gelip:

–“Bir zamanlar bizde bir erkekle hanımı yaşıyorlardı. Erkeği öldükten sonra, hanımı birileri kaçırıp götürdüler, bizim yüreğimiz bunun kaygısı ile yanıyor.” dediler. Bunu oğlan duyup:

–“Ben onu geri getiririm.” diye övünmeye başladı.

Babası “Çok iyi olur.”dedi. “Sen gücünü ispat ettin, ben sana güveniyorum oğlum. Ama yapacağın şeyi yapabilmen için sen yedi bilginle gidip, onların okunu al. Onsuz seni işin becerilmez.”

Oğlan, babası ile helalleşip gitti. Uzun süre yürüdükten sonra yedi bilginle geldi. O onlardan oku sordu, onlar:

–“İşte bizde yedi ağaç saban var. Eğer onların yedisini de kırarsan senin dileğini yerine getiririz.”dediler.

Oğlan bunu kabul edip, ağaç sabanlara vurunca, yer sarsıldı.

Ağaç sabah ortasından kırıldı, bilginler ikna olup, oklarını verdiler. Onların yanından ayrılıp, oğlan hanımın yaşadığı şehre gitti. O, orada bir Nogay hanımı gördü. Söz sözü açınca, aradığı kadının padişahın hizmetçisi olduğu öğrendi.

Bu hanım oğlana:

–“Bizim padişah çok güzel bir hanımla evleniyor, ama o kadın bu padişahla evlenmek istemiyor: “Eğer onun padişahlığından, kadını yarışıp geçecek bir kahraman bulunmazsa evlenmeyecek.”dedi. Ben bilmiyorum, sen güçlü görünüyorsun, ama ben ıslık çalınca sen kadını al kaç. O senin olur.”dedi.

“Çok iyi.” deyip, oğlan saraya doğru gitti. Baktı ki, yedi yüze yakın atlı yiğit ile birlikte kadın da hazırlanmış, kara argımak ata binip, padişah da at koşturuyor, ama hiç biri kadına yetişemedi. Oğlan da buraya gitti. Birden bire ıslık çalıp atı gönderdi. Oğlan bütün gücü ile atı koşturup yetişti, kadını alıp kaçtı. Sonra, Allah ona ayak tek versin⁶⁴, hiç kimse ona yetişemedi.

Onların arkalarından kovaladılar, ama onlar çok uzaklaştılar. Kaçanlar kayboldular, bunlara hiç kimse yetişemedi. Padişah, onların arkasında çok

⁶⁴Deyim.

bağırmiş, dönün onları bulalım demiş. Onu hiç kimse dinlemedi. Allah'ın vermediği şey mal olur mu? Oğlan, kadını yurduna getirip, onu çok sevip, kendisine gelip edip, çola çocuğa karışıp, mutlu bir hayat sürdürdü.

33. AK-KÖBEK

Burın–burın zamanda bir han halkına buyruk etipti. Sol buyrukka köre er–bir edem alpis yasına tolgan atasın öltirmege gerekli bolgan. Sol buyruk köp yıllarga deyim kullanılıp turgan. Bir künnin bir şagında Kence degennin atası alpis yaska toladı eken. Kence atası köterip, öltirmege dep alıp şıgadı. Soñ arıp, tınşaymaga toktaydı. Bir zatta bilmegen atası:

–Balam, meni kayda alıp barayatırsın?–dep, ecepsinip Kenceden soragan.

Kence, yuregi avırısı da, atasın ne şaklı ayasa da yarık aytıp salgan.

–Men seni, atam, hannıñ buyrığına köre öltirmege alıp barayatırman,–dep ulı taska közin saladı.

–Men de atamdı öltirmege alıp baranda, bu tastın üstine salıp, öltirip tınşaygan edim, tek sen meni öltirme,–dep tileydi kart–Men seniñ bir kara künine keregermen.

Kence ne eteyegin bilmeydi. Köp oylanadı.<<Bu şa benim öz atam, asırıp meni asıl etken, dunıya yarığın körsetken. Menim yolım tüz bolmas, eger onı öltirsem. Alladıñ yazığı iyisi>>–dep, kence atasın üyine keri kaytarıp eketedi. Üyge ekeliپ atasına as–suv beredi, köñil berip karaydı.

Söytip yaşap turganda, Ak–Köbek degen betir keleyatır degen habar şıgadı. Sonnan korkıp Kence atasın küymege oltırtıp, malın aydan baska

yerde köşedi. Bular uzak yol yurediler, sonda atası Safa küymeden basın şıgarıp:

–Bulay uzak yuriske nege kaldıñ?–dep soraydı.

Kence atasına:

–Atam, elge Ak–Köbek şavıp keleyatır. Sonnan korkıp uzakka Kaşaman,–degen.

Safa kart ulına:

–Ulım, sen bir yerde toktap, kuyı kazıl yal al. Ak–Köbektiñ ertin bası kelse sol yerde, tüste beli kelip yetiser. Onıñ beli bek nazik. Sen belinnen şavıp öltirersin. Onıñ işinde eki tas bolar. Sol taslardı yıynap alarsıñ. Sol taslar saga Ak–Köbekti öltirgeniñe şayıt bolar,–degen.

Kence atasınıñ aytKanın tıñlap, yoldıñ yanınnan kuyı Kazıp, tınşaymaga em Ak–Köbekti yolıkpaga toktaydı. Yoldıñ yanınnan kuyı kazadılar, yal aladılar. Bir zamanlarda Ak–Köbektiñ bası kelgen, tūs bolganda beli kelgen. Kence belinnen şavıp Ak–Köbekti öltiredi, işindegi tasların yıynap aladı. Soñ barıp küymedegi atasına aytadı:

Atası Safa tagı da köşpege ızın beredi. Köşüvden halkı em malı kıynaladı. Kence sonı atasına bildiredi. Sonda kart:

–Balam, sen kara: mal taptap ökirgen yer körgesiñme? Körsen, maga ayt,–degen.

Bir kün Kence mal yerdi tırnap ökirip turganın köredi, sonı atasına aytadı:

A, Atası ulına:

–Sol mal tırnap, ökirip turgan yerden kuyı kaz, suvın şıgar, –degen.

–Eröv, atam, –dep Kence barıp, mal ökirgen yerden kuyı kazandı. Kuyı bek suvly boladı. Halkı em malı suv işip parahat bolgan. Bir zaman halk sol kuyıdıñ tübinde at basınday altın, Koy basınday kumis barın Kencege bildiredi.

Sonı alayak bolıp ne de etediler, tek alıp bolmaydılar. Bir de ebin tabalmaganda, Kence atası Safaga aytadı. Atası ulın tıñlap bolgan soñ:

–Kuyıdıñ tögereginde ne bar?–dep soraydı.

–Bir üyken terek bar, –deydi Kence.

–Aşı, sol kuyıdıñ tübinde körinegen at basınday altın, koy basınday kumis sosı terektiñ üstinde bolmaga kerek. Olardıñ savlesi kuyıdıñ suvında körinedi. Sen el ayagı tınganda, sol terekti şavıp yık, basındagı altın man kumisti al, –degen.

Kence atasınıñ aytKanın etken. Altın man kumisti algan.

Altın man kumistiñ alğanın bilgen han:

–Solardı kim algan bolsa sol Ak–Köbehti de öltirgen,–dep oylap halkka habar etken. Betir dep özlerin bildirmege süygenler:<<Men öltirdim>>,–dep hanga kelgenler, ama şayıtlamaları bolmagan son, ötirikşi bolıp kalğanlar. Soñ han<< kuyıdı kim kazgan?>>–dep soragan. Kuyıdı kazğanlardı da ta bolmagan. Han:

–Kuyıdı kazıp, altın man kumisti algan edemdi bilsem, han eter edim, –degen.

Bir zamanda Safa kart ulı kencedi şakırıp:

–Balam, endi sen Ak–Köbehti öltirgeniñdi barıp ayt.

Sonı ispatlar üşin taslardı alıp barmaga mutpa, –degen.

Kence taslardı alıp, hanga körsetip:

–Ak–Köbehti men öltirgenmen. Kuyıdı da kazıp, altın man kumisti de men alğanman, –degen. Han altın man kumisti alıp, kencedi han etip saladı. Altın man kumisti kaytıp alğanın atası üyretkenin de bildiredi. Mine sol künnen alıp han öz buyrığın taygızadı em kencege:<<Bu el saga mengi bolsın>> degen. Sonnan soñ alpıska tolgan kisidi öltirüv koyılğan.

AK KÖBEK

Çok eski zamanlarda bir han halkına buyruk salmış. O buyruğa göre, herkesin altmış yaşına giren babasını öldürmesi gerekiyordu. Bu buyruk çok uzun yıllar uygulanmış.

Bir günün bir zamanında Kence denilen adamın babası altmış yaşını doldurdu. Kence, babasını öldürmeye götürdü. Sonra yorulunca dinlenmek için durdu. Bir şeyden haberi olmayan babası:

–“Balam, beni nereye götürüyorsun?” diye, şaşırarak Kence’den sordu.

Kence, içi acısa da, babasına kıyamasa da, çukur açıp koyacaktı.

–“Baba ben seni, hanın buyruğuna göre öldürmek için getirdim.”deyip, oğlu taşla dikkat kesildi.

–“Ben de babamı öldürmeye getirince, bu taşın üstüne koyup, öldürüp dinlenmişim, ama sen beni öldürme. Bana kara gününde ihtiyacın olacak.”dedi

Kence, ne yapacağını bilemedi. Çok düşündü. “Bu, benim kendi babam, beni büyüten, beni dünyaya getiren... Eğer onu öldürürsem benim işlerim rast gitmez. En doğrusu Allah’ın yazdığı kaderdir.”deyip, Kence babasını alıp eve geri götürdü. Eve gelince babasına yemek ve su verdi, ona sevgiyle baktı. Bu şekilde yaşarlarken, Ak-Köbek denen bir kahramanın geldiği haberi çıktı. Ondan korkup Kence, babasını at arabasına oturtup, hayvanlarını toplayıp başka yere göç ettiler. Bunlar uzun yol yürüdüler, o zaman babası Safa, at arabasından başını çıkarıp:

–“Yol niçin bu kadar uzun sürdü?” diye sordu.

Kence, babasına:

–“Baba, Ak–Köbek at koşturarak geliyor. Ondan korkup, uzağa kaçıyorum.”dedi.

İhtiyar Safa:

–“Oğlum, sen bir yerde karar verip, kuyu kaz dinlen. Ak–Köbek, sabah erkenden gelirse o kuyuya düştüğünde beline kadar yetişir. Onun beli nazik. Sen belinden koparıp onu öldürürsün. Onun içinde iki taş vardır. O taşları toplayıp alırsın. O taşlar, senin Ak–Köbek’i öldürdüğünün kanıtı olur.”der.

Kence’i babasının söylediklerini dinleyip, yolun yanında kuyu kazıp, dinlenmeye ve Ak–Köbek’i beklemeye başladı. Yolun yanından kuyu kazdılar, yal aldılar. Bir zaman sonra Ak–Köbek’in başı keldi, düşünce beli geldi. Kence belinden kesip Ak–Köbek’i öldürdü. İçindeki taşları toplayıp aldı. Sonra gidip teknedeki babasına söyledi. Babası Safa da göçmeye izin verdi. Göçtükleri için halkı ve hayvanları dolaştırdı. Kence bunu babasına bildirdi. O zaman ihtiyar:

–“Oğlum, sen bak, hayvanın tepinip bağırdığı bir yer görüyor musun? Görürsen bana söyle.”dedi.

Kence, bir gün mal tırmalayıp bağıırıp durduğunu kördü, onu babasına söyledi:

O babası, oğluna:

–“O hayvanın tepindiği, bağırdığı yerde kuyu kaz, suyu çıkar.”dedi.

–“İyi, baba.”deyip, Kence gidip, hayvan böğürdüğü yerde kuyu kazdı. Kuyu pek sulu oldu. Halkı ile hayvanları su içip çok rahat oldu. Bir zamanda halk o kuyunun dibinde at başında altın, koyun başında gümüş olduğunu Kence’ye söylediler.

Onlar ne kadar almaya da çalışsalar alamadılar. Bir de kolay bulunmayınca, Kence bunu babası Safa’ya söyledi.

Babası, oğlunu dinledikten sonra:

–“Kuyunun çevresinde ne var?” diye sordu.

Kence “Bir yaşlı ağaç var.”dedi.

–Tamam, o kuyunun dibindeki at başında altın, koyun başında gümüş, aslında ağacın üstünde olması gerek. Onların görüntüsü kuyunun suyunda göründü. Sen elin ayağın dinlenince, şu ağacı kesip devir, başındaki altın ve gümüşü al.”dedi

Kence, babasının söylediği yaptı. Altın ve gümüşü aldı.

Altın ve gümüşü aldığını bilen han:

–Onları kim aldıysa, o Ak–Köbek’i de öldürmüştür.”diye düşünüp, halka haber verildi. Halk da kendilerini bildirmek istediler: “Ben öldürdüm” deyip hana geldiler, ama şahit olmadığı için yalancı oldular. Sonra han “Kuyuyu kim kazdı?” diye sordu. Ama kuyuyu kazanlar da yoktu. Han:

–“Kuyuyu kazıp, altın ile gümüşü alan kişiyi bilsem, onu han yapardı.”dedi.

Biz zamanda ihtiyar Safa, oğlu Kencey’i çağırıp:

–“Oğlum şimdi sen gidip Ak–Köbek’i öldürdüğünü söyle.”

–“Onu kanıtlamak için taşları almayı unutma.”dedi.

Kence, taşları alıp, hana gösterip:

–“Ak–Köbek’i ben öldürdüm. Kuyuyu da kazıp altın ve gümüşü ben aldım.”dedi. Han altın ile gümüşü alıp Kence’yi de han yaptı. Altın ile gümüşü almayı da babasının öğrettiğini söyledi. İşte o günden beri han kendi buyruğunu değiştirdi ve Kence’ye “Bu halk sana kalıcı olsun”dedi. Ondan sonra artık almış yaşına geleni öldürmekten vazgeçildi.

34.KÜSEP BATIR

Burın zamanlarda Nogaylardıñ Ormambet degen biyi bolgan. Sonıñ yetken kızı bolgan sol kızdı köp yigitler ayttırıp kelgen. Sonda Ormambet biy savdageri Akkoşkardı özine şakırıp alıp soraydı:

–Sen köpti körgen edemsin, men ne eteyim?–dep.

Sonda Akkoşkar:

–Sen kırk tutam süngi yasad. Onıñ bir tutamın kaldırıp yere kömersin. Sonı attıñ üstinde oltırıp kim suvırıp şıgarsa, sog a kızımı bereyekpen dersin, –dep maslagat beredi. Ormambet savdagerdiñ aytkanın etedi. Köp yigitler sol süngidi savırıp almaga kast etedi, tek birevi de bacarıp bolmaydı.

Ormambettiñ kızın Akkoşkardıñ ulı Küsep te bek yaratıp süyetagan bolgan.

Bir künniñ bir şagında Küsep habar esitedi. Ormambet biy kızın Sıydakka bermege razı bolıptı dep. Sonı halkka bildirtpes üşin, Ormambet küyeviniñ atın aytpagan. Sonda Sıydak öpkelep, elin taslap, kazak şıgıp ketedi.

Akkoşkar ulına:

–Sen, Küsep, beli berk, öziñ sengen bir attı minip kellersiñ em süngidi şıgarmaga urınarsıñ, –deydi. Yıyıliskan halk Küseptiñ süngidi at üstinde oltırıp suvırıp alğanın köredi. Atası Akkoşkar da süyinedi. Tek Ormambet sözinnen kaytadı. Ol kızın Sıydakka bermege toktasadı. Sonda biy:

–Endi Küsep Sıydak pan alıssıp, yeñse kız onıki,–deydi.

Bir künniñ bir şagında eki yigit alıspaga şıgadı. Sonda ormambettiñ ylıkışı Küsepte buvaz biye mingistedi.

Ol sogısta arıp yığıladı, sonda Küseptiñ basın Sıydak kıyıp túsiredi. Küseptiñ basınnan túsken takıyasın Sıydaktıñ atınıñ yanına baylaydılar. Avılga kaytıp kelgende, sonı körgen kisi:

–Yanlı yigit, atıñnıñ yalık Karma!–depti. Küsepti öltirgenin bildirtpeyek bolgan Sıydak ne eteyegin bilmeydi. Biy de yan–aşuvın tabadı. Takıldı körgeñ kız Küseptiñ ölgeñin añlap:<<öziñniñ yalmarıñnıñ boslıgınnan zaya boldıñ>>–dep yer bavırlap bozlaydı.

KÜSEP BATIR

Eski zamanlarda Nogaylar’ın, Ormambet denilen bir beyi varmış. Onun bir yetişkin kızı varmış, o kızı birçok kişi yiğit istemeye gelmiş. O zaman Ormambet, kervancısını Akkoşkar’ı yanına çağırıp ona sordu:

–“Sen onların hepsini gören kişisin, ben ne yapayım?”dedi.

O zaman Akkoşkar:

–“Sen kırk tutam süngi yaptır. Onun bir tutamını yere gömersin. Onu atın üstünde oturup kim çekip çıkarırsa, ona kızımı vereceğim dersin.”diye fikir beyan etti.

Ormambet, kervancısını söylediği gibi yaptı. Birçok yiğit o süngüyü suvırıp almaya yeltendiler, ama hiç birisi bunu beceremedi. Ormambet kızını, Akkoşkar’ın oğlu da çok seviyordu.

Bir günün bir zamanında Küsep, Ormambet Bey kızını Sıydakka vermeye razı olmuş diye haber işitti. Bunu halka sezdirmemek için, Ormambet damadın adını söylemedi. O zaman Sıydak sinirlenip, halkını bırakıp çekip gitti.

Akkoşkar oğluna:

–“Küsep, sen beli sağlamsın, kendine yakışır bir ata binip gelirsın ve süngüyü çıkarmak için savaşırsın.”dedi. Toplanan halk, Küsep’in süngüyü at üstünde oturarak çekip çıkardığını gördü. Babası Akkoşkar çok sevindi. Ama Ormambet sözünü tutmadı. O kızını Sıydakka vermeye niyetliydi. O zaman bey:

–“Şimdi Küsep, Sıydak ile karşılaşsın, yenerse kız onun.”dedi. Bir günün bir zamanında iki yiğit karşılaşmaya çıktı. O zaman Ormambet’in yilkıcısı Küsep de hamile ata bindi. O, mücadeleden yorulup yıkıldı, o zaman Küsep’in başını Sıydak kopardı. Küsep’in başından düşen takkesini Sıydak’ın atının yanına bağladılar. Köye dönüp gelince, onu gören kişi:

–“Canlı yigit, atını bunaltma!”dedi. Küsep’i öldürdüğünün söylemeyen Sıydak ne yapacağını bilemedi. Bey de çok sinirlendi. Takılmış olanı gören kız, Küsep’in öldüğünü anlayıp: “Kendi açgözlülüğünden ziyan oldun.” deyip yeri döverek ağıt yaktı.

35. KÖBEK BATIR EM KÖTEN BATIR

Burın–burın zamanda, dünya erkin zamanda koydıñ üstinde torgak yumırtkalaytagan zamanda, üyken daladıñ tavlur man yapsarlaskan yerinde Asbiy degen bir han yaşagan. Asbiydiñ eli bek bay, küşi bek köp bolgan. Onı man tatım elde agalı–inililer bolıp kıpşaklardıñ Köbek Batırım ömir sürgen. Bir birisiniñ yavına yav bolıp, dosına dos bolıp turganlar.

Bir künniñ bir şagında Asbiy Hannıñ eline yav şappaga ezirlenedi degen avır habar yetisedi. Sonda Asbiy tez bolıp konısı kıpşak elindegi Köbek Batırge tilek tüsiredi. Asbiydiñ elşisi Köbek Batırdıñ üyken töbe basında kurılğan ak şatırına kirip, hannıñ salamın aytadı.

–Kuman–Kıpşak betiri, han iyem eline köp askerlik duşman şappaga ezirlik köredi,–deydi. Sonıñ aldına şıgıp toktatpaga sizge de kosılsın dep tileydi. Han yibergen savkatlar bek baalı, sizge alsın deydi, –dep bildiredi.

Köbek Batır kaygılı habardı esitkende, yuregin kara bulıt kursaydı Kabagina kar yavadı.

–Hayır–Hayır, koñısıdıñ yavı– senin yavıñ, ezirlik körmege kerek,–dep bezirlerine buyıradı. Kelgen eşlilerin hoş körip, aldılarına kunan koylardıñ etin saldırıp, kaba–kaba boza kuydırıp, sıylattıradı.

Kuman–Kıpşak ülkem–av,

Yuregimniñ sen bası

Köz artımda kalasıñ

Karap saga toyalmayman,

Betirlikti koyalmayman,–

dep, tolgan berip, Köbek Batır üyken töbediñ üstinnen şetsiz–kırıysız şöline köz saladı. Betegeli şöliniñ orayı yasıl teñizdey tolkınlasadı. Ol eñkeyip, topıraktı kolına alıp, yuzin Kök Teñirige karatıp iygi tilek tileydi.

Soñ munar bolıp:

Al, al anam, al anam,

Akıl taygan usaydı.

Al, Al, elim, al elim.

Belim singan usaydı.

Süyiri borkim men kiyip.

Süzip yolga karayım.

Asbiydiñ yavı–köp duşpan,

Yavga karsı şıgayım.

Al, al, anam, al anam

Al, savlık pan kal anam,—dep tolgaydı.

Köpek Batır tulparına da oltırıp, nartların da iyertip, yeti kün, yeti keşe yol yurip Asbiy Hannıñ eskerine kömekke baradı. Olar Kara Batır men kan tögisli sogıs etedi. Endi deryadan suv akpaydı, kan agadı. Han da, betir de yanında da, kanın da ayamay sogısadılar. Sol sogısta olar köp duşpanlardı kırıdılar. Bolsa da Asbiy Han avır yaraladılar. Onnan soñ Köbek Batırge muKayat ta avır boladı. Köbek tulparınıñ üstinde kelgen—kelgen yavlı şapKılaydı. Ol endi duşpannıñ küşi tayıp, keri koşayak bolıp turganın sezedi.

<<Endi yav Kaştı>>, —dep oylap Köbek duşpannıñ artınnan tüşip kuvadı. Ama keşediñ karañalıgı man paydalanıp, kara Batır Köbektiñ eskerin kursap alıp, kırış—kırgın etedi. Eki betir bir birisi men ertennen keşke deyim sogısadı. Köp zaman biri birisin yeñip bolalmaydı. Köbek Betir kılışı man sermep uraman degende, ańsızdan yelkesine tiygen yav kılışı onıñ basın kevdesinnen ayıradı.

Asbiy Han Köbektiñ kardaşı Köten Batırge habar yiberedi. Köbek Batırdıñ sogıskanın esitpegen Köten Batır künbatarga Köşip barayatırğan boladı. Kara Batır Asbiy Handı tav arasına tıgıp Köten Batırdıñ artınnan tüşip kuvadı. Karsı kelgen kalalardı, avıllardı buzıp, otka yağıp, pişe—baladı yesirge alıp, malın talakalap, ne eziyetlikler de körsetedi. Köten Batır sonı bilip, köp küş yıynap, Kardaşı Köbek Batırdıñ öşin almaga oylaydı.

Ten suvdiñ boyında kara Batırdı kütüp toktaydı. Keşke taman küntuvardan karaña şań kötirilgenin körediler. <<Bu keleyatırğan kara yav>>—dep oylaydı, Köten Batır.

KırK kulaş kılışın yıyıp beline tagadı, kök kübesin kiyedi, nayzasın kolına aladı. Ala ayak argımagına atıladı. Sonda Köten Batır argımagına:

Alayagım, arımay

Yavga karı sen şapşı,
 Yarga, suvga karamay
 Yer bavırlap sen şapşı,
 Yav elime şappasın
 Onı da sen taptası
 Alaygım, arısañi,
 Tendi baylap toktaş
 Suvsinga suv bereyim,
 Yemege yem bereyim,
 Karsılaskan yavlı biz
 Küş salısıp köreyim,
 Alaygım, alayak
 Dunyada ne kalayak?
 Betirlik isi bolmasa,
 Dankım elge tolmasa,
 Kerim bolgan betirlik,
 Yanım bolgan kara halk.
 Betir eki tuvmaydı,
 Aytayagım aktan–ak,—

dep tolgaydı.

Batırdıñ alayagı yeldey bolıp esedi. Suvlığın şaynap, avızın köptirip yavga arslanday bolıp atıladı. Kırk kulaş kılış bir sermegende kırk yavdı kıyadı.

Söytip, Köten Batır üş kün, üş keşe sogıadı. Mine endi kara Batır men alispaga şaptı.

Kara Batır sen bolsañ,

Köten Batır mendirmen

Sonday bolgan batırdıñ

Basın alar erdirmen,—

dep Köten betir karlanıp, kılışı man sermenedi. Kara Batırdıñ bası kara kanga boyalıp yerge tımalaydı. Köten Batır nayzasınıñ uşına köterip, kara yav yeñilgenin bildirdi. Yavdı yeñgenin esitip Asbiy Han Köten Batırdı halkka körsetip:

—Munavı Köten Batır!—dep öktemsigen. Mine sonnan bizim Nogayda yigitlik körsetken erkeklerge:<<Sen Köten Batır ekensiñ!>>—deydiler.

KÖBEK BATIR VE KÖTEN BATIR

Çok eski zamanlarda, dünyanın genç olduğu, tavşanın üstünde serçenin yumutladığı zamanda, büyük ovaların, dağlar ile sınır olduğu yerde, Asbiy denilen bir han yaşarmış. Asbiy çok zengin ve çok güçlü biriydi. Onunla mutlu bir şekilde ağabey—kardeşliler gibi olan Kıpçaklar'ın Köbek Batır'ı yaşıyordu. Bunlar birbirinin düşmanına düşman, dostuna dost olarak yaşıyorlarmış.

Bir günün bir çağında, Asbiy Han'ın yurduna düşman saldırarak diye önemli bir haber ulaştı. O zaman Asbiy, çabuk davranıp, komşu olan Kıpçak halkının arasındaki Köbek Batır'a isteğini gönderdi. Asbiy'in elçisi Köbek

Batır'ın, yüksek dağ başında kurulmuş olan ak çadırına girip, hanın selamını verdi.

–“Kuman–Kıpçak batırı, hanımın yurduna düşman çok askerle saldırmaya hazırlanıyor. Onun önüne çıkıp, durdurmak için sizin de hazırlanmanızı istedi. Hanın gönderdiği hediyeler çok değerlidir, Sizin almanızı istedi.”diye bildirdi.

Köbek Batır bu kaygı verici haberi işitince, yüreği kara bulut topladı, önüne kar yağdı.

–“Hayır, hayır, komşunun düşmanı, senin düşmanın, hazırlık yapmak gerekiyor.”diye vezirlerine emir verdi. Kelen elçileri anlayışla karşılayıp, önlerine tavşan eti koydurup, kaplara boza doldurtup, ağırladı.

Kuman–Kıpçak Ülkem,

Yüreğimin sen başı

Göz ardımda kalasın

Bakıp sana doyamıyorum,

Batırlığı bırakamıyorum,

diye şiir söyledi. Köbek Batır yüksek tepenin üstünden uçsuz bucaksız ovasına baktı. Ayrık otlu ovasının orayı, yeşil deniz gibi dalgalanıyordu. O, büzülerek toprağı eline alıp, yüzünü Gök Tanrı'ya dönüp dua etti.

Sonra bunalıp:

Al, al aman, al anam,

Akıl çıkıp gitti.

Al, al, yurdum, al yurdum.

Belim kırılır gibi oldu

Sivri papağı ben giyip

Süzüp yola bakayım
 Asbiy'in düşmanı, çok düşman
 Düşmanın karşısına çıkayım
 Al, al, anam, al anam
 Al, sağlıkla kal anam,

diye şiir söyledi.

Köbek Batır tulpar atına da binip, yiğitlerini de hazırlayıp, yedi gün yedi gece yol yürüyüp Asbiy Han'ın askerlerine yardıma gitti. Onlar Kara Batır ile kan dökülen savaş yaptılar. Şimdi denizden su akıyordu, kan akıyordu. Han ve batır kanını farketmeyip savaştılar. Bu savaşta onlar çok düşmanları öldürdüler. Böyle de olsa Asbiy Han'ı ağır yaradılar. Ondan sonra Köbek Batır'ı durdurmak zor oldu. Köbek, tulpar atının üstünde gelen düşmanı öldürdü. O, şimdi düşmanın gücünün azaldığını, onların geri kaçacaklarını sezdi.

"Şimdi düşman kaçtı" diye düşünerek Köbek, düşmanın peşine düşüp, onu kovaladı. Ama gecenin karanlığından faydalanan Kara Batır, Köbek'in askerini kuşatıp, onları kırdı geçirdi. İki batır, birbirisi ile sabahtan akşama kadar savaştılar. Çok uzun zamanda birbirilerini yenemediler. Köbek Batır kılıcı sallayıp vurayım dediği zaman, aniden ensesine değen düşman kılıcı onun başını gövdesinden ayırdı.

Asbiy Han, Köbek'in kardeşi Köten Batır'a haber yolladı. Köbek Batır'ın savaştığını bilmeyen Köten Batır gün batısına göçüp gidecek oldu. Kara Batır, Asbiy Han'ı dağ arasına sıkıştırıp Köten Batır'ın peşine düşüp kovaladı. Karşısına çıkan şehirleri, köyleri, yıkıp, ateşe verdi, kadın ve çocukları köleliğe alıp, mallarını yağmalayıp, onlara çok eziyetler etti. Köten Batır onu bilip, çok güç toplayıp, kardeşi Köbek Batır'ın öcünü almayı düşündü.

Ten suyun kenarında, Kara Batır'ı takip etti. Akşama doğru gün doğusundan karanlığa doğru toz bulutu taşındığını gördüler. Köten Batır “Bu gelen Kara düşman” diye düşündü. Kırk kulaç uzunluğundaki kılıcını alıp beline taktı, mavi zırhını giyindi. Kalkanını eline aldı. Ala ayaklı argımak arına bindi. Sonra Köten Batır argımak atına:

Alayağım, uyuklama
 Düşman doğru sen koş
 Sevgiliye, suya bakma
 Yer dövüp sen koş
 Düşman, yurduma koşmasın
 Onu da sen bul
 Susamana su vereyim
 Yemeğe yem vereyim
 Alayağım, alayak
 Dünya da ne kalacak?
 Batırlık işi olmasa
 Şanım, yurda dolmasa
 Kerim olan batırlık,
 Canım olan kalabalık halk
 Batır iki doğmadı
 Söyleyeceğim apaçık:

diye şiir söyledi.

Batırın alayağı yel gibi olup esti. Gemini çiğneyip, ağzını köpürtüp düşman aslan gibi atıldı. Kırk kulaç kılıç bir savrulduğunda kırk düşmanı kıydı.

Bu şekilde Köten batır üç gün üç gece savaştı. İşte şimdi Kara Batır ile karşılaşmaya koştı.

Kara Batır sen olsan,

Köten Batır benimdir.

Böyle olan batırın

Başını alıyordum,

deyip, Köten Batır kahırlanıp, kılıcını salladı. Kara Batır'ın başı kara kana boyanıp yere yuvarlandı. Köten Batır, kalkanının ucuna taşıyıp, kara düşmanın yenildiğini açıkladı. Düşmanı yendiğini duyup Asbiy Han, Köten Batır'ı halkına tanıtıp:

–“Köten Batır budur!”deyip övündü. İşte bundan sonra bizim Nogay'da yiğitlik gösteren erkeklere: “Sen Köten Batır'mıydın!”dediler.

36.MAHAMBET BATIR

Burın zamanda bir baydıñ kedesi bolgan. Sol kede atasına:<<Bıyıl kış küşli, yıldıdı soyayıK>>,-dep aytkan. Soñ bir yıldıdı soyadılar, onan bir tay kaladı. Yıldıdıñ etin aşap bitirediler. Kıs ta ozıp yaz kelgende atası man anası iske üyretpege edem izleydiler. Sonıñda bir bayga kelip, ulın islemege tapşırganlar. Bir neşe yıllardan soñ bu kedediñ danı şıgadı. Ol batır bolıp ösedı. Sol Betirdiñ akında bir hannıñ kızı esitedı.

Hannıñ yılıksın birevler urlaydılar eken. Sol karaklardı tavıp, yıldıdı aman-esen tabuv üşin bir batır kisi kerek boladı. Bir kün halk kedege Küntiymes deytagan bolıptı. Köp edemler oga Küntiymes dep atap tilek salgan üşin, ol sol edemlerdiñ tilegin etpeydi eken. Kız da sosı kedege baradı. Batır

kedediñ uşın atı Betir Muhambet bolıptı. Kız kedediñ uşın atın bilip:<<Betir Muhambet, ne bolasıñ atamñıñ yılıkısın aydap eketken karaklardı ıslatagı, – dep tilegen. Kede öziniñ atın durıs aytkanga seyirsinip, kızdıñ tilegin keri yıkpaydı. Yılıkı aydalğanı üş kün bolğan bolıptı.

Mahambet yerge kulagın salıp tıñlaydı. Yılıkı man Birge Mahambettiñ tayı da aydalğan. Bir kün ketken soñ Mahambet yılıkıdñ artınnan kuva turıp, öziniñ tayınıñ dübirinesitedi. Ol ekinşi kün de kuvadı, tek üşinşi kün karaklar artınnan Kuvıp keleyatkan Mahambetti bilir:<<Yılıkıdı kaldırıp kaşadık>>–dep oylanganlar, ama kaşıp ülgirmegenler.

Mahambet olarga yetip:<<Bu yılıkıdı kaydan aydagansız, anda eltiñiz>>degen. korkkan karaklar yılıkıdı aydap hanga eltegenler. Sonda han:<<Munı kim etti?>>–dep soragan, hannıñ kızı uyala berip:<<Menim tilegim men Mahambet dav etken>>–deydi.<<Bulay da küşli yigit bar eken>>, –dep, yalgız kızın Mahambetke erge berip, üyken toy etedi.

MUHAMMET BATIR

Geçmiş zamanlarda bir beyin oğlu varmış. Bu oğlan babasına: “Bu yıl kış çok ağır, yılmayı keselim.” dedi. Sonra bir yılmayı kestiler, ondan bir tay kaldı. Yılmayın etini yiyip bitirdiler. Kış geçip yaz gelince babası ile annesi işi öğretmek için adam aradılar. Sonunda bir beye gelip, oğluna eğitim vermesi için ona bıraktılar. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, oğlanın şöhreti arttı. O, büyük bir kahraman oldu. Bir hanın kızı bu yiğidin methini duydu.

Hanın yılmalarını birileri çalmış. Bu hırsızları bulup, yılmayı sağ salım getirecek bir kahraman kişi gerekmişti.

Bir gün halk oğlana Gündeğmez demeye başladılar. Birçok adam ona, dileklerini yapması için, Gündeğmez dedi. O ise bu adamların dileklerini yerine yapmazmış. Kız da bu oğlana gitmiş. Kahramanın diğer adı batır Muhammet'ti. Kız, oğlanın bu adını bildiği için: "Muhammet Batır, ne olursun babamın yilkılarını alıp giden hırsızları bulup yakala." diye yalvardı. Oğlan kendisinin adını doğru söylediği için, kızın dileğini geri çevirmedi. Yilkılar çalınalı üç gün olmuştu. Muhammet yere kulağını dayayıp yeri dinledi. Yılkı ile birlikte Muhammet'in tayı da çalınmıştı. Bir gün geçtikten sonra, Muhammet yilkının izini sürerken, kendi tayının patırtısını duydu.

O ikinci gün de aradı, ama üçüncü gün hırsızlar, kendilerini arayan Muhammet'i öğrenirler: Yılkıyı alıp kaçalım." diye düşündüler, ama kaçmaya vakit bulamadılar.

Muhammet onlara yetişip: "Bu yılkıyı nereden aldıysanız oraya götürün." dedi.

Korkan hırsızlar, yilkıları alıp hana geri götürdüler. O zaman han "Bunu kim yaptı?" diye sorunca, hanın kızı utanıp: "Ben istediğim için Muhammet Dev yaptı." dedi. "Demek böyle güçlü yiğit varmış." deyip, tek kızını Muhammet'e verdi, büyük bir düğün yaptı.

37. ALTIN KORAZ

Burın burın zamanda bir kart pan kurtka yaşaganlar, olar dilenip yaşaytagan bolganlar. Sol eki arada, avıldıñ bayları köşip ketediler. Kart kurtkasına: Sen kırk kulaş boyıskan etersiñ, men kırk süre tabarman, –deydi, soñ bular onnan yav yasaydılar. Soñ kart suvga avdı taslaydı. Oga üyken sazan balık tüsedı. Balık karttı eketip barayatkanda, kart kurtkasın yardımga şakıradı. Soñ olar balıktı üyge eketip barayatkanda kurtkası bala tabadı. Soñ

bala tuvganda ok, olarman as aşamaga oltıradı. As aşap bolgannan soñ ol atasına:

–Maga ok pan yay taptagı, –deydi.

Soñ bular uyklamaga yatadılar. Kart erteñ men turıp, kurtkasına aytadı:

–Sen baladı bir yakka da yiberme, men ok pan yay ekelmege keteyim, –deydi.

Bala turıp atasın soraydı. Anası:

–Atañ saga ok pan yay ekelmege ketti, –deydi.

Soñ yas:

–Ol adasar, –deydi.

Kurtka:

–Yok, sen adasarsıñ. Yas anasına tıñlamay ketedi.

Soñ bu yure–yure, ızında bir baydıñ yurtına keledi. Bay köşip keteyatkan boladı. Ol yastıñ atı Yavırıntak bolıptı eken. Sol yurtta baydıñ altın Korazı kalgan bolıptı. Yavırıntak altın korazdıñ ayagın urıp sındıradı. Em ıslap koynına alıp yatadı. Onnan soñ baydıñ yalşısı bir zaman korazdı eketpege keledi. Munda Yavırıntaktı körip ecepsinip soraydı:

–İnsıñma sen, yade insınma?

Yavırıntak aytadı:

–In da tuvıl men, yın da tuvıl men, sendey atadan, sendey anadan tuvganman.

Baydıñ yalşısı sonda yavırıntakka:

–Nege sen baydıñ altın korazınıñ ayagın sındırgansıñ? –dep soraydı.

–Bay bolsa, sizge bay, ol bir zatta tuvıl.

Baydıñ yalşısı kaytıp bayga baradı, em aytadı:

–Men baydıñ altın korazınıñ ayagıñ nege sındırdıñ dep soraganda, ol:<<Bay bolsa sizge bay, maga ol bir zat ta tuvıl>>, dep yavap berdi.

Soñ bay ekinşi yalşısın şakırmaga yiberedi. Ol kelip Yavırıntakka aytadı:

–Seni bay şakıradı, –dep. Yavırıntak oga aytadı:

–Bay bolsa özine bay, kullığı bar bolsa özi kelsin.

Sonı man ekinşi yalşısı da kaytıp ketedi. Bay altı at yığıp, arba man keledi de soraydı:

–Sen ınsıñma yade yınsıñma? –dep. Yavırıntak aytadı:

–Men ında tuvıl, yında tuvıl, sendey atadan, sendey anadan tuvğanman.

–Olay bolsa, min arbaga, –deydi han.

Yavırıntak arbaga minedi em bular bay üyine ketediler.

Üyine kelgendey, bay yalşısına köse edemdi şakırtadı.

Köse keledi. Kösedı köterip köp süyedi. Kökiregine bir tüyedi, bir tostakay bal beredi; balavızga tüyiltedi. Süytip bolıp, bay kösege Yavırıntaktı kaytpas yerge yibermege buyıradı.

Köse Yavırıntakka kelip:

–Altın korazdıñ terisi hanga patşalikka yaraydı. Ür koyanıñ süyigi hanga şımıldıklıkka yaraydı, şirigen Karagustıñ kanatı hanga döseklikke yaraydı, altın köñ şekek, altın kerşen. Ay mingen ala at, kün mingen kök at peygambar mingen kızıl yiyren kaska at, biriniñ tügin biri aşagan yıldı, Almas–hannıñ bermes kızı hanga hatınlıkka yaraydı. Bu zatlardıñ berin de saga tappaga kerek. Eli üşin, Yavırıntak, sen ür koyannıñ süyegin tavıp ekep, –deydi.

Esikke karap yılay şıgadı, hanga karap küley şıgadı, eki etigin belge şalıp, ene ketti Yavırıntak.

Bir töbediñ basında ol yeti keşe yeti kündiz yatadı. Bir Karagus uşıp keledi, em:

–Ne etip yüresiñ yas yigit, –dep soraydı.

–Kıyır–Şıyır Alladan ür koyannıñ süyegin izlep yurimen.

–Olay bolsa, men mine yerden bir koyan yıgayım, sonıñ süyegiñ alıp ket.

Karagus bir koyandı yıgadı. Yavırıntak sonı alıp ketedi. Bay tagı da kösedı şakıradı. Köterip alıp köp süyedi, kökiregine bir yüyedi, bir tostakay bal beredi, balavızga tüyiltedi:

–Al endi, sen munı kaytpaska yibereyek bolgan ediñ de!

–Yiberermen, kıylanmañız, –deydi de köse Yavırıntakka kelip:

Bar şirigen karagustıñ kanatın ekel, –deydi.

Hanga karap küley şıgadı, esikke karay yılay şıgadı, eki etigin belge şalıp, ana ketti Yavırıntak. Tol töbediñ yanında tagı da yeti keşe, yeti kündiz yatadı. Tagı da uşıp keledi.

–Ay yas yigit endi ne zat izlep yurisiñ?

–Kıyır–Şıyır Alladan, şirigen Karagustıñ kanatın izlep yurimen.

–Eşi olay bolsa, men talpınıp uşayım, benim bir kanatım tüsip kalar, soñ sonı alıp ket.

Karagus talpınıp uşadı, YavırıntaK onıñ kanatın alıp ketedi. Han tagı da kösedı şakırtadı. Köterip alıp köp süyedi, kökiregine bir tüyedi, bir tostakay bal beredi, balavızga tüyiltedi:

–Al endi Yavırıntaktı Kaytpaska yiber, –deydi.

Esikke karap tag da yeti keşe, yeti kündiz yatadı. Tagı da karagus uşap keledi.

–Ey yigit endigi ne etip yuresin?

–Kıyır–şıyır aladan, Almas hannıñ bermes kızın almaga yurimen.

–Onda barsañ sen ölersiñ, –deydi, kus.

–Ölsem –öleyimi, barmasam bolmaydı. Munda da ölüv, onda da ölüv.

–Eşi olay bolsa, min benim arkama men seni eltep taslayım.

Yavırintırak Karagustıñ arkasına minedi. Karagus onı biyik kabatlı üy yanına eltep taşlaydı.

–Al, sen onda bar. Almas–hannıñ bermes kızı sonda. Hannıñ kızı şarlaktıñ basına minip karap turgan boladı. Em atasına:

–Atay, ene yaktan edem keteyatırı, –deydi.

Atası soraydı:

–Ol edem kaytıp keleyatırı?

–Kaytıp kelsin, yurip keleyatırı.

Atası tagı da soraydı:

–Kök iyt kaytıp üredi?

–Kuyrığın butınıñ arasına kasıp, yerge karap üredi.

–Ay, balam, hayır bolsın!

–Salam aleykum, han! –deydi Yavırintak kelip.

–Aleykum salam! Ne etip yuresiñ, yas?

–Almas–hannıñ bermes kızın almaga yuremen?

–Ay seni, –dep aşuvlanadı han.

–Kurtka, munavın şeşindirip şarlaktıñ basına tasla! –dep kışkıradı han.

Kurtka munı anadan tuvganday yalañaş etip, şarlaKtıñ basına taslaydı. Üş kün, üş keşe kar man buz yavadı. Amma yavırıntaktı karagus kelip öziniñ kanatınnıñ astına salıp saKlaydı. Üşinşi kün karagus aytadı:

–Kurtka seni ölenlerdiñ işine taslamaga dep baskışka tapmasıp keleyatkanda, sen kanat astınnan şık ta, kadalıp tokta.

Ertengisi kün han kurtkasına:

–Bar ene ibilis ölgendir, ölgenlerdiñ işine taslap dep kışkıradı. Kurtka onı taslamaga barayatkanda, ol katıp toktaydı. Yastıñ yigitligine han ecepsinedi. Yavırıntaktı üyge eketip, savlay bay kiyimler kiydirip, han oga kızın beredi. Em bulay yasap baslaydılar. Soñ Yavırıntak aytadı: Endi maga yurtıma kaytpaga zaman keldi solay bolganda han:

–Malımızdan mal, zatımızdan zat bölip eketiñiz, –deydi. Sol zaman kız yavırıntakka aytadı:

–Atayıñ kolında altın yuzik, al sonı, onda savlay nesip.

Yavırıntak soñ hanga aytadı:

Bir yerden, bir yerge mal aydap yurip, ne eteyim, kolıñdagı altın yuzigiñdi berseñ de sol bolar maga. <<Ol yuzik birevge de berilmeytagan yuzik edi, tek ne eteyim, yalız kızımnıñ eri bolgannan soñ, amal yok, sol yuzikti saga bereyim>>

Em bulardı altı at yegilgen arba man yibetredi. Bular Yavırıntaktıñ eline kelip yetediler. Bir terme kurıp, sonda yaşap baslaydılar. Hannıñ kızınıñ şaşı altın bolagan.

Ol basın taraganda, savlay halk baydıñ azbarına ot tüsti dep yuvırıp keletagan bolıptı, kelseler, ama ol Yavırıntaktıñ hatınıñ şaşınnan tüsetagan sevle bolgan bolıptı.

Erteñgisi kün bay Yavırıntaktıñ kelgeniñ köredi. Tagı da kösedı şakırtıp yiberedi. Köse keledi sol saatley ok. Bay oga bek aşuvlanıp:

–Sen Yavırıntaktı kaytpas yerge yibereyek bolgan ediñ de, ol tagı da kaytıp kelipti, –deydi.

Köse Yavırıntakka kelip:

–Endi sen altın kön şekek, altın kerşen, biriniñ tügi biri aşagan yıldı, ay mingen ala at, kün mingen Kök at, paygambar mingen kızıl yiyren kaska attı tavıp ekelmeseñ, bolmaydı, –deydi.

Bayga karap küley şıgadı, esikke karay yılay şıgadı. Eki etikti belge şalıp, ene ketti Yavırıntak barıp ol hatınına aytadı, sol habardı.

Hatını buga:

–Bir kaygırmay ket, maga birevde tiymes.

Yavırıntak ketkende, Bay, Almas–hannıñ kızın şakırtıp, onı maga hatın bol dep aytadı.

–Yok, –dep yavap beredi ol, –Yavırıntak keler, sol zamanda, kırk yıldı savıp kırk Kazanga süt kuyıp kaynatamız.

Ortasındagı eñ de üyken kazanga ay mingen ala at pan tüşip şıgarsıñ, sol zamanda sen mennen de ıspayı bolarsıñ, sonda men seniñ hatınıñ bolarman. Yavırıntak töbediñ basında tagı da, sol bayagı, yeti keşe, yeti kündiz yatadı. Karagus uşıp keledi de em munnan soraydı:

–Al endigisi ne etip yurisiñ, yas yigit?

–Kıyır–şıyır aladan, altın kön şekek, altın kerşen, ay mingen ala at, kün mingen kök at, paygambar mingen kızıl yiyren kaska at–mine sol zatlardı izlep yuremen.

–Ol uzaktagı ak bulıttı köresiñme?

–Köremen

–Ol bulıt tuvıl, aK yav. Onda barsań, sen ölersiń.

–Ölsem–öleyim, âmâlım yok, baraman.

Karagus munı ol ak tavga eltep, şeşindirip taslaydı. Üş kün buz da, kar da, yamgır da yavadı. Yavırıntak ol tavdıń basında buzlap kaladı. Karagus avızına bal tamdırıp, onı tirilteı. Tagı da munnan soraydı:

–Ol kara bulıttı köresińme? Ol kara bulıt tuvıl, kara tav. Onda barsań, sen ölersiń.

–Ölsem–öleyim, âmâlım yok, baraman.

Munı tagı da kara tavdıń basına taslaydı. Onda da buzlay kaladı. Tagı da Karagus kelip, avızına bal tamdırıp tirilteı, erüv etip kiyindiredi.

Soń soraydı:

–Ene yerde yarı köresińme?

–Köremen.

–Sol yarıda sen izleytagan zat beri de bar.

Baslap paygambar mingen kızıl yiyren Kaska at şıgar, soń kün mingen kök at, onnan soń ay mingen ala at şıgar. Olardan soń beri de yıldı. Aldıńğı şıkkın üş at seni üş kere köke, üş kere yerge urar, sen olardıń yalınınan ayırılma, ayırılsań payda yok. Soń bu Karagus aytkan zatların berin de etedi. Kerşenniń artında tıgılıp yatadı. Paygambar mingen kızıl yiyren Kaska at şıgadı da:

–Fu, fu, fu, –edem iyisi bar. Em köziniń tübine deyim keşenge basın tıgıp, suv işip baslaydı. Sol zamanda Yavırıntak onıń yalınınan kagıp islaydı. Yavırıntaktı uş kere kökke, üş kere yerge uradı. Amma Yavırıntak ayrılmaydı. Sol zamanda at oga aytadı:

–Men seniki, sen meniki, sal iyerimdi. Soñ ay mingen ala at, kün mingen kök at şıgadılar. Olar da munı üş kere kökke, üş kere yerge uradılar. Olardan da ayrılmaydı. Soñ biriniñ tügin biri aşagan yılkı şıgadı. Olardıñ kuyrığına altın kön şelep pen, altın kerşendi süyretip, özi kızıl yiyren Kaska atka minip ketedi em avılga keledi.

Erteñgisi kün han turıp karasa, Yavırıntak tağı da kelipti. Ol tağı da kösedı şaKıradı. Kösege bal berip:

Yas yolda aş bolıp, pişesine aşuvlanıp:

–Endigi aytkanday zatım yok, –deydi köse.

Bay onı urıp öltiredi. Soñ bular kırk kazanga süt Kuyıp kaynatadılar. Ortasındagı eñ de üyken kazanga bay ay mingen ala at pan tüşedi em onda katıp, bürisip kaladı. E at kalkıp şıgadı. Kızıl yiyren Kaska attı minip Yavırıntak tüşedi. Ol kızdı ıspayı bolıp, altın kekeli, betir bolıp şıgadı. Em bolar baydıñ baylıgın alıp, oñıp yaşap kaladılar. Yavırıntak ata–anasın da ekeldi. Eli de yaşaytağan bolsa yaraydı, kim bile, tek ölmegen bolsa.

ALTIN HOROZ

Çok eski zamanlarda bir ihtiyar adamla ile ihtiyar hanımı yaşarmış, onlar dilenerek geçiniyorlarmış. O arada, köyün zenginleri göçüp gittiler. İhtiyar, yaşlı hanımına: “Sen kırk kulaç uzunluğunda urgan yaparsın, ben kırk süre bulurum.”dedi, sonra düşman olarak yaşadılar. Sonra ihtiyar, suya ağını attı. O ağa büyük bir sazan balığı takıldı. İhtiyar adam balığı getirince, hanımından yardım istedi. Sonra bunlar balığı eve getirdiklerinde, hanımı hamile kaldı. Sonra oğlan doğar doğmaz, onlarla yemek yemeye oturdu. Yemek yedikten sonra o babasına:

–“Bana ok ile yay bul dedi. İhtiyar sabah erkenden kalkıp, yaşlı hanımına söyledi:

–“Sen çocuğu hiç bir yere gönderme, ben ok ile yayı getirmeye gideyim.”dedi.

Çocuk kalkıp babasını sordu. Annesi:

–“Baban sana ok ile yay getirmeye gitti.”dedi.

Sonra genç:

–“O, kaybolur.”dedi.

Yaşlı kadın:

–“Yok, sen kaybolursun. Genç annesini dinlemeyip gitti.

Sonra bu yürüye yürüye bir beyin yurduna geldi. Bey göçüp gidiyormuş. O gencin adı Yavırintak olmuştu. O yurtta beyin altın bir horozu kalmış. Yavırintak, altın horozun ayağına vurup kırdı. Ve yakalayıp, koynuna alıp uyudu. Ondan sonra beyin ırgatlarından biri horozu götürmeye geldi. O zaman Yavırintak’ı körüp şaşırdı ve sordu:

–“Sen in misin cin misin?”

Yavırintak:

–“Ben in de değilim, cin de değilim, senin gibi anne ve babadan doğdum.”dedi.

Beyin ırgatı o zaman Yavırintak’a:

–“Sen niye beyin altın horozunun ayağını kırdın?”diye sordu.

–“O, beyse sizin beyiniz, başka bir şeyin değil.”

Beyin ırgatı, dönüp beye gitti ve söyledi:

–“Ben beyin altın horozunun ayağını niye kırdın diye sorunca, o: “O, beyse sizin beyiniz, benim hiçbir şeyim değil.”diye cevap verdi.

Sonra bey ikinci ırgatı, onu çağırmaya gönderdi.

–“Bey seni çağırırdı.”dedi.

Yavırintak ona:

–“Beyse, kendisine bey, hizmet edecekse kendisi gelsin.”dedi.

Böylece beyin ikinci ırgatı de çekip gitti. Bey altı at toplayıp, araba ile geldi ve sordu:

–“Sen in misin, cin misin?”dedi. Yavırintak söyledi:

–“Ben in de değilim, cin de değilim, senin gibi anne ve babadan doğdum.

Han “Öyle ise bin arabaya.”dedi.

Yavırintak arabaya bindi ve bunlar beyin evine gittiler.

Evine gelince, bey ırgatına köse adamı çağırttı.

Köse geldi. Köse işi yapmak için çok şey istedi. Ona bir deveyi, bir tas balı verdi; mumla kuvvetlendirdi. Bu şekilde, bay, köseye Yavırintak'ı dönülmez yere göndermesini emir etti.

Köse Yavırintak'a gelip:

–“Altın horozun derisi, hanın padişahlığına yakıştı. Hür tavşanın kemiği, hana kalkanlığa yakıştı, çürüyen karakuşun kanatı, hana döşekliğe yakıştı, altın deri bakraç, altın oluk. Ayın bindiği ala at, güneşin bindiği gök at, peygamberin bindiği kızıl yeyrek at, birinin tüyünü biri yiyen yalkı, Elmas Han'ın vermediği kızı, hana hanımlığa yakıştı. Bunların hepsini sana da bulmak gerek. Yavırintak, işte bunun için sen hür tavşanın kemiğini bulup gel.”dedi.

Yavırintaki, hanın yüzüne gülümsedi ama dışarı çıkınca ağladı, iki eteğini beline dolayıp, Yavırintak gitti. Bir tepenin başında o, yedi gece yedi gündüz yattı. Bir karakuş uçup geldi ve:

–“Delikanlı, sen ne yapıyorsun?” diye sordu.

–“Hayır, şer Allah’tan, hür tavşanın kemiğini arıyorum.

–“Öyle ise, ben bir yerden tavşan bulayım, onun kemiğini al git.

Karakuş, bir tavşanı yakaladı. Yavırintak bunu alıp gitti. Bey yine köseyi çağırdı. İşi yapmak için çok şey istedi, yüreğine bir teveyi, bir tas bal verdi, mumla kuvvetlendirdi.

–“Hani sen bunu dönülmez yere gönderecektin!”

–“Gönderirim, telaşlanmayın.” dedi de köse Yavırintak’a gelip:

–“Git, çürüyen karakuş’un kanadını getir.” dedi

Yavırintak, hanın yüzüne gülümsedi ama dışarı çıkınca ağladı, iki eteğini beline dolayıp, onun dediğini yapmak için gitti. Ol tepede yine yedi gün yedi gece yattı. Karakuş yine uçup geldi.

–“Ey delikanlı, şimdi ne arıyorsun?

–“Hayır, şer Allah’tan, çürüyen karakuşun kanadını arıyorum.

–“Öyle ise ben çırpınıp uçayım, benim bir kanadım düşer, sonra onu al git.

Karakuş çırpınıp uçtu, Yavırintak onun kanadını alıp gitti. Han yine köseyi çağırdı. İşi yapmak için çok şey istedi, yüreğine bir teveyi, bir tas bal verdi, mumla kuvvetlendirdi.

–“O Yavırintak’ı dönülmez yere gönder.” dedi.

Eşiğe bakıp yine yedi gün yedi gece uyudu. Yine karakuş uçup geldi.

–“Ey yiğit şimdi ne yapıyorsun?

–“Hayır, şer Allah’tan, Elmas Han’ın kimseye vermediği kızını almaya gidiyorum.”

–“Oraya gidersen, ölürsün.” dedi kuş.

–“Ölürsem öleyim, gitmezsem olmaz. Burada da ölüyüm, orada da ölüyüm.

–“Öyle ise, benim sırtıma bin, ben seni oraya götürüyüm.

Yavırintak, karakuşun sırtına bindi. Karakuş onu büyük, katlı evin yanında bıraktı.

–“İşte, sen oraya git. Elmas hanın kimseye vermediği kızı ordadır.”

Hanın kızı evin balkonuna çıkmış etrafa bakıyordu. Ve babasına:

–“Baba bu taraftan bir kişi geliyor.”dedi.

Babası sordu:

–“O adam nasıl geliyor?

–“Nasıl gelsin, yürüyerek geliyor.”

Babası yine sordu:

–“Gök köpek nasıl havladı?”

–“Kuyruğunu butlarının arasına sıkıştırıp, yere bakarak havladı.”

–“Ey çocuğum hayır olsun!”

Yavırintak gelip “Selamın aleyküm, han!”dedi.

–“Aleyküm selam! Delikanlı, sen burada ne arıyorsun?

–“Elmas hanın kimseye vermediği kızını almaya geldim.”

–“Vay seni!”diye han sinirlendi.

–“İhtiyar, munavın soyundurup evin tepesine bırak!”diye köpürdü han.

İhtiyar bunu anneden doğmuş gibi çırılçıplak edip, evin tepesine başına koydu. Üç gün, üç gece kar ve dolu yağdı. Ama Yavırintak’ı, karakuş gelip kanadının altında sakladı. Üçüncü gün karakuş söyledi:

–“İhtiyar seni ölenlerin içine koymaya diye merdivenlerden çıkacak, sen kanat altından çık, ayakta dur.

Ertesi sabah han yaşlı hanımına:

–“Git, o şeytan ölmüştür şimdi, ölenlerin içine koy.” diye bağırdı. İhtiyar kadın onu koymaya gittiğinde, o kaskatı kesildi. Gencin yiğitliğine han çok şaşırdı. Yavırintak’ı eve getirip, iyileştirip çeşitli giyimler giydirip, han ona kızını verdi. Ve böyle yaşamaya başladılar.

Sonra Yavırintak:

–“Şimdi benim yurduma dönme zamanım geldi.” Böyle olunca han:

–“Malımızdan mal, şeylerimizden şey bölüp gidin.” dedi. O zaman kız Yavırintak’a söyledi:

–“Babamızın elindeki altın yüzük, onu al, o bize yeter.

Yavırintak sonra hana:

–“Bir yerden, bir yere malları taşıyıp ne yapalım, sen o elindeki yüzüğü versen de yeter. “O yüzük hiç kimseye verilmeyen yüzüktü, ama ne yapalım, tek kızımın kocası olduktan sonra çare yok, o yüzüğü sana vereyim.”

Ve bunları altı atın çektiği araba ile gönderdi. Bunlar Yavırintak’ın yurduna ulaştılar. Bir çadır kurup orada yaşamaya başladılar. Hanın kızının saçı altındı. O saçını tarayınca, bütün halk beyin bahçesine ateş düştü diye toplanıp gelirmiş, gelince görürler ki, o Yavırintak’ın hanımının saçından düşen ışıkmış.

Ertesi sabah bey Yuvırintak’ın geldiğini gördü. Yine köseyi çağırttı. Köse, o saat geldi. Bey ona çok sinirlenip:

–“Sen hani dönülmez yere gönderecektin? O yine dönüp gelmiş.” dedi.

Köse Yavırintak’a gelip:

–“Şimdi sen altın deri bakracı altın oluğu, birinin t   n  , biri yiyren yükü, ayın bindiği ala at, günün bindiği k  k at, peygamberin bindiği kı  l yeyrek atı bulup gelmezsen olmaz.”dedi.

Yavırintak, hanın yüzüne gülümsedi ama dışarı çıkınca ağladı. İki eteğini beline dolayıp, işte Yavırintak, o gidip hanımına bu haberleri söyledi:

Hanımı buna:

–“Hiç kaygılanmadan git, bana hiç kimse dokunamaz.

Yavırintak gidince bey, Elmas Han’ın kızını çağırıp, ona, benim hanımım ol dedi.

–“O, hayır diye cevap verdi. Yavırintak gelir, o zaman, kırk yükü sağıp, kırk kazana süt koyup kaynatacağız.

Ortasındaki en büyük kazana ayın bindiği ala atı ile inip çıkarsın, o zamanda sen benden daha güzelini bulursun, o zaman ben senin hanımın olurum. Yavırintak tepenin ba  şında yine, deminki gibi yedi gün yedi gece yattı. Karakuş uçup geldi ve buna sordu:

–“Ey,   imdi ne yapıyorsun, delikanlı?

–“Hayır,   er Allah’tan, altın deri bakracı, altın oluğu, ayın bindiği ala at, günün bindiği gök at, peygamberin bindiği kı  l yeyrek kaşka at, işte bunları arıyorum.

–“O uzaktaki ak bulutu görüyor musun?

–“Görüyorum.”

–“O bulut değil, ak d   şman. Oraya gidersen sen ölürsün.

–“  l  rsem öleyim, umurumda değil, gideceğim.

Karakuş bunu ak dağa götürüp, çırılçıplak bıraktı. Üç gün dolu, kar, yağmur yağdı. Yavırıntak o tağın başında donup kaldı. Karakuş ağzından bal damlatıp, onu diriltti. Yine bundan sordu:

–“O kara bulutu görüyor musun? O kara bulut değil kara düşman. Oraya da gitsen sen ölürsün.

–“Ölürsem öleyim, umrumda değil, gideceğim.

Bunu bu sefer kara dağın başına bıraktı. Orada da donup kaldı. Yine karakuş gelip, ağzına bal damlatıp, diriltti, iyileştirip giyidirdi.

Sonra sordu:

–“İşte o sarp yeri görüyor musun?”

–“Görüyorum”

–“O sarp yerde senin aradığın her şey var. Peygamberin bindiği kızıl yiyren at, sonra günün bindiği gök at, ondan sonra ayın bindiğin ala at çıkar. Onlardan sonra hepsi de yılıdır. Önünde çıkacak bu üç at seni önce üç kere göğre, sonra üç kere yere vurur, sen onların yelesini bırakma, bırakırsan işe yaramaz.

Sonra bu karakuş söylediği şeylerin hepsini de yaptı. Oluğun arkasına girip yattı. Peygamberin bindiği kızıl yiyren kaşka at çıktı da:

–“Eyvah! Burada bir insan var.”

Ve gözünün dibine kadar kafasını sokup, su içmeye başladı. O zaman Yavırıntak, onun yelesinden tutup bağladı. Yavırıntak'ı üç kere göğre, üç kere yere vurdu. Ama Yavırıntak bırakmadı. O zaman at ona söyledi:

–“Ben seninim, sen de benim, beni eyerle. Sonra ayın bindiği ala at, günün bindiği gök at çıktı. Onlar da bunu üç kere göğre, üç kere yere vurdular, onları da bıraktı. Sonra birinin tüyünü, biri yiyen yıldı çıktı. Onların kuyruğuna

altın deri bakraç ile altın oluğu sürükleyip, kendisi kızıl yiyren kaşka ata binip gitti ve köye geldi.

Ertesi sabah hanımı uyanıp baktı ki, Yavırıntak yine gelmişti. O yine köseyi çağırırdı. Köseye bal verip:

Genç yolda acıkıp, hanımına sinirlendi:

–“Artık söyleyecek bir şeyim yok.”dedi köse.

Bey onu vurup öldürdü. Sonra bunlar kırk kazana süt koyup kaynattılar. Ortasındaki en büyük kazana bey, ay binen ala at ile indi ve o zaman kaskatı kesilip kaldı. Ve at kalkıp çıktı. Kızıl yiyren kaşka atı binip Yavırıntak indi. O kızıdan daha güzel olup, altın perçemli kahraman olup çıktı. Ayrıca bunlar beyin servetini alıp, mutlu bir ömür sürdürdüler. Yavırıntak babasını ve annesini de getirdi. Halkı da mutlu yaşadı, kim bilir, belki tek ölmeyen odur.

38. İSMAYIL– DAV ERTEGİSİ

Bir han yaşagan, onıñ pişesi bedev bolgan. Balasız ekenligi hannıñ oyına da kelmeytagan bolgan. Ol añşılup barıp, künin sonı man ozgaratagan bolgan. Bir kere han kullıkşıları man anga barayaKta, onıñ kullarınıñ bireviniñ ulı tileydi:

–Ayttağı hanga, meni de siz men birge aña alıp ketsin tağı, –deydi.

Atası köpke deyim hanga aytpaga iymenip, son şıdamay aytadı. –Ne bolayak, barsın, –deydi han. Kıs zamanı edi. Kalın kar yavgan bular beri de aña yöneydiler. Han üyken sıylav man, ortada baradı. Bir zamanda aldılarına bir tülki şıgadı.

Atadılar amma tiygize almaydılar em artınnan kuvıp şabadılar.

Tülki kayaga atılıp kiredi, han man yastiñ atası atları man kayaga kargıyak boladılar. Amma ekeviñ de atları tayıskalap yığılıp ekevi de atlar astında kaladılar. Bala bu zattı körip, şavıp barıp atasın at astınnan şıgaradı. Sol zamanda atası:

–Meni koyıp tur, barıp handı şıgar, –deydi.

Bala sonda barıp handı da at astınnan şıgaradı. Han sol zamanda balasız ekenligine kıynaladı, kaygıradı. Añda etpey, tuvra üyine kaytadı. Üyinde as ta işpey, ündemey oltıradı. Pişesi soraydı:

–Saga ne bolgan, eşi? –dep sonda han oga:

–Sen endigi kırk yasında, e bala bizde yoK. Menim bolgan baylıgım kimge kalayak? –deydi. Pişesi oga:

–Kaygıdı koy, ne amal etersiñ alla yazgandır. Onnan ese Karamırzaydagı epteñe kaygıñdı yazbaga bar, –deydi.

Han yola şıgadı. Kaygıdan eş bir yakka da karamay baradı. Barayatıp onıñ suv işkisi keledi. Karasa, bir şokırak agıp turı, atınnan tüsip, betin yuvıp, suv işip turganda, bir edem kelip şıgadı. Sol edem:

–Munday kaygılı edemdi men körmegenmen, seniñ kaygın ne edi ayt, men saga kaygındı yazganday yararman, –deydi.

Han öziniñ kaygısın aytıp beredi. Sol edem hanga kisesinnen şıgarıp eki alma beredi:

–Bu almalarıñ birevin pişen men ekeviñiz yeñiz, ekinşi almadı bir kulınlamaytagan baytaldı tavıp, öz aygırıñ man ekevine ayırıp berersin, –deydi.

–Seniñ pişen ul tabar, ol yigit yas bolar, baytal tay bolar. Ol asıl at bolar. HaK ne aytsa da, sen balañ men kelmey turıp at atama, –deydi. Han barayatkan yolınnan kaytıp üyine keledi, pişesine almadıñ yartısın berip

yigistip, ene yartısın özi yeydi. Ekinşi kün kulınlamaytagan baytaldı da taptırıp da, aygır man ekevine ekinşi almadı aşatadı.

Pişesi ayagı avır bolıp bala tabadı, baytal da kulınlaydı. Hannıñ pişesi bolganga, baladı özi asıramay, baska birevge asıravga berediler.

Bala asıraytagan yerinde yaşap ösedi. On yetidin ozıp, on sekiz yasına da yetedi, amma atı eli de atalmagan edi. Yas aña barayak boladı, atasına ayttıradı:

–At atasınlar maga, bolmasa şıday almayman, anga bargım keledi, – dep. Atası:

–Tañla ertep kelsin, yalgız tuvıl, üş teñin de alıp kelsin, men as–suv ezirlenmen, –deydi. Ekinşi kün halk yıyladılar, hannıñ ulınıñ atı atalayak. Soñ zamanda bargı edem zımp dep kirip keledi.

–At atadıñızba? –dep soraydı.

–YoK, –degende, razı bolıp yaska Ismayıl, tayga Müsir den atap ketedi.

Ismayıl üş teñin alıp, atlarına atlanıp, aña şıgadılar. Aldılarına eş bir torgaydıñ özi de şıkpaydı. Keş bolganda bular bir tavdıñ tübine barıp Konadılar. Erten Ismayıl teñlerine dörtevimiz dört yakka barayık, sonda ıbrıslığımızdı bilmiz kimnen sebep añnıñ oñmagannın. Men kabulaga barayakpan, mine tavdıñ basına şıgayakpan, –deydi. Söytip etkende onıñ basınnan duniya körinedi. Karasa, bek uzakta şatırlar kurulganlar.

Ismayıl olardı akkuvlarday körıp, solardı atpaga dep tavadan tüsedi. Yuvıklap barganda akkuvlar ornına on ak otav körinedi. Bu ne halk eken dep otavlarga yuvık baradı. Beri bolgan şatırlardan da bir şatır epsiz bek erüv eken em tek sonda at baylavış bar eken. Sol şatırğa baradı, onda atası man anası em bir kızı bolmasa, birevde yok eken. Yas şatırğa kirmey turadı. Anası kızın kim ekenligin bilmege yiberedi. Kız şıkıp, yastıñ kolın alayakta, yas esten tayıp yığıladı. Onı turgıstkanda kız soraydı, nege yığılgan edıñ? –dep.

Yas:

–Seniñ erüvligiñdi körip esim taydı, –deydi.

Yas pan kız süyisediler em yas onı öz üyine eketeyek boladı. Kız:

–Menim atamda baska bir evlet te yok, sen üyine barıp atañdı yiber bizge. Eger razı bolıp berseler, iyilik pan bararman, bermeseler kaşarman, –deydi.

Soñı man yas üyge kirmey keteyek boladı. Kız oga belgi bereyek boladı, ne bereyegin bilmey, kollarındaki eki bilezegin beredi. Yas üyine kaytadı, amma kız esinnen şıkpaydı. Yas birevge de bir zat ta aytpaydı, as ta, suv da işpep, avuruv edemdey yuredi. Atası man anası saga ne bolgan dep soraydılar, amma yas olarga bir zat ta aytpaydı. Bayağı üş teñi annan kaytıp olarga bir zat ta aytpaydı. Bayağı üş teñi annan kaytıp keldiler em yas solardıñ birevine de öziñiñ sırn söyleydi em atasına ayttıradı. Teñi barıp atasına aytkanda atası süyinip, arba yektirip, yastan barayagın soraydı. Yas anlatadı, atası yolga şıgıp yöneydi. Kız da anasına berin de aytadı em razı bolsañız da, bolmasañız da men ol yaska barayakpan dep bildiredi. Anası atasına da aytadı, erüvligi akında da belgileydi, amma bay yade yarlı ekenligin bilmeydiler. Sonda kızdıñ atası:

–Men onı bilmeymen, tanımayan, bilmegen birevge kızımdı bermege ekis tuvılma, uyattır halktan, –dep şatırlardı buzıp, baska yakka ketedi.

Yastıñ atası kelse, şatırlar yok, tek kül töbeler kalgan. Atası kaytıp yaska betleydi ötirik bolup şıkkana. Sonda yas öziñiñ Müsir tayına minip, kız yer üstinde bolsa, men onı tavıp ekelermen dep, ketedi. Barıp bayağı tavga minip karaydı. Karasa, arba ızları kubılaga karap yönegen. Yasta sol ız ban ketedi. Bara–bara bir üy köredi, onda barıp bir habarın bileyek boladı. Barsa, yalgız üy esiginde zalım kart bar. Üyge kireyek bolıp tögerek aylanıp karaydı, amma onda baska bir esik te yok. Yas tusparlap kirtke atadı da, kirt şaşılıp

ketedi. Esikti aşip kirse, bir yılağan tavıs esitedi. Ekinşi esikti aşip karaydı, edem yok üşinşi esikti aşsa, bir kız şaşın yiberip, yılağ oltırı, yastı körip, kız bek eceyi boladı. Yas onnan nege yılayısıñ dep soraydı. Kız:

Menip yeti adanaslarım bar, erüv yaşay edik, mine künlerde meni deyuv ayttırıp keldi, adanaslarım bermeyek bolganda, olar sogıs etip basladılar. Bugün men tüşimde kördim, benim kişkey adanaslarımı deyuvlar öltirgen eken, mine soga yılayman, –deydi Kız. Yas deyuvlerdi barıp kırıyak boladı. Sonda yaska aytadı: Menim adanaslarım bek katı yurekliler, öktem kisiler, seniñ kirgeniñdi bilseler, men bir zat etkendey körip, benim basımdı keserler, sen maga bir belgi kaldır, –deydi.

Yas bir üyken tastı kılışı man yarıp:

–Mine mınavın adanaslarıña körsetersiñ, –deydi.

Yas yöneydi, kelse, üyken sogıs. Bayağı yas deyuvlerdi ayt dep öltirip baslaydı, kalganları kaşıp ketediler. Keşte adanasları kanatagan yerlerine kaytadılar. İsmayıl ayırım ketedi. Sonda altı adanaslarınıñ kişkeyi agalarına aytadı:

–Edemge iygilik etkendi edem bilmeydi eken degeni durıs eken. Anavı yastı nege ekelmeyiz munda, ol bolmasa biz berimiz de öleyek edik.

Agaları İsmayıldı da ekeli, er ne nişanın sorap bilip, onı razı eteyek bolıp, karındasların bereyek boladılar. İsmayıl aytadı:

–Kız özi razı bolsa alarman, onıñ özinnen sorañız. Kızdı ekeli soraydılar. Kız razı boladı. İsmayıl kızdı kaytayakta alayak bolıp, bayağı kızdı izlep ketedi. İsmayıl bara–bara, arap davınıñ yerine kiredi. Ol dav bek küşli bolgan er bir kaysıdı bolsa öltiretagan bolgan. İsmayıldıñ keleyatkanın körip, arap davı savıt–sadagın alıp, onıñ aldına şıgadı.

–Bügünge deyim benim yerime birevde kelmeytagan edi, men seni öltirmesem bolmaydı, –deydi arap davı.

–Öltir, men ölmege keldim, –deydi İsmayıl.

–Kılış kerekpe, alıs kerekpe, –deydi dav.

–Alıs, –deydi, yavapka dav baslap arap davı uradı, İsmayıl tegaran esin yığadı. İsmayıl urganda, arap davı yığılıp Kaladı. Yığılganda, börki uşıp ketedi, sonda İsmayıl onıñ kısıyayaklı ekenin bileidi. Arap davı turıp, İsmayılga:

–Menim tappagım sol edi, maga sonday er kerek. Men sennen endi kalmaytagan, meni sen almasañ, kutılmaysıñ paydan da, tiyer, –deydi.

İsmayıl onı alıp, ekevləri bas kosıp ketediler. Soñ ızında bara–bara bir avılga yetediler. Sol avıldagı eñ yarlı körinegen üyge barıp attan tüsediler. Ol üyde kartpan kurtka yaşaytaganlar eken, olar, ebi yoktan, konaklardı sıylay almaganlarga bek kıynaladılar. Ama yas pan kızı:

–Siz kıynalmañız, biz munda, aşayak ta, işeyek te tuvılmız tañla erten keteyekpiz, –deydiler bular.

Avıl habarın sorastıradılar. Sonda kurtka aytadı:

–Bizim avılga yañılarda bir han kelgen, onıñ bek eröv kızı bar. Sol kızdı endigisi bizim han alayadır. Bu keşe kurcın toy bolayak, süyseñiz, men sizdi eketeyim, –deydi. Bular:

–YoK, biz baralmayakpız, siz öziñiz barıñız, –dep kurtkaga arap kızı bir uvız altın beredi, yas onıñ kolına eki bilezik kiydiredi de:

–Toydagı edemlerdiñ beriniñ de kolların arasın, –deydi.

Kurtka süyinip ketip, toydagılardıñ beriniñ de kolların alıp şıgadı. Kızga yetkende, kız öziñiz bileziklerin kurtkadıñ kollarında körip, onı üydiñ ekinşi bölmesine eketip, soraydı. Üyine kelgen konakları akında kurtka aytadı. Kız bulardıñ kim ekenin sezip kurtkaga:

–Men endi toyga katnaspayakpan, keşte munda kelsinler, –dep belgileydi.

Kurtka üyine Kaytıp sol beri habardı yetkeredi. Keşte yas arap kızı man birge toy üyge baradılar. Bulardıñ aldına balalar şavıp şıgadılar. Arap kız kisesinnen bir uvız akşa şıgarıp balalar aldına şaşadı. Toydagı üykeni–kişkeyi akşaga kırıladı. Sol arada bular kızdı atlarına oltırtıp, alıp ketediler. Bir zaman ozgan soñ han kızdıñ yogın körip artlarınnan esker yiberedi. Keleyatkan eskerdi körip arap kızı olarga karsı baradı. Olarman bir özi sogısıp, olardı dayantpay, eskerler de yollangan edemler bolganga öz basların saklap kaşadılar. Kaşıp barayatırğan yas pan kız bara–bara bular arap kızdıñ yerine yetediler. İsmayıl arap kızın kaldırayak boladı, amma kız özi kalmaga razı bolmaydı. Sonda İsmayıl:

–Ata–anañnan razılık sora, olar razı bolsalar men seni de eketermen, – deydi. Arap kız atasınnan razılık alıp, bular beri de ketediler. Barayatırıp bayagı yeti adanaslı kızdıñ üyine yetediler.

Bu kızdı da alıp, dörttev bolıp yolda tüsediler. İsmayıl eline yetip kelip, şatır kurıp yaşaydı. Şatırdı körgeñler eceyipsinip, bu kim ekende Kucırı kaladılar, bilgisi keldiler. El bolgan yerde betir bolgan dep, birev yigerlenip barıp bileyek boladı. Kelse, İsmayıldı tanıydı, İsmayıl ol edemnen öziniñ kelgeni akında atasına aytırtadı. Ata–anası süyinip kamılıp, üyelerine ekeleyekte, arap kızı yaska:

–Bizdi tuvra atannıñ üyine eketpe, baska yerde elte, soñ yılarıımız, – deydi.

Aytkanday etip etediler. İsmayıldıñ anası bir kün kelinlerin barıp körip kaytayım, dep barıp şıgadı, soñ atasına da aytadı. Atası da köreyek bolıp barıp, kızlardı körgeñley, olarga aşık etip, uvılın öltireyek boladı. Üyine kaytıp, er birevge de aytadı:

–İsmayıldı öltirgen edemge mal bereyekpen, baylık bereyekpen, –dep buyırık şıgaradı.

Amma öltirmege birev de razı bolmaydılar. Soñ atası ulın yeti kulaş arkan man baylap, öltireyek bolıp şakırtadı. Arap kızı atasınıñ aramlık pan şakırganıñ İsmayılga aytadı, amma İsmayıl inanmaydı. Atasına kelgende, atası buga:

–Seni sonday yigit dep aytadılar. Kayda, yeti kulaş arkandı üzip bolaysıñma? –dep İsmayıldı baylaydı. Amma İsmayıl olardı üzip taslap, arkan tuvıl da, yeti kulaş şıncırdı da üzermen, dep ketedi.

Atası tagı da oylanıp baska bir zattı tabadı:

Uvılınıñ keleyek yolında şukır kazıp, sonda tüsirip öltireyek boladı. Şakırıp kelgen, arap kızı İsmayılga öziniñ kişkey meske iytin beredi de, ol kaysı yerden basıp barsa, sen de sol yerden bar, –deydi. Yas meske iytti aldığa yiberip baradı. Meske iyt taska kargıp, yas ta sola yetip, atasınıñ üyine keledi. Atası tagı da oylanadı. Yas añkıldak, atasına karap külip:

–Sen meni ne men de öltire almassıñ, –deydi– Men tek yayımınıñ bavıl üze almayman, baskalar maga kıyıl tuvıl.

Atası kullarınıñ birevin yiberip, yastıñ yayın urlatıp ekeldiredi em yastı şıkartadı. Arap kızı tagı da atasınıñ aramlığı aytadı. Yas tıñlamay ketedi. Atası yastı yaydıñ bavı man baylap, üyken tezek ot yandırıp, üyken temir kızdırıp, yastıñ közin sokır ettiredi. Soñ soKır ulın bayagı tav artına taslaydı da, özi üş kelinşegine baradı. Arap kızı İsmayılga bir zat bolganıñ bilip, savıt–sadıgın alıp, azbarga şıgıp esik adlında turadı. Karasa, yastıñ atası keleyatır. kız oga: –Kelgeniñ –ölgeniñ! –dep kışkıradı.

Atası kaytıp öziniñ ornına eskerin yiberedi. Arap kız esker men sogıs etip baslaydı. Bayagı İsmayıl taslangan yerde bir şokırak bar eken. Sonda eki kögerşin kelip, suv işip turganda, bir–birisi men söyleyediler:

–Bu edem bek erüv kisi usay, tek közleri zıyan. Eli biz uşıp ketkende, bizden eki kuşına kalayak. Eger ol edem sol kuşınalardı suvga malıp, közine yaksa, anasınnan tuvganday bolar edi, –deydiler.

İsmayıl bulardıñ sözlerine tüsinip, yerdi karmay–karmay kuşınalardı tavıp, suvga malıp közine yagadı da, közleri ayınday bolıp aşıladı. Tek közleriniñ karaşığı aldınday bolıp kara bolmay, kök boladılar.

İsmayıl söytip atasına kaytıp keledi. Üsti–bası yırtık, közi kök bolganga atası onı tanımaydı. İsmayıl arap kız ban sogıstıñ akınnan esitip, atasına aytadı:

–Meni toydırıp, kiyindirip yiber, men bir özim arap kızın yeñermen, – deydi.

Munı aşatıp–işıtip soñ savıtlandırıp yiberediler.

Yas:

–Atıs kerekpe, alıs kerekpe, –dep kelip kışkıradı.

Kız davazınnan tanıp: –Sen İsmayıl sama tuvılsañma? –dep, soraydı.

Bular birin–biri tanıp, yas arap kızına aytadı:

–Menim kolım köterilmeydi, sen öltir atamdı. Soñ yas atasına KışKıraydı:

–Yavıñdı yeñdim, sen öltiresiñme, men öltireyimme?

Atası: –Özim öltirermen, –dep yuvırıp kelgenley, arap kızı turıp, onı kılışı man tuvraydı.

Sonda ya eline karap:

–Al aytıñız, kim künali –menme, atamama? –deydi.

Halk:

–Sıñar ulına sondaya aramlık etken edemdi öltirgen sen savapdı, – deydiler de, İsmayıldı atasınıñ ornına kaldıradılar.

İSMAİL İLE DEV'İN MASALI

Eski zamanlarda, bir han yaşarmış. Onun hanımı kısırmış. Çocuğunun olmayacağı hanın aklına bile gelmiyordu. O avlanmaya gidip, günün sonunda dönermiş. Bir keresinde han, hizmetçileri ile ava gideceği zaman, onun hizmetçilerinden birinin oğlu yalvardı:

–“Hana söyle, ben de sizinle beraber ava götürsün.”dedi.

Oğlanın babası, başta han sinirlenir diye söylemeye çekindi, sonra dayanamayıp söyledi. Han “Ne olacak sanki gelsin.”dedi. Kış zamanıydı. Çok kar yağdığı için, bunlar her tarafta av aradılar. Han büyük bir saygı gösterilerek, ortada gitti. Bir zaman sonra karşılına bir tilki çıktı.

Attılar ama vuramadılar ve peşine düşüp kovaladılar. Tilki, koşup yüksek sarp kayalığa girdi, han ile gencin babası da atları ile oraya gidecek oldular. Ama ikisinin de atları devrildi ve ikisi de atların altında kaldı. Çocuk bunu görüp, koşup babasını atın altından çıkardı.

O zaman babası:

–“Beni bırak, gidip hanı çıkar.”dedi.

Çocuk, sonra gidip hanı da atın altından çıkardı. Han o zaman evlatsız olduğu için isyan etti. Avlanmaktan vazgeçti, doğru evine gitti. Evinde de yemek yemedi, sessizce oturdu. Hanımı sordu:

–“Sana ne oldu?”dedi, o zaman han ona:

–“Sen şimdi kırk yaşındasın, bizim de çocuğumuz yok. Benim bu zenginliğim kime kalacak?”dedi. Hanımı ona:

–“Kaygılanmaya gerek yok, her ne olursa onu Allah yazmıştır. Bunun için sen Karamirza'daki ablana git kaygını anlat.”dedi.

Han yola koyuldu. Endişesinden hiçbir tarafa bakmadan gitti. Han giderken, susadı. Bir derenin aktığını gördü, atından inip, yüzünü yıkayıp, su içerken, bir kişi geldi. O kişi:

–“Ben böyle kaygılı bir adam görmemiştim, senin sıkıntın ne, söyle? Ben sana sıkıntının geçmesi için yardım ederim.”dedi.

Han kendi sıkıntısını anlattı. O kişi, hana kesesinden iki elmayı çıkarıp verdi:

–“Bu elmaların birini hanımınla ikiniz yiyin, ikinci elmayı hiç yavrulamamış dişi at bulup, kendi aygırıyla ikisine bölüp verirsin.”dedi.

Adam:

–“Seni hanımın çocuk sahibi olur, o çocuk delikanlı bir genç olur, dişi at da tay sahibi olur. O gerçek bir attır. Halk ne söylerse söylesin, sen oğlunla ben gelmedikçe isim verme.”dedi. Han gittiği yoldan dönüp evine geldi, hanıma elmanın yarısını verip yedirdi, diğer yarısını da kendisi yedi. İkinci gün yavrulamamış bir dişi at buldurup, aygırla ikisine diğer elmayı yedirdi.

Hanımı hamile kalıp, çocuk sahibi oldu. Dişi at da kulan at doğurdu. Hanın eşi, çocuğu kendisi besleyemediği için başka birinin yanına besleme olarak verdi. Çocuk orada yaşayıp büyüdü. On yedi yaşını bitirip, on sekiz yaşına bastı, ama ismi hala konmamıştı. Delikanlı ava gidecek oldu, babasına haber gönderdi:

–“Bana bir isim koysunlar, yoksa dayanamıyorum, ava gitmek istiyorum.”dedi.

Han:

–“Sabah olunca gelsin, yalnız değil üç arkadaşını da alsın gelsin. Ben yemek ve içmelik hazırlıyorum.”dedi. İkinci gün halk toplandı, hanın oğlunun adı konulacaktı. O zaman az önceki kişi bir anda geldi.

–“İsim verdiniz mi?”diye sordu.

–“Yok.”deyince, bundan hoşnut olup gence İsmail, taya da Müsir diye isim koydu.

İsmail üç arkadaşını alıp, bunlar atlarına binip, ava çıktılar. Karşılarına hiçbir şey çıkmadı. Geç olunca bunlar bir dağın dibine gidip konakladılar. Ertesi sabah İsmail arkadaşlarına, dördümüz dört tarafa gidelim, o zaman uğursuzluğuzu, kimden dolayı av bulamadığımızı biliriz. Ben kibleye doğru gidiyorum, işte şu dağın başına çıkacağım.”dedi. Dağın tepesine çıkınca, oradan her yer görünüyordu. Baktı ki çok uzakta çadırla kuruyorlar.

İsmail onları ak kuğu gibi görüp, onlara yaklaşayım diye dağdan indi. Yaklaşınca, ak kuğu yerine, on ak çadır göründü. Bu hangi halkmış diye çadırların yanına gitti. Bütün bu çadırların içinde bir çadır rahat, çok temizmiş ve sadece onda at bağlayacak bir yer varmış. O çadıra gitti, orada babası ile annesi ve bir kızdan başka kimse yokmuş. Genç çadıra girmeden bekledi. Annesi kızını kimin geldiğini öğrenmek için yolladı. Kız çıkıp, gencin elini tutunca, gencin aklı gidip bayıldı. Onu ayıltınca kız sordu “Niye bayıldın?”dedi.

Genç:

–“Senin güzelliğini görünce aklım gitti.”dedi.

Kız ve genç birbirine âşık oldu ve genç kızı kendi evine götürmek istedi. Kız:

–“Benim babanım başka bir evladı yok, sen evine gidip babanı bize yolla. Eğer kabul edip beni sana verirlerse, seve seve gelirim, vermezse de kaçırım.

Sonra genç eve girmeden gitti. Kız ona bir nişan verecek oldu, ne vereceğini bilemedi, kollarındaki iki bileziği verdi. Genç evine döndü, ama kız hiç aklından kıçmadı.

Genç hiç kimseye hiçbir şey söylemedi, yemek yemedi, su içmedi, hasta adam gibi yürüdü. Babası ve annesi sana ne oldu diye sordular, ama genç onlara hiçbir şey anlatmadı. Az önceki üç arkadaşı da onunla döndüğü

halde onlar da bir şey söylemedi. Az önceki üç arkadaşı onunla dönüp geldiler ve genç onlardan birine kendisinin sırrını söyledi ve bu sırrı babasına söyledi.

Arkadaşı, gidip babasına söyleyince, babası çok sevinip, araba hazırlatıp, gence gideceği yeri tarif ettirdi. Genç anlattı, babası yola düşüp gitti. Kız da annesine bütün olanları anlattı ve razı olsanız da olmasanız da ben o gençle evleneceğini dedi.

Kızın annesi, durumu babasına da anlattı, çok iyi biri olduğunu anlattı, ama zengin mi fakir mi olduğunu bilmiyorlardı. O zaman kızın babası:

–“Ben onu bilmiyorum, tanımıyorum, bilmediğim birine kızımı vermek yanlış değil mi? Halka ayıp olur.” diye çadırları toplayıp, başka bir yere gitti.

Gencin babası gelince, çadırların olmadığını, sadece kül tepelerinin kaldığını gördü. Babası dönüp genci, yalancı çıkmasından dolayı arazladı. O zaman genç Müsir atına binip, kız yerin üstünde ise ben onu bulup getireceğim deyip, gitti. Gidip az önceki dağa çıkıp bakındı. Baktı ki araba izleri kible tarafına doğru gitmiş. Genç de o izleri takip etti.

Uzun süre gittikten sonra bir ev gördü, oraya gidip bir haber öğrenmek istedi. Gitti, evde sadece zalim bir ihtiyar vardı. Eve girmek için bir giriş aradı, ama onun başka bir girişi yoktu. Genç, kilide tekme attı, kilit dağıldı. Kapıyı açıp girince ağlayan bir ses duydu. İkinci kapıyı açıp baktı insan yok, üçüncü kapıyı açınca, bir kızın saçını kesmiş, oturup ağladığını gördü. Kız genci görüp çok şaşırdı. Genç ona niçin ağladığını sordu. Kız:

Kız “Benim yedi kardeşim var, mutlu mesut yaşıyorduk, işte böyle bir günde, bir dev beni istemeye geldi, kardeşlerim vermeyince, onlar savaşımaya başladılar. Ben bugün rüyamda gördüm, benim küçük kardeşlerimi devler öldürüyormuş, işte onun için ağlıyorum.”dedi. Genç gidip devleri yok etmek istedi. O zaman gence şöyle söyledi:

–“Benim kardeşlerim çok katı yüreklidir, kibirli kişiler, senin buraya girdiğini öğrenirlerse, ben bir şey yapmışım gibi, benim başımı keserler, sen bana bir işaret bırak.”dedi.

Genç büyük bir taş kılıcı ile ortadan ikiye ayırıp:

–“İşte bunu kardeşlerine gösterirsin.”dedi.

Genç yola devam etti, geldi, büyük bir savaş vardı. Az önceki genç, devleri söyle deyip öldürmeye başladı, kalanları kaçıp gitti. Gece olunca kızın kardeşleri yaşadıkları yere döndüler. İsmail ayrı gitti. O zaman altı kardeşinin küçüğü ağabeylerine söyledi:

–“İnsan kendine yapılan iyiliği bilmezmiş dedikleri doğruymuş. O genci niçin getirmediniz buraya, o olmasa bizim hepimiz ölecektik.

Ağabeyleri İsmaili de getirip, her şeyi sorup öğrenip, onu hoşnut etmek istediler, kız kardeşlerini ona vermek istediler.

İsmail söyle söyledi:

–“Eğer kız kendisi razı ise alacağım, onun kendine sorun. Kızı getirip sordular. Kız kabul etti. İsmail kızı dönüp alacaktı, az önceki kızın peşine düştü. İsmail uzun süre gittikten sonra Arap devinin yerine girdi. O dev çok güçlü her kim olursa olsun öldürmüştü. İsmail’in geldiğini görüp, Arap dev silahını alıp, onun karşısına çıktı.

Arap devi

–“Bugüne kadar benim yurduma hiç kimse gelmedi, ben seni öldürmezsem olmaz.”dedi.

İsmail “Öldür, ben ölmeye geldim.”dedi.

Dev “Kılıç mı gerekiyor, kavga mı gerekiyor?”dedi.

–“Kavga.”dedi, bu cevapla dev başladı. Arap devı vurdu, İsmail zar zor kendine geldi. İsmail vurunca, Arap devı yere yığıldı. Yere yığılınca, papağı uçuş gitti, o zaman onun kadın olduğunu anladı. Arap devı kalkıp İsmail’e:

–“Benim bulmak aradığım buydu, bana bunun gibi bir koca gerek. Artık ben sensiz olamam, sen beni almazsan, iyileşmezsin, sana faydam olur.”dedi.

İsmail onu aldı ve ikisi karı koca olup gittiler. Aradığı kadının peşinden uzun bir süre gittikten sonra bir köye ulaştılar. O köyde en fakir görünen eve gidip attan indiler. O evde yaşlı bir çift yaşıyormuş. Onlar, hiç bir şeyleri olmadı için, misafirleri saygı ile ağırlayamayınca çok mahcup oldular. Ama genç ile kız:

–“Siz üzülmeyini, bizim derdimiz yemek içmek değil, sabah erkenden gideceğiz.”dediler.

Köyle ilgili bilgi aldılar. O zaman ihtiyar kadın söyledi:

–“Bizim köye yakın zamanda bir han geldi, onun çok güzel bir kızı var. O kızı bu sıralar bizim han alacak. Bu gece çeyiz olacak, eğer isterseniz, ben sizi oraya götüreyim.”dedi. Bunlar:

–“Yok, biz gitmeyeceğiz, siz kendiniz gidin.”deyip ihtiyar kadına Arap kızı bir avuç altın verdi, genç onun koluna iki bilezik taktı ve:

–“Düğündeki insanların hepsinin ellerini sıkarsın.”dedi.

İhtiyar kadın sevinerek gitti ve düğüne gelen herkesin ellerini sıktı. Kıza gelince, kız kendi bileziklerini yaşlı kadının kolunda görünce, onu evin ikinci odasına götürüp sordu. Yaşlı kadın evine gelen misafirlerle ilgili konuştu. Kız bunların kim olduğunu anlayıp yaşlı kadına:

Ben şimdi düğünden ayrılamam, geç olunca buraya gelsinler.”diye tembiyledi.

İhtiyar kadın evine dönüp bu haberi götürdü. Gece olunca genç ile Arap kızı düğün evine gittiler. Bunların önüne koşuşan çocuklar çıktı. Arap kızı kesesinden bir avuç akçeyi çıkarıp çocukların önüne saçtı.

Düğündeki, büyüğü küçüğü herkes, akçeyi almaya çalıştı. O sırada bunlar kızı ata bindirip gittiler. Aradan biraz zaman geçince han kızın olmadığını farkedip peşlerine asker gönderdi. Gelen askeri gören Arap kızı onlara doğru gitti. Onlarla tek başına savaşıp, onları yendi.

Askerler de yollanan adamlara olanları görüp, kendileri kurtarmak için kaçtılar. Kaçıp giden genç ile kız, uzun süre gittikten sonra Arap kızının yaşadığı yere ulaştılar. İsmail, Arap kızının kalmasını istedi ama Arap kızı kendisi buna razı olmadı. O zaman İsmail:

–“Baban ve annenden helallik iste, eğer onlar razı olursa ben seni de götüreceğim.”dedi. Arap kızı babasından helallik alıp, bunların hepsi beraber gittiler. Bunlar gidip, az önceki geçen yedi kardeşli kızın evine ulaştılar.

Bu kızı da alıp, dört kişi olarak yola koyuldular. İsmail yurduna ulaşır, çadır kurup yaşamaya başladı. Çadırı görenler şaşırıp, bu kimmiş diye şaşırdılar. Yurt olan yerde, kahraman olur deyip, biri hazırlanıp gidip öğrenmeye niyetlendi. Gelince İsmail'i tanıdı. İsmail o adamla, kendisinin geldiğini babasına söyledi. Babası ve annesi çok sevinip, onlar evlerine gelirken, Arap kızı gence:

–“Bizi doğrudan babanın evine götürme, başka yere götür, sonra toplanırız.”dedi.

Söylediği gibi yaptılar. İsmail'in annesi birgün, gelinlerimi gidip göreyim diye çıktı, sonra kocasına da söyledi. Kocasını da gelinleri görmek istedi, kızları görmesi ile onlara âşık olup, oğlunu öldürmeyi düşündü. Evine dönüp herkese de söyledi:

–“İsmail'i öldürecek olana mal vereceğim, zenginlik vereceğim.”diye buyruk saldı.

Ama onu öldürmeye hiç kimse razı olmadı. Sonra babası oğlunu yedi kulaçlık bir kementle bağlayarak öldürmek için çağırdı. Arap kızı İsmail'e, babasının onu kötü bir şey için çağırdığına söyledi. Ama İsmail buna inanmadı. Babasının yanına gelince, babası:

–“Seni çok iyi bir yiğit olduğunu söylediler. Sen yedi kulaçlık bir kementi koparabilir misin?”diye İsmail'i bağladı. Ama İsmail onları koparıp, değil kementi, yedi kulaç zinciri de koparırım dedi.

Babası yine düşünüp başka bir şey buldu:

Oğlunun geldiği yola çukur kazıp, oraya düşürüp öldürmek istedi. Onu çağırınca, Arap kızı İsmail'e kendisinin küçük meske cinsi köpeğini verdi. “O nereden giderse sen de oradan git.”dedi. Genç meske köpeği önden gönderip arkasından gitti. Meske köpek taşla bastı, genç de öyle yaparak babasının evine geldi. Babası yine düşündü. Genç saf bir şekilde, babasına bakarak gülüp:

–“Sen beni hiçbir şekilde öldüremezsın. “dedi. Ben sadece yayımın bağına koparamam, diğerleri benim için kıl bile değil.” dedi.

Babası emrindekilerden birini gönderip, gencin yayını çaldırıp getirtti ve genci çağırttı. Arap kızı yine babasının kötülük yapacağını söyledi. Genç, onu dinlemeyip gitti. Babası genci yayın bağı ile bağlayıp, büyük bir ateş yaktırdı. Büyük bir demiri ısıtıp, gencin gözünü kör ettirdi. Sonra kör oğlunu, az önce bahsi geçen dağın arkasına bıraktı ve kendisi üç gelinine gitti.

Arap kızı, İsmail'e bir şey olduğunu anlayıp, silahını alıp kendiliğinden kapı önüne çıktı. Bakti ki gencin babası geliyor. Kız ona: “Gelişin, ölüşündür!”diye haykırdı.

Gencin babası dönüp, kendi yerine askerini yolladı. Arap kızı, askerle savaşımaya başladı. Az önce İsmail'in bırakıldığı yerde bir çukur varmış. Oradan iki güvercin gelip, su içerken birbiri ile konuştular:

–“Bu kişi çok iyiymiş, sadece gözleri haraptır. Şimdi biz uçup gidince, bizden iki tüy kalacak. Eğer o kişi bu tüyleri suya batırıp, gözlerine sürerse, annesinden doğmuş gibi olur.”dedi.

İsmail bunların sözlerini düşünüp, yerdeki tüyleri bulup, suya batırarak gözüne sürdü ve gözleri eskisi gibi açıldı. Ama gözlerinin rengi eskisi gibi siyah değildi, mavi olmuştu.

İsmail, daha sonra babasının yanına döndü. Üstü başı yırtık, gözleri mavi olunca babası onu tanıyamadı. İsmail Arap kızıyla savaştığını duyup, babasına şöyle dedi:

–“Beni doyurup, giydirip gönder, ben tek başıma Arap kızını yenerim.”dedi.

Bunu yedirip içirip sonra silahlandırıp gönderdiler.

Genç:

–“Vurmak da dövüşmek de gerekmiyor.”diye gelip haykırdı.

Kız onu sesinden tanıyıp: Sen İsmail değil misin?”diye sordu.

Bunlar birbirini tanıyınca, genç, Arap kızına şöyle dedi:

–“Benim elim varmıyor, babamı sen öldür.” Sonra genç babasına sinirlendi:

–“Düşmanını yendim, sen mi öldüreceksin, ben mi öldüreyim?”

Babası: Kendim öldürürüm.”deyip gelmesi ile Arap kızı kalkıp onu kılıcı ile doğradı.

O zaman halkına bakıp:

–“Söyleyin, günah kimin, benim mi babamın mı?”dedi.

Halk:

–“Biricik oğluna, bu kadar kötülük yapan bir adamı öldürmekle sen sevap işledin.”deyip, İsmail’i babasının yerine geçirdiler.

Ç. AŞK MASALLARI

39. MECNUN EM LEYLADİÑ HABARI

Burın–burın zamanda bir bay kisi özinin pişesi men yaşatagan bolgan. Olarda bala bolmaptı. Olardıñ Alladan tilemegen küni bolmagan. Bir kün pişesi bayına bala bolganıñ bildiredi, tek uvılma, kızba–onı bilmeydiler. Sonda bayı, koy soyganda iş mayında bolatagan yılavıktı alıp, ortada yanıp turgan otka taslamaga oylanadı. Sonda pişesi de kızıkısnadı. Eger yılavık tars dep atılsa, suvı şaptırılma uvıl tuvmaga kerek boladı, eger ol pısıldan yarılma, suvı şaptırılmasa, kız tuvmaga kerek dep balaydılar.

Yılavıktı kızuvga taslaganda, ol pısıldan yarıladı. <<kız tuvayak eken>>–dep muñayadı bayı. Sonda bişesi süyingenin bayına bildirmeydi, Koy sonı, alla biledir dep, bayınıñ köñilin avlamaga şalıladı. Togız ay, togız kün ozgan soñ baydıñ pişesi kız tabadı. Kıyılğan kasları yay kimik, karagan közi egiz yuzimdey, yuzi nur tögilgen kün kimik bolıptı. Kırk tuvarı kırkına şıkkanda, ata–anası üyken toy etedi. Sav halkın, ataklı yıravların şakıradı, keñes etedi. Kızına Layla dep at tagadı. Sol toyda boza işken, teñleri men keñesken mıyığın örge şıyratkan, tisin taska kayratkan tilinnen bal tamdırgan atkan kara

ayırğan koñısı bolıp yaşığan Dosım degen bolıptı. Ol, besikke tüsken erüv kızga köz salıp,<<Ulım kosayga keling erüv>> dep oylanadı.

Dosım da keleli bolğanlı köp zaman bolmaptı. Uvılı kosay tuvganda, Dosım halkın şakırıp, yıldışılarına at şaptırıp, davılbazların oynatıp üyken toy etken. Kosay bek akıllı em ıspayı bala bolıp şıgadı. Mektepte okıganda onıñ aldına birev de şıkpaydı. Oga on dört yas tolıp –tolmay, onda süyimlik otı yanıp baslaydı. Okıganı alla kayda kaşıp, eki közin yuzinnen nurı tögilgen Layladan alıp bolmaydı. Tursa da, yurse de, yatsa da yuregi kan kusadı. Layladı körgesi kelip turadı. Okuvdı kırpuvga kıştırıdı, yureginiñ basında güldey yangan, tamagınnan işkey suvı köringen Layla boldı. Kedege as ta barmadı, onnan uyku da kaştı, kün sayın ol sarı altınday bozardı, kaygı bastı. Onı körgen Layla da ne eteyegin bilmedi. Halk körmegey, bilmegey edi dep, kız yasırıp–yasırıp közin yaska atadı: Koşay bir sama karasa eken. Yok. Olardıñ nazarları uşlaspadı. Ekevi eki yerde yanadı, süyim uşkınları ot bolıp lavlaydı, tek bir–birin yıldıtpaydı. Deris bitip, tıska şıkkanda, Kosay man Layladıñ közleri ras kelip kaldılar. Yurekleri kabından şıkkanday boldılar, közleriniñ nurları tañ bozarıp atkanday, turgan turısları yazlıktagı eki üldey, köz yasları tañgı şıktay, oylayaksıñ eki ıncı dep. Bir birisine kaytıp ımtılğanları da bilmediler, soñ eslerin yıyıp, külemsilediler. Dunıyada bular tek özleri ediler. Bu süyimlik vakıtı berisin de muttırdı. Bolsa da Layla yigerlenip: <<Kosay saga ne boldı?–dep soradı. Şırayıñ seniñ ak ayran>>. Sensiñ menim yuregim. Sen yok yerde, mende yurek yok. Meni ölgen, yok dep koy, Laylam>>,-deydi Kosay.

<<Tüsten soñ men kıymaslarım man bavla kızırayakpan, kellersiñ, yurek mayın>>,-deydi kızda.

Bavda Kosay man Layla köp kızıradı, yuregin aşıp söyleydiler, tek süyimine erkinliğı yogın bilip, bir birisin erekte turıp, küymege amalsız boladılar. Ertesi kün Layla, Kosay yarakıl bolğan, katı avırğan, ata–anasın kaldırıp dalaga şıgıp ketken, bas avıruvı Layladı süyuv dep esitken, sol

künnen alıp Kosayga mecnun degenler. Mecnunniñ ketkenin esitken Layla da katı avırıydı. Atası man anası aya–küye boladılar. Olar atagı şıkkın yarakşılardı, emşilerdi şakırtadı, avıruvdı tez sav etetagan ölenlerdi izletip ekeldirtediler, kızga sonnan darmanlar eti pişirtip, savlığınıñ Kerin şegediler.

Köp zaman ketip–ketpey, Layla sav boladı. Yuzine külki enedi, şırayı kün közine yagnagan güldey, kızaradı, beli talday mayısıp, turgan bir suvret edi. Ne şaklı ıspayı bolsa da, sıluvlığı suvdan sıltırasa da, Layladıñ derti Mecnunda edi. Kızdın sırtı yır boldı, avaşada közlerinnen incı tökti, közleri terezede boldı, uykılsa da tüş körip, seskenip turatagan boldı. Yemege berilgen bal da, bavda etken yal da kıymaslardıñ karavı, ata–anadıñ yaravı Laylaga Mecnundı uttırıp bolmadı. Uşkan kustan, esken yellan, saparşıdan, elşiden Layla hat kütti, üzbedi ümitti. Anası Layla man kosılıp kaygırdı, kızınıñ avıruvın özine aldı. Ol kızınıñ sırtın bilip, bayına bildirdi. Kızdın atası kaarlandı, askerdi yıyıp, sogıska ezirlendi

Sogıs baslanganşa, Mecnunniñ atasına hat yazdırdı. Onı okıtkan Mecnunniñ atası aguv işkendey boldı, keñ dunıyası tar boldı. Aşuvınnan kan kustı em keledi. Mecnundı ayagın kolın bugavlap taslamaga borışılı boldı. <<Köz tiygen, benim ulım bek akıllı em sıluv yigit edi>>,–dep oylandı.–<<Kim eken onı söytip yakkan?>>

Hattı okıgan Mecnunniñ atası, edemlerin yiberip, Mecnundı üyken yapannan izletip, taptırtıp ekeliy, sogıs etip koyar. Layladıñ atası dep, zikdanga taslattı. Anası man atası, yanı avırıp, oga dep elşilerdi şakırtıp karattı, ama Mecnun kün sayın kar kimik iridi, şeşekeydey solıdı, sorgaydı, ölüm elge keledi– onın yüreginde Layla edi. Yurek otı Mecnunniñ bugavların iritti, onı azarlıkka, erkinlikke algasattı, issi yazda suvsaganday ol Layadı körgisi keldi. Allasın ekserdi, zindannan şığıp tagı da şölge kaştı. Layladı körermen dep sendi. <<Suyikli Layladı bir körsem eken>>, –dep talpındı Mecnun.

Mecnun söytip yuregen zamanlarda, Layla üyge kaytıp barayatırğan zamanda, onıñ aldınnan Salim degen bir yigit şıgıp, Layladı yaratadı. Avılda üyken habar yayıladı. Birevler Salim degen bay yiyitke küyevge şıkkannın durıs körediler, baskaları Layladı kızganıp, oga yanı avırıp:<<Mecnun ne bolar ki?>>—dep oylaydılar. Eki oylı bolğan Layla tağıda bek avırıydı. Suv yetpegendey güldey Layla solıydı, sargaydı, onın oyınnan yarakıl Mecnun taymaydı. Onın şaytallı bolıvın öziniñ süyiminnen köredi.

Kün yıladı, tün yıladı anası

Sav etalmay yalgız öksen balasın.

Sav etsin dep ana yurek talasıp

Köp tiledi ezizimniñ süyim salğan yarasın.

Sırın şeşpege amalsız bolğan Layla:

<<Kara kiyip seniñ üşin,

Yan beremen özim üşin,

Mecnun ölip köremen.

Ömirime yalgız özim töremen>>.—

dep ökinişli yılaydı anasına.

<<Totıgustay yurisimdi küsersiñ

Yaralanıp tuzagımga tüsersiñ...>>

Kaygısın yenalmay yurgen Mecnundı atası şölden tavıp tağı da üyge ekelip, kaabaga yiberip, sav bolmaspa eken dep oylanadı. Ama Mecnun onda tek Layladı aytıp yırlap yuredi. Onı esitken halk öz ellerine kaytıp barıp, Mecnunniñ süyimi akında üyken habarlar etediler. Söytip, Mecnun tağı da yapanga şıgıp, ayvanlar man doslasıp, yaşaydı. Bir kün onı bir Napal degen bir ańşı köredi. Mecnunga yazığı iyip, ol anga da yurmey, onı man dos bolıp

Kaladı. Mecnunnın kaygısın bölip, oğı yahşılığın etpege oylaydı. Layladıñ atasına kızın bersin Mecnunga dep habar yibertedi, ama razılık kemleydi. Sonda Napal özinin askerin Layladıñ atası man sogıspaga şakıradı. Olar bir birisin yenip bolmaydılar. Sonda Mecnun tūs köredi eken. Tusinde Layladı atası öltirmege süyedi, nege dese Napaldı yenalmayagın bileği. Yenilemeñ dep korkıp, onı namıs körip Layladı sama öltireyim yavga bergenşe, dep oylanadı. Mecnun tūsın Napalga bildiredi. Napalda korkıp, sogıstı toktatadı. Kaytıp kelseler, Mecnun öyinde yok boladı. Ol tagı da yapanga şıgıp ketedi. Mecnunga bir pakır rasadı. Ol Layladıñ atası turgan yurtın taslap, ormanga köşip bildiredi. Özi bolsa, akşasın Napaldıñ edemlerine aldırıp, tilenşi şıgadı. Sonda Mecnun, sol pakırğa oga Laylaga barıp öziniñ akında aytkanın tileydi.

Yuregi onıñ yalgızlıktan küyedi de

Şol boyında kızıra turıp, seni süyedi de

Eki süygendi kasuvdan artık iygi zat bolmas dep oylangan Layladıñ artına karap yol aladı. Mecnun bolsa, kızıra–kızıra taslanıp kalgan bir yurtka keledi, onda ol bir iytti köredi, onı man oltırıp turganda bir yolavşı Mecnundı tanıp:<<Sen iyt pen ne etip turasıñ?>>–dep soraydı. Sonda Mecnun iyt bir yan ekenin bildirip, oga edemnın yazığı şıkpaga keregin aytadı. Sol arada pakır kart Laylaga barıp Mecnunniñ akında habarlaydı. Layla süyinip kartka savkat em hat yazıp beredi. Kart onı Mecnunga ekeledi. Mecnun yavap yazadı. Layla onı okıp közlerinnen kanlı yaslar akkanın bileği, ol mukayat ta oylanadı. Mecnundı atası tavıp, uyge kayt dep tileydi. Üyde kelgende atası Mecnundı Napaldıñ kızına üylendiryek boldı. Toy keşe Mecnun alayak kızdı kaldırıp, tagı da kaşıp ketedi. Layladıñ atası Salim degen bir kişige üylendirmege dep toy etken keşe, Salim katı avrıydı, Layla da sol keşe kaşıp şölge ketedi, sonda ol Mecnundı tavıp körisedi. Mecnundan ayrıldık dep, atası man anası kaygı basıp ölediler. Onı Mecnun tūsinde köredi, soñ bir kün Layladı üyine kaytıp ata–anasınıñ kabırların tavıp yılaydı. Mecnunniñ bu kaygısına kosım boladı.

Sol kaygı man Mecnun akılın tevecedi, onıñ sonday elge kelgeni Layladı da süyim otında küydiredi. Aytadılar, Layladıñ anası bozlap turganda, Mecnun atası man anasınıñ kabırın kaldırıp, Laylaga essiz, ama Mecnunga alal kızga keledi dep. Sonda Layladıñ atası man anası ekevin de bir kepinge orap, bir kabırğa kömgenler. Süyimge alallığı eki baladı koskan. Halk sonda süyimi bir birine allalar kosılmaga keregin Alla da biledi eken dep, sosı bolıp turgan is kудaydıñ küşi dep oylanarlar.

MECNUN VE LEYLA'NIN HABERİ

Çok eski zamanlarda, bir bey ve hanımı yaşarmış. Onların çocuğu yokmuş. Onların Allah'a yalvarmadığı gün yokmuş. Bir gün hanımı, beyine çocuk olduğunu haber verdi, ama kız mı oğlan mı olduğunu bilmiyorlarmış.

O zaman beyi, koyun kesince iç yağında olan yılavıkı alıp, ortada yanan ateşe atmayı düşündü. O zaman hanımı da heyecanlandı. Eğer yılavıkı tars diye sıçrayıp, suyu sıçrarsa oğlan olması gerek, eğer o fısıldayıp yarılrsa, suyu sıçramasa, kız doğması gerek dediler. Yılavıkı kora koyunca, o fısıldayıp yarıldı. "Kız doğacakmış" deyip, beyi üzüldü.

O zaman hanımı sevindiğini kocasına belli etmedi, bırak bunu Allah bilir diyerek, kocasının gönlünü almaya çalıştı.

Dokuz ay dokuz gün geçtikten sonra beyin hanımı bir kız sahibi oldu. İncecik kaşları yay gibi, bakan gözleri yüzünün ikizi gibi, yüzü de nur akan bir güneş gibiydi. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra, anne ve babası büyük bir eğlence düzenlediler.

Yaşayan halkı, önemli ozanları çağırıp, onlara akıl danıştılar. Kızına Leyla diye ad koydular. Bu eğlencede boza içerek arkadaşları ile konuşan,

bıyığı yukarı doğru olan, dişleri görünen, dilinden bal damlayan, aktan karayı ayıran komşusu Dosım diye biri varmış. O, beşikteki güzel kıza köz koyup “Oğlum Koşay’a gelin olmaya uygun” diye düşündü.

Dosım da gelmeyeli çok uzun zaman olmamıştı. Oğlu Kosay doğunca, Dosım halkı çağırıp, yilkıcılarına at yarışı yaptırıp, davulbazlarını oynatıp, büyük bir eğlence düzenledi. Kosay çok akıllı ve güzel bir çocuk olup çıktı. Mektepte okurken onun karşısına kimse çıkmadı.

Onun on dört yaşı dolar dolmaz, onda sevda ateşi yanmaya başladı. Okuma hevesini Allah nereye kaçırdıysa, iki gözünü yüzünden nuru dökülen Leyla’dan alamadı. Dursa da, yürüse de yüreğini sıkıntı kapladı. Leyla’yı görme isteği geldi. Kosay, eğitimi bıraktı.

Yüreğinin başında gül gibi yanan, damağından içtiği suyu görünen Leyla’ydı. Oğlanın iştahı da uykusu da kaçtı, onun rengi sarı altın gibi oldu ve o kaygılandı. Onu gören Leyla da ne yapacağını bilemedi. Halk görmeyecek, bilmeyecek diye, kızın gözü gizli gizli yaşla doldu.

Koşay biraz daha bakmış. Yok. Onların bakışları karşılaşmadı. İkisi de iki yer de yandı, onlarda sevda ateşi alevlendi, ama birbirine belli etmedi. Ders bitip, dışarı çıkınca, Leyla ile Koşay’ın gözleri birbirine denk gelip öylece kaldılar.

Yürekleri kabından çıkacak gibi oldu, gözlerinin nuru tan olup atmış gibiydi, ayakta duruşları yazlıktaki iki üldey, gözyaşlarından çıkan yaşlar iki inci dedi. Birbirine dönüp bakınca da bilmediler, sonra akıllarını toplayıp, gülümsediler.

Dünyada sanki sadece bunlar vardı. Bu sevda bütün zamanı unutturdu. Böyle olunca Leyla hazırlanıp: “Koşay sana ne oldu?” diye sordu. “Senin yüzün ak ayran gibi. Sen benim yüreğimsin. Senin olmadığın yerde, benim yüreğim yok. Bana ölüm yok diye bırak, Leylam” dedi Koşay.

Kıza “Uykudan sonra ben arkadaşlarımla bağda dolaşacağım, gelirsın, yürek yağım.”dedi. Bağda Leyla ile Kosay uzun uzun dolaştılar. Birbirlerine yüreklerini açtılar, ama sevdalarının sonunun olmadığını anlayıp, birbirinden uzak durup, çaresiz acı çektiler.

Ertesi gün Leyla, Koşay aklını kaçırdı, çok hastalandı, anne ve babasını bırakıp bozkıra çıkıp gitti. Baş ağrısı Leyla’yı sevmiş diye işiten, o günden sonra Koşay’a Mecnun dediler. Mecnun’un gittiğini duyan Leyla da çok hasta oldu. Annesi ve babası çok üzüldüler. Hemen harekete geçen muhafızlar, tabipleri çağırttı, hastalığı hemen iyileştiren büyücüler buldurup getirttirdiler, kıza bununla ilaçlar yaptırıp, sağlığına kavuşturdular.

Çok zaman geçer geçmez, Leyla iyileşti. Yüzüne gülümseme geldi, yüzü güneş gözüne parlayan gül gibi, kızardı, beli dal gibi yağlanıp duran bir suretti. Ne kadar güzel olsa da, su gibi oluşu, sudan şırıllasa da, Leyla’nın aklı Mecnun’daydı.

Kızın sırrı şarkı oldu, her zaman gözlerinden inci döktü, közlerine uyku girmede, uyusun da rüya görüp, sıçrayıp uyandı. Yemeğe verilen bal da, bağda yaptığı yemek de arkadaşlarının biriciğı, anne ve babasının derdi Leyla’ya, Mecnun’u unutturmadı. Uçan kuşdan, esen rüzgârdan, sefere çıkanlardan, elçiden Leyla yazı bekledi, ümidini yitirmedi. Annesi Leyla ile birlikte kaygılandı, onun derdini kendisine aldı. O kızının sırrını öğrenip, kocasına bildirdi. Kızın babası çok öfkeleni, askeri toplayıp, savaşa hazırlandı.

Savaş başlamadan önce, Mecnun’un babasına hat yazdırdı. Onu okutan Mecnun’un babası zehir içmiş gibi oldu, geniş dünyası dar oldu.

Sinirinden kan kustu ve geldi. Mecnun’un ayak ve ellerini bağlamaya borçlu oldu. “Göz değdi, benim oğlum çok akıllı ve saygılı bir yiğitti.” diye düşündü. “Onu bu hale getiren kimmiş?”

Hattı okuyan Mecnun'un babası, adamlarını gönderip, Mecnun'u büyük bozkırda takip ettirdi, onu buldurup getirtti. Leyla'nın babasının dediği gibi zindana attı. Annesi ile babası, yine üzüлp, ona elçileri çağırıp izletti, ama Mecnun her gün kar gibi eridi, çiçek gibi soldu, ölümü yaklaştı, onun yüreğinde ise Leyla vardı.

Yüreğindeki ateşi buğlarını eritince, onu özgürlüğe kavuşturdu. Sıcak yaz günlerinde susayınca onu Leyla'yı göresi geldi. Allahını düşündü, zindandan çıkıp yine bozkıra kaçtı. Leyla'yı görürüm dedi. "Sevdiğim Leyla'yı bir kez görseydim." diye Mecnun dolaştı.

Mecnun'un bu şekilde dolaştığı zamanlarda, Leyla da eve dönerken, onun karşısından Salim diye bir yiğit çıkıp, Leyla'yı beğendi. Köye büyük bir haber yayıldı. Birileri Salim adlı bey yiğidin damat olmasını doğru buldular, başkaları ise Leyla'ya kızıp, ona üzüлp: "Mecnun ne olacak ki?" diye düşündüler. İki arada kalan Leyla yine çok hastalandı. Su yetmeyince, gülün solması gibi Leyla soldu, sarardı, onun düşüncesinden aklını yitiren Mecnun çıkmadı. Onun delirmesinin sebebi olarak, kendisine olan sevdasını gördü.

Gündüz ağladı, gece ağladı anası

Sağ olmuyor yalnız büyüyen çocuğu

Sağ etsin deyip ana, yürek telaşlanıp

Çok yalvardı azizimin sevda salan yarasına

Sırrını saçmak istemeyen Leyla:

"Kara giyinip senin için

Can vereyim kendim için

Mecnun'un öldüğünü göreyim.

Ömrüme yalnız kendim töreyim"

-diye annesi, pişmanlıkla ağladı.

“Tavuzkuşu gibi yürüyüşümü görürsün

Yaralanıp tuzağıma düşersin...”

Kaygılı bir şekilde dolaşan Mecnun’u babası, bozkırdan bulup yine eve getirirken, Kaabaga gönderip, iyileşmezmiş diye düşündü. Ama Mecnun orada sadece Leyla’nın şarkısını söyleyerek yürüdü.

Onu duyan halk kendi yurtlarına dönüp, Mecnun’un sevdası hakkında büyük haberler yaydılar. Bu şekilde Mecnun yine bozkıra çıkıp, hayvanlarla dolaşıp, yaşadı.

Onu bir gün Napal isimli bir avcı gördü. Mecnun’a acıyıp, o adam ava gitmeyip kalıp Mecnun ile arkadaş oldu. Mecnun’un üzüntüsünü azaltıp, onu iyiliğine olanı yapmayı düşündü. Leyla’nın babasına, kızını Mecnun’a versin diye haber göndertti, ama kabul edilmedi. O zaman Napal kendi askerlerini Leyla’nın babası ile savaşmaya çağırdı. Onlar birbirini yenemedi.

O zaman Mecnun bir rüya gördü. Rüyasında Leyla’yı babası öldürmek istedi, sebebi ise Napal’ı yenilmeyeceğini anlamasıydı. Yenilirim diye korkup, onu namus gibi görüp Leyla’yı yabancı biri alacağına, öldüreyim diye düşündü.

Mecnun gördüğü rüyayı Napal’a söyledi. Napal da korkup, savaşı durdurdu. Dönüp gelseler, Mecnun evinde yoktu. O yine bozkıra gitti. Mecnun’a bir fakir rastladı. O Leyla’nın babasının olduğu yurdu bırakıp, ormana göçtüğünü söyledi. Kendisi ise, akçelerini Napal’ın adamlarına kaptırıp, dilenci olmuştu. O zaman Mecnun, o fakire, Leyla’ya gidip kendisinin hakkında konuşmasını istedi.

Yüreği onun, yalnızlıktan yandı da

Şu bölgede dolanıp, seni sevdi de

İki seveni kavuşturmaktan daha iyi bir şey olmaz diye düşünüp Leyla’nın arkasında, yola düştü.

Mecnun ise dolaşı dolaşı, terk edilmiş bir yurda geldi, orada bir köpeği gördü, onunla oturan bir yoldaş Mecnun'u tanıyıp: "Sen köpekle ne yapıyorsun?" diye sordu. O zaman Mecnun köpeği yanına alacağını bildirip, ona adamın ovayı çıkması gerektiğini söyledi. O zaman ihtiyar fakir, Leyla'ya gidip Mecnun'un hakkında haberler verdi. Leyla sevinip, hediye ve hat yazıp verdi. İhtiyar onu Mecnun'a getirdi. Mecnun cevap yazdı. Leyla onu okuyunca, gözlerinden kanlı yaşlar döküldüğünü anladı, o sakince düşündü. Mecnun'u babası bulup, eve dönmesini istedi. Eve gelince, babası onu Napal'ın kızı ile evlendirecekti.

Düğün gecesini, Mecnun alacağı kızı bırakıp, yine kaçıp gitti. Leyla'nın babası, Salim denilen kişiyle kızımı evlendireyim diye düğün yaptığı gece, Salim çok hastalandı, Leyla da o gece kaçıp bozkıra gitti. O zaman Mecnun'u bulup görüştü. Mecnun'dan ayrıldık deyip, annesi ve babası kaygılanıp öldüler.

Onu, Mecnun rüyasında gördü, sonra bir gün Leyla'yı evine getirip, babası ve annesinin mezarlarını bulup ağladı. Mecnun'un bu üzüntüsünü paylaştı.

Bu üzüntü ile Mecnun aklını yitirdi, Leyla'yı da sevda ateşinde yaktı. Dediler ki, Leyla'nın annesi ağıt yakarken, Mecnun babası ile annesinin mezarını kaldırıp, Leyla'ya akılsız ama Mecnun'a helal kıza geldi dedi. O zaman Leyla'nın babası ve annesi ikisini de aynı kefene koyup, bir mezara gömdüler. Sevdası helal olan iki genç birleşti, ikisini de bir kefene koyup, aynı mezara gömdüler. Helal sevdaları iki genci birleştirdi. Halk o zaman, sevdası birbirine helal olanların birleşmesi gerekir, Allah da biliyormuş deyip, bu olan iş Allah'ın gücü diye düşündüler.

40.ERİZ EM HANBER

Burın–burın zamanda bir han bolgan. Sol hannıñ veziri bolgan. Han men veziri añşılup ketkende, han aytadı:<< Hatınım küymede kalgan>> –dep. Han, efendim, benim hatınım da küymege kalgan>>–deydi veziri de. Sonda olardıñ hatınları avır ayaklı bolaptı eken. Olar bulay dep söz toktastıradı:

–Eger hatınlarımız kız ban uvıl tapsalar, olardı birbirisine üylendirermiz, –deydi han. Han man vezir añşılup kaytıp kelgenşe, olardıñ pişeleri bala tabadılar. Hannıñ pişesi kız tabadı, vezirdiñ pişesi uvıl tabadı. Olar üyge kaytkanda, söyleskenlerin hatınlarına aytadılar. Vezir üyine kelgende:<<Hatın, men bu baladı hannıñ azbarına taslayman. Nege dese han kızın bizim uvılga bermes, a pişesi baladı yıyıp alar>>,–dep maslagat etedi pişesine. Olar aytkanlarınday etip, kedesin hannıñ azbarına taslaydılar.

Hannıñ hatını er baladı yıyıp alıp kızına da kedegede toy etip, at ataydılar: Ulin Hanber, kızın Eriz deydiler. Zamanlar ozıp, olar üyken boladılar, okıмага yurediler.

Bir kün olar okuvdan kaytıp keleyatkanda, bir yas kelinşek suv alıp keleyatkan boladıç Sonda Hanber:<<Şelegiñe sogayım>>–deydi. Ol zamanda Ariz kosılıp:<<Aldı şelegine sokpa, şalkasınnan tüser, art şelegine sok, et betinnen tüssin>>–deydi, Hanber kızdıñ aytkanın etedi. Kenşek etin betinnen tüsip yığıladı em aşuvlanıp:<<Bu dunıyada aşık bolıp, ahirette kavısıñız>> –deydi. Sol zamannan alıp Eriz ben Hanber birbirisin süyip baslaydılar. Bir kere şkolada Hanberdi ustazı suvga yiberedi. Hanber bir küreşke suvdı marmar tastıñ arasından bılğandırıp alıp keledi. Ol suvdı ustaz yaratpaydı. Endi Erizdi yiberdi. Eriz suvdı erüv etip alıp, bilezigin marmar tastıñ üstine salıp keledi. Ustaz suvdı işedi de Hanberdi tagı da yiberedi. Hanber bir küreşke suvdı aladı, marmar tastıñ üstindegi bilezikti alıp, kisesine salıp, ustazına keledi. Balalar

şkoladan tarkagan soñ, Hanber men Eriz üyge kaytıp barayatıp yolda bir birisine yırıldılar:

–Erteñ minen turdıñma?

Bet–kolıñı yuvdıñma?

Marmar tastıñ üstinnen

Bilezigin aldıñma?

–Erteñ minen turmadım,

Bet– kolımdı yuvmadım,

Marmar tastıñ üstinnen

Bilezigiñ almadım.

Sonda Eriz, sıpatı –şırayı türlenip, korkadı. Onı sezgen Hanber bulay deydi:

–Ay tuvar eri yagınan

Kün tuvar beri yagınnan

Bilezigiñ üstinde

Neler bardı nişannan?

–Karala koyım kozılı

Kozım–yanım avuzlı.

Bilezigim üstinde

Eriz atım yazuvlı.

–Suvlar agar olık–olık

Şemmeler agar eñil–eñil

Bilezigiñ tapkanga

Ne beresiñ, dos teñim?

–Suvlar agar olık–olık
 Şemmeler agar eñil–eñil,
 Bilezigim tapkanga
 Kendi basım, bos teñim,

Han man hatını balalardıñ süyimin bilgen soñ Erizdi üyde kaldırıp, tek Hanberdi şkolagan yiberetagan boldılar. Olar özleri avıldı, eldi kıldırıp, emşilerdi, yarakşılardı, şakırtıp, balalardıñ süyimin buzdırayak boladılar. Sonda bir elşi Erizdin anasına:<<Hanber şkoladan kelgenşe sen emşek sütiñdi savıp al, sol sütke kalakay etip pisir, Hanber kelgende, oga yegitseñ, ol süyüvin koyar>>, –depti. Bu habardı Eriz esitedi. Anası Hanberdiñ aldına kalakaydı salganda, kız yaska bildireyek üşin, şarlakta turıp, bulay dep yırlaydı:

–Kabagıñ, kasıñ katmıştır.
 Kaygı mınan yapmıştır,
 Aldıñdagı ötpেকে
 Memey süti katmıştır.
 –Kabagım, kasım katmıştır,
 Kaygı mınan yapmıştır.
 Aldımdagı ötpেকে
 Memey süti katmıştır.

Hanber Erizdiñ aytkanın añlap, ötpেকti yemeydi. Endi olar birbirisin mikayat ta süyip baslaydılar. Han ne eteyegin bilmey:<<Ne etetim eken)>>–dep oylanadı. Halk pan maslagatlaşadı. Edemler hanga:<<Yastı avıldan köşir>>,–deydiler.

Han yaska kırk tulık baylık berip, altınnan altın, kümisten kumis, malınnan mal berip, Hanberdi Edil degen yerge köşirip yiberedi. Yas ondan tüken salıp, savda etip yaşaydı. Hanberdi köşirgende, Eriz avırıp, as işpey azıp–tozıp kaladı. Bir kün kız, terezeden karap, hannıñ tiyirmenine bir arba kelgenin köredi em bulay dep yırlaydı:

–Edil yolu avma eken!

Aylanası tavma eken?

Amanma eken, savma eken?

Ol Edilde Hanberim

Onı tiyirmenge kelgen yas esitip, kız Hanberdiñ aşığı eken dep, bulay deydi:

–Edil yolu av turı,

Aylanası tav turı

Ol Edilde Hanberin

Aman turı, sav turı

Eriz kagıt yazıp, şarlakta yaska taslaydı. Yas Edilge kerı kaytıp kelgende, kagıttı Hanberge beredi. Oga süyingen Hanber yolavşı yaska tükenin degi zatlarınnan savkat etedi.

Soñ Hanber temirşige temirden ıdırık em tark ettirip, ıdırıktı kiyip, tayaktı. Kolına alıp, yolga şıgadı. Ol, bir neşe kün yol yurıp, bir hanın üyine keledi. Onı karavılşılar man kosıp yatkaradı. Sonda Hanber sav keşe yırlap şıgadı. Han sonnan uyklap bolmaydı em ertesi kün halkın yıyıp, kelgen kisidi öltirmege kerek dep ökim etedi. Sonda Hanber:<<Men bir abdez alayım, eki rekihat manaz kılayım, sözimdi bir aytayım>>,-dep tileydi. Han razı boladı. Hanberdi askakka aspaga turganda da, ol öz yırın yırlaydı:

–Atasınıñ atı Dagıbastan,

Anasınıñ atı külizistan

Bizdi ayırgan Eriz dostan

Ya bas kötermes bek, soltan

Sol yırdan soñ han Hanberdidi asuvlan koydırıp, oga kırk saklavşığı berip, Erizdi barıp almaga kerekti bildiredi.

Hanber yol man barayatkanda, oga bir kurtka rasıp, onı: <<As aşañız, men biysembi etemen>>—dep, üyge şagıradı. Sonda yas kurtkadan soraydı:<<Ne biysembi?>> <<Hannıñ kızı Eriz ölgen, onıñ biysembisi>>—deydi kurtka. Sonı esitkende, Hanber han bergen kırk atlıdı keri kaytaradı, a özi yayavlap ketedi. Bir neşe kün yurıp, bir kart pan kurtkaga keledi. Olarda yas konadı. Ertesi kün toy boladı. Kurtka toyga barayak bolganda, Hanber de barayak boladı. Ama kurtka onı eketkisi kemleydi. Sonda Hanber. <<Ol ne etken toy?>>—dep soraydı.

<<Han kızı Erizdi kalmık davına bereyek bolayadır. Onıñ tayı>>,—deydi kurtka Hanber üyde oltırıp bolmaydı em kurtka man toyga baradı, tek erekten karap turadı. Halktın közinnen yas aksa, Erizdiñ közinnen kan agıp, üş kün üş keşe yılap turgan. Atlar da yılap, özlerin yetkirmege edemlerdi yanastırmaga süymegenler. Sonda Haberi:<<Men yegeyim>>—dep tileydi. Hanber yanına barganda, atlar süyinip, şorşıp oga yektirgenler.

Sol zamanda hannıñ kızı, atlardıñ arasında Hanberdi körip, özi özine külgen. Kızdıñ külgenin körgen edemler hannan süyiniş tilegenler. Han süyinip, birevine bir biye, birevine bir tüye, birevine bir sıyr beredi. Soñ kızdı faytonga oltırtıp eketeyek bolganda, atlar tagı da yurmeydiler. Anavı da aydaydı, mınavı da aydaydı. Ama atlar yerinen de kozgalmaydılar. Sonda Hanber:<<Ekel, men yetip Karayım>>,—deydi. Hanber yetkende, atlar sılırtı—sılırtı etip yurediler. Azbardan şıgayatkanda, yas yırlaydı:

—Ay körip, akılıñ östime?

Kün körip, Köñiliñ östime?

Atınnıñ basın tarta kel,

Tek ökşendi bastırma.

–Ay körip akılım öspedi,

Kün körip köñilim öspedi,

Atımnıñ basın tartarman.

Tek ökşendi bastırman.

Ol zamanda dav bir zat sezedi de, attı şaptırtıp, Erizdi alıp ketedi. Onı körgen Hanber attın bir kılın alıp silken zamanda, at iyeri–yuveni men kiyim boladı. Sonı kiyip ol Erizdiñ artınnan şabadı, Eriz artınnan keleyatkan Hanberdidi tanıp külimsireydi. Sol zamanda davdan süyinşi tileydiler. Dav üş yoldasına üş türlü ayvan beredi. Hanberde olardıñ atrınnan kuvıp bir şöllik yerde yetedi. Sonı bilip, Eriz davga:<<Men yıladım seni süymey tuvıl, a bir edet etip. Endi men mine suvga yuvınayım, baska kiyim kiyeyim, sen baska arabaga min>>–deydi. Sonda dav baska arabaga barıp minedi. Arbaşıga ol:<<Suv yagaga ayda>>–deydi, nege dese Erizdi köreyek boladı. Suv yagada Hanber Erizdi attıñ aldına salıp alıp ketipti. Erizdi eketkenin bilgen abraşı talıp yığıladı. Hanberdiñ artınan tevkeşler kuvadılar.

Hanber men Eriz bolsa bir teñizge keledi eken. Olar sonı kaytıp öteyegin bilmeydiler. Hanber kızga:<<At pan birge tüseyik>>.–deydi. Ol zaman Eriz unamaydı.<<Men at pan tüseyim. Sen soñ şıgarsın>>–deydi. Hanber em suvga tüsedı. Eriz suv yagada kaladı. Hanber, suvga tüskenley, at pan birge batadı. Sonı körgen. Eriz, kaygı basıp, eri de beri de şavıp, tilek tilep yılaydı, yılaydı da yırdaydı:

–Ay miras, miras!

Hanberim ketip baradı.

Kol bereş, kadirli yas,

Yırlaganga sosı yirdi

Onnan soñ kadirli yas kol beredi, kız onı suvdan şıgaradı, şalkasınnan saladı. Ol ölipti edi. Eriz, kıncaldı alıp, yureginniñ basına kıncaldıñ üşin kadaltıp, sabın Hanberdiñ yuregine tireydi de üstine yığıladı. Ekevi de birge ölediler. Eki kabır kazıp, olardı sonda kömediler. Aman halk:<<Hanber men Eriz sak etip kavıskan>>, dep habar köteredi. Sonda olardı ayırıp, birevin teñizdiñ bir yagasına, ona birevin ekinşi yagasına kömmege süyediler. Sonda kabırlar azir bolganda, Hanber men Eriz bir–birisine kosılıp yok bolıp kektenler. Olardıñ kabırlarına kurma terekler bitedi, a olardıñ ortasına, obır kurtkadiñ kabırına tegenek bitedi. Onıñ kabırı teñizdiñ ortasında bolgan. Eriz ben Hanberden baskaları onıp ösip kalganlar.

ERİZ VE HANBER⁶⁵

Çok eski zamanlarda bir han varmış. Bu hanın veziri varmış. Han ile veziri avlanmaya çıktığı zaman, han söyledi: “Hanımım at arabasında” dedi. Veziri de “Han efendim benim hanımım da at arabasında.” dedi. Sonra onların eşleri hamile olmuşlar. Onlar şöyle sözleştiler:

Han,“Eğer eşlerimiz kız ile oğlan çocukları olursa, onları birbirleri ile evlendiririz.”dedi.

Han ile vezir avdan dönüp gelene kadar, onların hanımlarının çocukları oldu. Hanın eşi kız çocuk sahibi oldu, vizirin eşi ise oğlan çocuk sahibi oldu.

⁶⁵ Arzu ile Kanber olarak bildiğimiz hikâye kahramanları, Nogay masallarında, ses değişmesi ile Eriz ve Hanber olmuştur.

Onlar eve döndüklerinde, aralarında konuştuklarını hanımlarına söylediler. Vezir evine gelince: “Hanımı, ben bu çocuğu hanın himayesine bırakmam. Niçin dersen han, kızı bizim oğlana vermez, onun hanımı çocuğunu alıp kaçırrır.” diye hanımına görüşlerini bildirdi. Onlar konuştukları gibi yaptı, çocuğunu hanın himayesine bıraktılar.

Hanın hanımı, er çocuğu alıp, kızına ve oğlana düğün yaptı, onlara ad verdiler. Oğlana Hanber, kıza Eriz dediler. Zamanlar geçerken çocuklar da büyüdüler, Okumaya başladılar.

Onlar bir gün okuldan dönüp geliyorken, genç bir gelin su alıp geliyordu. O zaman Hanber: “Bakracına Vurayım” dedi. O zamanda Eriz de: “Ön bakracına vurma, sırtüstü düşer, arka bakraca vur, yüzüstü düşsün.” dedi,

Hanber kızın söylediğini yaptı. Gelin yüzüstü düştü ve o sinirlenerek, “Bu dünyada âşık olup, ahrette kavuşun.” dedi.

Bu zamandan itibaren Eriz ile Hanber birbirlerine sevdalanmaya başladılar. Bir keresinde Okulda Hanber’i, öğretmeni suya gönderdi. Hanber bir kovaya suyu, mermer taşın arasından doldurup alıp gelirdi. O suyu ustası beğenmedi. Bu sefer Eriz’i gönderdi. Eriz suyu güzelce alıp, bileziğini de mermer taşın üstünde bırakıp geldi. Öğretmen suyu içti ve yine Kanber’i suya gönderdi. Kanber bir kova suyu aldı, mermer taşın üstündeki bileziği alıp, kesesine koyup, öğretmenine geldi. Çocuklar okul dağıldıktan sonra, Hanber ile Eriz eve dönerken yolda birbirine türkü söylediler.

Sabah erkenden uyandın mı?

Elini yüzünü yıkandın mı?

Mermer taşın üstünden

Bileziği aldın mı?

Sabah erkenden uyanamadım

Elimi yüzümü yıkamadım

Mermer taşın üstünden

Bileziğini almadım.

O zaman Arzu'nun rengi attı, korktu. Bunu anlayan Kanber şöyle dedi.

–Ay doğar bir yanından

Güneş doğar öbür yanından

Bileziğin üstünde

Neler vardı nişan olarak?

–Karala tavşanım kuzulu

Kuzum–canım ağızlı

Bileziğimin üstünde

Arzu adım yazılı.

–Sular akar oluk oluk

Çeşmeler akar aheste aheste

Bileziğini bulunca

Ne vereceksin dostum, arkadaşım?

–Sular akar oluk oluk

Çeşmeler akar aheste aheste,

Bileziğimi bulana

Kendi basım boş, arkadaşım.

Han ile hanımı çocukların sevdasını bildikten sonra Eriz’i evde tuttular, ama Hanber’i okula gönderecek oldular. Onların kendisi köyü, yurdu dolaşıp, tabipleri, muhafızları çağırıp, çocukların sevdasını bozmak istediler.

O zaman bir elçi Eriz’in anasına: “Hanber okuldan gelene kadar göğsünün sütünü sağ, o sütle kalakay⁶⁶ yapıp pişir, Hanber gelince, ona yedirirsen, o bu sevdayı bırakır.”dedi. Eriz, bu haberi duydu. Annesi Hanber’in önüne kalakaydı koyunca, kız gence belli etmek için, üskattan kalkıp, söyle bir türkü söyledi:

–Önüne, kinini katmıştır.

Kaygı ile yapmıştır,

Önündeki ekmeğe

Memesinin sütünü katmıştır.

–Önüme, kinimi katmıştır,

Kaygı ile yapmıştır.

Önümdeki ekmeğe

Memesinin sütünü katmıştır.

Hanber Eriz’in söylediğini anlayıp, ekmeği yemedi. Şimdi onlar birbirini daha bağlılıkla sevmeye başladılar. Han ne yapacağını bilmeyerek: “Ne yapayım ki” diye düşündü. Halk ile görüş alış verişinde bulundu. Adamlar hana: “Genci köyden göçür” dediler.

Han gence kırk tulum zenginlik verip, altından altın, gümüşten gümüş, malından mal verip, Hanber’i İdil denilen yere göçürdü. Genç orada dükkân açıp, ticaret yaparak yaşadı. Hanber’i göçürünce, Eriz hastalanıp, yemek

⁶⁶ Lokma, mafış

yemeyip, eriyip tükendi. Bir gün kız, pencereden bakıp, hanın değirmenine bir arabanın geldiğini gördü ve şöyle bir türkü söyledi:

–İdil yolu ağ mı imiş?
Etrafı dağ mı imiş?
İyi miymiş, sağ mıymiş?
O İdil’de Hanberim

Onu değirmene gelen genç duyup, kız Hanber’in aşığıymış diyerek, şöyle dedi:

İdil yolu ağdır,
Etrafı dağdır.
O İdil’de Kanberin
İyidir, sağdır.

Eriz kâğıt yazıp, üst kattan gence bıraktı. Genç İdil’e dönüp gelince, kâğıdı Hanbere verdi. Ona sevinen Hanber yoldaş gence, dükkânındaki malzemelerden sundu. Sonra Hanber demirciye, demirden zırh ve sopa yaptırıp, zırhı giyip, sopayı eline alıp yola çıktı. O, bir nice gün yol yürüyüp, bir hanın evine geldi. Onu gözcüler ile birlikte yatırdı. O zaman Hanber, bütün gece şarkı söyleyip durdu.

Han o zaman uyumadı ve ertesi gün halkını toplayıp, kelen kişinin öldürülmesi gerek diye hüküm verdi. O zaman Kanber: “Ben bir abdest alayım, iki rekât namaz kılayım, sözümü bir söyleyeyim” diye yalvardı. Han bunu kabul etti. Hanber’i darağacında asmaya niyetlenince, o kendi türküsünü söyledi:

–Babasının adı Dağıbastan
Annesinin adı Külizistan
Bizi ayıran Eriz dosttan

Baş taşımaz bey ya da sultan

Bu şarkıdan sonra han Hanber'i asmaktan vazgeçip, ona kırk muhafız verip, Eriz'i gidip almasını gerektiğini bildirdi. Hanber yola çıktığında, ona bir ihtiyar kadına rastlayıp, onu: "Yemek yiyin, biysembi⁶⁷ yaptım" deyip, eve çağırdı. O zaman genç, ihtiyardan sordu: "Ne biysembisi?" İhtiyar kadın, "Hanın kızı Eriz öldü, onun biysembisi" dedi. Bunu duyan Hanber hanın verdiği kırk atlıyı geri gönderip, kendisi ise yaya gitti. Bir nice gün yürüyüp, bir ihtiyar adam ile ihtiyar kadın geldi. Genç onlarda konakladı. Ertesi gün düğün oldu. Yaşlı kadın düğüne gidecekken, Hanber de gitmek istedi. Ama ihtiyar kadın onu götürmek istemedi. O zaman Hanber: "O ne düğünü?" diye sordu.

İhtiyar kadın "Han kızı Eriz'i, Kalmık devine verecek. Onun düğünü." dedi. Hanber evde durmadı ve ihtiyar kadınla düğüne gitti, ama uzaktan baktı. Halkın gözünden yaş gelse, Eriz'in gözünden kan akıp, üç gün üç gece ağladı. Atlar da ağladı, kendilerini götürmek isteyen adamları yanaştırmak istemediler. O zaman Hanber: "Ben sakinkinleştireyim" dedi. Hanber, atların yanına gidince, atlar sevinip, zıplayıp, ona yaklaşması için izin verdiler.

O zamanda hanın kızı, atların arasında Hanber'i görüp, kendi kendine güldü. Kızın güldüğünü gören kızlar, hanın müjde istediler. Han sevinip, birisine dişi at, birisine deve, birisine sığır verdi. Sonra kızı faytona oturtup götürecekken, atlar yürümediler. Atlara birçok şey söyledi. Ama atlar yerinden kımıldamadı. O zaman Hanber: "Git, ben gidip bakayım", dedi. Hanber ulaşınca, atlar şıltır şıltır edip yürüdüler. Avludan çıkacakken genç, türkü söyledi:

–Ay görünce aklın gitti mi?

Gün görünce gönlün gitti mi?

⁶⁷ Ölü arkasından yapılan bir çeşit yemek, perşembe

Atının başını çek gel
 Ama ökçeyi çiğnetme.
 –Ay görüp aklım gitmedi.
 Gün görüp gönlüm gitmedi,
 Atımın başını çekerim.
 Ama ökçeyi⁶⁸ çiğnetmem.

O zamanda dev, bir şey sezdi de, atı koşturup, Eriz'i alıp gitti. Onu gören Hanber atın bir kılını tutup çektiği zaman, at eyerli dizginli hale geldi ve zırh oldu. Onu giyip, Eriz'in arkasından koştu. Eriz arkasından gelen Hanber'i tanıyıp gülümsedi. O zamanda devden müjde istediler. Dev, üç yoldaşına üç çeşit hayvan verdi.

Hanber de ardından kovalayıp bir bozkıp yere ulaştı. Bunu anlayan Eriz, deve: "Ben ağladım seni sevmediğim için değil, bu bir adet. Şimdi ben suyla yıkanayım, başka giysi giyineyim, sen başka bir arabaya bin."dedi.

O zaman dev başka bir araya bindi. O, arabacıya: "Su yanına sür" dedi. Niye deyince Eriz'i görmek istedi. Suyun kenarında Hanber, Eriz'i atın arkasına bindiri, alıp gitti. Eriz'i götürdüğünü öğrenince arabacı, ağlamaya başladı. Hanber'in peşine düşüp, onu kovaladılar.

Hanber ile Eriz ise bir denize geldi. Onlar buranın dönüp öteden geçileceğini bilmiyorlardı. Hanber kıza: "Atla birlikte inelim" dedi. O zaman Eriz bunu kabul etmedi. "Ben atla ineyim. Sen sonra çıkarsın" dedi. Ve Hanber suya indi. Eriz su kenarında kaldı. Hanber, suya düşer düşmez, at ile birlikte battı. Bunu gören Eriz telaşlanıp, sağa sola koşuşarak dua edip ağladı, ağladı ve türkü söyledi:

Ey miras, miras!

⁶⁸ Ayakkabı topuğu.

Hanberim gitti

El ver, kadirli genç,

Türkü söyleyene, bu da türkü.

Ondan sonra kadirli genç el verdi, kız onu sudan çıkardı, sırtüstüne bıraktı. O ölmüştü. Eriz, hançeri alıp kalbinin üstüne sapladı, acısı Hanber'in yüreğine ulaştı ve Eriz onun üstüne yığıldı. İkisi de birlikte öldüler. İki mezar kazıp onları o zaman gömdüler. Yaşayan halk: Hanber ve Eriz kavuşmuş" diye haber yaydılar. O zaman onları ayırıp, birini denizin bir kenarına, birini ise diğer yakasına gömmeye karar verdiler. O zaman mezarlar hazır olunca, Hanber ve Eriz birbiriyle birleşip yok olup gittiler. Onların mezarlarında hurma ağacı bitti, onların ortasına, öbür ihtiyar kadının mezarına diken bitti. Onun mezarı denizin tam ortasındadır. Arzu ile Kanber'den başkaları mutlu mesut yaşadılar.

41.ŞEARHAN EM ŞEAR SOLTAN

Burın zamanda bir bay pişesi men yaşagan. Onıñ baylığı bek köp yerde orınlaskan. Ol öziniñ baylığın karamaga barsa, savlay yerin aylanganşay, bir yıl turatagan bolgan. Bir kün bay öziniñ baylığın karamaga şıgadı. Sol zamanda baydıñ pişesi ayagı avır bolıp kaladı. Bay öziniñ baylığın karap yıldan soñ atına minip keleyatkan zamanda, munıñ aldına atKa mingen bir Azdaa şıgadı.

–Ey, yigit, tokta!

Munday tavıstı esitip, bay eceyip boladı.

–Yade öziñniñ, yade öziñ bilmestiñ yanın maga ber! Deydi Azdaa

–Atım taylanganma eken, yade baylığım kosılğan bolarma, –dep bay oylanıp turıp:

–Özim bilmestiñ yanın beremen, –deydi.

–Eşi, sol öziñ bilmesti maga on segiz yıldan soñ yiber, –deydi Azdaa.

–Erüv, men özim bilmesti on segiz yıldan soñ saga yiberemen.

Azdaadıñ, kalası belgili. Bay bek üyken oyda bolıp kaytayatırğan zamanda, munıñ aldına bir atlı keledi. Onıñ artınnan ekinşisi, üşinşisi, dörtingisi. Birinşisi bolıp kelgen atlı:

–Süyinşi, bay, pişeñ uvıl tapkan! –dep kışkıradı. Bay ol sözlerdi esikten zamanda, ne eteyegin bilmey kaladı. Nege deseñ ol özi bilmesti –yañı tapkan ulın Azdaaga bergendi añlaydı. Ol süyiñşi aytıp kelgen atlarga birer at beredi. Bay üyine keledi. Kelse kelsin, üyinde üyken toy. Baydı yañı tavğan baladıñ kosına alıp baradılar. Baydıñ pişesi beşikke eñkeyip baladı emgistiyyatırğan boladı. Balaga eli de at atalgan yok. Balada Şear Soltan degen at ataydılar. Şear Soltannıñ atası künnen–küнге kaygılı bolıp, ölüm sıpatka kiredi. Bir kün Şear Soltan atasınnan soraydı:

–Atam, sen nege künnen–küнге azayasıñ, kayğıdan basıñda kötermeygiñ? Saga mal yetpeydime, yade bizim yaşavımız saga yaramaydıma?

Bay bek köp zaman ulına aytpayak bolıp turadı, ulı kışta gannan sebepli, ol aytadı:

–Yok balam! Maga baylık kerekpeydi, maga tek sen kereklisiñ. Sen tuvğan yıl, men özimniñ baylığımdı karap keleyatırğan zamanda, benim adlıma bir Azdaa yolıgadı. Mennen ol özim bilmesti tilegen edi, a men, malday körip, özim bilmesti bereyekke razı boladım, a özim bilmes–sen, Şear Soltan boldıñ.

–Korkpa, atam! Siz maga tevesilmes tetli azık ezirleñiz, men seniñ yel yetpes atıña minip barayım. Tevesilmes tetli azık ezirlep, yel yetpes atka mingistip, atası man anası ularlın yiberediler.

Şear Soltan Azdaadıñ kalasına keledi.

–Kim ol benim üyken kalamga kelgen? –deydi Azdaa

Azdaadıñ saklavşısı barıp Azdaaga aytadı:

–Sen keleyek degen yas kelgen.

–Onıñ atın eketip koraga kapañız! Özin benim kızımñıñ üyine eketip, eki bolat pışaktı tik turgıstıp üstine oltırtıñız.

Saklavşı eketip Şear Soltandı kızdıñ üyine kirgıstip, kızga eki bolat pışak beredi:

–Bu bolat pışaklardı tik turgıstıp, yastı üstine oltırt, –deydi.

Kızdıñ atı Şearhan bolagan. Ol yas kirgenley onı yaratadı em özi–özine aytadı:

–Men ol yastı beri karalardan kurtkararman. Şearhan eki bolat pışaktı yatkarıp salıp orındıkka yastı oltırtadı. Bir zaman ozgannan soñ, saklavşı esikti kagıp:

–Yas ölgen bolsa, Azdaa bir tostakay kanın tileydi, –deydi.

–Yok ol eli de ölmegen, pışaklar onı kepseydiler, –dep yavaplaydı kız.

Azdaa yibergen dep, saklavşı tağı da eki bolat pışak ekeledi de:

–Bu pışaklardı yastıñ astına salıp, eski pışaklardı al, –deydi.

Kız eski bolat pışaklardıñ alıp, yañı eki pışaktı yatkarıp yastı üstine oltırtadı. Bir az zamannan soñ saklavşı tağı da keledi:

–Azdaa sol yastıñ kanınnan bir tostakay kan tileydi, –deydi.

–Yas eli de ölgen yok, onı pışaklar kepseydiler, –deydi kız. Saklavşı Azdaaga yas eli de ölmegenin ayıp baradı.

Azdaa sonda:

–Yastı şıgarıp, dört arbadı tirgen, teñgizge yiberiñiz. Ol onnan kaytpas, nege deseñ teñgizdiñ tübinnen Azdaalar şıgıp onı aşarlar. Arba aydavşılar teñizge bir az kalgan yerde yasırınıp karap tursınlar, –deydi.

Şearhan man Şear Soltan tanısadılar, birisiniñ atın biri bileği. Şearhan Şear Soltandı teñgizge yibereyegin esitkende, ol yaska kagıt yazıp beredi, Şearhan Şear Soltanga aytadı:

–Seniñ aldıña teñgizdiñ astınnan Azdaalar şıksa, bu kagıttı taska orap aldıga karap taslarsıñ, taslamasañ olar seni aşarlar.

Şear Soltan kagıttı alıp ketedi. Teñizge yetken zamanda karasa, teñgizden Azdaalar şıgıp keleyatırlar, sol zamanda ol taska orap kagıttı bıraktıradı. Azdaalar yıyılıp okıp Şear Soltanga aytadılar:

–Sen, yigit, arbadıñ astında yatıp tıñşay, a biz dört abradı marcan taslarına toltırarmız.

Azdaalar dört abradı marcan tasına toltırıp, yastı turgızıp, abralardı aydatıp yiberdiler. Arbaşılar bir zat ta körmey kaladılar.

Er bir arbadıñ arba aydavşısı oltırıp, Azdaaga baradılar. Yastıñ sav kaytakanına kız bek süyinedi, Azdaa bek eceyipsinip, Şear Soltandı kırk arba man ormanga otinga yiberedi, kırk arba aydavşıları man. Kız tağı da Şear Soltanga kagıt yazıp beredi de:

–Şear Soltan, saga ormannan şıgıp ayuvlar, böriler keleyatkan zamanda, bu kagıttı taska orap adlılarına tasla, sol zamanda sen sav Kalarsıñ, –deydi.

Şear Soltan kırk abradı alıp ormanga baradı, karasa: ayuvlar, böriler şavıp keleyatırlar. Şear Soltan kagıttı tez bolıp taska orap adlılarına taslaydı. Olar yıyılıp kagıttı alıp oyladılar em aytadılar:

–Sen yatıp uykla, a biz seniñ arbalarıñdı otinga toltırmız.

Şear Soltan uyklagan kisi bolıp, bulardıñ kaytıp kullık etkeniñ karap turadı. Olar kırk arbadı otinga toltırıp, Şear Soltanga aydatıp yiberdiler. Azdaa otın ekelip kelgen yastı körip:

–Ol nege ölmedi? Nege bolat pışaklar onı kespediler?

Azdaalar, ayuvlar, böriler aşamadılar? Men onı kırk arba otındı yagıp kızuvdıñ işine atarman, sol zamanda ol yanar, –dep oylanadı.

Ol saklavşılarna buyırıp, kırk arba otındı üyken etip yaktıradı. Şear Soltan özinniñ atına, Yel Yetpesine barıp kaygısın aytadı:

–Al eşe, sav kal, benim Yel yetpesim, men endigi otta yanayakpan. Endi maga Şearhan bir zat ta etip bolmayak.

Yel yetpes sol zamanda: Kaygırma benim yigitim, sen benim oñ art ayagımdağı tuyagımnıñ bir kesegin kesip alıp, avızıña tislep, otka kirseñ sav kalarsıñ, –deydi. Şear Soltan attıñ tuyagınnan keskeniñ avızına tislep baradı. Ot savlay kızuv bolganda, Şear Soltandı işine atadılar.

–Keşte ot sönip kül bolganda, barıp maga Şear Soltannıñ külinnen bir tostakay kül ekel, –dep Azdaa saklavşısın yiberedi.

Saklavşı kelip küldi tayak pan türken zamanda, Şear Soltan sap pa sav, ölmegen. Saklavşı barıp Azdaaga:

–Şear Soltan ölmegen, –dedi. Azdaa sol zamanda:

–Eşi men özimniñ üyimiñ basına minip uyklayakpan, sol zamanda siz Şear Soltandı eñ yogarı üydiñ basınnan atıñız, ol öler, –deydi.

Şearhan öziñi kıymaslarına aytadı:

–Siz benim atamnıñ uyklaganına karañız. Uyklaganın biler üşin, onıñ üş kün avızınnan yalıp şığıp, kökti yarık etip turayak, üş künnen soñ onıñ yalını söneyek. Sol zamanda aytarsıñız! Üş künnen soñ atasınnıñ avızınnan

bir zat ta şıkpaydı degende, sol zamanda Şear Soltandı eñ yogarı üydiñ basına mingistediler. Şear Soltan kargıydı, kargıgan zamanda ol kiygizdiñ üstine tüsedı. Şear Soltan Şearhandı öziniñ Yel yetpesine oltırıp, üyine alıp kaşadı.

Biz az zamannan soñ Şearhan artına karasa, atası man anası atka minip, bolgan ekserleri men keleyatırlar. Şearhan yaska:

–Şear Soltan, tez bolıp bir zat et, atam man anam böri bolgan ekseri men keleyatılar, –deydi.

Olar attan tüsediler, at silkingen zamanda, üyken kürege terek boladı, e Şear Soltan man Şearhan kart pan kurtka bolıp, terek astında pisip kuyılğan kürege di yıynap turadırlar. Azdaadıñ ekseri yetip, bulardı körip toktaydı.

–Ey kart atka minip bu yerge ozgan bir yas pan kızdı körmediñme? – dep soraydırlar.

–Seniñ yasıñ man kızındı karap turgan yokpız, özimizdiñ küregimiz pisip şiriyatkan zamanda, –deydi kart.

Azdaa öziniñ eskeri men aldığa karap ketedi. Şear Soltan man Şearhan Yel yetpeske minip, bulardan ozadırlar.

Şear Soltan bir zamannan soñ artka karasa, ekser tagı da yeteyatır. Tek attan tüsediler, at silkinip biyday boladı, a Şearhan man Şear Soltan kart pan kurtka bolıp, biyday orıp turadırlar. Azdaadıñ eskeri, karttan soraydı:

–Bu yerden kız ban yas atka oltırıp barayatkanın körmediñizbe?

Kart aytadı:

–Biz seniñ atlıñdı karap turgan yokpız, sol man bizim kullıgımız özimizdiñ biydayımız pişip yerge kuyılıp barayatkan zamanda.

Esker ozıp ketedi. Bular tagı da atka minip, eskerdi ozıp ketediler.

Esker tagı da yeteyatır. Olar attan tusediler, at silkinip meşit boladı, kart ebdesin alıp yatır. E pişe meşittiñ basKışı man ekinşi üydiñ kabatına barayatır.

Azdaa soraydı:

–Siz atka minip bu yerde ozıp ketken kız ban yastı körmediñizbe?

Kart aytadı:

–Özimizdiñ tös mezigimiz avıp keteyatkan zamanda, seniñ atlıñ bizge kaygı bolganma?

Esker ozıp ketdi. Bular tagı da Yel yetpeske minip uşıp, bek aldığa şıgadılar. Birden Şearhan artına karaydı da, kışkıradı:

–Yeteyatırlar, e adlımızda teñiz! Men ketpeymen, deydi de Şearhan teñgizge atıladı, e Şear Soltan üyine ketedi.

Sol zamanda teñgizge yetip, kızdıñ anası kargıydı:<<Ya alla! Öziñsiñ Kudayım! Sen benim kızımdı yeti yılga deyim kum, yer kaptırıp kaldır! Saga tileymen! Şear Soltan yaşaytagan avılda bir yarlı balıkşı kart öziniñ kurtkası man yaşagan. Ol bir az balık ıslap, sonı bazarga eketip satıp, sogı ötppek satıp alıp yaşagan. Bir künniñ bir künde kart balık ıslap turganda birden karttıñ aldına basın teñgizden şıgarıp, birev:

–Atam! Atam, –dep bir neşe kere kışkıradı. Kart bek ecepsinedi, üyine barıp kurtkasına aytadı:

–E kurtka ey kurtka, men suvda balık ıslap turgan yerde bir zat kördim. Bir kız şaşı ürpeyip, basın şıgarıp. <<Atam!>> –deydi.

Kart pan kurtka teñgiz yagaga baradılar. Bu karttıñ aldına şıgıp: <<Atam!>> –dep, kurtkadıñ aldına barıp:<<Anam>> –dep kışkıradı. Ekinşi kere süytip etkende, kurtka onı şaşınnan ıslap şıgaradı. Bu yalañaş kız eken. kurtka tez bolıp kiyindiredi de, üyine alıp ketedi. Sol künnen baslap kart pan

kurtkadiñ nesibi men baylığı ösip baslaydı. Kart künnen– künge köp balık ıslaydı.

–Anam! Sen maga bazarga eki kögerşin satıp ekeltagi, men körgenşinlerdi bek süyemen, –dep tileydi Şearhan kurtkaga.

Kurtka bazardıñ eki kögerşin satıp ekeledi. Şearhan, üyde birev de yok zamanda, eki kögerşindi edem tiline üyretedi. Bir kere Şearhannıñ kosına oltırmaga yaslar, kızlar keldiler. Olar oltırıp turganlay, bir körgenşin uşıp ketedi. Yaslar kızga:

–Seniñ kögerşinniñ uşıp ketti, –deydiler.

Uşkan kögerşin kelip, orındıktıñ basına konadı. Üyde turgan kögerşin soraydı:

–Kayda bardıñ? Uşkan kögerşin aytadı:

–Bazarga bardım!

–Bazarda tetli yemişler yedim.

–Eşi, maga nege ekelmediñ?

–Muttım!

–Edem yoldasın mutataganma?

–Şear Soltan Şearhandı mutıkanda, maga mutpaga yaramayma!

Onnan soñ ekinşi kögerşin uşıp ketip, Kaytıp kelip, tagı da süytip aytadı. Yaslardıñ bek kucırı keledi, nege deseñ Şear Soltan bu avılda turatagan eken. Soñ yaslar kızdı soraydılar:

–Sen kayaktansıñ, erüv kız? Kögerşinler nege bizim avıldağı yastıñ atın aytadılar?

Kız eş bir zat ta aytpaydı. Yaslar, kızlar ketediler. Şearhan Kögerşinlerdi tagı da üyretedi edem tiline. Keşke tamam yaslar, Şear Soltandı alıp kelediler.

Kögerşinniñ birisi tagı da uşıp ketip, kaytıp keledi. Üyde kalğan kögerşin soraydı:

–Kayda bardıñ?

–Bazarga bardım!

–Bazarda ne ettiñ?

–Onda men Kızdırıp, tetli yemişler alıp keldim.

–Maga nege ekemediñ?

–Muttım!

–Edem yoldasın mutatagan bolayak?

–Şear Soltan Şearhandı mutkanda, maga seni yaramayma mutpaga?

Bu yerde Şear Soltan talıp yığıladı. Ol kızdıñ Şearhan ekenin biledi. Kız bir zat ta aytpaydı. Şear Soltan esin yıyğan soñ, onnan kim ekenin soraydı Şearhan aytadı:

–Meni anam yeti yıl teñiz astında kum man yer kavıp kalsın dep kargagan, sol kargıs maga yetti.

–Sen meni man bas koskandı tileymen, –deydi Şear Soltan.

–Sen meni asıragan atam man anamdı razı eti sol zamanda bararman saga, deydi kız.

Kart pan kurtka kızdı bermeyek boladılar, Şear Soltan tileydi. Ol kart pan kurtkaga üyken üy salıp, aslıkka, kiyimge toltırıp Şearhandı üyine alıp ketedi. Şear Soltannıñ atası man anası bek süyinip toy etediler.

Süytip Şear Soltan man Şearhan tabılasadılar.

ŞEARHAN İLE ŞEAR SULTAN

Eski zamanlarda bir bey, hanımı ile yaşıyormuş. Onun zenginliği birçok yerde hüküm sürüyormuş. O kendi beyliğini görmek istese, bütün yerlerini dolaşsa, bir yıl geçermiş.

Bir gün bey, kendi beyliğini görmeye çıktı. O zaman beyin hanımı hamile kaldı. Bey, kendi beyliğini görüp, bir yıl geçtikten sonra, atına binip geleceği zaman, bunu karşısına ata binmiş bir Ejderha çıktı.

–“Ey, yiğit dur!”

Böyle bir sesi duyan bey, şaşırdı.

Ejderha, “Ya kendi canını ya da başka birinin canını bana ver!”dedi.

–“Acaba atım doğurdu mu, ya da beyliğimdeki birinin canı olur mu?”diye bey düşünüp:

–“Kendi bilmediğim birinin canını vereyim.”dedi.

Ejderha:

– “Tamam, o kendi bilmediğini bana on sekiz yıldan sonra gönder.”dedi.

Bey:

–“İyi, ben kendimin bilmediğimi on sekiz yıldan sonra gönderirim.” dedi

Ejderhanın şehri belli. Bey, büyük düşünceler içinde geri döndüğü zamanda, bunun karşısına bir atlı çıktı. Onun arkasından ikincisi, üçüncüsü, dördüncüsü geldi. İlk gelen atlı:

–“Müjde, bey, hanımın oğlan sahibi oldu!”diye haykırdı. Bey, o sözleri duyduğu zaman, ne yapacağını bilemeden kaldı. Niçin dersin o kendisi de bilmiyordu. Can sahibi olan oğlunu Ejderhaya vereceği aklına geldi. O müjdeyi söylemeye gelen atlılara birer at daha verdi.

Bey evine geldi. Gelince gördü ki evinde büyük bir düğün var. Beyi, can sahibi olan çocuğun çadırına götürdüler. Beyin hanımı, beşiğe eğilmiş, çocuğu emziriyordu.

Çocuğa hala isim verilmemişti. Ona Şear Sultan diye isim verdiler. Şear Sultan babası günden güne kaygılanıp, ölecek gibi oldu. Bir gün Şear Sultan babasında sordu:

–“Baba, sen niçin günden güne kötüleşiyorsun, kaygılanıyorsun? Sana mal mülk az mı geldi, ya da bizim yaşamımız sana yakışmadı mı?

Bey uzun zaman oğluna hiçbir şey söylemeden bekledi, oğlunun ısrar etmesinden sebep, o şöyle dedi:

–“Yok oğlum! Bana zenginlik gerekmiyor, bana sadece sen gerekiyorsun. Senin doğduğun yıl, ben geniş beyliğimi görüp gelirken, benim karşıma bir bir Ejderha çıktı. O benden kendi bilmediğim birinin canını istedi. Ben bunu mal gibi bir şey sanıp, kendimin bilmediğini vermeye razı oldum.

O, kendi bilmediğim sen yani Şear Sultan oldun.

–“Baba korkma! Siz bana tükenmez lezzetli azık hazırlayın, ben senin rüzgârın yetişemediği atına binip gideyim.

Tükenmez lezzetli azık hazırlayıp, rüzgârın yetişemediği ata bindirip, babası ile annesi oğullarını gönderdiler.

Şear Sultan, Ejderhanın şehrine geldi.

Ejderha:

–“Benim yüce şehrimde gelen kimdir?”dedi.

Ejderhanın muhafızı gidip ona söyledi:

–“Senin gelecek dediğin genç geldi.

–“Onun atını getirip ahıra kapatın! Kendisini benim kızımın evine götürüp, iki çelik bıçağı dik halde durdurup, üstüne oturtun.”

Muhafızlar, Şear Şultanı getirip kızın evine sokup, kıza iki çelik bıçak verdi:

–“Bu çelik bıçağı dik halde durdurup, genci bunun üstüne oturt.”dedi.

Kızın adı Şearhan’dı. O genç girdiği gibi ona âşık oldu ve kendi kendine şöyle dedi:

–“Ben o genci bütün kötülüklerden kurtaracağım. Şearhan, iki çelik bıçağı yan koyup genci oturağa oturttu. Bir zaman geçtikten sonra, muhafız kapıyı itip:

–“Genç öldüyse, Ejderha bir tas kanını istedi.”dedi.

Kız:

–“Yok, o hala ölmedi, bıçaklar onu kesmedi.”diye cevap verdi. Ejderha gönderdi deyip, muhafız yeniden iki çelik bıçağı getirdi:

–“Bu bıçakları gencin altına koy, eski bıçaları al.”dedi.

Kız, eski çelik bıçakları alıp, yeni iki bıçağı yatırıp genci onların üstüne oturttu. Bir az zaman sonra muhafız yine geldi:

–“Ejderha, bu gencin kanından bir tas kan istedi.”dedi.

Kız.

– “Genç hala ölmedi, onu bıçaklar kesmedi.”dedi. Muhafız Ejderhaya, gencin hala ölmediğini söylemeye gitti.

Ejderha o zaman:

–“Genci çağırıp, dört araba toplayın, denize yollayın. O, bundan geri gelemes, niye dersin denizin dibinden ejderhalar çıkıp onu yerler. Araba sürücüleri, denize varmaya az kalınca, orada gizlenip izlesinler.”dedi.

Şearhan ile Şear Sultan tanıştılar, birbirlerinin adlarını öğrendiler. Şearhan, Şear sultan'ı denize göndereceğini duyunca, o gence bir kâğıt yazıp gönderdi.

Şearhan, Şear Sultana şöyle dedi:

–“Senin önüne denizin altından ejderhalar çıkarsa, bu kâğıdı taşa sararak önüne bakıp bırakırsın, eğer bırakmazsan onlar seni yerler.

Şear Sultan kâğıdı alıp gitti. Denize ulaştığında baktı ki, denizden ejderhalar çıkıp geliyor, o zaman kâğıdı taşa sarıp, onların önlerine bıraktı. Ejderhalar toplanıp, kâğıdı okuduktan sonra Şear Sultan'a şöyle dediler:

–“Sen, delikanlı, arabanın altına yatıp dinlen, biz de dört arabayı mercan taşları ile dolduralım.

Ejderhalar, dört arabayı da mercan taşı ile doldurup, genci kaldırıp, arabaları gönderdiler. Arabacılar hiçbir şey göremediler.

Her bir arabanın sürücüsü oturup, Ejderhaya gittiler. Gencin sağ döndüğüne kız çok sevindi, Ejderha çok şaşırıp, Şear Sultan'ı kırk araba vererek ormana ot almaya gönderdi. Bu kırk arabayı sürücüleri ile gönderdi. Kız yine kâğıt yazıp Şear Sultan'a verdi:

–“Şear Sultan, senin karşına ayılar ve kurtlar çıkarsa, bu kâğıdı çıkarıp önlerine bırak, o zaman sen canlı kalırsın.”dedi.

Şear Sultan kırk arabayı alıp ormana gitti, baktı ki ayılar, kurtlar koşarak geliyor. Şear Sultan kâğıdı çabucak çıkarıp, önlerine bıraktı. Onlar toplanıp kâğıdı alıp düşündüler ve şöyle söylediler:

–“Sen yatıp uyu, biz de senin arabanı otla dolduralım.”

Şear Sultan uyuyan kişi olup, bunların hizmet ettiklerini gördü. Onlar kırk arabayı otla doldurup, Şear Sultan'ı uyandırıp gönderdiler. Ejderha, otu getiren genci görüp:

–“O niçin  lmedi? Niçin elik bıçaklar onu kesmedi? Ejderhalar, ayılar, kurtlar, onu niye yemedi? Ben onu getirdiği kırk araba otunu yakıp, iyice kızgın hale gelince de onu iine atarım. O, o zaman yanar.” diye düşündü.

Ejderha, muhafızlarına emredip, kırk araba otu yığdırıp yaktırdı.  ear Sultan kendi atına, R zg r Yetişmez’e gidip endi e ini söyledi:

–“Al e e, sağ kal, R zg r Yeti mezim, ben şimdi ateşte yanacağım. Şimdi bana Şearhan hiçbir çare bulmadı.” dedi.

R zg r Yetişmez o zaman: “Endişelenme benim yiğidim, sen benim sağ arka ayağımdaki tırnağımdan bir parça kesip alıp, ağzına koyarsan, ateşe girdiğin zaman sağ kalırsın.” dedi.  ear Sultan atın tırnağından kestiği parçayı ağzına koydu. Ateş tam ısınınca,  ear Sultan’ı iine attılar.

–“Gece ateş s n p k l olunca, gidip bana  ear Sultan’ın külünden bir tas k l getir.” diye Ejderha muhafızını yolladı. Muhafız gelip, k l  sopa ile karıştırınca,  ear Sultan sapasağlamdı, ölmemişti. Muhafız Ejderha gidip:

–“ ear Sultan  lmedi.” dedi. Ejderha o zaman:

–“Tamam, ben kendi evimin çatısına ıkıp uyuyacağım, o zamanda siz  ear Sultan’ı en yüksek evin tepesinden atın, o ölür.” dedi.

 earhan kendisinin arkadaşlarına   yle dedi:

–“Siz benim babamın uyuyup uyumadığına bakın. Uyuduğunu anlamak için, onun   gün ağzından ateş çıkar, göğü yarar,    günden sonra onun ateşi sönecek. O zaman söylersiniz!    günden sonra babasının ağzından bir hiçbir şey çıkmıyor deyince, o zaman  ear Sultan’ı en yüksek evin tepesine çıkardılar.  ear Sultan sıçradı.

Sıradığı zaman o keçenin üstüne düştü.  ear Sultan,  earhan’ı kendisinin R zg r Yeti mezine bindirip, alıp evine kaçırdı.

Bir az zaman sonra Şearhan arkasına baktı ki, babası ile annesi ata binip, varolan askerleri ile geliyorlar. Şearhan, gence:

–“Şear Sultan, çabuk bir şey yap, annem ile babam bütün askerleri ile geliyorlar.”dedi.

Onlar attan indiler, at silkindiği zaman, büyük kayısı ağaç oldu. Şear Sultan ile Şearhan ise yaşlı bir adamla, yaşlı bir kadın olup, ağaç altında olmuş kayısıları topluyorlardı. Ejderhanın askesi yetişip, bunları görüp durdular.

–“Ey ihtiyar, ata binmiş bir oğlanla bir kızın burada geçtiğini gördün mü?”diye sordular.

İhtiyar:

– “Kayısılarımız olmuş, çürüyorken, senin oğlunla kızını göreceğ halimiz yok bizim.”dedi.

Ejderha, kendisinin askeri ile yola devam etti. Şear Sultan ile Şearhan, Rüzgâr Yetişmez’e binip, buradan gittiler.

Şear Sultan bir süre sonra arkasına baktı, askerler yine yetişiyor. Yine attan indiler, at silkinip buğday oldu, O Şearhan ile Şear Sultan da yaşlı adamla, yaşlı kadın olup buğday biçiyorlardı. Ejderhanın askeri ihtiyara sordu:

–“Burda bir kız ile bir oğlanın ata binmiş bir şekilde buradan geçtiğini gördünüz mü?

İhtiyar adam konuştu:

–“Biz, buğdayı biçip yere gömdüğümüz zamanda, senin atlını gözleyecek değiliz.”

Asker uzaklaşıp gitti. Bunlar yine ata binip, askerden uzaklaştılar.

Asker yine yetişiyordu. Onlar attan indiler, at silkinip mescit oldu, ihtiyar adam abdesini alıp, uyudu. Hanım ise mescidin merdivenleri ile ikinci kata ulaşır.

Ejderha sordu:

–“Siz buralarda ata binmiş bir kızla bir oğalanın geçtiğini gördünüz mü?

–“Bizim uyku zamanımızda, kendimizden geçtiğimiz bir zamanda, senin atlın bizim umurumuzda olur mu?”

Asker uzaklaşıp gitti. Bunlar yine Rüzgâr Yetişmez’e binip uçtular, çok yükseğe çıktılar. Birden Şearhan ardına baktı ve haykırdı:

–“Ulaşıyorlar, önümüzde deniz! Ben gitmiyorum.”dedi ve Şearhan denize atladı, Şear Sultan ise evine gitti.

Kızın annesi, o sırada denize ulaşmış, beddua etti: “Ya Allah! Benim Tanrım sensin! Sen benim kızımı yedi yıl kum gömüp beklet. Sana yalvarıyorum!”

Şear Sultan’ın yaşadığı yerde, bir ihtiyar fakir balıkçı kendisinin yaşlı hanımı ile yaşıyordu. Bu adam biraz balık yakalayıp, pazarda satıp, bu paraya ekmek alarak geçiniyormuş. Günlerden bir gün, ihtiyar, balık yakalarken birden onun önüne biri başını denizden çıkarıp:

–“Baba! Baba!”diye uzun süre haykırdı. İhtiyar buna çok şaşırdı. Bu olayı evine dönüp hanımına anlattı:

–“Ey hanım! Ben suda balık yakaladığım yerde bir şey gördüm. Bir kız saçını kabardı, başını çıkarıp ‘Baba!’dedi.”

İhtiyar karı koca denizin kenarına gittiler. Kız, bu ihtiyarın karşısına çıkıp “Babam!”, yaşlı kadının karşısına çıkıp “Annem!”diye haykırdı. İkinci kere böyle yapınca, ihtiyar adam onu saçından yakalayıp çıkardı. Bu çıplak kızmış. Yaşlı kadın, onu hemen giydirdi. Bu günden itibaren, yaşlı karı kocanın nasibi ve zenginliği arttı. İhtiyar günden güne daha çok balık yakalamaya başladı.

Şearhan, yaşlı kadına, “Anne! Sen benim için iki güvercin getir, ben güvercinleri çok seviyorum.”dedi.

Yaşlı kadın iki güvercin getirdi. Şearhan, evde hiç kimse yokken, iki güvercine insan gibi konuşmayı öğretti. Bir keresinde Şearhan'ın çadırına, oturmaya gençler, kızlar geldi. Onlar otururken, bir güvercin uçup gitti. Gençler kıza:

–“Senin güvercinin uçup gitti.”dediler.

Uçan güvercin gelip, oturağın başına kondu. Evde kalan güvercin sordu:

–“Nereye gittin?”

Uçan güvercin söyledi:

–“Pazara gittim!”

–“Pazarda tatlı yemişler yedim.”

–“Tamam, bana niye getirmedin?”

–“Unuttum!”

–“İnsan yoldaşını unutmaz mı?”

–“Şear Sultan, Şearhan'ı unutuyor da, ben unutmuşum çok mu?”

Bundan sonra ikinci güvercin uçup gidip, yine öyle yapıp söyledi. Gençlerin çok şaşırdılar, sebebi ise Şear Sultan'ın burada olmasıymış. Sonra gençler kızdan sordular:

–“Güzel kız, sen neredensin? Güversinler niye bizim bu yerde yaşayan gencin adını söylediler?”

Kız hiçbir şey söylemedi. Gençler, kızlar gittiler. Şearhan güvercinlere yine insan gibi konuşmayı öğretti. Gece bütün gençler Şear Sultan'ı alıp geldiler. Güvercinin birisi, yine uçup gidip, dönüp geldi. Evde kalan güvercin sordu:

–“Nereye gittin?”

–“Pazara gittim!”

–“Pazarda ne yaptın?”

–“Ben oradan tatlı yemişler alıp geldim.”

–“Bana ne getirdin?”

–“Unuttum!”

–“İnsan yoldaşını unutmaz mı?”

–“Şear Sultan, Şearhan’ı unutuyor da, ben seni unutunca mı olmuyor?”

O zaman Şear Sultan, dalıp ağlamaya başladı. O kızın Şearhan olduğunu anladı. Kız hiçbir şey söylemedi. Şear Sultan kendine geldikten sonra, ondan kim olduğunu sordu; Şearhan şöyle dedi:

–“Annem bana yedi yıl denizin altında kumla gömülü kalsın diye beddua etti, o beddua tuttu.”

Şear Sultan:

–“Sen benimle evlenmeyi ister misin?”dedi.

Kız:

–“Sen benim annem ile babamı razı et, o zaman sana varayım.”dedi.

Yaşlı çift kızı vermek istemediler, Şear Sultan yalvardı. O yaşlı çifte büyük bir ev yapıp, yemeklik, giyimlikle doldurup, Şearhan’ı alıp evine gitti. Şear Sultan’ın babası ve annesi, çok sevinip eğlence düzenlediler.

Böylece, Şear Sultan ile Şearhan kavuştular.

D. HAYVAN MASALLARI

42.TÜLKİ EM BÖDENE

Burın zamanda böri, tülki, tana em bödene yaran bolıp yaşaganlar. Bular bir kün azık izlep, erisi er yakka şıgadılar. Birevi de bir zat ta tappay, tek tülki bir şölmek may tavıp ekeledi. Bular maydı tañla erten aşarmız dep yatadılar, amma keşe tünde birev maydı aşap koysa onıñ özin aşayakka şart etediler. Tülkidiñ may aşagısı kelip, akırın turıp barıp, maydı aşap baslaydı.

Böri uykı arasında esitip:

–E, tülki, ne etesiñ? –dep soraydı.

Tülki sonda:

–Bir zat ta yok, bas yalavış, –dep kelip yatadı.

Bir azdan soñ tülki tağı da barıp maydı aşadı. Böri yatkan yerinde turup, ne etesiñ dep soraganda, tülki borige:

–Bir zat ta yok, bel yalavış,–dep kelip yatadı.

Üşinşi kere böri:

–Ne etesin, tükli?–dep soraganda, tülki maydı berisin de yalap kutarıp:

–Bir zat ta yok, tüp yalavış,–dep kelip yatadı. Tañ aldında tülkidiñ işi avırıp, ol dayana almay tanadıñ yatkan yerine barıp bosanadı.

Erten turgan böri:

–Maydı aşayık,–dep şölmekti karadı. Karasa, şölmekte may kalmagan.

Bular izinde:

–Bu maydıñ aşagannıñ işi ketken bolar, –dep er birisiniñ yatkan yerin karaydılar. Tanadıñ astındagı naslıktı körip:

–Maydı sen aşagansıñ eken,–dep tanadı böri minen tülki yırtadılar.

Sonnan soñ bular üşevi bolıp azık izlep ketediler. Tülki yazuvlı bir kesek kagıttı tavıp ekelip bulay deydi:

–Mine bu kagıttı palenkeş bay berdi: <<Yılıkıdın işinnen saylap bir semiz biyedi aşarsız>> dep.

Sonnan soñ olar kuvañışlı bolıp yılıkığa ketediler. Barıp bir semiz biyedi yığıp aşamaga baslaydılar.

Tülki böriğe karap:

–Biz berimiz de burnımızdan şıkkança aşayık,–deydi. Ol yılıkıdıñ keleyatkanın körip şektiñ bir kesegin üzip alıp, burına tıgadı da:

–Men toydım, burnıman da şıktı, –dep aşavdan toktaladı.

Tülkidiñ etkenin körip kalıp, bödene de solay etip aşavdan toktaladı.

Böri burınnan şıkkança aşavda boladı. Yılıkı yanaskanda, tülki de böri Koşayak boladılar. Sonda böri tülkige karap:

–Kagıttı maga kaldırıp ket, –dep tileydi.

Sol zamanda tülki böriğe:

–Eger seni şakır közki at pınan kuvsa künge karap kaşarsın,–dep ketedi.

Tülki aytkanlay, yılıkıdın atı şakır közil eken.

Böri künge karap kaşadı, yılıkı yete almay, baska atka atlanıp kuvadı. Ahırında böriğe yetip, onı urıp öltiredi. Sonnan soñ tülki bödene minen yaşav etip turadılar. Aş bolganda olar tagı da azık izlep şıgadılar. Bular yolda bir köp pişelerdi körediler. Olar kalaga süt–müt alıp barayatkan bolıptılar.

Bödene tülkige:

–Men olardı aldatayım, sen karap tur,–deydi. Söytip, özi aksaganday bolıp, pişelerdin yolında yuredi. Onı pişeler körip kolındagı zatların yerge taslap, bödenedi ıslayaK bolıp kuvadılar. Tülki süttü işip, baska zatların da aşap erekke ketip oltırıp turadı. Pişeler bödenedi ıslap bolmay, zatların almaga kelse zatları yok bolıptı. Olar keri kaytıp ketediler. Tülkiden kalgandı bödene aşap toyadı. Sonda tülki bödeneye:

–Oh kalay toydım! Sen endigi meni bir küldirtağı,–dep tileydi. Bödene razı bolıp, tülkidi avılga alıp barıp, onı bir şır koradın basında koyıp, sıyıp savıp turgan bir hatınnıñ basına barıp konadı. Hatın ayvaylap kışkırganda, onıñ kartı kurık ekelip, bödenedi uramay dep, hatınnıñ basına urıp aladı. Bödene uşıp ketedi, hatını yılap kaladı. Tülki şegi katıp küledi.

Ekinşi kün tülki:

–Bödene, dos, endigi meni korkıtsan eken,–deydi. Bödene razı bolıp:

–Közindi yumıp, benim kuyrığımnan kavıp, artımnan bar. Yiber degende közindi aşarsın,–deydi. Solay etip bödene tülkidi avılga eketedi. İytler arasına yetkende:

–Kuyrığımdı yiber, közindi aş!–deydi. Tülki közin aşsa, iytler arasında kalğanın körip, korkadı. İytler tülkidi yan–yagınnan tislese de tülki amalın tavıp, kaşıp kutıladı. Tülki üyre kaytıp kelgende, bödeneye aşuvlanıp:

–Men seni aşayman, –dep, bödenedi kabadı.

–Biz dos bolıp yaşagan edik, aşasañ, <<Bismillya>> aytıp aş,–deydi bödene tülkige.

Tülki <<Bismillya>> dep avızın aşkanda, bödene onıñ avızınna bosanıp, uşıp ketedi.

TİLKİ İLE BILDİRCİN

Geçmiş zamanda kurt, tilki, dana ve bildircin arkadaş olup yaşarlarmış. Bunlar bir gün yiyecek peşine düşüp, her birisi bir tarafa çıktılar. Hiç biri yiyecek bulamadı, tilki bir çömlek yağ bulup getirdi. Bunlar yağı güneş doğarken erkenden yeriz deyip yattılar, ama gece biri yağı yerse, onun kendisini yemeği şart koydular. Tilkinin canı yağı çekip, sonunda kalkıp giderek yağı yemeğe başladı.

Kurt uyku arasında sesleri işitip:

–“Ey! Tilki, ne yapıyorsun?”deyip sordu.

Tilki o zaman:

–Bir şey yok, baş yalıyorum.”deyip gelip yattı. Biraz sonra tilki yine gidip yağı yedi. Kurt yattığı yerinden kalkıp, ne yapıyorsun diye sorduğunda, tilki kurda:

–“Biş şey yok, bel yalıyorum.”deyip gelip yattı.

Üçüncü kere kurt:

–“Tilki, ne yapıyorsun?”deyip sorduğunda, tilki yağın hepsini yalayıp bitirip:

–“Bir şey yok, dip yalıyorum.”deyip gelip yattı. Güneşin doğmasından önce, tilkinin karnı ağırıp, o dayanamayıp tanadın yattığı yere gidip kustu.

Erken kalkan kurt:

–“Yağ yiyelim.”deyip çömleğe baktı. Baktı ki çömlekte yağ kalmamış, bunun arkasından:

–“Bu yağı yiyenin karnı bozulmuş olur.”der, her birinin yattığı yere baktılar. Danın altındaki pisliği görüp:

–“Yağı sen yemişsin.”deyip danayı tilki ile kurt parçaladılar.

Ondan sonra bunlar üçlü olup yiyecek peşine düştüler. Tilki, üzerinde yazı olan bir kâğıt parçası buldu ve getirip şöyle dedi:

–“İşte bu kâğıdı filan bey verdi: ‘Yılıkının içinden seçip iyi beslenmiş dişi atı yersiniz.”dedi.

Ondan sonra onlar sevinçli bir şekilde at sürüsünün yanına gittiler. Gidip bir iyi beslenmiş dişi bir atı yıkıp yemeye başladılar.

Tilki, kurda bakıp:

–“Biz hepimiz de burnumuzdan çıkıncaya kadar doyduk.”dedi. Tilki, yılıkının geldiğini görüp bağıracağın bir parçasını koparıp, burnuna tıkadı ve şöyle dedi:

–“Ben doydum, burnumdan bile çıktı.”deyip yemeği bıraktı.

Tilkinin yaptığını görünce, bıldırcın da öyle yapıp yemeği bıraktı.

Kurt burnundan çıkıncaya kadar yemek yedi. Yılıkıcı yaklaşınca, tilki de kurt da koşacak oldular. O zaman kurt tilkiye bakıp:

–“Kâğıdı bana bırak git.”diye yalvardı.

O zamanda tilki kurda:

–“Eğer seni çakır gözlü atla kovalarsa, güne doğru kaçarsın.”deyip gitti.

Tilkinin söylediği gibi, yılıkıcının atı çakır gözlüydü.

Kurt, güneşe doğru kaçtı, yılıkıcı yetişemeyince başka bir ata atlayıp kovaladı. Sonunda kurda yetişip, onu vurup öldürdü. Ondan sonra tilki bıldırcınla yaşadı. Onlar acıkınca yine yiyecek bulmaya çıktılar. Bunlar yolda birçok kadını gördüler. Bu kadınlar, şehre süt–müt almaya gidiyorlardı.

Bıldırcın tilkiye:

–“Ben onları kandırayım, sen bakıp gel.”dedi. Konuştukları gibi yaptılar, kendisi aksar gibi yapıp, kadınların yolundan yürüdü. Kadınlar onu görüp elindeki şeyleri yere bırakıp, bıldırcını yakalamak için kovaladılar.

Tilki sütü içip, başka eşyalardan da yiyip oradan uzak bir yere gidip oturdu. Kadınlar, bıldırcını yakalayamadılar, eşyalarını almaya keldiklerinde, eşyalar yoktu. Onlar geri dönüp gittiler. Tilkiden kalanı bıldırcın yiyip doydudu. O zaman tilki bıldırcına:

–“Oh, iyi doydum! Sen şimdi beni bir güldür.”diye diledi. Bıldırcın kabul edip, tilkiyi köye götürüp, onu bir şır koradın başında bırakıp, sığır sağan bir kadının basına kondu. Kadın, hayvanlar bağırınca, onun kocası sırik getirip, bıldırcını vurayım derken karısının başına vurdu. Bıldırcın uçup gitti. Adamın karısı ağladı. Tilki katıla katıla güldü.

İkinci gün tilki:

–“Dostum bıldırcın, şimdi beni korkutsan.”dedi. Bıldırcın kabul etti:

–“Gözünü kapatıp, benim kuyruğumdan tutarak, arkamdan gel. Kuyruğumu bırak dediğimde gözünü açarsın.”dedi. Bıldırcın, bu şekilde tilkiyi köye getirdi. Köpeklerin arasına götürünce:

–“Kuyruğumu bırak, gözünü aç!”dedi. Tilki gözünü açınca, köpeklerin arasında kaldığını görüp, korktu. Köpekler, tilkiyi her yerinden ısırılar da tilki bir yolunu bulup, kaçıp kurtuldu. Tilki eve döndüğünde, bıldırcına sinirlenip:

–“Ben seni yiyeceğim.”deyip bıldırcını kaptı.

Bıldırcın tilkiye, “Biz dostça yaşıyorduk, yiyeceksen de ‘Bismillah’ deyip ye.”dedi.

Tilki “Bismillah” deyip ağzını açınca, bıldırcın onun ağzından kurtulup gitti.

43. BÖRİDİN KORLIĞI

Erte erte zamanda, harının kızı kadı zamanda, dormadın avızı kiyiz zamanda, kargadın avızı müyiz zamanda, bağana avıp, suv ağıp, biydaydın bası kıyılğan zamanda, bir köpirden tokal Eski ötedi, onun aldına şıtasız, şurış közli Böri şıgadı. Nogaylar aytkanlay "Böri arık bolsa da, iytke tisin ırcaytar," degenge usap, Böri tisin ırcaytıp:

–Men seni aşayman. -deydi Eşkige.

–Meni yep ne ete sin? Yibek yünim, tükli yapıraktay salırap, ılbırap tegaran yürimen. Artımnan bal kuyırlı, yünün tartkanda may şıKkan koy keleyatır, -deydi Eski. Böri, yüzine nur tögilip, Eskidi yiberedi. Uzaklamay koy körinedi.

–Men seni aşayman, -deydi Böri koyga, közlerin badıraytıp.

–Meni asap ne etesin? Batpakka batıp ton Tay yatır, -deydi koy.

–Suvık yüzün yumsaytıp, silekeyin şıbırtıp:

–Hayır, -deydi Böri.

–Taygabarıp:

–Men seni aşayman, -deydi.

–Meni yersin, tek batpaktan şıgar, -deydi ton Tay Börige. "Elin bilgenin artırman, sırn bilgenin sırtmnan", degenge usap, Böri es etpey, Taydın artırman iyteydi. Batpaktan katı yerge şıkkınlay ok Tay Böridi tevıp elsiz kaldıradı. Karga kasma konıp:

–Böke - Böri saga ne boldı? - dep soraydı.

Sonda Böri:

–Eskidi körip yemegen, erligime karası, koydı körip yemegen korlığıma karası, batpaktan tay şıgarıp basım, közim Kaltırap, Yatkanıma karası. -dep tolgaydı.

KURDUN ÇİLESİ⁶⁹

Çok çok eski zamanlarda, hanın kız kadı olduğunda, torbanın ağzı keçe olduğunda, karganın ağzı boynuz olduğunda, engelleri aşarak, sel akarken buğday başağının kıyıldığı bir zamanda köprünün birinden boynuzsuz bir geçi geçmektedir, onun önüne acımasız, keskin bakışlı bir kurt çıkar. Nogaylar'ın "Kurt arık olsa da, ite dişini gıcırdatır." dedikleri gibi kurt keçiye dişini gıcırdatarak:

"Ben seni yiyeceğim " der.

Keçi:

–"Beni yiyip de ne edeceksin? Yumuşak yünüm, tüylü bir yaprak gibi sallana sallana, zar zor yürüyebiliyorum. Ardımdan bal kuyruklu, yününü çekince yağ çıkan bir koyun geliyor."der.

Kurt, merhamete gelerek keçiye bırakır. Aradan çok geçmeden koyun görünür. Kurt, gözlerini koyuna dikerek:

–"Ben seni yiyeceğim" der.

Koyun, "Beni yiyip de ne edeceksin?" Bataklığa saplanmış bir doru tay var" der.

⁶⁹ Bu masal, Kültür Bakanlığının "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi" adlı eserinin 21. Cildindeki "Nogay Edebiyatı" bölümünden alınmıştır.

Eşki yüzünü yumuşatıp, salyasını saçarak:

–"Hayırdır" der kurt.

Tayın yanına vararak:

–"Bene seni yiyece_im" der.

Doru tay, kurda: "Beni yemesine yersin, yalnız önce beni bataktan çıkar" der.

"Halini bildiğinin ardından, sırrını bildiğinin sırtından" sözü gibi, kurt düşünmeden tayın ardından iteler. Tay, bataktan kuru yere çıkar çıkmaz kurdu teperek onu hareket edemek hale getirir.

Karga kurdun yan tarafına konup:

- "Bitkin kurt, sana ne oldu? " diye sorar.

Orada kurt:

–"Keçiyi görüp yemeyen, erliğime baksana, Koyunu görüp yemeyen çileme baksana, Bataktan tay çıkarıp başımı gözümü titreterek yatışıma baksana!" diye şiir söyler.

44.EYLE KİMGE BERİLGEN?

Bas dep eyle ülesilgen zamanda dunıyaga beri de yan–yanuvar bir yerge yıyılğanlar. Bir neçe kün akırıp–kışkıırıp:

–Eyledi maga ber, eyledi maga ber!–dep turganlar.

Soñında, eñ de artta, boldıra almagan soñ, eyledi edem uvılına bergenler. Eyledi edem ıvılına bergen soñı, beri de yanlardıñ erisi er yakka taralıpketkenler. Bir neçe yanuvırlar: tülki, koyan, böri em sonday baksalar suvdıñ yanınnan barayatkanda, suvdan bir balık basın şıgarıp:

–Ayıñızşı, yanakam, eyle kimge berildi?–dep soraydı.

–Eyle edem uvılına berildi,–deydi koyan. Balık bir zat ta aytpay, suvga şumıp ketedi.

Bir az zaman ketken soñ, ekinşi bir yerde tagı da bir balık suvdan basın şıgarıp:

–Eyle kimge berildi?–dep soraydı.

–Eyle edem uvılına berildi,–dep beri yavap beredi.

Bu balık ta bir zat ta aytpay, suvga şumıp ketedi.

Tagı da bir az yurgen soñ, üşinşi bir yerde tagı da bir balık balık basın şıgarıp:

–Eyle kimge berildi?–dep soradı.

–Eyle edem uvılına berildi,–dep yavaplaydı.

Tülki:

–Ene ol yeri yahşı bolıptı,–deydi balık

–Onıñ ne zatı yahşı? Kırdı bizdi koymas, suvda sizdi koymas,–dep, tülki, yavap berip ketedi.

HİLE KİME VERİLDİ?

Baş olmak için kurnazlık paylaşılacağı zamanda dünyadaki bütün canlılar bir yere toplanmışlar. Uzun bir zaman bağırap, çağırıp:

–“Kurnazlığı bana ver, kurnazlığı bana ver!” deyip durdular.

En sonunda, bir sonuca varamayınca, kurnazlığı âdemoğluna verdiler. Kurnazlığı âdemoğluna verdikten sonra, bütün canlılar, her birisi bir yere

dağıldı. Birçok canlı: tilki, tavşan, kurt ve sonra baksalar suyun yanından geçerken, suyun içinden bir balık başını çıkarıp:

–“Dileğimi söyleyin, kurnazlık kime verildi?” diye sordu.

Tavşan, “Kurnazlık âdemoğluna verildi.” dedi. Balık daha bir şey söylemedi, suya batıp gitti.

Biraz zaman geçtikten sonra, ikinci bir yerde yine bir balık başını çıkarıp:

–“Kurnazlık kime verildi.” diye sordu.

Tilki:

–“Kurnazlık âdemoğluna verildi.” diye cevap verdi.

Bu balık da bir şey söylemeden, suya batıp gitti.

Yine biraz yürüdükten sonra, üçüncü bir yerde de bir balık başını çıkarıp:

–“Kurnazlık kime verildi?” diye sordu

Tilki, “Kurnazlık âdemoğluna verildi.” diye cevap verdi.

Balık, “İşte o tam yerini bulmuş.” dedi.

Tilki, “Onun neresi iyi olmuş? Kırdı bizi rahat bırakmaz, suda da sizi rahat bırakmaz.” diye cevap verdi.

45. TÜLKİ EM BÖDENE

Erte erte zamanda, kanatsız kuşlar uçkanda, yapıraksız terekler yemiş bergende, tuzsuz as asılganda, tütinsiz ot yagılganda, taydıñ yamanı at bolganda, dostıñ yamanı yat bolganda... Sol zamanda Tülki men Bödene dos boladı.

– “Ezizim, toydırşı meni,” –deydi Tülki Bödeneye. Bödene küyme arbadı köredi em arbadıñ arısına konadı.

– “Ne elemet Bödene,” – dep arabadagılar ıslayak bolıp çıgadılar, Bödene onda–munda konadı. Tülki yasırınıp koydıñ etini aladı. Asap toyıp mayli sanın solga–onga taslap oynaydı. Sol çakta sandı karga akaşadı.

– “Olla–talla, dosim, toydım, endi bir küldirşı meni,” –deydi Tülki.

Bir kurtka sıyr savıp turgan mezgilde, Bödene sıyrınıñ basına konadı.

– “Sen sıyrınıñdı sav.” –deydi kart kurtkasına, Bödenedi körıp. Asa tayagı man Bödenedi uraman dep, kurtkasıñ sogadı. Tülki şegi katıp küledi.

– “Ollahıy, zavıklandım, endi bir korkıtşı meni,” –deydi Tülki.

– “Yum közindi.” –deydi Bödene.

– “Közindi aç” – deydi Bödene Tülkige. Üyken Nogay yol man kazı–kuvı man, iyti–kusıman bay köşip barayatır edi. Dört iyti Tülkidiñ dört yagınnan abalap tunlar. Tülki tegaran kasıp kutıladı.

– “Korkıst degende, nege öpke yagıp korkıstasıñ?” –deydi Tülki, mertli Bödenedi ıslap.

– “Aşayman seni.”

– “Közlerindi kan baskanma, aşı keteyatır,” –deydi Bödene.

– “Kala?” –deydi Tülki.

Bödene uşıp ketedi. Egiz tulpar, eki iytili, enkeyip atkan tübekli yas tülkidi öltiredi.

– “Yagalak ekeledim.” –dep ansı yas ayday manlaylı kelinşegin süyindiredi.

TİLKİ İLE BILDİRCİN

Çok çok eski zamanlarda, kanatsız kuşlar uçarken, yapraksız ağaçlar yemiş verirken, tuzsuz aş pişirilirken, dumansız ateş yakılırken, tayın kötüsü at olurken, dostun kötüsü yâd olurken... O zamanlarda Tilki ile Kurt dost olur. Bir gün tilki, bildirçine:

– "Azizim beni doyursana" der. Bildircin üstü örtülü bir araba görür ve arabanın biraz ötesine konar.

– "Ne güzel bir bildirçin" diyerek arabadaki insanlar bildirçini yakalamak için dışarı çıkarlar. Bildircin da uçarak oraya buraya konar. Tilki de bu arada gizlenerek koyunun etini alır. Yiyip doyduktan sonra yağlı kemiği sağa sola atarak oynar. O sırada bir karga kemiği alıp kaçar.

– "Dostum, vallahi tallahi iyice doyдум, şimdi beni biraz güldür sene" der tilki.

Bildircin, ihtiyar bir kadının sığır sağıp durduğu bir zamanda, uçup sığırın başına konar. Kadının kocası, bildirçini görünce hanımına:

– "Sen sığırını sağ" der. Yağlı adam; sopa ile bildirçini vurmak isterken yanlışlıkla asayı hanımına vurur. Bu durumu gören tilki de katıla katıla güler.

– "Vallahi çok hoşlandım, şimdi beni bir korkutsana " der tilki. Bildircin, tilkiye:

– "Yum gözünü " der. Bildircin az sonra tilkiye:

–"Aç gözünü " der. O sırada Büyük Nogay âdeti gereğince kazı–kuğusu ile iti–kuşu ile bir zengin göçüp gitmektedir. Tilki, gözlerini açtığı zaman havlayıp duran dört itin arasında kaldığını görür. Tilki, buradan zar zor kaçarak canını kurtarır.

– "Korkut dediysek ciğerimizi yakacak kadar korkut demedik" der tilki.
Mert bıldırcını yakalayarak:

– "Seni yiyeceğim " der.

– "Gözlerini kan mı bürüdü, görmüyor musun, avcı geliyor" der bıldırcın.

– "Hani, nerede? " der tilki. Bu arada bıldırcın uçup gider. Ekiz tulpar atı, iki iti ve tüfeği olan bir genç, tilkiyi öldürür. Avcı genç, elbise yakası için kürk getirdim diyerek ay gibi parlak yüzlü gelinini sevindirir.

ÖZET

IŞIK, Murat. Nogay Masalları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Bu çalışmada, Nogay Türklerine ait orijinal masal metinlerinden hareketle Nogay masallarının yapısı ve içeriği incelenmiştir. Öncelikle Nogaylar ve Nogay masalları genel olarak değerlendirilmiştir. Sonra bu masallarda yer alan kahramanlar, motifler, nesneler, mekânlar, temalar ekseninde Nogay masal anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, evrensel masal tasniflerinden yararlanarak, eldeki masalların tasnifi ve tahlili yapılmıştır. Üzerinde çalışılan masal metinleri, Türkiye Türkçesi'ndeki varyantları ile karşılaştırılmış ve metinlerdeki değişmeler tespit edilmiştir. Son bölümde, elde edilen Nogay masallarına ait metinlerin transkripsiyonu yapılmış ve bu metinler Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler

1. Nogay
2. Masal
3. Tasnif –Tahlil
4. Varyant
5. Transkripsiyon

ABSTRACT

IŞIK, Murat. Nogai Tales, Master's Theses, Ankara, 2010

In this work the structure and contents of Nogai tales that belong to original texts were analyzed. Before all else the Nogais and Nogai tales were put into good account. Then by analyzing the characters, motif, objects, places, and the theme, were put together to get the main idea of the Nogai tales. Also by looking at the examples of other universal tales the assortment and analyze of the stories in the hand were made. The stories that are being worked on were compared with the variants from Turkey's Turkish and the changes in the texts were seen. In the end, tales that belong to Nogai tales had their transcription made, and these tales were transferred to Turkey's Turkish.

Key Words

1. Nogai
2. Tale
3. Assortment-Analyse
4. Variant
5. Transcription